

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

**AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN MEDİNE TARİHİNE
DAİR ESERİ METİN-MUHTEVA
(1. CİLT 94-184 NUMARALI VARAKLAR)**

Yüksek Lisans Tezi

Nesibe Gülsüm ZENGİN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ

Danışman

RİZE

2019

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında, Nesibe Gülsüm ZENGİN tarafından hazırlanan *Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihine Dair Eseri Metin-Muhteva (1. Cilt 94-184 Numaralı Varaklar)* başlıklı bu çalışma, 26.07.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

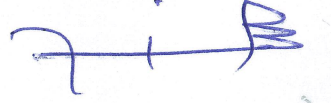
Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ

Kabul/Red-

Üye: Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Kabul/Red-

Üye: Doç. Dr. İbrahim KAYA

Kabul/Red-

25 / 7 / 2019

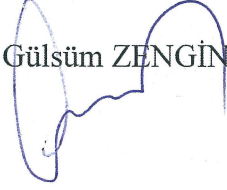

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 26/07/2019

Nesibe Gülsüm ZENGİN

ÖN SÖZ

Şehirler sadece içinde insanların hayatlarını sürdürdüğü yerleşim yerleri değil, bir çok kültürün yaşandığı, çeşitli insan topluluklarının bir arada yaşama tecrübesi edindiği, özetle bir medeniyetin inşa edildiği merkezler olmuşlardır. İnsanlık tarihi boyunca büyük medeniyetler hep şehirlerde kurulmuştur. İslâm medeniyeti de Hz. Peygamber'in hicreti ile Medîne şehrinde kurulmuş ve buradan yeryüzüne yayılmıştır. Medîne İslâm devletinin teşekkül ettiği şehir olması, Hz. Peygamber'in kendisinde medfun olması ve İslâm dininin en önemli ikinci mescidini içinde barındırması gibi özellikleriyle, müslümanlar için şehirler arasında müstesna bir yere sahiptir.

Müslümanlar İslâm tarihi boyunca şehirlerin tarihine büyük önem vermiş ve şehir-bölge tarihçiliği bağlamında nice eserler kaleme almışlardır. Hz. Peygamber'in, sahabilerin ve önemli şahsiyetlerin hayatına tanıklık etmesi bakımından Medîne şehrinin tarihi, İslâm kültür ve medeniyetinin anlaşılması açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Erken dönemlerden itibaren Medîne tarihine dair birçok tarih eseri telif edilmiş ve hâlâ edilmeye devam etmektedir. Medîne tarihiyle ilgili İslâm tarihi kaynaklarında kapsamlı bir Türkçe eserin bulunmayışı hususu bizi bu çalışmaya sevk eden unsurlardan biridir.

Aşkî'nin Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye isimli eseri üç cilttir. Medîne tarihine dair oldukça hacimli olan bu tercüme-telif eser, gerek transkripsiyonu gerekse muhtevası açısından günümüz Türkçesine kazandırılmalıdır. *Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihine Dair Eseri* isimli çalışmamız eserin birinci cildinin 94-184 numaralı varaklarının transkripsiyon ile Türkçeye aktarımıdır. Ayrıca söz konusu bölüm şahıs mekân kitap ve kabile isimleri ile metinde işlenen konular ve ayetler bağlamında değerlendirilmiş, müstensihin imla hususiyetlerine değinilerek Aşkî'nin metindeki tercüme yöntemi ortaya konmuştur.

Türkçe İslâm tarihi kaynaklarında önemli bir boşluğu dolduracak olan ve Medîne tarihiyle ilgili önemli bilgiler veren bu çalışmadan, İslâm tarihine ilgi

duyan, bu alanda çeşitli araştırmalar yapan araştırmacıların ve günümüz okuyucusunun istifade etmesi temennimizdir.

Konunun tespitinden tezin son aşamasına gelene kadar yoğun iş temposunun arasında kıymetli vakitlerini ayırarak bana rehberlik eden değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil Baş'a, Arapça metinler ve şiirler hususunda Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Yağcı'ya, Farsça beyitler konusunda yardımcı olan Doç. Dr. Mustafa Irmak'a, tecrübe ve bilgi birikimleriyle her daim kendisinden istifade ettiğim babam İslâm Zengin'e, bu süreçte maddi manevi destekleriyle her zaman yanımda olan aileme, arkadaşlarıma ve öğrencilerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nesibe Gülsüm ZENGİN

RİZE 2019

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	6
ÖZET	8
ABSTRACT.....	9
KISALTMALAR.....	10
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN MÜELLİFİ MÜTERCİMİ VE 94-184 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVASI

1.1. SEMHÛDÎ VE ESERİ VEFÂÜ'L-VEFA.....	13
1.2. AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	14
1.3. TA'TÎRU ERCÂİ'D-DEVLETİ'L-MECÎDİYYE Bİ-TİBÎ AHBÂRİ BELEDİ HAYRİ'L-BERİYYE.....	17
1.4. MÜSTENSİHİN İMLA HUSUSİYETLERİ	17
1.5. 94-184 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVASI.....	20
1.5.1. Metindeki Tercüme Yöntemi	21
1.5.2. Metinde İşlenen Konular	24
1.5.3. Metinde İşlenen Ayetler	48
1.5.3.1. Nesir Kısımında Geçen Âyetler	48
1.5.3.1. Manzumelerde Geçen Âyetler	56
1.5.4. Metinde İşlenen İsimler	59
1.5.4.1. Şahıs İsimleri	59
1.5.4.2. Mekân İsimleri	74

1.5.4.3. Kitap İsimleri	81
1.5.4.4. Kabile İsimleri	83

İKİNCİ BÖLÜM

94-184 NUMARALI VARAKLARIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

2.1. METİNDE İZLENEN YÖNTEM	87
2.2. TRANSKRİPSİYONLU METİN	91
SONUÇ	290
KAYNAKLAR	293
ÖZ GEÇMİŞ	295

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ

Hazırlayan: Nesibe Gülsüm ZENGİN

Yıl: 2019

Sayfa Sayısı: 295

ÖZET

AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİ METİN-MUHTEVA (1. CİLT 94-184 NUMARALI VARAKLAR)

Bu çalışmada, Aşkî Mustafa Efendi'nin *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye* isimli Medîne tarihine dair üç ciltlik eserinin birinci cildinin 94-184 numaralı varaklarının transkripsiyonu yapılmış ve söz konusu bölümün muhtevası tahlil edilmiştir.

Çalışma, giriş hariç toplam iki bölümden müteşekkildir. Giriş bölümünde çalışmanın önemi, amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Medîne tarihine dair eserin müellifi Semhûdî ve mütercimi Aşkî hakkında bilgi verilmiş, müstensihin imla hususiyetlerine değinilerek, 94-184 numaralı varakların muhtevası, metinde işlenen konular, eserde bulunan şahıs, mekân, kitap, kabile isimleri ve ayetler bağlamında değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise metnin kuruluşunda izlenen yöntem belirtilerek, 94-184 numaralı varakların transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aşkî Mustafa Efendi, Medine Tarihi, Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ, İslam Tarihi

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Islamic History and Arts

Thesis Type: Master's Thesis

Supervisor: Assistant Professor Mehmet Şamil BAŞ

Author: Nesibe Gülsüm ZENGİN

Year: 2019

Pages: 295

ABSTRACT

AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ'S WORK ON HISTORY OF MEDINA- CONTENT (VOLUME 1, LEAFLETS94-184)

In this study, leaflets 94 and 184 of the first volume the three volumes, which belongs to Aşkî Mustafa Efendi's work "Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye" about Medina history, were transcribed. The subject section was analyzed in terms of the content.

The study consists of two chapters, excluding the entrance. In the introduction part, information about the importance, purpose, and scope of the study is given.

In the first chapter, information is given about the lives and works of the author Semhudi and the translator Aşki, and the spelling characteristics of the translator. The content of the leaflets numbered 94-184 are evaluated in terms of the subjects covered in the text, the person, place, book, tribe names, and verses.

In the second part, the method followed in the following of the text is given and the transcribed text of the leaflets 94-184 is given.

Keywords: Aşkî Mustafa Efendi, History of Medina, Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ, Islamic History

KISALTMALAR

b.	: bin
bkz.	: bakınız
c.	: Cilt
H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Mîlâdî
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

İslâm'ın iki hareminden biri olan Medîne, Hz. Peygamber'in hicret ederek yerleştiği, İslâm devletinin teşekkül ettiği ve Hz. Peygamber'in kabr-i şerîfini kendinde bulundurması gibi hususiyetleriyle tarih boyunca müslümanlar için büyük bir önemi haiz olmuştur. Medîne şehrinin bu kıymeti hiç şüphesiz, müslümanların çok önem verdikleri ortak bir değer olan Hz. Peygamber sevgisinden kaynaklanmaktadır.

Mukaddes değerlere bağlılığıyla bilinen Osmanlı toplumunda da Hz. Peygamber muhabbetinin daima önemli bir yeri olmuştur. Devlet yöneticilerinden halka kadar toplumun her kesiminden insanlar değişik faaliyetlerle Peygambere duydukları muhabbeti izhar etmişlerdir. Hz. Peygamber için beslenen bu sevgi, her vesile ile onun soyundan gelenlere, mukaddes topraklara ve burada yaşayanlara karşı gösterilmiştir. Bu amaçla İslâm dininin Haremeyn-i Şerifeyn'i kabul edilen Mekke ve Medîne'de, Osmanlı tarihi boyunca düzenli olarak imar ve ihya faaliyetleri düzenlenmiştir. Osmanlı padişahları içerisinde bu topraklara en çok hizmet edenlerden biri de Peygamber aşığı Sultan Abdülmecid Han'dır. Abdülmecid Han Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebvî'nin yenilenmesinde öncülük etmiş, birçok mescidi yeniden yaptırarak, su kaynaklarını tamir ettirmiş, ayrıca Medîne'deki kütüphaneye binlerce kitap bağışlamıştır. Sultan Abdülmecid'in ilmî ve kültürel alandaki bir diğer faaliyeti de, Medîne tarihi ile ilgili bir eserin Türkçeye kazandırılmasıdır. Sultan Abdülmecid, uzun yıllar Mekke ve Medîne'de yaşamış saygın bir âlim olan Aşkî Mustafa Efendi ile bir İstanbul seyahati esnasında tanışmış, kendisinden Medîne'nin tarihiyle ilgili bir eser tercüme etmesini talep etmiş ve çalışmalarında kullanması için nakdî yardımda bulunmuştur. Aşkî Mustafa Efendi, Medîne'ye döndükten sonra, Semhûdî'nin *Vefâ'ü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* isimli eserini esas alarak *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye* ismini verdiği eserini yazmıştır.

Türkçe İslâm Tarihi kaynakları arasında Medîne tarihine dair kapsamlı bir eserin olmayışı bizi bu çalışmaya iten önemli sebeplerden biridir. Nitekim Aşkî'nin tercüme ettiği *Vefâü'l-Vefâ* isimli eser, İslâm tarihinde sıkça başvuru kaynağıdır. Eserin bilinen tek nüshasının olması ve Sultan Abdülmecid'e sunulmuş olması da eserin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Aşkî ilk iki cildi tercüme olan Medîne tarihine dair eserin üçüncü cildinde Semhûdî'den sonraki dönemden başlayarak kendi müşahedelerini aktarmıştır. Üç ciltlik bu eserde Medîne'nin tarihi ile ilgili hangi konular işlenmiştir? Aşkî metnin tercümesinde nasıl bir yöntem izlemiştir? Metinde geçen şahıs, kitap, kabile, mekân isimleri nelerdir? Çalışmamızda Aşkî'nin eseri, 94-184 numaralı varaklar kapsamında bu konular çerçevesinde ele alınacaktır.

Bu çalışmada, Aşkî'nin üç ciltlik eserinin birinci cildinin 94-184 numaralı varaklarının transkripsiyonu yapılarak Türkçeye kazandırılmış, söz konusu bölümün muhtevası tahlil edilerek günümüz tarihçilerinin istifadesine sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN MÜELLİFİ MÜTERCİMİ VE 94-184 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVASI

Bu bölümde transkripsiyonu yapılan *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye* isimli esere kaynaklık teşkil eden *Vefâü'l-Vefâbi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* isimli eser ve müellifi Semhûdî ile eserin mütercimi Aşkî Mustafa Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilecektir. Eserin müstensihî Muhammed Rasih Bursevî'nin istinsahındaki imla hususiyetleri değerlendirilerek, Aşkî'nin metindeki tercüme yöntemi ortaya konulacak ve 94-184 numaralı varakların muhtevası metinde geçen konular, ayetler ile şahıs mekân kitap ve kabile isimleri bağlamında tahlil edilecektir.

1.1. SEMHÛDÎ VE ESERİ VEFÂÜ'L-VEFA BÎ-AHBÂRİ DÂRİ'L-MUSTAFÂ

Aşkî Mustafa Efendi'nin, araştırdığı yüzü aşkın eser içerisinde tercümesine karar verdiği Medîne tarihine dair eserin müellifi, Nûruddîn Ebu'l-Hasen Alî es-Semhûdî, Mısır'ın güney bölgesindeki Semhûd şehrinde doğmuştur. Çocukluğunu köyünde geçiren Semhûdî, temel bazı ilimleri ilk hocası olan babasından almıştır. Kâhire'de dönemin önemli hocalarından ders alan Semhûdî, kısa süre içerisinde Kâhire'nin Şafii fıkhrındaki saygın âlimlerinden biri olmuştur. Hac farızası için gittiği Mekke'de bir müddet kalmış, ardından Medîne'ye yerleşmiş ve vefatına kadar orada yaşamıştır. Bir süre sonra Medîne'nin tanınan âlimlerinden biri olmuş ve neredeyse kendisinden ders almayan kimse kalmamıştır. H.886 (1481) yılında Mescid-i Nebevî'de çıkan yangında kütüphanesi ve Medîne tarihine dair yazmış olduğu en hacimli eseri *İktidâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* isimli eseri bu yangında zayi olmuştur.¹

¹ İbrahim Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi* (Siirt: Siyer yay., 2016), 42-45.

Bütün ömrünü ilim ve ibadetle geçiren Semhûdî, ilmi eserleri toplama ve telif etme gibi hususlarda çok azimliydi. Medîne'de bulunduğu süre içerisinde Şafii mezhebinin fetva makamı olmuş, fıkıh, fıkıh usulü, akaid, hadis ve tarih alanlarında önemli eserler ortaya koymuştur. Zaman zaman Mekke, Kâhire ve Kudüs'e ziyaretlerde bulunan Semhûdî, H. 911 (1506) yılında Medîne'de vefat etmiş ve Cennetü'l-Baki'a defnedilmiştir.²

Semhûdî, çalışmalarını Medîne ve Mescid-i Nebevî'nin tarihi ve kültürü üzerinde yoğunlaştırmıştır. Medîne hakkında yazılan en eski eserlerden biri kabul edilen İbn Zebâle'nin kitabı başta olmak üzere günümüze ulaşmayan birçok eserden iktibaslarla bulunmuş ve günümüze aktarılmasında büyük rol oynamıştır.

Mescid-i Nebevî'deki yangında diğer eserleriyle birlikte kaybettiği, Medîne tarihiyle ilgili *İktifâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eserini, rivayetlerin ve edindiği bilgilerin önemli bir kısmını içeren *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adıyla yeniden yazmıştır.

Eser bir mukaddime, sekiz bab ve seksen dokuz fasıl ihtiva etmektedir. Birinci babta Medîne'nin isimleri; ikinci babta Medîne şehrinin faziletleri; üçüncü babta hicretin öncesi ve sonrasında Medîne'de yaşayan kabileler; dördüncü babta Mescid-i Nebevî, hücre-i saâdet, diğer yerleşim alanları yer almaktadır. Beşinci babta Hz. Peygamber'in namaz kıldığı ev, Medîne'de bulunan diğer mescidler, Baki mezarlığı ve burada medfun olanlar ile Uhud şehitliği; altıncı babta Medîne'nin kuyuları, Hz. Peygamber'e ait hurmalıklar ve namaz kıldığı mekânlar; yedinci babta Medîne'deki vadi, dağlar, tepeler ve meşhur bahçeler; son babta ise Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmenin önemi ve adabı ele alınmıştır.³

1.2. AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Aşkî Mustafa b. Ömer el-Kilisî, Kilis'li olup, 18. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş olması muhtemeldir. Klasik kaynaklarda hayatı ile ilgili pek fazla bilgiye rastlayamadığımız Aşkî Mustafa Efendi, kendi hayatını detaylı bir biçimde, çalışmamıza konu olan Medîne tarihine ilişkin eserinin ilk cildindeki "*Sebeb-i*

² Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 48.

³ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Semhûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2009), 36: 489-491.

Tercüme-i in Kitâb-ı Müstetâb"⁴ başlıklı bölümde anlatmaktadır.⁵ Ayrıca son dönemde yapılan bazı akademik çalışmalarla birlikte hayatı ile ilgili yeni verilere ulaşılmıştır.⁶

Şiirlerinde Aşkî mahlasını kullanan, XIX. yüzyıl şair ve mutasavvıflarından Mustafa Efendi, genç yaşta hadis ilmini tahsil için Mısır'a gider ve orada Camiu'l-Ezher'de çeşitli islâmî ilimlerle meşgul olur. Ardından on beş yılı aşkın yaşayacağı Mekke'ye gider, burada evlenir çocukları olur, ancak bir müddet sonra geçim sıkıntısına düşer. Peygambere olan muhabbeti de gönlünde ağır basınca, ailesi ile birlikte Medîne'ye göç eder. Burada *Buhârî-i Şerîf* ve *Mesnevî-i Münîf* dersleri verir.⁷

Bir müddet sonra Medîne'de de bazı sıkıntılar baş gösterir ve yaptığı istişareler neticesinde meşakkatli bir yolculukla İstanbul'a gider. Bir vesile ile dönemin halifesi Sultan Abdülmecid (1839-1861) ile tanışır. Aşkî'ye ve Medîne'deki ailesine çeşitli ihsanlarda bulunur.⁸ Sultan kendisinden Medîne-i Münevvere'nin tarihine dair, dili sade, kolay anlaşılır, âlimlerin istifade edeceği, halkın da faydalanabileceği güzel bir kitap tercüme etmesini ister.⁹

İki ay sonra Medîne'ye dönen Aşkî, tercüme faaliyeti için geniş çaplı bir araştırma yaparak, Medîne tarihi ile ilgili muteber Arapça, Farsça ve Türkçe eserleri inceler, *Buhârî*, *Müslim* gibi birçok hadis ve siyer kitaplarını edinir. İncelediği yüzden fazla eser arasından Seyyid Semhûdî'nin *Vefâ'ü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* isimli eserini tercümeğe layık görür.¹⁰

⁴ Aşkî Mustafa Efendi, *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tibi Ahbâri Beledi Hayri'l Beriyye*, (İstanbul Üniversitesi Ktp., Demirbaş Numarası: NECTY01488- NECTY01490). Bu dipnottan sonra eserin ismi kısaca Medîne Tarihi olarak geçecektir.

⁵ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 3^b-11^b.

⁶ Aşkî'nin hayatı ve eserlerine dair ilk makaleler önce Orhan Bilgin, sonrasında İsmail E. Erünsal tarafından kaleme alınmıştır. Bkz. Orhan Bilgin, "Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5 (1989); İsmail E. Erünsal, "Aşkî Mustafa Efendi ve Medîne Tarihine Dâir Eseri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6 (1990). Hakkında yapılan yüksek lisans tezinde arşiv belgeleri de kullanılarak hayatına dair yeni bilgilere ulaşılmıştır. Bkz. Baş, Mehmet Şamil, "Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007). Hayatı ile ilgili en kapsamlı ve güncel bilgiler için bkz. Mehmet Şamil Baş, "Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Sâkî-nâme Mesnevîsi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/35 (2012).

⁷ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 4^a.

⁸ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 8^b.

⁹ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 10^a.

¹⁰ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 10^b.

H. 1258 (1842)yılıının Rebiülevvel ayında başladığı eserini, H. 1263 (1847) yılıının Cemâziyelevvel ayında tamamlar.¹¹

Aşkî Mustafa Efendi'nin ne zaman ve kaç yaşında öldüğü tam olarak bilinmemektedir. Aşkî ile ilgili çeşitli veriler değerlendirildiğinde, miladî 1871 ile 1877 yılları arasında ölmüş olabileceği düşünülmektedir.¹²

Eserlerinde görüleceği üzere Aşkî'nin iyi derecede Arapça ve Farsça'ya vukufiyeti vardır. İran edebiyatına da hâkimdir. Bir yandan *Buharî* bir yandan *Mesnevî* dersleri vermesi bu görüşü teyid eder niteliktedir.

Aşkî'nin yeterince bilinmemesine dair Orhan Bilgin, "Edebî şahsiyetinin ve eserlerinin tanınmaması ve kaynaklarca zikredilmemesi, sanat hayatının imparatorluğun mühim kültür merkezlerinden uzakta geçmiş olması ile izah edilebilir." demektedir.¹³

XIX. yüzyıl Mevleviyye tarikatının son temsilcilerinden, şair, mütercim ve müellif Aşkî'nin, mesnevîlerini, dîvânını ve tarih manzumelerini içeren *Behce-i Letâif ve Lehce-i Maârif* adlı külliyyatı, Mehmet Salih Efendi tarafından üç kez istinsah edilmiştir. Bu külliyyatda *Aşknâme*¹⁴, *Vahdetnâme*¹⁵, *Der Na't-ı Mesnevî ve Sâhib-i Mesnevî*, *Mi'racnâme*¹⁶, *Sâkînâme*¹⁷ ve *Dîvân*¹⁸ eserleri vardır.

Ayrıca Aşkî'ye ait olduğu iddia edilen ancak herhangi bir nüshasına henüz rastlanılmayan *Fîhi Mâ Fîh Tercüme ve Şerhi* adlı bir eser daha vardır.¹⁹

Aşkî'nin bir diğer eseri çalışmamıza konu olan, *Ta'tûru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye* adlı eseridir. Bu eser müstakil bir başlık altında ele alınacaktır.

¹¹Erünsal, "Aşkî Mustafa Efendi", 117.

¹² Baş, "Vahdet-Nâme", 21.

¹³ Bilgin, "Aşk-Nâme", 213.

¹⁴ Bilgin, "Aşk-Nâme", 211-222.

¹⁵ Bkz. Baş, "Vahdet-Nâme"; Mehmet Şamil Baş, "Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme'si ve Mevlevîlik", *Yedi İklim Dergisi* 211 (İstanbul: 2007), 136-142.

¹⁶ Bkz. Orhan Bilgin, "Aşkî Mustafa Efendi ve Mi'râc-Nâmesi", *Prof.Dr. Nihat M. Çetin'e Armağan*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., 1999), 97-116.

¹⁷ Bkz. Baş, "Sâkî-nâme", 249-280.

¹⁸ Bkz. Bıyık Yapa, Melek, "Aşkî Mustafa Divanı (Edisyon Kritik)" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

¹⁹ Baş, "Sâkî-Nâme", 268.

1.3. TA'TÎRU ERCÂÎ'D-DEVLETİ'L-MECÂDİYYE Bİ-TİBİ AHBÂRİ BELEDİ HAYRİ'L-BERİYYE

Sultan Abdülmecid'in Medîne tarihi ile ilgili bir eserin tercüme ve telifini kendisinden yazmasını istemesi ile ortaya çıkan bu esere, Aşkî *Ta'tîru Ercâî'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* ismini vermiştir. “*Medîne Tarihi*” adıyla andığımız bu eser, kaynaklar içerisinde sadece *Osmanlı Müellifleri*’nde zikredilmektedir.²⁰ Eser üç cilt halinde yazılmış, dokuz bab, yüzยirmi iki fasıl ve bir hâtime şeklinde ayrılmıştır. Her cildin sonunda içindekiler bölümü yer almaktadır. Eserin müstensihisi Muhammed Rasih Bursevî’dir.

Eserin bilinen tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde *Ta'tîru Ercâî'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* adıyla, nadir eserler bölümünde, birinci cildi NECTY01488 demirbaş numarası, ikinci cildi NECTY01489 demirbaş numarası, üçüncü cildi ise NECTY01490 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.²¹

Kütüphanenin, eserle ilgili verdiği bilgilere göre, eserin serlevhaları mihrabiyeli ve tezhiplidir. Kâğıdı aharlı ve filigranlıdır. Sırtı kırmızı, kapaklar siyah meşin bir cilt içerisindeydir. Söz başları kırmızı renkte ve cümle sonları yaldızlıdır. Her cildin başında fihrist vardır.²²

Eser Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olmasına rağmen, içerisinde Arapça ve Farsça manzum-mensur ibareler bulunmaktadır. Eserde ayet ve hadislerden bolca istifade edilmiştir. Aşkî kimi yerlerde konu ile alakalı bizzat kendisi beyitler yazmış, kimi yerlerde ise dönemin şairlerinden şiirler aktarmıştır. Eserin sanatlı bir anlatımı vardır, sıklıkla Arapça ve Farsça terkiplere yer verilmiştir.

1.4. MÜSTENSİHİN İMLA HUSUSİYETLERİ

Aşkî'nin *Ta'tîru Ercâî'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* ismini verdiği eser, üç cilt halinde yazılmıştır. Birinci cilt 350,

²⁰ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmi-i Müellifin Fihristi*, haz. Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz, (Ankara: Bizim Büro yay., 2000), 3: 186.

²¹ Daha önceki akademik çalışmalarda eserin 1488-1490 numaralarda kayıtlı olduğu aktarılmıştır.

²² İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Katalog Tarama. Erişim 10.06.2019.
http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=a%C5%9Fki+mustafa+tatir%C3%BC&te=.

ikinci cilt 376 ve üçüncü cilt 258 yapraktır. Eser büyük boy olup (315x213 / 220x126) her sayfada 25 satır bulunmaktadır. Her cildin sonunda istinsah edildiği tarih yer almaktadır. Buna göre birinci cilt H. 1262'de (1845) ikinci ve üçüncü ciltler ise H. 1263'te (1846) tamamlanmıştır. Eser Medîne'de istinsah edilmiştir. Eserin müstensihî Muhammed²³ Rasih Bursevî'dir.

Sultan Abdülmecid Han'a sunulan nüsha olması hasebiyle çok temiz ve düzgün bir nesih hattına sahiptir. Bu sebeple metnin okunması hususunda herhangi bir zorluk yaşanmamıştır.

Eserde Arapça ve Farsça ögelere sıklıkla rastlanır. Arapça ibareler kimi yerde harekelenmiştir. Ayrıca mühim olup okuyuşta karıştırılabilecek kelimelerin bazı hareketleri de zaman zaman konulmuştur.

Eserde kullanılan mürekkep rengi siyahtır. Ancak önemli görülen yerlere işaret etmek maksadıyla bazı ibareler kırmızı renkte yazılmış ya da üstü kırmızı mürekkeple işaretlenmiştir.

Yine eserde önemli meselelere dikkat çekmek amacıyla, sayfa kenarındaki boş yere "matlab" ifadesi ile birlikte konunun adı yazılmıştır.²⁴

Metnin yazı alanı çerçeve ile sınırlıdır. Sayfalarda rekabe²⁵ mevcuttur. Varak numaraları a yüzünde sol üst köşededir.

Fasıl denilen bab başlıkları levha içerisinde kırmızı mürekkeple, alt başlık konumunda olanlar ise sadece kırmızı renkle yazılmıştır.

Metinde *Hilye-i Şerif* ile bazı şiiirler çerçeve içerisinde, diğer şiiirler metin içerisinde ve mısralar yanyana gelecek şekilde yazılmıştır. Eserde söz sonlarında noktadan büyük, yaldızlı simgeler kullanılmıştır.

Eserin bilinen tek nüshasının olması, çeşitli hatalarda bakılacak bir kaynağın olmayışı bizi yoran hususlardandır. Eserde müstensihîten kaynaklanan hatalı yazımlar vardır. Müstensihînin müdahale ederek düzelttiği yanlışlar nadirdir.

²³ İsmail E. Erünsal müstensihînin adını Mehmet Rasih Bursevî olarak zikretmiştir. Ancak eserin üçüncü cildinin 260^a varlığında, müstensihînin adının harekeli bir şekilde Muhammed olarak yazıldığı görülmektedir.

²⁴ İlgili örnek varaklar için bkz. 100^a, 155^b, 158^a.

²⁵ Rekabe, yazma eserlerde sayfaların numaralandırılması söz konusu olmadığı için eldeki metnin bütünlüğünü takip maksadıyla, her varlığın "b" yüzünün sol alt kenarında sonraki sayfanın ilk kelimesinin yazılmasıdır. Bkz. Selami Ece, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (1-2)*, (Erzurum: Eser yay. 2015), 222.

Müstensih bu müdahalelerde kimi zaman ibarenin üzerini çizmiş, kimi zaman da silerek düzeltmeye çalışmıştır.

Metnin istinsahında yapılan yazım hatalarını, nokta harf ve kelime ile alakalı yanlışlar olmak üzere üç grupta değerlendirebiliriz. Nokta ile ilgili hatalara bakıldığında, noktanın konulmayıp unutulduğu kelimeler olmuştur. Örneğin; Nadr (117^b) şeklinde, mücellâ محلّا (130^b) şeklinde yazılmıştır.

Noktanın fazladan kullanıldığı kelimeler vardır. Örneğin: Şurûtumuz شروطمز (116^a) şeklinde, Uraykıt اوريقظ (146^a) şeklinde, ârî غاري (147^a) şeklinde yazılmıştır.

Noktanın hatalı kullanımıyla alakalı örnekler şunlar da verilebilir: İbn Hazmkelimesi ابن جزم (101^b) şeklinde yazılmıştır. Şâs kelimesi 108^a varağında شاش şeklinde yanlış yazılmış, aynı kelime 170^a ve 170^b varaklarında ise doğru şekilde yazılmıştır. Ankebût kelimesi عنكبوب (147^b) şeklinde yazılmıştır.

Harflerle ilgili yazım hatalarında ise harfin eksik yazıldığı, yan yana olan iki harfin değiştirildiği ya da harfin farklı yazıldığı olmuştur. Harfin eksik yazıldığına dair bazı örnekler: Buyurdılar kelimesi بيوديلر (108^a) şeklinde, Es'ad kelimesi سعد (103^a, 121^b) şeklinde, server kelimesi سور (165^b) şeklinde yazılmıştır.

Yan yana olan harflerin değiştirilmesi ile ilgili olarak Razîn kelimesinin زرین (100^b) şeklinde yazılması örnek verilebilir.

Harfin farklı ya da fazladan yazıldığına dair örnekler: Kaf ile yazılan Kubâ kelimesi 108^a varağında كبا şeklinde yazılmıştır. Niyâm kelimesi تيام (148^b) şeklinde, maktûllerin kelimesi fazladan bir ت (te) harfiyle مقتوتلرك (105^a) şeklinde yazılmıştır.

Kelimelerle ilgili hatalı yazımda ise iki kelimeyi tekrar ettiği durumlar vardır. Örneğin; 110^b varağında بن kelimesini, 134^a varağında عنه kelimesini peşpeşe iki kere yazmıştır. 115^b varağında iki defa yazdığı بونلرك kelimesinin ikincisinin üzerini çizmiştir.

Bazı Türkçe kelimelerde yardımcı okutma harfi olan ي (ye) harfi yabılarak yazılmamış ya da unutulmuş olduğundan kelimedeki i sesi için ي (ye) harfi kullanılmadığı görülür: diyerek ديرك (151^b), etdi اتدى (162^b), işin اشك (177^a) gibi.

Kelime içerisinde hemze gerektiren yerlerde kimi zaman hemze işareti konmuş kimi zaman konmamıştır: غرايب (105^b), قايم (107^a), ساير (95^b), عايشة (116^b) gibi.

İslâm tarihi kaynaklarından farklı olarak Kâdı İyâz ve İbn Zebâle isimlerini, İyyâz ve Zebbâle şeklinde şeddeli yazmıştır.

Metinde bazı kelimelerde belirtme hâl eki hemzeyle birlikte hareke ile yada sadece hareke ile yazılmıştır. Örneğin; fezâhai فضاحة (104^a), hîle حيلة (116^a), nesnei نسنة (118^b) gibi.

Metinde kelimenin sonunda -i sesi veren ي harfinin kullanılmayıp okutucu harfin hareke ile gösterildiği durumlara örnek: İslâm[ı] اسلام (123^b), ülfet[i] الفت (170^a), Âs[ı] عاص (174^a) gibi.

Müstensih metinde bazı kelimeleri ayrı yazmayıp bitişik yazmayı tercih etmiştir. Arz-hâl عرضحال (103^b, 105^b) hâk-pây خاکپای (103^b) gibi.

1.5. 94-184 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVASI

Aşkî'nin Medîne tarihinde dair eserinde süslü ve sanatlı bir anlatım vardır. Aşkî, birçok yerde Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerden yararlanmıştır.

Eserde 94^a-184^b varaklar arasında dört yerde 13 Farsça beyit vardır. 46 yerde 154 Arapça beyite rastlanmıştır. Eserde Türkçe şiirler daha yoğunluktadır. İlgili varaklarda 16 yerde 635 Türkçe beyit yer almaktadır. Bunun 548 beyti yaklaşık on iki yaprağa tekabül eden, Hakanî Mehmet Bey'e ait *Hilye-i Saadet*tendir. *Hilye-i Saadet*ten yapılan alıntılardan 494 beyit 124^a-133^a; 54 beyit ise 162^a-163^a numaralı varaklarda yer almaktadır.

Aşkî'nin *Medîne Tarihi'nde* mahlasını kullanarak yazdığı, *Dîvân*'ında yer almayan bazı şiirleri de vardır. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit olması ve Hz. Peygamber'in hicreti ile ilgili şiirleri buna örnek olarak verilebilir.

Aşkî bazı yerlerde, bir şairin şiirine yer verdikten sonra, şiirin sonuna o şiirin veznine uygun kendisine ait olan ve içinde mahlasının geçtiği bir beyit eklemiştir. Mesela Şeyh Galib'in Hz. Ebu Bekir Sıddık için yazdığı naatin peşine şu beyti eklemiştir:

Sen de al ' Aşkî bu Ğâlib Dededen himmet-i pîr

Dest-gîr-i fuķarâ ve źu' afâdır Şiddîķ²⁶

Herhangi bir mahlasın kullanılmadığı bazı manzumelerin ise kime ait olduğu tespit edilememiştir.

İlgili varaklar kapsamında transkripsiyonu yapılan metinde, Aşkî'nin Semhûdî'nin *Vefâ* isimli eserini tercüme ederken kullanmış olduğu yöntem bazı örneklerle ortaya konmuştur. Ayrıca Medîne tarihine dair metinde bahsi geçen konular, konulara ilişkin kullanılan ayetler, metinde işlenen şahıs, mekân, kitap ve kabile isimleri bağlamında metnin muhtevası irdelenmiştir.

1.5.1. Metindeki Tercüme Yöntemi

Osmanlı dönemi tercüme geleneğine bakıldığında, yapılan tercümelerin metne sadık birebir çeviri olmadığı görülür. Mütercimler muhatap kitleyi hesaba katarak, kendi bilgi ve birikimlerinden de istifade ederek esnek bir çeviri yapmışlardır. Günümüz tercümelerinden çok farklı olarak ortaya konan bu eserler "yeniden yazım" ya da "telif-tercüme" denilebilecek özelliktedirler.

Aşkî'nin Medîne tarihine dair eseri, Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eseri esas alınarak yazılmıştır. Eserin birinci ve ikinci ciltleri, Semhûdî'nin *Vefâ*'sının bir tercümesi niteliğindedir, ancak tam bir tercüme eserdir denilemez. Nitekim yer yer Aşkî'nin kendi dönemi ile ilgili malumat verdiği ve eserinde Semhûdî'den sonraki dönemde yaşamış şairlerin şiirlerine yer verdiği tespit edilmiştir. Eserin üçüncü cildi ise, Aşkî'nin Semhûdî'den sonraki dönemi ele alarak çeşitli müşahedelerini anlattığı, devrin şairlerinden kasidelerle ve kendi yazdığı şiirlerle süslediği bir telif eserdir.

²⁶ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 148^b.

Aşkî, eserini yazarken takip ettiği usûl olarak birinci cildin başında, uzun cümlelerden mümkün olduğu kadar sakınarak, hadis-i şeriflerin sahih olanlarını alıp senedlerini hazf ettiğini, ihtilaflı bazı rivayetleri terk ettiğini, bazı şiir ve naatleri ilave ettiğini ve anlaşılması zor kelimelerden uzak durmaya çalıştığını söyler.²⁷

Eserde Arapça ve Farsça öğelere fazlaca yer verilmiştir. Bazı yerlerde cümleler Arapça verilmiş, ardından tercümesi yapılmıştır. Kimi yerlerde Arapça ibarelerin kırmızı renkte yazıldığı, bazen önemine binaen üstünün kırmızı mürekkeple çizildiği, bazen de harekeli yazıldığı olmuştur.

Aşkî Mustafa Efendi, konuyla ilgili olarak varsa ayetlerden istifade etmiş, bazı yerlerde ayetlerde geçen kelimeleri tefsire yönelik açıklamalar yapmıştır. Hadisleri, bazen metnini vererek, bazen de olay örgüsünü anlatarak aktarmış, genellikle hadisi rivayet eden kaynağı ya da muhaddisi ifade etmiş, sahabi ravisini kimi yerlerde zikretmiş, kimi yerlerde ise hazfetmiştir.

Aşkî eserini oluştururken, çoğu zaman kronolojik sıraya uymuş, ancak bazen olay örgüsünden ayrılarak bazı hususlarda çok detaylı bilgiler vermiştir. Bu durum bazen konunun anlaşılması ve takibi açısından zorluk oluşturmuştur. Örneğin, Akabe biatlarından bahsedilen bir yerde, konu ilk müslümanlara gelmiş, burada erkeklerden ilk müslüman olanın kim olduğuna dair farklı birçok rivayet zikredilmiş, konu detaylı bir şekilde irdelenmiştir.²⁸

Aşkî, tarihi olayları naklederken, bahsi geçen şahıslarla veya durumlarla ilgili yeri geldiğinde tafsilat vermeyi ihmal etmemiştir. Mesela, hicretten sonra dünyaya gelen ilk sahabi olarak Abdullah bin Zübeyr'i söyledikten ve doğumu ile ilgili bilgi verdikten sonra, İbn Zübeyr'in ilerideki hayatına dair tafsilatlı bilgilere yer verir.²⁹

Kaynaklarda her ne kadar eserin ilk iki cildinin, Semhûdî'nin *Vefâ* isimli eserinin tercümesi olduğu söylene de 94^a-184^b numaralı varakların transkripsiyonunda durumun böyle olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim müellif bazı yerlerde, şahsî fikrini beyan etmiş, kendi döneminden bazı müşahedelerini aktarmıştır. Sözün kendisine ait olduğunu beyan sadedinde "Aşkî der ki", "Fakîr"

²⁷ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 11^a.

²⁸ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 121^b -122^b.

²⁹ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 172^b -174^a.

gibi ibareler kullanmıştır. Örneğin, Aşkî bir yerde Medîne'deki bir kuyu ve bahçeden bahsederken, "Aşkî dir ki hâlâ bizim vaktimizde Bi'r-i Gadek ve Kâim Kubada iki bostân-ı dil-küşâ ve ferah-fezâdır ki nazîrleri ma'dûm gibidir." der.³⁰

Aşkî başka bir yerde, İcâbe Mescidi'ni anlatılırken "... fakîr bir sene mikdârı ol câ-yı menba'-ı envârda salât-ı işrâkı edâ iderdim be-her gün ol mescid-i şerîfiñ derûnı ve bîrûnı necâsetle mâl-â-mâl olup gice oldukda mahall-i fesâd olup bir kapu binâ idecek ehl-i mürüvvet kalmamışdır."³¹ diyerek yaşadığı dönemden ve tecrübelerinden bazı bilgilere yer verir.

Akabe Mescidi'nden bahsedilen bir kısımda, "Aşkî dir ki bu mescid-i pür meymenet dahi bizim vaktimizde harâb fakat çâr dîvâr üzre kalup i'tibârdan kalmışdır. Ve müstecâbu'd-da'avât olan mesâcidlerden birisi dahi budur."³² diyerek mescidin kendi zamanındaki durumuyla ilgili bilgi vermiştir.

Semhûdî'yi ve *Vefâu'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* isimli eserini çalışan İbrahim Barca kitabının 292 numaralı dipnotunda, Aşkî'nin tercümesinin bugünkü tercümelerden farklı olduğunu belirterek şöyle der:"Onun tercüme etmediği sayfalar olduğu gibi, bir sayfa içinde terceme etmeden geçtiği paragraflar ve cümleler de bir hayli fazladır. Çoğunlukla bir paragrafı okuyup ondan anladığını veya özetini yazmıştır."³³

Aşkî bir başka yerde, H. 1259 tarihini vererek Sultan Abdülmecid Han'ın, Ebu Eyyüb el-Ensari'nin evini tamir ettirmesinden bahsederek binanın yapısıyla alakalı ayrıntılı bilgiler verir. Sultan'ın Medîne'de yapmış olduğu daha nice hayır ve hasenatın olduğunu zikrederek, konunun tafsilatını sonraki bölümlere bırakır.³⁴

Medîne Tarihi eserinde, Hakanî Mehmet Bey'e ait olan Hilye-i Şerif'in ve Şeyh Galib'in Hz. Ebu Bekir'i medhettiği bir şiirinin yer alması da Aşkî'nin bu eserinin tam bir tercüme niteliğinde olmadığı tespitini doğrulamaktadır. Nitekim H. 911 (1506) vefat tarihli Semhûdî'nin, H. 1007 (1598) yılında tamamlanan

³⁰ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 107^a.

³¹ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 107^b.

³² Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 135^a.

³³ Barca, *es-Semhûdî ve Medîne Tarihi*, 92.

³⁴ Aşkî, *Medîne Tarihi*, 1: 168^b. Aşkî'nin konunun tafsilatını vereceği yer üçüncü cilttir. Nitekim eserin üçüncü cildi Semhûdî'den sonraki dönemi ele alarak kendi bilgi ve müşahedelerini kaydettiği telif bir eserdir.

Hilye-i Hakani'yi ve XVIII. yüzyıl şairi Şeyh Galib'in şiirini eserine alması mümkün değildir.

Sonuç olarak Aşkî Mustafa Efendi Medîne tarihi ile ilgili olarak, Osmanlı tercüme geleneğinin de bir devamı niteliğinde, Semhûdî'nin *Vefâ* isimli eserini esas alarak, kimi yerlerde şerh kimi yerlerde ise kısaltmalar yapmış, kendi bilgi ve tecrübelerinden de istifade ederek tercüme-telif bir eser ortaya koymuştur.

1.5.2. Metinde İşlenen Konular

Aşkî Mustafa Efendi'nin *Medîne Tarihi* isimli eserinin 94-184 numaralı varakları, Ensar'ın Medîne'ye yerleşmesinden başlayarak hicretin hemen sonrasındaki zaman dilimini konu edinmektedir.

94 numaralı varaktan itibaren Ensar'ın atalarının Sebe şehrinde Arim seli dolayısıyla göç etmeleri, Medîne'ye yerleşmeleri, Evs ile Hazrec kabilelerinin neseplerinin tespiti, Medîne'de yerleştikleri yerler, yaptıkları bina ve kaleler ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

114^b numaralı varaktan başlayarak Evs ile Hazrec kabileleri arasında vuku bulan ve yüz yirmi yıl süren Buas savaşları, Hz. Peygamber'in Arap kabilelerini İslâm'a daveti, Hz. Peygamber'in hilye-i şerifleri, Akabe biatları, ardından Medîne'ye hicret ve hicret esnasında yaşanan olaylar anlatılmaktadır.

157^a varağından itibaren Kuba mescidinin inşası, Hz. Peygamber'in Medîne'ye gelişi, Ebu Eyyûb el-Ensari'nin evine yerleşmesi, Muhacirin ile Ensar'ın kardeşliği, Selmân-ı Fârisî'nin İslâm'la müşerref olma hikâyesi, ezanın meşru olması ve nihayet Ebu Kays'ın söylediği şiirle birlikte ilgili bölüm bitmektedir.

Metinde işlenen konular, metindeki varak sırasına göre aşağıda kısaca belirtilmiş, önce varak numarası ardından konular olacak şekilde yazılmıştır:

94^a

İkinci fasıl, Ensar'ın Medîne'ye yerleşmeleri.

94^b-95^a

Sebe şehrinin Kuran'da da geçtiği üzere çok bereketli topraklara sahip olduğu, halkının bunca nimete mukabil nankörlük ettiği, Allah'a kulluktan yüz

çevirip, gönderilen peygamberlere icabet etmedikleri, bu sebeple Arim seli ile cezalandırıldıkları.

95^b

Sebe halkının yaptıkları seddin Arim seli ile nasıl yıkıldığı ve bu vakanın Hz. İsa'dan sonra fetret döneminde geçtiği.

96^a

Âmir bin Harise'nin Mau's-Semâ şeklinde isimlendirilmesinin sebebi, Hz. Peygamber'in Sebe hakkındaki rivayeti, İbn Sebe'nin evlâtları.

96^b

Amr bin Âmir'in Sebe'den ayrılırken evlatlarına çeşitli şehir ve beldeleri anlatması ve her bir oğlunun muhtelif beldelere yerleşmesi.

97^a

Amr bin Âmir ve kabilesinin yerleştiği beldelerle ilgili muhtelif rivayetler, bir rivayete göre Mekke'ye gelmeleri ve orada sakin olan Cürhüm kabilesi ile savaşmaları, nihayetinde Mekke'ye yerleşmeleri.

97^b

Amr bin Âmir'in bazı evlatlarının Medîne'de çeşitli Yahudi kavimleri ile sâkin olması. Amr bin Âmir'in Tarîfe isimli kâhine hanımının Sebe şehri hakkındaki rüyası.

98^a-98^b

Sebe suresinden bazı ayetlerin tefsiri, Evs ile Hazrec kabilelerinin nesebleri.

Üçüncü fasıl, neseblerin tespit edilmesi.

99^a-99^b

Kahtan'ın soyunun Nûh, Hûd ya da İsmail aleyhisselamın soyuna dayandığı ile ilgili çeşitli görüşler. Hz. Peygamber'in bir rivayetine dayanarak Yemen kabilelerinin ve Arab'ın İsmail aleyhisselam evlatları olduğuna dair muhtelif rivayetler.

100^a-100^b

Arapçayı ilk konuşanlarla ilgili farklı rivayetlerin zikredilmesi, Ensar'ın validelerinin Kayle binti el-Erkam ibn Amr olduğuna yönelik delillendirmeler. Evs bin Harise'nin vefatı ve evlatlarına vasiyyeti.

101^a

Dördüncü fasıl, Medîne'ye yerleşme ve Tübbâ meliki ile ittifak.

Evs ile Hazrec kabilelerinin Medîne-i Münevvere'ye yerleşmeleri ve zamanla güçlenmeleri, bu sebeple Yahudi kabilelerinin korku duyması.

101^b-102^a-102^b

Zulüm ve gaddarlığı ile bilinen ve yahudilerin meliki Faytun'un Ensar'dan Malik bin Aclan tarafından öldürülmesi, Ensar'ın Şam melikinden yardım istemesi ve bunun üzerine gönderilen ordu ile yahudilerin katl edilmesi.

103^a

Malik bin Aclan'ın, yahudi kavmini Tübbâ melikine şikâyet etmesi, gönderilen ordu ile 300 yahudinin katl edilmesi, bir yahudinin Tübbâ meliki ile görüşmesi, birlikte Kâbe'yi ziyaret etmeleri ve neticede melikin Hz. Musa'nın dinine girmesi.

103^b

Tübbâ melikinın yahudi âlimleri ile görüşmesi, alimlerin Hz. Muhammed'den bahsetmesi, Tübbâ'ın muhabbet-i Rasulullah ile dolması, Hz. Peygamber'e bir mektup yazıp, bir ev inşa ederek kendisine ulaştırılmasını vasiyet etmesi. Bahsi geçen binanın babadan oğula geçerek Ebu Eyyub el-Ensarî hazretlerine ulaşması.

104^a-104^b

Yahudilerin katl olayından sonra evlerinde ve ibadet mekânlarında Malik bin Aclan'a lanet etmeleri, ebkâr kıssasının Yemame'de geçtiğine dair farklı bir rivayet, Amalik et-Tasmî'nin zulmü ile alakalı beyitler.

105^a

Tasm kabilesinin, yaptıkları zulümden ötürü Cedîs kabilesini Tübbâ melikine şikayet etmesi, Tübbâ melikinın çıktığı seferde Yemâme isminde çok keskin gözlere sahip bir şahıs ile karşılaşması.

105^b

Tübbâ melikinın yazmış olduğu mektubun Hz. Peygamber'e ulaştırılması ve Hz. Peygamber'in onun hakkında "mümindir" diyerek hadis irad etmesi.

Beşinci fasıl, Ensar'ın evleri, kaleleri ve bazı muharebeler.

106^a-106^b

Evs ile Hazrec kabilelerinin Medîne-i Münevvere'ye yerleşmeleri, çeşitli binalar ve kaleler yapmaları, Benî Zafer ve Benî Amr kabileleri.

107^a-107^b

Bazı kabilelere ait kuyular ve evler, Mescid-i İcâbe'nin mahalli ve önemi, Aşkî'nin bu mescidle ilgili yaşadığı dönemden bilgi vermesi, Benî Semîa ve Benî Vakıf kabileleri.

108^a-108^b

Evsden Benî Vail, Benî Ümeyye, Benî Atıyye ve Benî Hatme kabilelerinin, Hazrecden Benî Haris'in evleri ve hisarları.

109^a

Benî Hudâre ve Benî el-Eycer, İtebe bin Amr ve Benî Avf bin Amr evlatlarının yerleştikleri mahaller ve inşa ettikleri kaleler hakkında malumatlar.

109^b

Benî Gusayne, Benî Hublâ ve Benî Atıyye kabilelerinin nesebleri, evleri ve hisarlarıyla ilgili bilgiler.

110^a-110^b

Benî Seleme, Benî Sevad, Benî Ubeyd ve Benî Haram kabilelerinin yerleştikleri yerler, inşa ettikleri evler ve kaleler.

111^a-111^b

Benî Selemenin Mescid-i Nebvî'ye uzak olduklarından ötürü mescide yakın bir yere taşınmak istemeleri, Hz. Peygamber'in Allah'ın onları ziyadesi ile mükâfatlandıracağı müjdesi.

112^a-112^b

Benî Beyada, Benî Züreyk, Benî Saide, Benî Kuşbe, Benî Huzeyme ve Benî Vakş kabilelerinin yerleştikleri yerler, evleri, kuyuları ve kaleleri hakkında malumatlar.

113^a-113^b-114^a

Benî Malik bin en-Neccâr, Benî Mifâle, Benî Hudeyle, Benî Mebzul, Benî Adî bin en-Neccâr, Benî Mazin, Benî Dinar ve Benî eş-Şatibe kabilelerinin Medîne'deki mahalleri, evlerinin konumları ve hisarları.

114^b

Altıncı fasıl, Evs ile Hazrec kabileleri arasında vuku bulan ve yaklaşık yüz

yirmi yıl süren Buas savaşları.

Sümeyr harbi, Kab bin Amr muharebesi, Yevmi's-Serat harbi, Yevm-i Dik harbi hakkında bilgi.

115^a-115^b

Evs kabilesinin Hazrec kabilesine karşı Benî Kurayza ile anlaşma yapması, Hazrec'in tehdidi neticesinde Benî Kurayza'nın yardımdan vazgeçmesi, Hazrec ile yapılan savaşta Evs kabilesinin mağlup olması.

116^a-116^b-117^a

Kureyş kabilesinin Evs ile anlaşma yapması, sonrasında yaptıkları anlaşmayı hile ile bozmaları, Buas Harbi'nin gerçekleşmesi, savaşta Evs ve Hazrec'den birçok kişinin ölmesi. Hz. Aişe'nin Buas harbi ile ilgili rivayeti. Abdullah bin Übeyy bin Selûl'ün İslâm dinini kabulü. Hz. Peygamber'in, EbûÂmir er-Rahib ile diyalogu ve onunla ilgili rivayeti.

Yedinci fasıl, Allah'ın Evs ve Hazrec kabilelerine ikram ve yardımları ve Akabe-i Suğra.

117^b-118^a

Hiz. Peygamber'in çeşitli vesilelerle Arap kabilelerini İslâm'a daveti, onun bu davetini kabul etmeyen kabilelerin isimleri, bir rivayette Evs kabilesinden bazı kimselerin Kureyş ile anlaşma yapmak için Mekke'ye gelmesi, Hz. Peygamber ile görüşmesi ve İslâm davetini kabul etmeleri.

118^b-119^a

Bir rivayete göre, hac niyetiyle Mekke'ye gelen Hazrec kabilesinden bir grub insanın, Hz. Peygamber ile görüşmesi ve nihayetinde müslüman olmaları.

119^b

Akabe-i Ūlâ ashâbının isimleri, Medîne'de ev ev İslâm'ı anlatmaları, Biat-i Nisa.

120^a

Musab bin Umeyr'in Medîne'ye gönderilmesi, orada İslâm'ı anlatması, dini hükümleri açıklaması, namaz kıldırması.

120^b-121^a

Sad bin Muaz ve Useyd bin Hudayr'ın, Musab bin Umeyr'e engel olmaya

çalışırken müslüman olması ve kendileriyle birlikte kabilelerinin de İslâm'a girmesi, Abdül-Eşhel kabilesinin mübarek bir kavim olduğu, cümlesinin İslâm'a girip halis birer mümin oldukları ve içlerinden bir münafığın çıkmadığı.

121^b-122^a

Mekke'de Hz. Peygamber'in çağrısına uyan ilk müslümanlar, kadınlardan İslâm dinini ilk kabul eden kişinin Hz. Hatice olduğu, erkeklerden ilk kabul eden kişinin ise Hz. Ebu Bekir ya da Hz. Ali olduğuna işaret eden farklı rivayetler.

122^b

Hz. Ali'nin "Hz. Ebu Bekir beni dört yerde geçti" dediği rivayet, ilk müslümanların isimleri, Hicr suresinin 94. ayetinin nüzulünden sonra Hz. Peygamber'in, Arap kabilelerini İslâm'a davet etmesi.

123^a

Hz. Peygamber'in çeşitli Arap kabilelerine ziyaretler düzenlemesi, bu ziyaretlerde İslâm'ı anlatması. Kinde, Kelb, Hanife kabilelerine İslâm davetinde bulunması, kabul etmemeleri, Âmir bin Seleme el-Hanefî'nin, Hz. Peygamber'in kendilerine İslâm daveti için gelmesi ile ilgili rivayeti.

123^b-124^a

Âmir bin Seleme'nin İslâm'ı kabul etmesi, Hevze bin Ali'nin hicretin sekizinci senesinde kâfir olarak vefat etmesi. Hz. Peygamber'in Benî Abs'a gidip İslâm davetinde bulunması, Meysere bin Mesruk'un iman etmeleri halinde Arap kabileleri arasında aziz ve muhterem olabileceklerini söylemesi, ardından Fedek'teki Yahudi kavmine gidip Hz. Peygamber ile ilgili soru sormaları, yahudinin Hz. Peygamber'in hilye-i şeriflerini şiir ile vafsetmesi.

124^a

Hz. Peygamber'in yüzünün parlak, pembeye çalan bir renkte olduğu, yüzündeki ter damlalarının inci tanesine benzediği, gül koktuğu, yüzünün bir ayna gibi sevincini de öfkesini de belli ettiği.

Gözlerinin sürmeli gibi siyah, iri ve güzel olduğunun vasfı.

124^b

Hz. Peygamber'in, bir yana dönmek istediğinde tüm vücudu ile o tarafa yönelmesi ve bu davranışın sünnet kabul edilmesi.

Cüsseli bir bedene sahip olduğu, yaratılmışlar arasında eşi ve benzerinin gelmediği, çoğu zaman beyaz giydiği, kendisine yeşilin çok yakıştığı.

125^a

Mescide her zaman çok temiz ve düzgün bir görünüşe sahip olarak gitmesi, bazen cübbe bazen de yün bir hırka giyinmeyi tercih etmesi ve ümmetine de sade ve temiz giyinme tavsiyesi.

Hz. Peygamber'in gözlerinin çoğu zaman kırmızıya çaldığı, güzel gözleriyle her baktığında muhatabının meftun olduğu, bununla birlikte bu gözlerin dünyaya itibar etmediği.

125^b

Hz. Peygamber'in oka benzeyen kirpiklerinin sıklığı ve siyahlığı, ceylan gözlerinin kendiliğinden sürmeli şekilde görüldüğü.

Enes bin Malik ve Ebû Hale'nin, Hz. Peygamber'i, neredeyse yeni ay kadar açık kaşlı ve ne zaman bakılsa iki kaşının arasını berrak ve pürüzsüz olarak tasvir etmeleri.

Hâkim bin Hizamın rivayetine göre, kaşlarının ayın ilk hali gibi ince uzun olduğu, alnının Fetih suresi gibi aydınlık ve açık, kaşının onun üzerine yazılmış bir besmele gibi olduğu.

126^a

Söz ehli olanların dahi ne kadar uğraşsalar da Hz. Peygamber'in kaşlarının güzelliğini tam anlatamadığı, kaşlarının kınından sıyrılmış iki yalın kılıç gibi olduğu.

Burnuna karşıdan bakıldığında hafif yüksekçe görülmesi, Cebrail'in Sidre'den ayrılır ayrılmaz kokusunu aldığı ve beyaz bir gül goncasına benzediği.

Enes bin Malik'in dediğine göre, dişlerinin inci taneleri gibi saf beyaz ve seyrek olduğu. Mücevherlerden hiçbirinin o dişlere benzeyebilecek kıratla olmadığı.

126^b

Hz. Ali'nin dediğine göre, Hz. Peygamber konuşmaya başladığında ön dişleri görünecek olsa, nur parıltıları saçıldığı, dişlerinin Yâsîn suresinin sîn harfine benzediği.

Ümmü Mamed'in rivayetine göre Hz. Aişe'nin, Hz. Peygamber'in

güldüğünde dişlerinin yıldırım ışığı gibi etrafa ışık saçtığı ve dolu taneleri gibi latif ve parlak olduğunu aktarması, Hz. Peygamber'in kahkaha ile bir kez dahi gülmediği.

127^a

Ebu Hureyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber'in güldüğünde, etrafa inciler saçtığı ve dokuz kat göğün "yücelik ve izzet sanadır" dediği.

Allah'ın arslanı Hz. Ali'nin dediğine göre, Hz. Peygamber'in yüzünün değirmi olduğu, ay gibi dünyayı aydınlattığı ve güzellik bahçesinin bir gülü olduğu.

127^b

Hz. Peygamber'in yüzünün ayın on dördü gibi parıldadığı, ağzının diğer uzuvları ile uyum içinde olduğu bahsi.

Ebû Hale'nin rivayetine göre, yanaklarının dolunaya benzediği, çok parlak ve nurlu olduğu.

Genişçe ve açık alınlı, ak ve parlak yüzlü tasvir edilmesi.

128^a

Hz. Peygamber'in ne kıvrıkcık ne de uzun saçlı olması, saçlarının kulaklarına kadar uzanıp, onları bazen kulaklarının üzerine düşürmesi, ya da iki yandan ayırması bahsi.

Mübarek sakalının, çok uzun olmadığı, siyah renkli olmakla birlikte beyaz kıllarının on yedi adet olduğu.

128^b

İbn Harîm ve Ebû Huceyf'in rivayetine göre, gerdanının ak ve duru, boynunun latif ve itidal üzre oluşu.

Karnı ile sinesinin aynı düzlükte ve birbirini tamamlayacak şekilde olduğu.

129^a

Hz. Peygamber'in göğsünün geniş ve etlice olup, beyaz bir güle benzediği, Allah'ın onun göğüs aynasını silip içini hazine ile doldurduğu bahsi.

Omuzlarının başkasına oranla büyük, arkasının düz, omuz başlarının tüylü, iki omuz arasının etli olduğu ve nübüvvet mührünün burada sağ yanına yakın bulunduğu ve et benine benzediğinin vasfı.

129^b

Hz. Peygamber'in iri kemikli ve cüsseli olduğu.

Uzuvlarının her birinin pek ve kuvvetli olup kuru ve ince olmadığı, iki uyluğunun nurdan iki sütuna benzediği.

130^a

Hız. Peygamber'in ellerinin ayası ve ayaklarının altının, genişçe ve pürüzsüz olup çok beğenildiği, beyaz ellerinin Hız. Musa'nın yed-i beyzasından bile güzel olduğu ve gül gibi güzel koktuğu.

Ebü Tufeyl'in Hız. Peygamber'in her bir parmağının, sanki Mevla'nın yaratıcı kalemine benzediği rivayeti, her birinin uzun ve düpdüz olduğu.

130^b

Hız. Peygamber'in mübarek elleri ile bir çocuğa değdiğinde, çocuğun edebi huy edinip günlerce taze misk gibi koktuğu.

Hız. Peygamber'in bedeninin kıldan ve tüyden pak, yaratılışının hileden ve kinden azade olduğu, vücudunun nurdan bir serviye ve gümüş bir aynaya benzediği.

131^a

Hız. Peygamber'in göğsünden aşağı doğru siyah kıllardan bir çizgi çekildiği, bunu bilge kişilerin nakl ettiğı, mesrebe hariç bedeninin ne göğsünde ne de karnında kılın bulunmadığının tasviri.

Hız. Peygamber'in vücudunun tek parça gibi uyumlu ve endamlı olup, bedeninin her daim zinde ve gül koktuğunun bahsi.

Baştan ayağa bedenindeki bütün etlerin hafif, yağdan ve fazlalıklardan arınmış olduğu, ezelden güzel bir koku ile kokulandığı, huyu ve yaratılışının güzelliğinin vasfı.

131^b

Hız. Peygamber'in orta boylu olup, cennetteki Tûbâ ağacının onun boyuna meylettiğı, kendisini görenlerin onun gibi güzelini hiç görmediklerini ifade etmeleri.

Boyunun uzun sayılamayacağı ama kısa da olmadığı, Allah'ın onun boyunu dengeli şekilde en güzel ahlaka mazhar kıldığı.

Hız. Peygamber'in boyu orta olsa bile, uzun boylu biri yanına gelecek olsa boyca Hız. Peygamber'in ondan uzun görüldüğü, Hicaz ahalisinin hepsinin bunu aktardığı bahsi.

132^a

Ebu Hureyre'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber'in her daim süratli yürüdüğü, ondan daha hızlı yürüyeni görmediği, yürürken sürekli salavat getirdiği.

Yürürken hayâsından öne eğik yürüdüğü, bu duruşunun yeni aya benzediğinin ifade edilmesi.

Ümmü Mamed'in rivayetine göre, Hz. Peygamber'in uzaktan bakıldığında insanların en uzununu gibi görüldüğünün bahsi.

132^b

Hz. Ali'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber'i ansızın görenlerin onun heybetinden korkup çekindikleri, eğer onunla biraz konuşacak olsa kelimelerindeki lezzet ile kölesi olmaya razı olduğu.

Allah'ın Hz. Peygamber'e en güzel ahlakı verip onun varlığını eşsiz ve benzersiz eylediği, nurunun hiç sönmeyip sürekli ışık saçtığı ve güneşin bile onun nuru yanında sönük kaldığının temsili.

133^a

Enûş, İdris ve Şit peygamberlerin Hz. Peygamber'den bahsedip onunla övündükleri, Miraç'taki sırrı bilen, gökleri varlığıyla süsleyen, Âdem ve İbrahim aleyhisselama evlatları içerisinde en çok benzeyenin kendisi olduğunun şiirle vasfedilmesi.

Yahudinin, nübüvvet iddia eden zatın kendi vafettiği şekilde ise "onun hizmetkârı olun" demesi.

133^b

Meysere'nin hac mevsiminde Hz. Peygamber'le karşılaşması ve İslâm'la müşerref olması. Hz. Peygamber'in İslâm'a davet için BenîÂmir bin Sasaa kabilesine gitmesi, Beyhara bin Firas isimli kişinin Hz. Peygamber'le diyalogu ve İslâm'ı kabul etmemesi, bir rivayete göre kötü tavrından dolayı, Hz. Peygamber'den ayrılmasından sonra bineğine binerken düşüp bacağını kırması vakası.

134^a

İslâm'ın ilk yıllarında fakir ve kimsesiz müslümanlara müşriklerin baskı ve zulümleri, Hz. Bilal-i Habeşî'nin çocuklara teslim edilip işkence edilmesi, Hz. Ebu

Bekir'in köle ve cariyelerden yedi kimse azad etmesi, Hz. Zinnire'nin müşriklerin azabından gözlerinin kör olması, sonrasında Allah'ın lütfu ile açılması. Hz. Peygamber'in, hidayeti için Hz. Ömer'e dua etmesi.

134^b

Hz. Ömer'in, müslüman olduğu için kız kardeşine vurması, Kuran yazılı metinleri okuyunca şahadet getirmesi, Hz. Peygamber'in huzuruna varması ve müslüman olması.

Sekizinci fasıl, İkinci Akabe biatı.

135^a

Akabe'nin neresi olduğu, Aşkî'nin kendi dönemindeki durumuna dair tespiti, Kab bin Malik'in kavmiyle Mekke'ye gitmesi, Hz. Peygamber ile Akabe'de yetmiş üç erkek ve iki kadının buluşması.

135^b

Hz. Abbas'ın, Hz. Peygamber'i ve müslümanları her hal ve şartta koruyacaklarına dair Ensar'dan söz almak istemesi, onların da tüm şartları kabul ederek, müslümanları kendi aileleri gibi koruyacaklarına, muhaliflerine karşı onlara yardım edeceklerine dair söz verip biat etmeleri.

136^a

Ensar'ın Allah'a şirk koşmayacaklarına ve Hz. Peygamber'i kendileri gibi koruyacaklarına söz vermesi, bunun karşılığında mükâfatlarının cennet olduğu ve Tevbe suresi 111. ayetin nüzülü. Hz. Peygamber'in emri ile içlerinden on iki temsilci seçilmesi ve bu temsilcilerin isimleri.

136^b

Temsilcilerin kim olduğu ile alakalı farklı rivayetler, Abbas bin Ubâde'nin Hazrec kabilesine seslenmesi ve onlarla biatle ilgili konuşması, Hz. Peygamber'in cenneti vadetmesi, ellerini Hz. Peygamber'in elinin üstüne koyarak tek tek biat etmeleri.

137^a

Şeytanın insanlara, "Muhammed sizinle savaştacak" diye seslenmesi, Hz. Peygamber'in "bu şeytandır" diyerek müslümanları uyarması, Ensar'ın Medîne'ye dönmesi. Bu biatin Kureyş'in kulağına gitmesi, Ensar'ın müşriklerini uyarmaları. Ensar'ın Hz. Peygamber'i Medîne'ye davet etmeleri.

137^b-138^a

Ensar'dan iki kişinin Mekke'de Kureyş tarafından alıkonulması, sonrasında kurtarılmaları. Amr bin Cemûh'un nasıl müslüman olduğu ile ilgili rivayet, buna göre Muaz bin Cebel gece olunca Amr'ın ahşap putunu alıp tuvalete atar, sabah putunu orda gören Amr çok sinirlenir ve putunu temizler, birkaç defa olay tekrar edince putunun bu olaya engel olması için yanına bir kılıç koyar. Ancak sabah kalktığında putunu yine tuvalette gören Amr, "senden bana hiçbir fayda gelmez" diyerek hidayete erer, müslüman olur. Amr'ın putuna hitaben şiir söylemesi.

138^a-138^b

İslâm'ın ilk dönemlerinde, müslümanların savaşa emr olunmadığı, eza ve cefalardan dolayı Habeş'e ve Medîne'ye hicret ettikleri, sonrasında savaşa ilgili ayet-i kerimelerin inmesi ile birlikte harbe izin verilmesi. Kureyş'in, Hz. Peygamber'i şikâyet etmek için kendisini himaye eden Ebu Tâlib'e gelmeleri, kendisine engel olmasını istemeleri.

139^a

Ebu Tâlib'in Hz. Peygamber'i huzuruna çağırıp kendisiyle konuşması, Hz. Peygamber'in "gökten ay ve güneşi indirip elime koysan, yine de ben bu işten vazgeçmem" sözü, sözlerinin Ebu Tâlib'e tesir etmesi, Hz. Peygamber'i desteklemeye devam etmesi ve söylediği beyitler.

139^b

Müslümanların Habeş diyarına hicreti, Hz. Ömer'in müslüman olması ile İslâm'ın giderek güçlenmesi karşısında Kureyş'in Hz. Peygamber'i helak etmek istemesi, bunun üzerine Ebu Tâlib'in Benî Haşim ve Benî Muttalib'ten destek alması, Hz. Peygamber'i ve ashâb-ı kiramı kendi mahallelerine nakl etmeleri, bunun üzerine Kureyş'in Benî Haşim ve Benî Muttalib'i kız alıp vermeme, alışveriş yapmama üzerine boykot etmesi ve bir anlaşma metni yazılıp Kâbe'ye asılması olayı.

140^a

Üç yıl süren boykotun müslümanları perişan etmesi, çocukların açlıktan ağlaması, Kureyş'in çoğunun bu anlaşmadan pişman olması, Benî Abdü Menâf'ın anlaşmayı bozmak istemesi. Hişam bin Amr'ın Züheyr bin Ebî Ümeyye'nin yanına gidip anlaşmayı bozmak istediğini söylemesi, Züheyr'in destek olması ile Mutim

bin Adî'ye gidilmesi bahsi.

140^b

Hişam Ebû el-Bahterî bin Hişam ve Zematü'l-Esvedin de katılması ile beş kişi olmaları, Kureyş toplantısında birbirlerini destekleyerek boykot anlaşmasına karşı çıkmaları.

141^a

Ebu Tâlib'in anlaşma metnini bir kurdun yediğini Kureyş'e haber vermesi, eğer bu sözünde doğru değilse Muhammed'i Kureyş'e teslim edeceğini söylemesi, Kureyş'in anlaşma metnine bakmaları ve söylediklerinin doğru çıkması üzerine bir şey diyemeden ordan ayrılmaları. Anlaşma metninin yırtılması ve Benî Haşim ve Benî Muttalib'in kendi menzillerine dönmeleri. Ebu Tâlib'in Rasûl-i Ekrem'i öven şiiri.

141^b

Dokuzuncu fasıl, hicret bahsi.

Hiz. Peygamber'in hurma ağaçlı bir yere hicret edeceğini rüyasında görmesi, Medîne-i Münevvere'ye ilk hicret edenin Ebû Seleme olması, İkinci Akabe biatından sonra Medîne'ye hicretin başlaması.

142^a

Hiz. Peygamber'in hicreti ile ilgili bir şiir, Hiz. Ebu Bekir'in hicret için Hiz. Peygamber'den izin istemesi, Hiz. Peygamber'in "belki bana arkadaş olursun" diyerek onu menetmesi, müşriklerin Hiz. Peygamber'in hicretine mani olmak için Daru'n-Nedve'de toplanması.

142^b

Daru'n-Nedve'deki toplantıya Necidli bir ihtiyar suretinde şeytanın da katılması, Muhammed'in hapsedilmesi ve devenin üstünde elleri ayakları bağlı bir şekilde çöle bırakılması şeklindeki tekliflerin öne sürülmesi ve şeytanın bu tekliflere yönelik itirazı, Ebu Cehil'in her kabileden bir gencin, uykuda iken Muhammed'i öldürmeleri fikrinin kabul edilmesi.

143^a

Kureyş'in planlarından Hiz. Peygamber'i Cibril-i Emin'in haberdar etmesi, Hiz. Peygamber'in Hiz. Ali'yi kendi yatağına yatırması, eline bir avuç toprak alarak "yüzleri yere sürünsün" diyerek toprağı küffarın yüzüne saçması.

143^b-144^a

Yasin suresi 9. ayeti okuyarak evinden ayrılması, Hz. Ebu Bekir'in rüya görmesi ve bu rüyasını Mekke'den Medîne'ye hicret, sonrasında Mekke fethinin gerçekleşmesi ve Hz. Peygamber'in kızı Hz. Aişe ile evlenmesi şeklinde tabir etmesi. Aşkî'nin şiiri. Allah Teâla'nın Hz. Ali'yi, Cebrail ve Mikail aleyhisselama, kendisini Hz. Peygamber'e feda ettiği için övmesi ve Hz. Ali'yi korumaları için onları yeryüzüne göndermesi.

144^b

Hz. Ali'nin bu durumu ile ilgili Farsça beyitler. Bakara suresi 207. ayetin Hz. Ali'nin Peygamber'in yatağına yatması hakkında olduğuna dair rivayet, Hz. Peygamber'in öldürülmesi için kapısına gelenlerin isimleri. O esnada Hz. Ali'nin söylediği beyitler.

145^a

Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'in evine gidip birlikte hicret edeceklerini söylemesi, Hz. Ebu Bekir'in kendisine bir deve vermek istemesi üzerine Hz. Peygamber'in satın alması, devesinin adının Cedâ veya Kusvâ olduğu.

145^b

Hz. Peygamber'in, Akabe biatından yaklaşık üç ay sonra hicret ettiği, Abdullah bin Uraykıt isminde bir kâfirin kılavuzluk ettiği, üç gün sonra Sevr Dağı'na geleceği, Hz. Ebu Bekir'in hizmetçisi Âmir bin Fûheyr'in, hayvan sürülerini güzergahlarında otlatarak izlerini kaybetmede yardımcı olduğu, Esmâ binti Ebî Bekir'in azık torbasını bağlarken kuşağını ikiye bölmesinden dolayı Zatü'n-Nitakeyn olarak isimlendirilmesi.

146^a

Abdullah bin Ebî Bekir'in onlara Kureys'le ilgili haber getirmesi, Mekke'den hicret için hangi gün çıktıklarına dair muhtelif rivayetler.

146^b

Hz. Peygamber'in, kâfirlerin gözü önünde evinden çıkmasına rağmen kimsenin onu görmemesi, sabah Hz. Ali'yi yatağında bulmaları, her tarafa adamlar gönderip Hz. Peygamber'in peşine düşmeleri, karşılığında ödül vadetmeleri. Müşriklerin Sevr mağarası önüne kadar gelmeleri, örümceğin mağaranın ağzına

ağ yapması, güvercinin ise yumurtalarının olması üzerine müşriklerin mağaraya girmekten vaz geçmesi, Hz. Ebu Bekir'in korkması üzerine Hz. Peygamber'in onu teskin etmesi.

147^a

Hz. Ebu Bekir'in, yürümekten yaralanmış ayaklarını görmesi üzerine Hz. Peygamber'i sırtına alması, mağaraya önce kendisi girip temizlemesi ve mevcut delikleri kıyafetini parçalayarak kapatması, Hz. Peygamber'in kendisine dua buyurması.

147^b

Hz. Ebu Bekir'in Peygamber'e bir şey olur diye endişelenmesi, Hz. Peygamber'in "*lâ tahzen innellâhe me'anâ*" demesi, örümceğin ağ yaparak koruduğu kimselerle ilgili farklı rivayetler.

148^a

Hz. Peygamber'in örümceği öldürmekten insanları men etmesi, Galib Dedenin Hz. Ebu Bekir Sıddık'ı metheden şiiri.

148^b

Mağarada kaç gün kaldıkları, Abdullah bin Ebu Bekir'in geceleri gelip hizmetleriyle ilgilendiği, mağaradan ayrılıp yola çıktıklarında Kadid isimli bir mahalde Ümmü Mabel adlı kadının çadırına misafir olmaları.

149^a

Sütü olmayan bir koyundan Hz. Peygamber'in sağması ile sütün gelmesi hadisesi, bahsi geçen koyunun Hz. Ömer'in hilafetine kadar yaşadığı, Ebu Mabel'in eve gelmesi üzerine Ümmü Mabel'in olayı anlatması ve Peygamber olduğunun anlaşılması, beyitler söyleyerek Hz. Peygamber'in peşine düşmesi.

149^b

Ebu Mabel'in Rîm vadisinde Hz. Peygamber'e erişip müslüman olması, Hassan bin Sabit'in nazire olarak söylediği Arapça beyitler. Ebu Cehil'in Hz. Ebu Bekir'in kızı Esma'nın evine gelip, babasını sorup Esma'ya tokat atması, bunun üzerine Cebel-i Kubey's'den beyitlerin duyulması.

150^a

Hicret yolculuğunda Süraka bin Malik'in peşlerine düşmesi, Hz. Peygamber'in bedduasını alınca kuma batması ve kendilerine zarar vermeyeceğine

dair söz verince Hz. Peygamber'in duası ile kurtulması ve nihayetinde İslâm'la müşerref olması. Yolculukta rastladıkları bir çobanın süt vermeyen hamile keçisinin, Hz. Peygamber'in memelerine dokunmasıyla ırmak gibi süt vermesi vakası.

150^b

Çobanın bu olay üzerine müslüman olması, Benî Seleme kabilesinden Ebu Büreyde Eslemî'nin Hz. Peygamber ile diyalogu ve ardından müslüman olması.

151^a

Ebu Büreyde'nin Hz. Peygamber için sancak yapıp alemdarlığını yapması. Medîne'ye ilk hicret edenin Ebu Seleme bin Abdu'l-Esed olduğu, eşi Ümmü Seleme ile Medîne'ye hicret için yola çıktıklarında Benî Muğire'den birkaç kişinin Ümmü Seleme'ye engel olup alıkoymaları.

151^b

Ümmü Seleme'nin evlatlarından ve ailesinden ayrı kalmanın acısıyla bir yıl boyunca gözlerinin yaşının dinmemesi, bu durumu gören akrabalarının Medîne'ye gitmesine izin vermesi, tek başına küçük çocuğu ile yola çıkması, yolda kendisine rastlayan Osman bin Talha'nın Medîne'ye kadar kendisine eşlik etmesi.

152^a

Ömer bin Hattâb'ın ve Ebu Cehil'in kardeşi Ayyâş bin Rebâ'nın Medîne'ye hicreti, Ebu Cehil'in peşinden gelip Ayyâş'ın annesinin nezrettiğini ve oğlu dönene kadar güneşin altından kalkmayacağını söylemesi.

152^b

Ayyâş'ın Mekke'ye dönmek için Kuba'dan ayrılması, yolda giderken Ebu Cehil'in Ayyâş'ın ellerini bağlayarak götürmesi, neticede onlara tâbi olup İslâm'dan dönmesi. Ashâbın İslâm'dan dönenler hakkında aralarında konuşmaları, bunun üzerine Zümer suresi 53-55. ayetlerin inmesi, Hz. Ömer'in bu ayeti yazıp Hişam bin Âs'a göndermesi.

153^a

Hişam bin Âs'ın Medîne'ye hicreti, İbni Hişam'ın Ayyâş ve Hişam hakkındaki farklı bir rivayeti. Velid bin Velid'in, Kureys'te hapiste olan bu iki zati

kurtarıp Medîne'ye getirmesi hadisesi.

153^b

Suheyb bin Sinan'ın hicret etmek istediğinde Kureyş'in engel olma çabaları üzerine tüm malını müşriklere bırakması ve hicret etmesi, Hz. Peygamber'in "Suheyb kazandı" demesi. Süraka bin Malik'in Ebu Cehil'e cevap niteliğindeki şiiri. Hz. Ebu Bekir'in mağara kıssası ve süraka olayı hakkındaki beyitleri.

154^a

Hiz. Peygamber'in Süraka'ya, " Kısra'nın tacını giydiğın vakit nasıl olursun" demesi, Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Hz. Peygamber'in bu sözünün vuku bulması.

154^b

Müşriklerin mağaranın etrafını sardıkları esnada, Hz. Ebu Bekir'in, Peygamber'e bir şey olur diye korkması, mağaranın önünde iki güvercinin yumurtaları ve örümcek ağının olmasından dolayı müşriklerin içeri girmemeleri, Allah'ın güvercin ve örümcek ile onları korumasıyla ilgili Arapça şiir.

155^a

Müslümanların örümceğı öldürmekten nehy olunması, ancak evlerin örümceklerden temizlenmesi gerektiğı. Şuarâ suresi 62.ayetle Teybe suresi 40. ayetteki maiyyetin yorumu. Mağarada iken Hz. Ebu Bekir'in çok susaması, mağaranın arka tarafından çok leziz bir suyun çıkması bahsi.

155^b

Hiz. Peygamber'in Ebu Bekir'i cennetteki bir nehirle müjdelemesi, kendisine buğz edenin cennete giremeyeceğini söylemesi. Ebu Cehil'in Süraka'nın müslüman olduğunu öğrenince iki beyit inşa edip kabilesi tarafına göndermesi, Süraka'nın da nazire olarak iki beyit yazması. Hz. Peygamber'in, Ümmü Mabel'in çadırına varınca getirdikleri su ile ellerini ve ağzını yıkaması, ertesi sabah suyun döküldüğü yerde meyvesi tatlı, açlığı ve susuzluğu gideren, büyük bir ağacın çıkması.

156^a

Mübareke diye isimlendirdikleri bu ağaçtan herkesin şifa niyetiyle istifade etmesi, bir sabah kalktıklarında ağacın meyvelerini dökülmüş ve yapraklarını küçülmüş görmeleri, o günün Hz. Peygamber'in vefat ettiğı gün olması. Otuz sene

sonra bir gün ağacın dikenlerle ve toz toprakla kaplanması, o günün Hz. Ali'nin şehid olduğu gün olması. Bir gün ağacın gövdesinden ırmakvari kan aktığını görmeleri, o günün Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit olduğu gün olması. O günden sonra ağacın kuruması ve bununla ilgili beyitler.

156^b

Hz. Peygamber'in Medîne'ye teşriflerinden bir ay önce Berâ bin Marûr'un vefat etmesi, Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret edip dua etmesi.

157^a

Onuncu fasıl, Kuba mescidinin inşası.

Medîne'deki müslümanların Hz. Peygamber'in hicret yolculuğunu duyup, onları karşılamak için her gün Medîne'nin dışına çıkıp güneş yükselene kadar beklemeleri, bir yahudi'nin Hz. Peygamber'in geldiğini görmesi ve Ensar'ı müjdelemesi, Aşkî'nin Hz. Peygamber'in gelişiyile ilgili beyitleri.

157^b

Hz. Peygamber'in Kuba'da Külsüm bin Hidm hanesine yerleşmesi, ziyarete gelenleri daha sonra "Bekârlar Evi" diye adlandırılacak olan Sad bin Hayseme'nin evinde karşılaması, Hz. Peygamber'in dinlenmek için bir tarafa çekilmesi, gelen halkı Hz. Ebu Bekir'in karşılaması üzerine halkın onu Peygamber aleyhisselam sanması.

158^a

Hz. Peygamber'in Ümmü Külsüm isimli müşrik kadının evinde misafir olmaları, misafirlere hurma ikram etmesi, Hz. Peygamber'in dua buyurması, Hz. Peygamber'in Kuba'ya hangi ayda geldiğine dair muhtelif rivayetlerin aktarılması.

158^b

Kuba'ya hangi gün geldikleri ve kaç gün kaldıklarıyla ilgili farklı rivayetler, Şerefü'l-Mustafa isimli kitapta Hz. Peygamber'in pazartesi günü dünyaya geldiği, sünnet olduğu, Hacer-i Esved'i Kâbe'ye yerleştirdiği, hicret için pazartesi günü Mekke'den ayrıldığı yine pazartesi günü Medîne'ye ulaştığı ve pazartesi günü vefat ettiği, şeklindeki rivayet. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den üç gün sonra Mekke'den çıkması ve Kuba'da Hz. Peygamber'e erişmesi.

159^a

Yürüyerek gelmesinden dolayı yaralanan ayaklarına Hz. Peygamber'in dokunması ve iyileşmeleri. Hz. Ali'nin Kuba'da kalırken, gece vakti ailesi olmayan bir kadının kapısını bir erkeğin çaldığını ve bir şeyler verip gittiğini görmesi, Sehl bin Huneyf isimli sahabinin kadına yardım ettiğinin anlaşılması.

159^b

Esad bin Zürene'nin aralarındaki kan davası dolayısıyla Hz. Peygamber'in yanına gidememesi, Hz. Peygamber'in isteğiyle Evs kabilesinin Esad bin Zürene'yi yanlarına alması. Kuba mescidi için Külsüm bin Hidm'e ait bir arazinin alınması.

160^a-160^b

Hz. Peygamber'in devesinin salıverilmesi ve durduğu yerin mescidin bina edileceği yer olması. Hz. Peygamber'in Kuba ehline taş getirmelerini söylemesi ve mescidi inşa etmeleri. Mescidin ne zaman yapıldığı ile alakalı muhtelif rivayetler.

161^a

Hz. Peygamber'in Kuba mescidinin inşasında bizzat çalışıp taş taşıdığı, mescidin kıblesi ile ilgili mülahazalar.

161^b

Kuba mescidinde Hz. Peygamber'in hangi direğin yanında namaz kıldığını dair rivayetler, Abdullah bin Revvâha'nın mescid bina olunurken söylediği şiir.

162^a-162^b-163^a

Peygamber efendimize nat-ı şerif.

163^a

On birinci fasıl, Hz. Peygamber'in Medîne'ye gelişi.

Abdu'l-Muttalib isminin nasıl verildiği, Benî Neccar oğullarının Hz. Peygamber'in akrabası olması.

163^b

Hz. Peygamber'in müslümanlarla Kuba'dan ayrılması, Ranun vadisinde cuma namazını kılmaları, Cuma mescidi.

164^a

Cuma namazında Hz. Peygamber'in belîğ bir hutbe irad etmesi, hutbe metni.

164^b

Hz. Peygamber'in ve müslümanların, Medîne'ye girerken def eşliğinde

şiiirler söylenerek karşılanması.

165^a-165^b

Hız. Peygamber'in önünden geçtiğı her evin sahibi tarafından evlerine davet edilmesi, Hız. Peygamber'in "devem vazifelidir" demesi. Benî Salim, Benî Saide, Benî Beyada, Benî Adî kabilelerinin evlerine daveti Hız. Peygamber'in cevabını yinelemesi.

166^a

Kusvâ'nın Sehl ve Süheyl isimli kardeşlerin arazisi önünde çökmesi, devenin daha sonra Ebu Eyyub el-Ensarî'nin evinin önüne çökmesi, Benî Neccar cariyelerinin def vurarak sevinç göstermeleri.

166^b

Hız. Peygamber'in Ebu Eyyub'un evine yerleşmesi, Medîne halkının Hız. Peygamber'in gelişi ile çok mesrur olmaları ve ilgili beyitler.

167^a

Aşkî'nin Hız. Peygamber'in Medîne'ye gelişi ile ilgili beyitleri ve Farsça beyitler. Hız. Peygamber'in Ebu Eyyub el-Ensarî'nin evinde alt kata yerleşmesi.

167^b

Ebu Eyyub'un hane halkının, Hız. Peygamber'in üst katında olmasından dolayı edepsizlik yapmaktan korkup sabaha kadar beklemeleri, ricalar neticesinde Hız. Peygamber'in üst kata yerleşmesi. Hız. Peygamber'in içinde soğan ve sarımsak olan yemeğı yemek istememesi hadisesi.

168^a

Hız. Peygamber'in Ebu Eyyub'un evinde yedi ay misafir olması, Ebu Eyyub'un evinin Tübbâ zamanından kendisine miras kalması, ilerleyen dönemlerde medrese olarak kullanılması.

168^b

Semhudî'nin ve Aşkî'nin Ebû Eyyub el-Ensarî'nin eviyle ilgili, kendi dönemlerindeki durumdan bilgi vermesi, Sultan Abdü'l-Mecid Han tarafından binanın yenilenmesi ve genişletilmesi. Hız. Peygamber'in mescidin yanına oda inşa etmesi ve Mekke'de olan ailesini buraya aldırması.

169^a

Hicretin beşinci veya sekizinci ayında Muhacir ve Ensar'ın kardeş ilan

edilmesi, rivayetlere göre Muhacirin'den bazı kişilerin kendi aralarında kardeş yapılması.

169^b

Muhacirin'den birbirleri ile kardeş ilan edilen sahabilerin isimleri, Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile kardeş olması ve onunla ilgili hadis-i şerifi. Hz. Ali ile ilgili beyitler.

170^a

Evs ile Hazrec kabilelerinin arasındaki düşmanlığın bitip birlik üzere olmaları, yehûdilerden Şas bin Kays'ın Evs ve Hazrec'in olduğu mecliste Buas Savaşı'nı hatırlatıp iki kabilenin arasına fitne sokması, Evs ile Hazrec'in birbirleriyle münakaşaya girmeleri, Hz. Peygamber'in bu olayı duyması ve onlara tavsiyede bulunması bahsi.

170^b

Evs ile Hazrec'in, Hz. Peygamber'in sözlerinden etkilenip musalaha etmeleri. Âl-i İmran suresinin 98 ve 99. ayetlerinin Şas bin Kays hakkında indiği. Âl-i İmran suresinin 100 ve 103. ayetlerinin ise Evs ile Hazrec hakkında nazil olduğu. Hz. Peygamberi metheden beyitler.

171^a

On ikinci fasıl, Hz. Peygamber'in vefatına kadar olan bazı olaylar.

Medîne'de müslümanlardan ilk vefat edenin ve Bakî kabristanlığına ilk defnedilenin kim olduğu ile ilgili çeşitli rivayetler.

171^b

Ensar'ın yakınlık kurmak kastıyla Hz. Peygamber'e hediyeler getirmesi, Ümmü Süleym'in oğlu Enes'i Hz. Peygamber'in hizmetine vermesi. Medîne'ye hicretten sonra namazın dört rekât olarak farz olması.

172^a-172^b

Ashâb-ı kiramın humma hastalığına tutulmaları ve Mekke'nin havasını suyunu yâd etmeleri, Hz. Peygamber'in Şeybe bin Rebia'ya ve Ümeyye bin Halef'e lanet etmesi, ashâbına dua etmesi. Hz. Aişe'nin hasta olan Hz. Ebu Bekir, Amir bin Führeyre ve Bilal-i Habeşî'yi ziyaret etmesi, hallerini sorduğunda her birinin şiir ile cevap vererek Mekke'ye olan özlemlerini anlatmaları. O sene Ebu Leheb'in ve Kisra bin Numan bin Münzir'in ölmesi, Abdullah bin Zübeyr'in

doğumu olayları.

173^a

Abdullah bin Zübeyr'in ne zaman doğduğu ile alakalı muhtelif rivayetler, doğumu ile müslümanların çok sevinip tekbirler getirmesi. Hz. Peygamber'in Abdullah bin Zübeyr'i kucağına alıp hurma yedirmesi.

173^b

Hz. Peygamber'in hacamat olduğu kanını, Abdullah bin Zübeyr'in içmesi, bununla ilgili hadis irad etmesi, Abdullah bin Zübeyr hakkında bilgi.

174^a

Abdullah bin Zübeyr'in, Hz. Osman'ın hilafeti zamanında yapılan bir savaşta büyük bir kahramanlık gösterip küffarın melikini öldürmesi.

174^b

Fatıma binti Numan isimli kadının bir cini sevmesi, Hz. Peygamber'in risaletinden sonra cinin kadının yanına gelmemesi, Abdullah bin Selam'ın Hz. Peygamber'e üç soru sorması.

175^a

Soruları Hz. Peygamber tarafından cevaplanan Abdullah bin Selam'ın müslüman olması, yehudilerin Hz. Peygamber'in meclisine çağırılması ve İslâm'a davet edilmeleri.

175^b

Abdullah bin Selam'ın kavmine müslüman olduğunu açıklaması ve onları Hakk'a daveti, Selman-ı Farisî hakkında bilgi. Selman'ın Mecûsî bir babası olup, aşırı sevgisinden dolayı oğlunu sürekli yanında tutması.

176^a

Selman-ı Farisî'nin bir gün hristiyan kilisesi görmesi ve onların ibadet ve taatlerinden çok etkilenmesi, bu olay üzerine babasının, el ve ayaklarını bağlayarak Selman'ı hapsedmesi. Selman'ın Şam'daki hristiyan âlimin yanına gitmesi.

176^b

Hristiyan âlimin vefatından sonra Nusaybin'deki bir alimin yanına gitmesi ve kendisine hizmet etmesi, ardından Ammuriyye beldesindeki bir hristiyan alimin hizmetinde bulunması, vefatı yaklaşan alimin Arap diyarında bir

peygamber geleceğini ve iki alametinin olduğunu söylemesi. Vadi'l-Kurâ'da bir yehudiye satılması, ardından Medîne tarafında bir yehudiye satılması.

177^a

Selman-ı Farisî'nin Kuba'da bir peygamber olduğunu duyması, ziyaretine gitmesi ve Hz. Peygamber'e sadaka olarak yiyecek bişeyler vermesi, Hz. Peygamberin yememesi.

177^b

Selman-ı Farisî'nin hediye olarak yiyecek getirmesi, Hz. Peygamber'in yemesi, Selman'ın bunu birinci alamet olarak kabul etmesi. İkinci alamet kabul edilen nübüvvet mührünü görmesi ve İslâm'la müşerref olması.

178^a

Selman-ı Farisî ile Hz. Peygamber arasında tercümanlık yapan yehudinin müslüman olması. Bir kurdun çobanla konuşması ve Medîne'de gelecekte haber veren bir zatın olduğunu söylemesi.

178^b

Savaşa izin veren Hac suresi 39. ayet, Hz. Peygamber'in yirmi yedi gazvesinin olduğu, dokuzunda bizzat savaştığı. Beşten dört yüz kişiye kadar olan asker topluluğuna seriyye dendiği, beş yüzden fazla olana münser, sekiz yüzden ziyade olana ceyş, dört binden fazla olana hacfel, bundan daha fazlasına hamis dendiği.

179^a

Etrafa dağılan askere bas, bir mekânda toplu bir şekilde duran askere ise ketibe dendiği, çoğunlukla Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı savaşların gazve, sahabeden birinin komuta ettiği savaşların ise seriyye olarak adlandırıldığı. Asker tertibi ile alakalı muhtelif rivayetler. Gazvelerin sayısının yirmi yedi olduğu.

179^b

Gazvelerin isimleri, gazvelerin sayısı ile ilgili farklı görüşlerin beyanı, ilk gazvenin Ebva Gazve'si olduğu.

180^a

Hz. Hamza'nın Muhacirin'den otuz kişiye komutan tayin edilip Kureyş kafillesi üzerine gittiği Sîfü'l-Bahr seriyyesi, Hz. Peygamber'in sancak ve livası hakkında bilgi, Ubeyde bin el-Haris'in komutan tayin edildiği Rabiğ seriyyesi.

180^b

Hiz. Peygamber'in Hiz. Aife'ye Ümmü Abdullah diye künye vermesi, Hiz. Peygamber'in Hiz. Aife ile evliliği.

181^a

Hiz. Aife'nin düğününde yemek verilmemesi, Sad bin Ubade'nin hediyesi olan sütün içilmesi, evlenmeden önce Hiz. Aife'yi üç kez rüyasında görmesi, Hiz. Aife'nin ashâbın en bilginlerinden olması.

181^b

"Dininizin üçte birini Hümeýra'dan alın" hadisi, Hiz. Aife'nin Hiz. Peygamber'i övdüğü beyitler.

182^a

Hiz. Peygamber'in bekâr olarak sadece Hiz. Aife ile evlendiği ve bu evliliğinden çocuğu olmadığı, Hiz. Peygamber vefat ettiğinde Hiz. Aife'nin on sekiz yaşımda olduğu, vefatından sonra kırk yedi sene yaşıadığı. Cenaze namazını Ebu Hureýre'nin kıldırđıęı ve Bakî kabristanlığına defn edildiği.

182^b

Hiz. Aife'nin bin iki yüz on hadis rivayet ettiği, Kütüb-i Sitte'de yer alan hadislerinin sayısı. Sad bin Ebi Vakkas'ın komuta ettiği Harrar seriyyesi. İnsanların namaza davet edilmeleri için sahabenin çeşitli önerileri.

183^a

Abdullah bin Zeyd'in gördüğü rüya üzerine ezanın meşru olması, Hiz. Bilal-i Habeşî'nin ezanı okuması.

183^b

Bilal-i Habeşî'nin ezana "es-salatü hayrun mine'n-nevm" ibaresini eklemesi, Hiz. Peygamber'in ezan okuyup okumadığı konusundaki rivayetler, Ebu Sırma Kays bin Ebi Enes'in Hiz. Peygamber'e olan kasidesi.

184^a

Ebu Kays'ın İslâm'dan önce, bir eve çekilip Hiz. İbrahim'in dini üzre ibadet ettiği, Hiz. Peygamber'in Medîne'ye teşrifiyle müslüman olduğu. Ebu Kays'ın İslâm'dan önce söylediği şiirler.

1.5.3. Metinde İşlenen Ayetler

Kuran-ı Kerim yirmi üç yılı bulan zaman diliminde, peyderpey, bazen bir olay üzerine bazen ise bir soruya cevap olarak nâzil olmuştur. Bu sebeple ayetler birçok tarihi hususa ışık tutmuş, anlaşılmayan bazı meselelerin çözümünde rehber olmuştur. Aşkî Mustafa Efendi de, Medîne tarihine dair eserinde ayetlerden bolca istifade etmiş, varsa konuyla ilgili ayetleri eserinde aktarmıştır. Yirmi üç yıllık vahiy sürecinde on yıl süre ile Medîne şehrinin vahye zemin teşkil etmesi ve Kur'ân-ı Kerim'in nüzulüyle yaşanan olayların birebir bağlantılı olması, *Medîne Tarihi*'nde zikredilen ayetlerin önemini birkat daha artırmaktadır.

Aşkî, ayetlerde geçen kelimeleri bazen açıklamış, çoğu zaman sadece ayetin metnini vermekle yetinmiştir. Genellikle ayetin sadece konuyla ilgili kısmını aktarmış, ayetin tamamını almamıştır. Ayetlerin hangi surede ve kaçınca ayet olduğuna dair herhangi bir bilgi vermemiştir.

94-184 numaralı varaklarda geçen ayetleri nesirde ve manzumelerde geçen ayetler olmak üzere iki başlık altında topladık. Ayetler metindeki varak sırasına göre yazılmış, metinde geçtiği varak numarası ise parantez içerisinde belirtilmiştir. Ayetlerin önce Arapça metnine ardından metinde geçtiği kadarı ile mealine yer verilmiştir.

1.5.3.1. Nesir Kısımında Geçen Âyetler

Transkripsiyonunu yaptığımız 94-184 numaralı varakların nesir kısmında, 18 farklı sûreden toplam 42 ayet bulunmaktadır.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ... كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ.

“Andolsun ki oturdukları yerlerde Sebe kavmine ait büyük bir işaret vardı. Biri sağda diğeri solda iki bahçe. "Rabbinizin bahşettiği rızıktan yiyin ve O'na şükredin. Ne güzel bir belde, ne bağışlayıcı bir rab!" (Sebe Sûresi, 34/15)

Bu ayet 94^b nolu varakta parça parça dört yerde, Allah'ın Sebe halkına olan nimetleri ve buna mukabil nankör davranmaları bahsinde geçmektedir. (94^b)

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا...

“Bereketli kıldığımız beldeler ile onlar arasında birbirini gören birçok yerleşim yeri oluşturduk...” (Sebe Sûresi, 34/18)

Ayet Sebe şehrinin civar beldelere yakın olması bahsinde geçmektedir.(95^a)

فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا...

“Onlar ise "Rabbimiz! Konak yerlerimizin arasını uzaklaştır" dediler...”
(Sebe Sûresi, 34/19)

Ayet Sebe halkının seferlerinin uzak yerlere olmasını istedikleri bahisde geçmektedir. (95^a)

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ...

“Ama onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine ‘Arim selini gönderdik.”
(Sebe Sûresi, 34/16)

Ayet, Sebe halkının nankörlük etmeleri üzerine Allah'ın ‘Arim selini gönderdiği bahsinde geçmektedir. (95^a)

...فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ...

“...Biz de onları ibret kıssaları haline getirdik ve darmadağın ettik....”
(Sebe Sûresi, 34/19)

Ayet, Sebe halkının uğradığı sel felaketi ile ilgili kullanılmıştır. (95^b)

فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثَلٍ وَشَيْءٍ
مِّنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ.

“Ama onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine ‘Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, acı yemişli, ılgınlı ve birkaç da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.” (Sebe Sûresi, 34/16)

Ayet, Sebe halkının ‘Arim seli öncesi ve sonrası ile alakalı bahisde geçmektedir.(98^a)

وَشَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ. ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ.

“Nankörlük etmelerinden ötürü onları işte böyle cezalandırdık. Biz ancak nankörlük edenleri cezalandırırız.” (Sebe Sûresi, 34/16-17)

Ayet 98^a varağında, Sebe halkının ‘Arim seli ile cezalandırılmaları bahsinde yer almaktadır.(98^a)

...وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَأَيَّامًا آمِنِينَ.

“Oralarda geceleri, gündüzleri güven içinde seyahat edin" dedik. (Sebe Sûresi, 34/18)

Ayet, Sebe halkının güven içerisinde gece ve gündüz seyahat etme nimetlerinden bahsedilen yerde geçmektedir. (98^b)

...لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ...

“Eğer bu savaştan Medine'ye dönersek, şerefli kimseler alçakları and olsun ki, oradan çıkaracaktır. (Münafikun Sûresi, 63/8)

Ayet, Übeyy bin Selûl'ün Beni Mustalik gazvesinde söylediği sözün bahsinde geçmektedir. (117^a)

...لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ...

“Dünyanın bütün servetini harcasaydın onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını düzeltti.” (Enfâl Sûresi, 8/63)

Ayet, Evs ile Hazrec kabilelerinin düşmanlıklarının bittiği ve barıştıkları bahisinde yer almaktadır. (117^a)

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ...

“Sen, sana buyurulanı açıkça duyur, müşriklere aldırış etme!” (Hicr Sûresi, 15/94)

Ayet, Hz. Peygamber'in tebliğini açıktan yapmaya başlaması mevzusunda geçmektedir. (118^b)

حم. وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ. إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ.

“Hâ-mîm. Aydınlatan kitaba yemin olsun ki, anlayıp düşünesiniz diye onu Arapça Kur'an yaptık.” (Zuhruf Sûresi, 43/1-3)

Mus'ab bin Umeyr'in, Useyd bin Hudayr'a bu ayeti okuması ve Useyd'in ayetin tesiriyle müslüman olması bölümünde geçmektedir. (121^a)

...هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّ...

“... "Bu, rabbimin bir lutfudur" ...” (Neml Sûresi, 27/40)

Ayet, Medîne halkının tamamının müslüman olması ve müslümanların kuvvet kazanması bahsinde yer almaktadır. (121^b)

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...

“Göklerde ve yerde bulunanlar Allah’ı tesbih etmektedir.” (Hadid Sûresi, 57/1)

...آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ...

“Ey iman edenler! Allah’a, peygamberine... iman edin.” (Nisa Sûresi, 4/136)

Bu iki ayet, Hz. Ömer bin Hattab’ın müslüman olması bahsinde geçmektedir. (134^b)

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ...

“Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır.” (Tevbe Sûresi, 9/111)

Ayet, Ensar’ın Hz. Peygamber’e biat etmeleri üzerine inmiştir. (136^a)

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ. الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفُتِنَتِ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ. الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ.

“Saldırıya uğrayanlara zulme mâruz kaldıkları için savaş izni verildi. Allah onları muzaffer kılmaya elbette kâdirdir. Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" dediklerinden dolayı haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah’ın, insanların bir kısmıyla diğer kısmını engellemesi olmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler -ki oralarda Allah’ın adı çokça anılır- yıkılır giderdi. Allah kendi dinine yardım edenlere muhakkak yardım edecektir. Kuşkusuz Allah güçlüdür, mutlak galiptir. Onlar öyle kimselerdir ki, kendilerine bir yerde egemenlik versek, namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler ve kötülükten alıkoymaya çalışırlar. İşlerin sonu Allah’a varır.” (Hac Sûresi, 22/39-41)

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ...

“Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın...” (Bakara Sûresi, 2/193)

Ayetler, metinde Hz. Peygamber'e savaş izni verilmesi bahsinde geçmektedir. (138^b)

...خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ...

“Dünyayı da ahireti de kaybeder.” (Hac Sûresi, 22/11)

Ayet, Hz. Peygamber'e biat bahsinde geçmektedir.(136^b)

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ.

“Hatırlar mısın? İnkâr edenler seni etkisiz hale getirmek veya öldürmek ya da yurdundan çıkarmak için tuzaklar kuruyorlardı; onlar tuzak kuruyorlardı Allah da bozuyordu. Tuzak bozma işini en iyi yapan Allah’tır.” (Enfal Sûresi, 8/30)

Ayet, müşriklerin Hz. Peygamber'i öldürmek için yaptıkları planları, Allah'ın Cebrail vasıtasıyla peygamberine bildirmesi bahsinde yer almaktadır. (143^a)

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ.

“Onların önlerinden bir set, arkalarından da bir set çektik, böylece gözlerini perdeledik; artık görmezler.” (Yâsin Sûresi, 36/9)

Metinde, Hz. Peygamber evinin etrafını saran müşriklerin yanından bu ayeti okuyarak geçmiştir. (143^b)

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ.

“İnsanlardan öylesi de vardır ki, kendisini Allah’ın hoşnutluğunu kazanmaya adanmıştır. Allah, kullarına çok şefkatlidir.” (Bakara Sûresi, 2/207)

Ayet, Hz. Ali'nin hicret esnasında Hz.Peygamber'in yatağına yatarak kendisini feda etmesi bahsinde geçmektedir. (144^b)

رَبِّ أَذْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.

"Rabbim! Girilecek yere doğrulukla girmemi, çıkılacak yerden de doğrulukla çıkmamı sağla, bana tarafından yardımcı bir güç ver!" (İsrâ Sûresi, 17/80)

Ayet, müslümanların ve Hz. Peygamber'in hicretine izin çıkması bahsinde yer almaktadır. (145^a-145^b)

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا.

“Kur’an okuduğun zaman seninle, âhirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz.” (İsrâ Sûresi, 17/45)

Hz. Peygamber'in hicret için evinden çıkarken okuduğu rivayet edilen ayet. (146^a)

لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا.

“...Allah bizimle beraberdir...” (Tevbe Sûresi, 9/40)

Hicret esnasında mağarada iken endişelenen Hz. Ebu Bekir'i, Hz. Peygamber'in teskin etmesi bahsinde geçen ayet. (147^b)

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ. وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصِرُونَ. وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ.

“De ki (Allah şöyle buyuruyor): "Ey kendi aleyhlerine olarak gûnahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir. Azap size gelip çatmadan önce rabbinize yönelip O'na teslim olun; sonra kimseden yardım göremezsiniz. Hiç farkında olmadığınız bir sırada azap ansızın başınıza gelmeden önce rabbinizden size indirilen en güzel hükümlere uyun.” (Zümer Sûresi, 39/53-55)

Ayet, ashâbın İslâm dininden dönenler hakkında birbirleri ile konuşması bahsinde geçmektedir. (152^b)

...كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ.

“Mûsâ, "Hayır! Eminim ki rabbim benimledir, bana bir çıkış yolu gösterecektir" dedi.” (Şuara Sûresi, 26/62)

Ayet, Hz. Musa'nın İsrailoğullarına karşı söylediği sözü içermektedir. (155^a)

لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِن أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ.

“Daha ilk günden takvâ temeli üzerine kurulan mescid ise namaz kılman için elbette daha uygundur...” (Tevbe Sûresi, 9/108)

Ayet, Hz. Peygamber'in hicretin tarih olarak alınmasıyla ilgili emrinin bahsinde geçmektedir. (158^b)

...فَبُهِتَ الَّذِي...

“...Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi...” (Bakara Sûresi, 2/258)

Abdullah bin Übeyy'in Hz. Peygamber'le saygısız konuşması bahsinde geçmektedir. (165^b)

إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ.

“O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.” (Necm Sûresi, 53/4)

Ayet, Hz. Peygamber'in övüldüğü bahisde geçmektedir. (167^a)

...وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ...

“Aralarında rahim bağı bulunanlar Allah'ın hükmüne göre birbirlerine daha yakındır.” (Enfâl Sûresi, 8/75)

Ayet, Ensar ve Muhacirinin birbirleriyle kardeş ilan edilmesi ve Bedir Savaşı'ndan sonra bu ayetin inmesiyle kardeşlik arasındaki mirasın kaldırılması bahsinde yer alır. (169^b)

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ. قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ مَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ.

“De ki: "Ey Ehl-i kitap! Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz? De ki: "Ey Ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek müminleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir." (Âl-i İmrân Sûresi, 3/98-99)

Ayet, Şas bin Kays'ın Evs ve Hazrec kabileleri arasına fitne sokması üzerine inmiştir. (170^b)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ...

“Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir grubun sözünü dinlerseniz sizi imanınızdan vazgeçirip yeniden küfre döndürürler.” (Âl-i İmrân Sûresi, 3/100)

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ.

“İşte Allah size âyetlerini böyle açıklıyor ki doğru yolu bulasınız.”(Âl-i İmrân Sûresi, 3/103)

Bu iki ayet, aralarında münâzaa çıkan Evs ve Hazrec kabileleri ile ilgili inmiştir. (170^b)

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ ... حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

“Ehl-i kitap’tan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki haset duygusundan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah hükmünü ortaya koyuncaya kadar affedin ve hoşgörün. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.” (Bakara Sûresi, 2/109)

Ayet, İslâm düşmanlarının insanları İslâm’dan alıkoymak için mücadele etmeleri üzerine nazil olmuştur. (170^b)

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ.

“Söyle (yahudilere): Cebrâîl’e kim düşmansa bilsin ki, Allah’ın izniyle önce gelen kitapları doğrulayıcı, müminler için bir hidayet rehberi ve müjdeci olarak Kur’an’ı senin kalbine indiren odur.” (Bakara Sûresi, 2/97)

فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ.

“Her kim Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâîl’e ve Mîkâîl’e düşman ise bilsin ki Allah da inkârcıların düşmanıdır.” (Bakara Sûresi, 2/98)

Ayetler, Cebrail’in yahudilerin düşmanı olduğunu söylemesi bahsinde geçmektedir. (175^a)

أَذِنَ لِّلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَانْتِهَامٍ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ.

“Saldırıya uğrayanlara zulme mâruz kaldıkları için savaş izni verildi. Allah onları muzaffer kılmaya elbette kâdirdir.” (Hac Sûresi, 22/39)

Rivayete göre bu ayetin nüzulü ile birlikte savaşa izin verildiği bahsinde geçmektedir. (178^b)

لَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ.

“Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?” (Enbiya Sûresi, 21/10)

وَأَخْرَوْا اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ.

“Bir başka grup iyi işe bir de kötü iş karıştırmış olarak sonra günahlarını itiraf etmişlerdir. Umulur ki Allah onların tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah çok esirgeyici, çok bağışlayıcıdır.” (Tevbe Sûresi, 9/102)

Ayetler, Hz. Aişe'nin ashâbdan birinin sorusunu cevapladığı bahisde yer almaktadır. (182^a)

1.5.3.1. Manzumelerde Geçen Âyetler

Transkripsiyonunu yaptığımız 94-184 numaralı varaklarda, 21 beyitte 14 sûreden 19 ayet iktibas edilmiştir.

...كَلَمَحِ الْبَصَرِ...

“...Kıyamet bir göz kırpması kadar yahut daha da kısa olacaktır...” (Nahl Sûresi, 16/77)

Ayet, Hz. Peygamber'in gözlerinden bahsedilen bir beyitte iktibas edilmiştir. Kıyametin ne kadar hızla gerçekleşeceğini anlatır.(124^b)

مَا زَاغَ...

“Göz ne kaydı, ne de hedefinden şaştı. ” (Necm Sûresi, 53/17)

Ayet, Hz. Peygamber'in miraç hadisesinden bahsedilen beyitte iktibas edilmiştir.(125^a)

...قَابَ قَوْسَيْنِ...

“Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.” (Necm Sûresi, 53/9)

Ayet, Miraç hadisesi esnasında Allah Teâlâ ile Hz. Peygamber'in arasındaki yakınlığın anlatılmasında iktibas edilmiştir.(125^b)

...فِيهَا مِصْبَاحٌ...

“Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. “ (Nûr Sûresi, 24/35)

Ayet, Hz. Peygamber'in nurunu bizzat Allah'tan aldığına işaret etmiştir.(127^a)

وَالضُّحَىٰ.

“Yemin olsun, kuşluk vaktine.” (Duhâ Sûresi, 93/1)

Ayet, Hz. Peygamber'in alnının kuşluk vaktinin aydınlığına benzetildiği beyitte iktibas edilmiştir.(128^a)

وَاللَّيْلِ...

“Kararıp sakinleştğinde geceye yemin olsun.” (Leyl Sûresi, 92/1)

Ayet, Hz. Peygamber'in sakalının gece karanlığına benzetildiği beyitte iktibas edilmiştir.(128^b)

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ...

“De ki: Hak geldi bâtil yıkılıp gitti! Zaten bâtil yıkılmaya mahkûmdur.” (İsrâ Sûresi, 17/81)

Ayet, Hz. Peygamber'in nübüvvet nûrundan bahsedilen beyitte iktibas edilmiştir.(129^a)

... لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ...

“Keşke bağına girdiğinde, ‘Mâşallah! Güç yalnız Allah’ındır’ deseydin! “ (Kehf Sûresi, 18/39)

Ayet, Hz. Peygamber'in kol ve pazularından bahsedilen beyitte iktibas edilmiştir.(129^b)

نَوَالِقَم...

“Nûn. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına andolsun...” (Kalem Sûresi, 68/1)

Ayet, Hz. Peygamber'in avuç içi ve parmaklarının güzelliğini anlatan beyitte iktibas edilmiştir.(130^b)

...طُوبَىٰ لَهُ...

“İman edip dünya ve âhîret için yararlı işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt onlar içindir.” (Ra'd Sûresi, 13/29)

Ayet, Hz. Peygamber'in boyunun ve yürüyüşünün güzelliğinden bahseden beyitte iktibas edilmiştir.(132^a)

...كَ الْكُوتَرِ.

“Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik.” (Kevser Sûresi, 108/1)

Ayet, Hz. Peygamber'in sözlerinin ve dudaklarının güzelliğinin konu edildiği beyitte iktibas edilmiştir.(132^b)

...مَا أَوْحَىٰ.

“Böylece Allah, kuluna vahyini ilette.” (Necm Sûresi, 53/10)

Ayet, miraçtaki Allah Teâlâ ile buluşmayı hatırlatmaktadır.(133^a)

...ثَانِيَا...

...إِذْ هُمَا...

“...Nitekim inkârcılar onu, iki kişiden biri olarak yurdundan çıkardıklarında Allah ona yardım etmişti.” (Tevbe Sûresi, 9/40)

Ayetler, Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in mağaradaki birlikteliklerini hatırlatmaktadır.(148^a)

...لَا تَحْزَنُ...

“Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına "Tasalanma! Allah bizimle beraberdir" diyordu. (Tevbe Sûresi, 9/40)

Ayet, Hz. Peygamber'in mağarada iken endişelenen Hz. Ebu Bekir'i teskin ettiği beyitlerde iktibas edilmiştir.(148^a)

...ثُمَّ دَنَا...

“Sonra yaklaştıkça yaklaştı.”(Necm Sûresi, 53/ 8)

...أَوْ أَدْنَى...

“Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.” (Necm Sûresi, 53/ 9)

Bu iki ayet, Miraç hadisesinde Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'ya olan yakınlığıyla ilgili beyitlerde iktibas edilmiştir.(162^a)

...نَحْنُ قَسَمًا...

“Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık.” (Zuhruf Sûresi, 43/32)

Ayet, kâinatın Hz. Peygamber'in ismine bile hürmet ettiğine dair olan beyitte iktibas edilmiştir. (162^a)

...لَعْمُرِكَ...

“(Ey resulüm!) Hayatına yemin olsun ki onlar, sarhoş halleriyle saçmalayıp duruyorlardı.” (Hicr Sûresi, 15/72)

Ayet, Hz. Peygamber'in üstünlüklerinden bahsedilen beyitte iktibas edilmiştir.(162^a)

...وَلَقَدْ كَرَّمْنَا...

“Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik...” (İsra Sûresi, 17/70)

Ayet, Allah'ın Hz. Peygamber'e olan ihsanlarından bahsedilen beyitte iktibas edilmiştir. (162^a)

فَاسْتَقِمْ...

“...dosdoğru ol...” (Hûd Sûresi, 11/112)

Ayet, Hz. Peygamber'in Levh-i Mahfuz'da "dosdoğru ol" emri vasıtasıyla edebi öğrendiğinden bahsedilen Farsça beyitte geçmektedir. (167^a)

1.5.4. Metinde İşlenen İsimler

Aşkî'nin Medîne tarihine dair eserinin 94-184 numaralı varaklarında yer alan şahıs, mekân, kitap ve kabile isimleri tespit edilmiş, metinde yer aldıkları varaklar ile birlikte başlıklar altında derlenmiştir.

1.5.4.1. Şahıs İsimleri

Aşkî Mustafa Efendi'nin Medîne tarihine dair eserinin ilk cildinin 94-184 numaralı varaklarında, Hz. Peygamber hariç toplam 350 şahıs ismi geçmektedir. Hz. Peygamber'in ismi ise 51 farklı şekilde zikredilmiştir. Eserde Hz. Peygamber'in ismi çoğunlukla kendisini medheden Farsça ve Arapça terkiplerle sağlanmıştır. Genellikle Hz. Peygamber'in isim veya sıfatından sonra salât ve selâm gelmektedir.

İsimler aşağıda metinde yer aldığı şekliyle alfabetik olarak sıralanmıştır. Yanlarında hangi varakta yer aldıkları ile birlikte, birden fazla ise aynı sayfada kaç kere geçtiği parantez içerisinde verilmiştir. Metinde geçtiği şekliyle Hz. Peygamber'in isim ve sıfatları alfabetik olarak şu şekildedir:

Cenâb-ı Risâlet-Me'âb: 111^a, 178^b.

Ebu'l-Kâsım: 162^a.

Efendimiz: 105^b, 108^a, 112^b, 117^a (5 kere), 117^b (2 kere), 118^a (3 kere), 119^b (2 kere), 122^a, 122^b (2 kere), 123^a, 123^b (2 kere), 133^a, 133^b (4 kere), 136^b (2 kere), 139^a (2 kere), 145^a, 147^a, 150^b (2 kere), 154^b, 155^b (3 kere), 158^a, 159^a, 160^a

(2 kere), 161^b (2 kere), 163^a, 165^a, 173^b, 175^b, 177^b (2 kere), 178^a, 179^b, 180^b, 182^b, 183^a.

Eşrefü'l-Enbiyā: 99^b.

Faḥr-i ʿĀlem: 111^a, 118^b, 119^b, 121^b, 124^a, 127^a, 133^a, 134^a, 134^b, 145^b, 150^a, 151^a, 156^b (2 kere), 157^b, 168^b.

Faḥr-i Risālet: 105^b, 144^b, 149^a, 183^a.

Ḥabīb-i Ekrem: 138^a.

Ḥabīb-i Ḥazret-i Ḥudā: 144^b.

Ḥabīb-i Ḥudā: 144^a, 144^b, 147^a.

Ḥabību Rabbi'l-ʿĀlemīn: 164^b, 170^b.

Ḥayru'l-Beşer: 162^b.

Hız. Muhammed: 103^b, 117^a (2 kere), 118^b, 121^b, 123^b, 134^b, 135^b, 137^a (2 kere), 138^b, 139^a, 139^b, 140^b, 141^a (4 kere), 142^a (2 kere), 142^b (5 kere), 143^a, 144^a (2 kere), 144^b, 146^a, 146^b (4 kere), 147^b, 148^a, 149^b, 150^b, 150^b (2 kere), 153^b, 155^b (2 kere), 164^a, 164^b, 165^a, 167^a, 169^b, 174^b, 175^b (2 kere), 177^b, 178^a, 180^a.

İmām-ı Haremeyn: 162^a.

Maḥbûb-ı Ḥudā: 157^b, 166^b.

Muştafâ: 144^b, 167^a.

Nebiyy-i Āḥir Zamān: 174^b.

Nebiyy-i Muḥterem: 136^b, 141^b.

Nebiyy-i Zî-şân: 176^b.

Nebiyyü'l-Aḳdem: 162^a.

Nebiyyü's-Seḳaleyn: 162^a.

Pād-şāh-ı Ekvān: 180^b.

Pād-şāh-ı Enbiyā: 141^b, 144^a, 141^b, 144^a, 167^b.

Pād-şāh-ı Her Dü Ekvān: 143^b.

Pād-şāh-ı Her Dü ʿĀlem: 138^b.

Pād-şāh-ı Her Dü Serā: 144^b.

Pād-şāh-ı ʿĀlem: 166^b.

Pād-şāh-ı Risālet: 157^a.

Pād-şāh-ı Serir-i Mā Evḥā: 103^b.

Rasūla'llāh / Rasūlu'llāh: 96^a, 111^a, 111^b, 113^a, 114^a (2 kere), 118^a (2 kere), 119^a, 132^b, 133^a, 134^b, 135^b (2 kere), 136^a (2 kere), 136^b, 137^a (2 kere), 145^a (2 kere), 147^a (2 kere), 149^a, 149^b, 150^b (2 kere), 151^a, 153^a, 153^b, 155^b (3 kere), 159^b (3 kere), 161^a (2 kere), 163^a, 163^b, 165^a (2 kere), 165^b (2 kere), 166^a, 167^b, 169^a, 171^b (2 kere), 175^a (2 kere), 175^b, 176^b, 177^b, 178^a, 180^b, 181^a (2 kere), 182^a, 182^b, 183^b.

Rasūl-i Ekrem: 96^a, 99^a, 103^a, 103^b, 105^b (5 kere), 106^a, 107^a, 107^b, 108^a, 108^b, 109^a, 109^b (2 kere), 110^a (2 kere), 110^b, 111^b (4 kere), 112^b (2 kere), 114^a, 116^b (5 kere), 117^a (3 kere), 117^b (3 kere), 118^a (4 kere), 118^b (2 kere), 119^a (3 kere), 119^b (4 kere), 120^a (2 kere), 121^a, 121^b (3 kere), 122^a (2 kere), 122^b (2 kere), 123^a (2 kere), 123^b (3 kere), 124^a (2 kere), 124^b, 133^a (2 kere), 133^b (6 kere), 134^a (2 kere), 135^a (4 kere), 135^b (5 kere), 136^a (3 kere), 136^b (5 kere), 137^a (4 kere), 137^b, 138^b (2 kere), 139^a, 139^b (2 kere), 141^a (2 kere), 141^b (2 kere), 142^a (4 kere), 143^a (5 kere), 143^b, 144^a (2 kere), 144^b, 145^a (4 kere), 145^b, 146^a (2 kere), 147^a (2 kere), 147^b (4 kere), 148^a (3 kere), 148^b (4 kere), 149^a (3 kere), 149^b, 150^a (4 kere), 150^b (6 kere), 151^a (2 kere), 152^b, 153^a (2 kere), 153^b (2 kere), 154^a (3 kere), 154^b (3 kere), 155^a (7 kere), 155^b (3 kere), 156^a, 156^b (2 kere), 157^a (3 kere), 157^b (2 kere), 158^a (6 kere), 158^b (3 kere), 159^a (4 kere), 159^b (5 kere), 160^a (5 kere), 160^b (4 kere), 161^a (5 kere), 161^b (4 kere), 163^a (3 kere), 163^b (5 kere), 164^a, 164^b (2 kere), 165^a (2 kere), 165^b (3 kere), 166^a (6 kere), 166^b (2 kere), 167^a (2 kere), 167^b, 168^a, 169^a (3 kere), 169^b (2 kere), 170^a (3 kere), 170^b (2 kere), 171^a (4 kere), 171^b (3 kere), 172^a, 172^b, 173^a (4 kere), 173^b (7 kere), 174^b (4 kere), 175^a, 175^b (4 kere), 176^b, 177^a (3 kere), 177^b (11 kere), 178^a (2 kere), 178^b (2 kere), 179^a (2 kere), 179^b, 180^a (5 kere), 180^b (5 kere), 181^a (6 kere), 181^b, 182^a (5 kere), 182^b (4 kere), 183^a (4 kere), 183^b (5 kere), 184^a.

Rasūl-i Hūdā: 165^a.

Rasūlū's-Şekaleyn: 164^b.

Risālet-Penāh: 117^a, 134^b, 154^b, 171^b, 178^a, 180^b.

Şāhib-i Livā': 151^a.

Şāhib-i Mu' cizāt: 148^b, 149^a, 174^b.

Şāhib-i Risālet: 103^b, 137^a, 144^b, 149^a, 154^b, 165^a, 167^a, 170^a, 172^b, 173^a.

Server-i Enbiyā: 95^b, 105^b, 107^a, 110^a, 118^b, 134^b, 141^b, 143^a, 144^a, 147^a, 149^b, 157^b, 158^a (2 kere), 159^a, 160^b, 163^a, 164^b, 165^b, 166^b, 167^b, 170^a, 171^b, 178^a, 180^b, 181^a, 183^a, 183^b.

Server-i Kā'ināt: 139^b, 157^b, 159^b.

Server-i 'Ālem: 144^a.

Server-i Ümenā: 143^a.

Seyyid-i Her Dü 'Ālem: 139^a.

Seyyid-i Veled-i Ādem: 166^b, 168^a.

Seyyidü'l-Beşer: 159^a, 167^b, 171^b.

Seyyidü'l-Ekvān: 167^b, 171^b.

Sultān-ı Enbiyā: 103^b.

Şāh-ı Kāb-ı Kavseyn: 170^b.

Şāh-ı Risālet: 157^b, 164^b.

Şeh-süvār-ı Enbiyā: 111^a, 134^b, 144^a, 151^a, 160^a, 165^a, 181^a.

Ṭāvus-ı Cinān: 143^b.

Zāt-ı Ecell-i A' lā: 144^b.

Zāt-ı 'Ālī-Simāt: 138^b, 149^a

94^a-184^bnumaralı varaklarda Hz. Peygamber'le birlikte 351 şahsın ismi geçmektedir. Raviler ve muhaddisler hariç Hz. Peygamber'den sonra en çok geçen isimler şu şekildedir: Hz. Ebû Bekir Sıddîk 94 defa, Hz. Alî bin Ebî Tâlib 33 defa, Hz. Selmân-ı Fârisî 32 defa, Hz. Ömer 27 defa, Ebu Cehil 26 defa, Hz. Ebû Eyyüb el-Ensârî ise 20 defa geçmektedir. Söz konusu varaklarda en çok rivayet, toplam 28 yerde İbn Zebbâle'den aktarılmıştır. İbn İshak'ın 24, Matrî'nin 18, İbn Hazm ve İmam Razin'in isimleri ise 10 yerde geçmektedir. İlgili varaklarda Semhûdî'nin ismi "Semhûdî" ve "Sâhib-i Târih" şeklinde toplam 23 yerde geçmektedir. Aşkî Mustafa Efendi, 9 yerde Aşkî, 2 yerde Aşkiyâ ve 2 yerde fakîr şeklinde geçmektedir.

'Abbās bin 'Ubāde bin Naḍle: 119^b, 136^b, 137^a, 137^b.

'Abbās bin Şāmit bin Naḍle: 165^a.

'Abdu'llāh bin Cüşem: 108^a.

'Abdu'llāh bin Ebî Serḥ: 174^a (3 kere).

- ‘Abdu'llāh bin ez-Zübeyr: 172^b, 173^a (7 kere), 173^b (4 kere), 174^a, 174^b, 180^b.
- ‘Abdu'llāh bin ‘Amr: 135^a, 136^a.
- ‘Abdu'llāh bin Revāḥa: 136^a (2 kere), 165^b.
- ‘Abdu'llāh bin Uraykıt: 145^b, 146^a, 153^b.
- ‘Abdullāh bin Übeyy: 109^b, 110^a, 116^b (3 kere), 117^a, 165^a (2 kere), 165^b.
- ‘Abdu'llāh ibn Üneys: 147^b.
- ‘Abdu'r-Raḥmān bin ‘Avf: 122^b, 141^b, 169^a, 169^b.
- ‘Abdü'l-Eşhel ibn Cüşem: 106^a, 106^b.
- ‘Abdü'r-Rezzāk: 105^b.
- ‘Adiyy bin en-Neccār: 113^b.
- ‘Adiyy bin ‘Amr: 113^a.
- Aḥmed et-Tirmizî: 180^a, 181^a, 183^b.
- ‘Alî bin Ebî Tālib: 122^a (5 kere), 122^b, 127^a, 142^a (2 kere), 143^a (3 kere), 144^a (3 kere), 144^b (3 kere), 146^a, 146^b, 155^a, 156^a, 158^b, 159^a (3 kere), 160^a (2 kere), 163^a, 169^a, 169^b (3 kere).
- ‘Amelîk eṭ-Ṭasmî: 104^a, 104^b (4 kere).
- ‘Āmile: 96^a.
- ‘Āmir bin el-Ḥazrec: 112^b.
- ‘Āmir bin Fühayr: 145^b, 146^a, 158^a, 172^a, 172^a (2 kere).
- ‘Āmir bin Seleme el-Ḥanefî: 123^a, 123^b.
- ‘Āmir Mā’u’s-Semā’ bin Ḥārişe: 96^a (2 kere), 99^a, 101^b.
- ‘Ammār bin Yāsir: 133^b, 134^a.
- ‘Amr bin Cemūḥ: 118^a, 121^b, 137^b (2 kere).
- ‘Amr bin Mālik: 100^b.
- ‘Amr bin Nu‘mān: 116^a, 116^b.
- ‘Amr bin ‘Aşır: 96^a.
- ‘Amr bin Ümeyye eḍ-Ḍamrî: 112^b.
- ‘Amr Muzeykıyā ibn ‘Āmir Mā’u’s-Semā’: 96^a (4 kere), 96^b (3 kere), 97^a (2 kere), 97^b, 98^b, 99^b, 100^a, 100^b, 101^a.
- ‘Ārif Şemsü'd-dîn el-Lübnān: 155^a.
- ‘Āş bin Vā’il es-Sehmî: 172^b.

‘ Āşım bin ‘ Amr: 136^b.
‘ Aşķī: 107^a (2 kere), 135^a, 142^a, 144^a, 148^b, 156^b, 157^b, 163^b, 167^a, 168^b.
‘ Ātike: 113^a.
‘ Aṭā’ bin Meysere: 147^b.
‘ Avf bin Ḥāriṣ: 119^a.
‘ Avf bin Mālīk: 100^b.
‘ Avf bin ‘ Amr: 109^a, 109^b.
‘ Avf: 96^b.
‘ Avn bin Sā’ide: 119^b.
‘ Āyir bin Şālīḥ: 98^b.
Ayyāş bin Ebī Rebī‘a el-Maḥzūmī: 152^a (7 kere), 152^b, 153^a.
Berā’ bin Ma’rūr: 115^b, 135^a (2 kere), 135^b, 136^a, 136^b, 156^b, 171^a.
Bīşr bin ‘ Abdū'l-Münzīr: 159^a, 159^b.
Beşīr bin Sa’d el-Ḥāriṣ: 165^b.
Beyḥara bin Firās: 133^b.
Bilāl-i Ḥabeşī: 122^a, 182^b, 183^a (2 kere), 183^b.
Binti Ḥārice ibn Zeyd: 108^b.
Cābir bin ‘ Abdu'llāh: 111^a, 111^b, 119^a, 119^b, 122^a, 126^a, 135^a,
Ca’fer bin Yaḥyā: 113^a (3 kere).
Ca’fer-i Şādīḳ: 113^a.
Cebbār bin Şaḥr: 170^a.
Cefne bin Ğassān: 96^b (2 kere), 101^b (3 kere).
Cercir: 174^a (6 kere).
Ceẓīmetū'l-Ebrīş: 96^b.
Cübeyr bin Muṭ‘im: 137^b (2 kere).
Cüzām: 96^a.
Ḍaḥḥāk: 95^b.
Dāreḳutnī: 120^a, 173^b.
Dāvud ‘aleyhi's-selām: 147^b.
Ebū Bekr bin Eyyūb: 168^a.
Ebū Bekr eş-Şiddīḳ: 108^b, 121^b, 122^a (2 kere), 122^b (4 kere), 133^b, 134^a (3 kere), 142^a (5 kere), 143^b (3 kere), 144^a, 144^b, 145^a (8 kere), 145^b, 146^a (4 kere),

146^b (3 kere), 147^a (6 kere), 147^b (5 kere), 148^b, 149^a (3 kere), 149^b (2 kere), 150^a (4 kere), 150^b (3 kere), 151^a (2 kere), 153^b, 154^a (2 kere), 154^b, 155^a (5 kere), 155^b, 157^b (2 kere), 158^a (2 kere), 160^a (2 kere), 160^b (2 kere), 161^a, 163^b, 169^a (3 kere), 172^a (4 kere), 173^a, 180^b, 182^a.

Ebū Bekr Harezmi: 179^a.

Ebū Büreyde Eslemi: 150^b (5 kere), 151^a (3 kere), 180^a.

Ebū Cehl: 134^a (2 kere), 139^b, 140^b (4 kere), 141^a, 142^a, 142^b, 143^a (2 kere), 144^b, 146^b (2 kere), 149^b (2 kere), 152^a (2 kere), 152^b (2 kere), 153^b, 155^b, 172^b, 180^a (2 kere).

Ebū Cübeyle: 101^b (4 kere), 102^a (2 kere), 102^b (7 kere), 104^a, 105^b.

Ebū Dücāne: 165^b.

Ebū Eyyüb el-Enşārī: 103^a, 103^b (2 kere), 105^b (2 kere), 163^a (2 kere), 166^a (4 kere), 166^b (2 kere), 167^a, 167^b (2 kere), 168^a (3 kere), 168^b.

Ebū Hārīşe: 96^b.

Ebū Hureyre: 182^a (2 kere), 183^b.

Ebū Na'īm: 147^b, 149^a.

Ebū 'Abdu'r-Raḥmān bin Yezīd: 119^b.

Ebū 'Āmir er-Rāhib: 116^b, 117^a (3 kere).

Ebū 'Ubeyde bin el-Cerrāh: 112^b, 169^a.

Ebū 'Ubeyde bin 'Abdu'llāh: 118^b.

Ebū Sa'īd el-Ḥudrī: 109^a, 122^a.

Ebū Seleme bin 'Abdū'l-Esed: 122^b, 141^b, 151^a (2 kere), 151^b, 152^a.

Ebū Selīṭ: 165^b.

Ebū Şırma Kays Şırma bin Ebī Enes: 183^b.

Ebū Süfyān bin Ḥarb: 142^a, 172^b, 179^b, 180^a.

Ebū Ṭālib: 134^a, 138^b (7 kere), 139^a (5 kere), 139^b (4 kere), 140^b (3 kere), 141^a (6 kere).

Ebū Umāme Es'ad ibn Zūrāre: 119^a.

Ebū Vābişa el-'Absī: 123^b.

Ebū Yāsir bin Aḥṭab: 170^b.

Ebū Zerr: 122^a, 134^a.

Ebu'd-Derdā: 169^b.

Ebu'l-Heysem bin Teyyihān: 119^b, 135^b, 136^b.
Ebu'l-Münzir eş-Şarkī: 97^a, 98^b, 100^a, 100^b (2 kere), 101^a, 102^a, 114^b.
Enmār: 96^a.
Erkām bin el-Erkām: 122^b.
Esmā binti Ebī Bekr: 121^b, 145^b (2 kere), 146^a, 149^b, 172^b, 173^a (2 kere), 173^b, 180^b.
Esmā binti 'Ömer: 135^a.
Esved bin Ğıfār: 104^a.
Eş' arūn: 96^a.
Evs bin Hāriş bin Şa' lebe: 96^b(2 kere), 97^b (2 kere), 98^b (2 kere)100^b (4 kere).
Evs bin Kibtī: 170^a.
Evs bin Şābit el-Enşārī: 169^a.
Ezd: 96^a.
Ezrakī: 97^a.
Fāṭıma binti en-Nu' māt: 174^b.
Fāṭıma binti Ḥaṭṭāb: 122^b.
Fāṭıma: 168^b, 169^b.
Fayṭūn: 101^b (2 kere), 102^a (3 kere), 102^b (2 kere), 104^a.
Ferve bin ' Amr: 165^b.
Ġālib Dede: 148^a, 148^b (2 kere).
Ġassān: 96^a.
Ḥabbāb bin Eret: 122^a.
Ḥakem bin Ebu'l-' Āş: 144^b.
Ḥamza bin ' Abdu'l-Muṭṭalib: 106^a, 106^b, 134^a, 141^b, 169^a, 180^a (4 kere).
Ḥarā' iṭī: 100^b.
Ḥarām bin Ka' b: 110^b.
Ḥārice bin Zeyd: 157^b, 169^a.
Ḥāriş bin el-Ḥazrec el-Ekber: 108^b.
Ḥāriş bin Ümeyye: 137^b (2 kere).
Ḥāriş: 96^b.
Ḥāriş bin el-Ḥāriş: 106^a.

Ḥārīṣe bin en-Nu‘mān: 168^b.
Ḥārīṣe bin Ṣa‘lebe: 96^b, 97^b, 99^b, 100^b.
Ḥasan bin Zeyd bin Ḥasan: 113^a.
Ḥassān bin Ṣābit el-Enṣārī: 99^b, 113^a (4 kere), 121^b, 149^b.
Ḥassān bin Tübbā‘ el-Ḥimyerī: 105^a.
Hāṣim bin ‘Abdü Menāf: 163^a (2 kere).
Ḥattābī: 115^a.
Ḥayra bin Ğassān: 96^b.
Ḥazar bin Simāk: 106^a.
Ḥazrec bin Sā‘ide: 112^a.
Ḥazret-i Belkıs: 95^b.
Ḥazret-i Hācer: 99^a.
Ḥazret-i Ḥadīce: 121^b (2 kere), 122^a (4 kere).
Ḥazret-i Ḥasan: 122^b, 154^a.
Ḥazret-i Mūsā: 103^a, 130^a, 155^a (3 kere), 181^b, 183^b.
Ḥazret-i ‘Abbās: 135^a (2 kere), 135^b (2 kere).
Ḥazret-i ‘İsā: 95^b, 136^b, 182^a.
Ḥazret-i Yāqūt: 97^b, 104^a (4 kere), 105^b.
Hevze bin ‘Alī: 123^a, 123^b (9 kere).
Ḥızır Efendi: 168^b.
Ḥızır ‘aleyhi’s-selām: 107^a, 181^b.
Himyer: 96^a.
Hişām bin ‘Amr: 140^a (4 kere), 140^b (3 kere), 141^a, 142^b.
Hişām Ebū’l-Baḥterī bin Hişām: 140^b (3 kere).
Ḥubeyb bin İsāf: 153^a, 157^b.
Ḥubeyb bin ‘Abdü Ḥārīṣe: 112^a.
Hūd ‘aleyhi’s-selām: 99^a (2 kere).
Ḥuyeyy bin Aḥṭab: 113^b.
Ḥuzā‘a: 96^b.
Ḥuzeyme bin Ṣa‘lebe: 112^b.
İbn Cevzī: 158^b.
İbn Düreyd: 100^a.

İbn Ğaytala: 144^b.
İbn Hacer: 139^a, 169^a (2 kere), 173^a, 179^b.
İbn Hızam: 100^a, 100^b, 106^b (2 kere), 107^b, 108^b, 109^b (3 kere), 110^a.
İbn Hibbān: 99^a.
İbn Hişām: 100^a, 109^b, 153^a (2 kere), 172^a, 179^a, 179^b.
İbn Māce: 167^a, 183^a.
İbn Mācişūn: 121^b.
İbn Neccār: 110^b.
İbn ‘Abbās: 94^b, 95^b, 99^b, 120^a, 121^b, 126^b, 143^b, 145^a, 155^a, 158^b, 180^a.
İbn ‘Abdi'd-Dīnār: 110^a.
İbn ‘Abdi'l-Berr: 99^a, 169^a, 169^b.
İbn Ruḳayş: 161^b.
İbn Şalāḥ: 121^b.
İbn Seyyidi'n-Nās: 109^b.
İbn Şeybe: 111^a (2 kere), 113^a, 113^b, 161^b (2 kere).
İbn Ümmü Mektūm: 120^a (2 kere), 121^a, 141^b.
İbn Vehb: 154^b.
İbn Zebbāle: 94^a, 101^a, 102^a, 105^b, 107^a, 107^b (2 kere), 108^a (2 kere), 108^b (2 kere), 109^a, 109^b, 110^a (2 kere), 111^b, 112^a (3 kere), 112^b, 113^a, 113^b, 114^a (2 kere), 118^a, 159^b, 161^b (2 kere).
İbn Hāleviyye: 179^a.
İbnü'l-‘Arabī: 161^b.
İmām Aḥmed: 136^a.
İmām Beḡavī: 99^b.
İmām Ḥākim Ebū ‘Abdu'llāh: 99^b, 136^a, 145^b (2 kere), 169^a, 169^b.
İmām Mecdī: 103^a, 104^a, 105^b (2 kere), 110^a.
İmām Razīn: 96^a, 96^b, 97^b, 98^b, 100^b, 102^a, 114^b, 117^b, 137^b, 157^b.
İmām Süheylī: 105^b, 158^b, 160^b, 173^b, 183^b.
İmām Ṭaberānī: 122^a, 136^a, 160^a, 161^a, 180^a.
İmām Ṭaberī: 122^a.
‘İmrān bin ‘Amr bin ‘Āmir: 96^b (2 kere), 97^b.
İshāḳ ‘aleyhi's-selām: 99^b.

İsmā'īl 'aleyhi's-selām: 99^a (8 kere), 99^b (5 kere), 100^a (11 kere), 103^a.
 'İtbān bin Mālik: 109^a (2 kere), 165^a.
 İyās bin Mu'āz: 117^b.
 Qāḍī 'Iyāz: 99^a, 109^a (2 kere), 113^a, 113^b (2 kere), 154^b, 158^b, 173^b.
 Kāhil bin 'Uzre: 100^a.
 Kaḥṭān: 98^b (4 kere), 99^a (7 kere), 100^a.
 Ka' b bin el-Ḥazrec el-Aşğar bin 'Amr: 106^b.
 Ka' b bin Mālik: 106^b, 110^b, 112^a, 135^a, 169^b.
 Ka' b: 96^b.
 Ka'yle binti 'Amr: 100^a (4 kere), 100^b, 170^a.
 Kehlān bin Sebe': 96^a.
 Kelā'ī: 122^b, 138^a.
 Kelbī: 100^a.
 Kinde: 96^a.
 Kirmānī: 114^b.
 Kistrā bin en-Nu'mān: 172^b.
 Kistrā bin Hürmüz: 154^a.
 Kudāme bin Maz'un: 122^b.
 Kutbe bin 'Āmir: 119^a.
 Külşüm bin Hidm: 157^b (2 kere), 159^b (2 kere), 171^a (2 kere).
 Kürz bin Cābir: 179^a.
 Laḥm: 96^a.
 Lāviḡ bin İrem: 104^a.
 Mālik bin 'Aclān: 101^b (3 kere), 102^a (2 kere), 102^b (3 kere), 104^a (3 kere),
 109^a, 114^b.
 Mālik bin Sālim: 109^b (2 kere).
 Mālik: 96^b.
 Maşūr bin 'İkrime: 139^b.
 Ma'bed bin Mālik: 110^b.
 Maṭrī: 106^a (4 kere), 107^a, 108^b, 109^a, 109^b (2 kere), 110^a, 110^b, 112^a (2
 kere), 112^b, 113^b (3 kere), 114^a.
 Mecdī bin 'Amr: 180^a.

Melik-i Tübbā: 101^a, 102^b (2 kere), 103^a (4 kere), 103^b (4 kere), 104^a (6 kere), 105^a (9 kere), 105^b (5 kere), 168^a.

Merā bin Ka' b bin Seleme: 110^b.

Mercānī ḥazretleri: 105^b.

Mervān: 182^a.

Mes' ūdī: 95^a.

Meysere bin Mesrūk el-' Absī: 123^b (3 kere), 133^a (4 kere), 133^b.

Mezc: 96^a.

Miḡdād bin ' Amr: 122^a, 134^a, 182^b.

Mikraz bin Ḥafṣ: 180^a.

Miṣṭaḥ bin Üṣāṣe: 180^a.

Misver bin Maḥreme: 172^b.

Muḡīre bin ' Abdu'r-Raḥmān: 168^a.

Muḥammed bin Mūnkedir: 121^b.

Muḥammed bin Ṭalḥa et-Teymī: 113^b.

Muḥammed ibn İṣḥāk: 100^a, 121^a, 133^b, 134^b, 135^a, 136^b, 138^a, 139^a, 140^a, 145^a, 153^a, 153^b (2 kere), 157^a, 165^b, 168^a, 179^a, 179^b (4 kere), 180^a (2 kere), 183^b.

Mu' āviye bin Mālik: 107^a, 112^a.

Mu' āviye bin Süfyān: 110^b, 113^a, 182^a.

Mu' āz bin Cebel: 137^b.

Mu' āz bin Ḥārīṣ: 119^b.

Mu' āz bin ' Afrā: 166^a.

Mūsā bin ' Ukbe: 139^a.

Muṣ' ab bin ez-Zübeyr: 174^a.

Muṣ' ab bin ' Umeyr: 120^a (7 kere), 120^b, 121^a (2 kere), 121^b, 141^b.

Muṭṭalib bin ' Abdü Menāf: 163^a (2 kere).

Mücāhid: 118^b.

Münebbih bin Ḥaccāc: 144^b.

Münzir bin ' Amr: 99^b, 136^a, 137^b (3 kere), 165^b.

Mürre bin Mālik: 100^b.

Mütevellī: 99^b.

Naḍr bin el-Ḥārīṣ: 144^b.

Nah^c i: 121^b.
Nebtel bin el-Ḥāriṣ: 159^a.
Nevfel ibn ^c Abdu'llāh: 165^a.
Nūḥ ^c aleyhi's-selām: 183^b.
Nübeyh bin Ḥaccāc: 144^b.
^c Oṣmān bin ^c Affān: 122^b, 142^a, 160^b (7 kere), 161^a, 163^a, 169^a (2 kere),
174^a.
^c Oṣmān bin Ṭalḥa: 151^b, 152^a.
^c Oṣmān ibn Maz^c ūn: 122^b, 171^a (2 kere).
^c Ömer bin Ḥaṭṭāb: 108^a, 111^b, 134^a (2 kere), 139^a, 141^b, 148^b, 149^a, 152^a (2
kere), 152^a, 152^b (3 kere), 154^a (2 kere), 160^a, 160^b (4 kere), 161^a, 163^a, 169^a,
182^a, 182^b, 183^a.
^c Ömer bin ^c Abdu'l-^c Azīz: 111^b.
^c Ömer bin Ṣābit: 121^a.
Rāfi^c bin Mālik: 119^a, 136^a.
Rāfi^c bin ^c Amr: 166^a.
Rebī^c a bin Ḥāriṣe: 97^a.
Rebī^c a bin ^c Abbād ed-Düelī: 122^b.
Remḵ bin Zeyd: 101^b (2 kere), 102^a (2 kere).
Rifā^c a bin ^c Abdu'l-Münzir: 136^b (2 kere), 159^a, 159^b.
Rifā^c a bin Zenber: 106^b (2 kere).
Ruḳiyye binti Rasūlu'llāh: 160^b.
Şahr: 110^b (2 kere), 111^a (5 kere).
Sālim bin Ğanm: 109^a, 109^b.
Sālim bin ^c Avf: 101^b, 109^b.
Sa^c d bin Ebī Vaḳḳāş: 122^b, 180^b, 182^b.
Sa^c d bin er-Rebī^c: 136^a, 165^b, 169^b.
Sa^c d bin Ḥeyṣeme: 136^a, 157^b (2 kere).
Sa^c d bin Mu^c āz: 120^b (3 kere), 121^a (2 kere), 121^b (2 kere).
Sa^c d bin Mürre: 114^a.
Sa^c d bin ^c Ubāde: 109^b, 112^b (2 kere), 136^a, 137^b, 165^a, 165^b, 181^a.
Sa^c d bin Sa^c d: 169^b.

Sa'īd bin 'Abdu'r-Raḥmān el-Cemḥī: 161^b, 164^a.
Sa'īd bin Zeyd: 122^b.
Sā'ide bin Ka'b: 112^a.
Şa'lebe bin 'Amr Muzeykiyā: 96^a (3 kere), 96^b, 97^a (2 kere), 97^b (2 kere),
98^b, 100^b (2 kere).
Şa'lebe bin Ṭarīf: 112^b.
Sebe' ibn Yeşcüb bin Ya'rib bin Qaḥṭān: 94^b, 95^b.
Sehl bin Huneif: 159^a (2 kere).
Sehl: 166^a.
Seleme bin Selām: 169^b.
Seleme ibn Sa'd: 110^a.
Selīṭ bin 'Amr el-'Āmirī: 123^b.
Selmā binti 'Amr: 163^a.
Selmān-ı Fārisī: 122^a, 169^b, 175^b (3 kere), 176^a (6 kere), 176^b (8 kere),
177^a (6 kere), 177^b (7 kere), 178^a (5 kere).
Semhūdī: 100^a, 100^b, 101^a, 101^b, 102^a, 103^b, 107^b, 108^b, 109^b, 110^b, 111^b,
112^a, 112^b (2 kere), 113^a, 113^b, 136^b, 160^b, 161^a 165^b, 168^a, 171^a, 171^b.
Sevād bin Ğanm: 110^a.
Şuḥeyb bin Sinān: 153^a (2 kere).
Şuḥeyb-i Rūmī: 134^a.
Sultān 'Abdū'l-Mecīd Ḥān: 168^b.
Süfyān bin Ḥālid: 148^a.
Süheyl: 166^a.
Sümeyye: 133^b, 134^a.
Sürāka ibn Mālik: 150^a (7 kere), 153^b, 154^a (6 kere), 155^b (5 kere).
Süveyd bin eş-Şāmit: 117^b.
Şa' bī: 172^b.
Şās bin Qays: 108^a, 170^a, 170^b.
Şeybe bin Rebī'a: 172^a.
Tebbān bin Es'ad: 103^a, 105^a.
Ṭalḥa bin 'Adiyy: 144^b.
Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llāh: 122^b, 141^b, 153^a (2 kere), 169^a, 169^b.

Ṭalḥa bin Ṭalḥa: 139^b.
Ṭālūt: 147^b
‘Ubāde bin eṣ-Ṣāmit: 109^b, 119^a, 119^b, 136^a, 165^a.
‘Ubeyd bin ‘Adiyy: 110^a.
‘Ubeyde bin el-Ḥāriṣ: 122^b, 141^b, 180^a (2 kere).
‘Uḳbe bin Ebī Mu‘ayṭ: 144^b.
‘Ukbe bin ‘Āmir: 119^a.
‘Umāre binti Ka‘b: 135^a.
‘Urve bin Zeyd bin ‘Alī: 147^b.
‘Urve: 134^a, 180^a, 181^b.
Useyd bin Ḥuḍayr: 120^b (8 kere), 121^a (3 kere), 136^a.
‘Utbe bin ‘Amr: 109^a.
Übeyy bin Ḥalef: 144^b.
Ümeyye bin Ḥalef: 144^b, 146^b, 172^a.
Ümeyye bin Zeyd: 108^a.
Ümmü Eymen: 168^b.
Ümmü Külşüm: 158^a (4 kere), 168^b.
Ümmü Ma‘bed Ḥuzā‘iyye: 126^b, 132^a (2 kere), 148^b (2 kere), 149^a (3 kere), 149^b, 155^b (2 kere).
Ümmü Rūmān binti ‘Āmir: 180^b.
Ümmü Seleme: 141^b, 151^a (2 kere), 151^b (2 kere), 152^a.
Ümmü Süleym: 171^b.
Ümmü'l-Celāse: 139^b.
Üsāme: 168^b.
Vāḳidī: 123^a, 133^b, 144^b, 145^a, 182^a.
Varaḳa bin Nevfel: 122^a.
Vedā‘a bin ‘Amr bin ‘Āmir: 96^b (3 kere).
Vehb bin Münebbih: 105^b (2 kere).
Velīd bin el-Velīd bin el-Muġīre: 153^a.
Velīd ibn Muġīre: 116^a, 172^b (3 kere).
Yaḥyā bin Aḥṭab: 170^b.
Yaḥyā bin ‘Abdu'llāh: 111^a, 111^b.

Yākūt: 97^b, 104^a (4 kere), 105^b.
Ya'rib ibn Qaḥṭān: 100^a (2 kere).
Yemāme: 105^a (6 kere).
Yūsuf bin 'Amr: 147^b (2 kere).
Yūsuf bin Ya'qūb: 175^b.
Zekvān bin 'Abdū Qays: 119^b.
Zem'a bin el-Esved: 140^b (3 kere).
Zevān bin 'Amr: 107^b.
Zeyd bin Erḡam: 122^a.
Zeyd bin Ḥārīṣe: 122^b, 141^b, 168^b (2 kere), 169^a.
Zeynū'l-Merāḡī: 113^a.
Zinnīre: 134^a.
Ziyād bin Ebī Ümeyye: 172^b.
Ziyād bin Lebīd: 165^b.
Zübeyr bin Bekkār: 99^a, 100^a, 113^b (2 kere).
Zübeyr bin Ḥubeyb: 174^a.
Zübeyr bin 'Avvām: 113^b, 122^b, 141^b, 151^a, 169^a, 169^b, 170^a, 173^a.
Züheyr bin Ebī Ümeyye: 140^a (5 kere), 140^b (2 kere).

1.5.4.2. Mekân İsimleri

Eserin 94-184 numaralı varaklarında toplamda 199 mekân ve yer ismi tespit edilmiştir. En çok zikredilen yer isimlerinin başında Medīne-i Münevvere (177 defa) gelmektedir. Bundan sonra sırasıyla Mekke-i Mükerrreme (92 defa), Kuba (38 defa), Şām (31 defa) ve Mescid-i Kuba (17 defa) gelmektedir.

İlgili varaklarda yer alan mekân ve yer isimleri, alfabetik olarak şu şekildedir:

Aḡleb: 110^a.
Aḡnes: 110^b.
'Aḡabe: 118^b, 135^a (3 kere), 137^a, 137^b, 138^a, 141^b, 145^b, 156^b.
'Ammān: 96^b.
'Ammūriyye: 176^b (3 kere).
Aṭvel: 110^b.

‘Avālī: 108^a, 108^b.
Bāb-ı Raḥme: 113^a.
Baḥreyn: 141^b.
Baḳī^c: 106^b, 107^a, 171^a (3 kere), 177^b, 182^a.
Baḳī^c-i Ğarḳad: 107^a, 177^b.
Baḳī^c-i Zübeyr: 113^b (2 kere).
Baṭn-ı Rābiğ: 180^a.
Baṭn-ı Rānūn: 109^a, 163^b, 165^b.
Benū Ṭarīf: 112^b.
Beyāda: 114^b.
Beyruḥā’: 113^b (3 kere).
Beyt-i Şerīf: 97^a, 103^a, 161^a.
Beytü'l-‘Uzzāb: 157^b.
Bilāt: 113^a.
Bi’ratü’l-Başşa: 109^a, 113^b (2 kere).
Bi’r-i Beyāda: 112^a.
Bi’r-i Buḍā‘a: 112^b.
Bi’r-i Ğadeḳ: 107^a (2 kere).
Bi’r-i Ğars: 106^b.
Bi’r-i Hātem: 107^a.
Bi’r-i ‘Ā’işe: 107^b.
Buḍā‘a: 112^b.
Bu‘āş: 114^b, 116^b.
Cābir bin ‘Atīk arzı: 110^b (2 kere).
Cā‘is: 110^b.
Cebel-i Benī ‘Ubeyd: 114^a.
Cebel-i Ḳubeys: 149^b, 150^a.
Cebel-i Sel‘: 110^b, 111^b (2 kere).
Cebel-i Şevr: 145^b, 146^b.
Cebel-i Uḥud: 106^a (3 kere).
Cebī: 175^b.
Cirār Sa‘d: 109^a, 112^b (3 kere).
Cuḥfe: 172^a, 182^b.

Cürf: 111^a.
Cüz̄mān: 114^a.
Ḍarb-ı Süveyka: 112^b.
Dār-ı Benī Beyāḏa: 112^a.
Dār-ı Benī Dīnār: 107^a, 113^b.
Dār-ı Benī Dücāne: 112^b.
Dār-ı Benī el-Hāriṣ: 109^b.
Dār-ı Benī en-Neccār: 109^b.
Dār-ı Benī Ḥublā: 109^b.
Dār-ı Benī Ḥudeyle: 107^a (2 kere), 113^b (2 kere).
Dār-ı Benī Mu^c āviye: 107^a (2 kere), 113^b.
Dār-ı Benī ^c Abd'ul-Eşhel: 106^a (2 kere).
Dār-ı Benī Sālīm: 109^a (2 kere), 112^a (2 kere).
Dār-ı Benī Sā^c ide: 109^b, 112^a (3 kere).
Dār-ı Benī Süfyān: 106^b.
Dār-ı Benī Zāfer: 106^a.
Dār-ı Ebī Eyyūb: 163^a.
Dār-ı Ḥayzerān: 134^b.
Dāru'n-Nedve: 142^a.
Deḥyān: 107^a.
Deşm: 106^a.
Dūr-i Benī en-Neccār: 107^a (2 kere).
Dūr-i Benī Ṭalḥa: 113^a.
Ebu'l-Ḥamrā: 109^a.
Ecrad: 109^a.
Eḏā^ʾetü Benī Ğıfār: 152^a.
Eşnef: 110^a.
Eyne'l-Mefer: 115^b, 174^b.
Fāḥiye: 106^a, 113^b.
Fāri^c: 113^a (2 kere).
Fedek: 123^b (2 kere).
Felc: 113^b.
Ġadek: 108^a.

Ġassān: 97^a (3 kere), 101^b, 104^a.
Ġamāḍa: 113^a, 114^b.
Ġāne-i Ca^ʿ fer bin Yaḥyā: 113^a.
Ġāne-i Cerces: 113^b.
Ġāne-i ^ʿ Ātike: 113^a (2 kere).
Ġarem-i Şerīf: 97^a.
Ġarrār: 182^b (2 kere).
Ġarre: 96^b, 106^a, 106^a, 109^a, 157^a, 157^b, 160^a (2 kere), 163^b, 170^a.
Ġayber: 116^a, 178^b, 179^b (2 kere), 180^a.
Ġayt: 110^a.
Hemedān: 96^b (2 kere).
Ġicāz: 97^b, 117^b, 131^b, 182^b.
Ġicr: 123^a, 123^b, 140^b.
Ġiṣār-ı Benī Ḥarām: 110^a.
Ġurbā: 110^a (2 kere).
^ʿ Irāk: 96^b, 147^b, 159^a.
İṣbahān: 175^b.
^ʿ İyż: 180^a.
Ġadīd: 148^b (2 kere).
Ġā^ʿ im: 107^a (2 kere).
Ġā^ʿ : 110^b, 110^b.
Ġarye-i Benī Sā^ʿ ide: 112^a, 112^b.
Ġaşr-ı Benī Ḥudeyle: 113^b.
Ġavāḳil: 109^b.
Ġayrevān: 174^a.
Ġubā: 106^b (4 kere), 107^a, 108^a, 109^b (3 kere), 152^a, 157^a, 157^b (3 kere), 158^a, 158^b, 159^a (3 kere), 159^b, 160^a (6 kere), 160^b, 163^b (3 kere), 164^a (3 kere), 165^b (2 kere), 172^b, 177^a (2 kere).
Ġudūs-i Şerīf: 160^b, 161^a (2 kere).
Kūfe: 147^b.
Ġūyer^ʿ : 113^a.
Küdr: 179^b.
Mācişūn: 108^b.

Mağrib: 174^a.

Makbere-i Benî Seleme: 110^b.

Medīne-i Münevvere: 94^a, 94^b, 97^b (2 kere), 100^b, 101^a (6 kere), 101^b, 102^a (2 kere), 102^b, 103^a (4 kere), 103^b (2 kere), 104^a (3 kere), 105^a (2 kere), 105^b (2 kere), 106^a, 108^a, 108^b, 109^a (2 kere), 109^b (2 kere), 110^b, 111^b, 112^a (3 kere), 112^b (2 kere), 113^b (2 kere), 114^a, 114^b (3 kere), 116^b (4 kere), 117^a (2 kere), 117^b, 118^a, 118^b (2 kere), 119^b (2 kere), 120^a (4 kere), 120^b, 121^b, 133^a, 137^a, 138^a, 141^b (9 kere), 142^a (2 kere), 143^b (5 kere), 144^a, 145^b, 146^a, 150^a, 151^a (5 kere), 151^b (2 kere), 152^a (5 kere), 152^b, 153^a (3 kere), 156^b (4 kere), 157^a (4 kere), 157^b, 158^a, 158^b (2 kere), 159^b, 160^a, 160^b (3 kere), 161^b, 163^a (3 kere), 163^b (3 kere), 164^a (2 kere), 164^b (4 kere), 165^a, 165^b (2 kere), 166^a, 166^b (2 kere), 167^a, 168^a, 168^b, 169^a, 171^a (2 kere), 171^b (3 kere), 172^a, 172^b (2 kere), 173^a, 174^a (3 kere), 174^b, 176^b (4 kere), 177^a (3 kere), 178^a (2 kere), 178^b, 180^b (2 kere), 182^a (3 kere), 182^b (2 kere), 184^a.

Medrese-i Şihābiyye: 113^a, 168^b.

Mekke-i Mükەرreme: 96^a, 96^b, 97^a (3 kere), 97^b (2 kere), 100^b, 103^a (3 kere), 115^b (4 kere), 117^a, 117^b (3 kere), 118^a (2 kere), 119^b (2 kere), 121^b (2 kere), 122^b, 134^a, 134^b (3 kere), 135^a (4 kere), 137^b (3 kere), 140^b, 141^b (3 kere), 142^a, 143^b (5 kere), 144^a (2 kere), 145^b (2 kere), 146^a, 148^b (2 kere), 151^b, 152^a (3 kere), 152^b, 153^a (3 kere), 154^b, 155^a, 157^a (2 kere), 158^b (3 kere), 163^a (2 kere), 167^a, 168^a, 168^b (2 kere), 172^a (3 kere), 172^b (5 kere), 174^a (3 kere), 177^a (2 kere), 178^b (3 kere), 180^b.

Menāzil-i Benî en-Naḍīr: 108^a.

Menāzil-i Benî en-Neccār: 114^a.

Menāzil-i Benî Ḥārīşe: 109^a.

Menāzil-i Benî Ḳurayza: 116^b.

Menāzil-i Benî Māzin: 113^b.

Menāzil-i Benî Züreyḳ: 113^b.

Menāzil-i Kelb: 123^a.

Menī^ʿ: 110^a.

Meʿrib: 94^b, 96^a (2 kere), 98^a.

Mescid-i Bağla: 106^b.

Mescid-i Benî Ğuşayne: 109^b.

Mescid-i Benî Ḥarām: 110^b.
Mescid-i Benî Ḥārīṣe: 106^a.
Mescid-i Benî Mu^c āviye: 107^a (2 kere).
Mescid-i Benî Sā^c ide: 112^a.
Mescid-i Cum^c a: 109^a, 112^a, 163^b.
Mescid-i Faḍīḥ: 107^b (3 kere).
Mescid-i Feth: 110^b, 111^a, 111^b.
Mescid-i Ḥurbe: 110^a (2 kere).
Mescid-i İcābe: 107^a (4 kere), 113^b.
Mescid-i Kibleteyn: 110^a (5 kere), 111^b.
Mescid-i Kūbā: 106^b (2 kere), 107^b, 108^a, 156^b, 157^a, 159^b, 160^b (2 kere),
161^a (3 kere), 161^b (4 kere), 171^a.
Mescid-i Rāye: 114^a.
Mescid-i Şems: 108^b.
Mescid-i Ūbeyy: 113^a.
Meskebe: 106^b.
Meşrık: 97^a.
Meytān: 114^a.
Mezād: 110^b (2 kere).
Mihrās: 108^b.
Mīnā: 122^b, 123^b, 135^a, 137^a.
Mu^c riḍ: 112^a.
Münīf: 113^b.
Müreccen: 108^a.
Müseyyer: 106^a.
Müstezıl: 106^b.
Müzāḥim: 110^a.
Müzdelife: 109^a (3 kere).
Nevā^c im: 108^a.
Nuşaybin: 176^b.
Raḍvā: 179^a.
Ra^c l: 106^a.
Rātic: 106^b, 114^a (5 kere).

Reyyān: 106^a, 108^b.
Rīm: 149^b.
Rub^ç ī: 107^b.
Şafā: 134^b.
Şafne: 108^a, 109^b.
Şakīfe-i Benī Sā^ç ide: 112^b.
Şan^ç ā: 96^a, 98^a.
Şa^ç Z̄ar^ç: 108^a, 108^b.
Sa^ç dān: 107^b.
Şayāsī: 106^b.
Sebe^ç: 94^b (3 kere), 95^a (4 kere), 95^b (3 kere), 96^b, 97^b, 98^a (2 kere), 98^b.
Seḫ-i Cebel: 111^b (2 kere).
Sīfū'l-Baḥr: 180^a.
Sīḥ: 110^b.
Şulḥa: 110^a.
Şu^ç ayb: 109^b.
Sünḥ Kalesi: 108^b.
Sünḥ: 108^b (3 kere), 109^a (2 kere), 153^a, 157^b, 180^b.
Şām: 95^a (4 kere), 96^b, 97^a, 101^b (9 kere), 102^a (2 kere), 102^b, 105^b, 106^a,
112^a (2 kere), 114^a, 117^a, 151^a, 168^a, 176^a (5 kere).
Şa^ç ṭ: 113^a.
Şavṭ: 109^a.
Şemmāḥ: 109^a.
Şenūh: 96^b.
Şeyḥān: 106^a.
Şi^ç b-i Benī Ḥarām: 111^b.
Şubeyṭula: 174^a.
Şu^ç b: 135^a.
Şüneyf: 106^b.
Ten^ç īm: 151^b (2 kere).
Ṭā^ç if: 117^a (2 kere), 178^b, 179^b.
^çUre^ç e: 148^a.
^çUşbe: 107^a (2 kere), 109^b.

‘Uṣfān: 148^b.

Uṭum-ı ‘İtbān bin Mālīk: 109^a.

Ümmü Cerdān bahçesi: 158^a (2 kere).

Vādī-i Buṭḥān: 108^b, 109^b, 112^a, 113^b, 114^a.

Vādī'l-Ḳurā: 97^b, 176^b.

Vākım: 106^a.

Vāṣiṭ: 106^a.

Yemāme: 104^a (3 kere), 105^a (3 kere), 105^b, 141^b.

Yemen: 96^a, 97^b, 98^b, 99^a (4 kere), 102^a, 102^b, 103^a (2 kere), 111^b.

Yenbu^c: 179^a.

Yeşrib: 106^a.

Zāhiriyye: 113^b.

Zāviye-i Cüneyd: 168^b.

Zeydān: 107^b (2 kere).

Zī Ḥūd: 102^b.

Zī Ṭuvā: 152^b.

1.5.4.3. Kitap İsimleri

Medīne tarihine dair eserin 94-184 numaralı varaklarında 42 farklı kitaptan rivayet aktarılmıştır. En çok rivayetin aktarıldığı kitaplar sırasıyla şunlardır: Sahīh-i Buhārī (12 defa), Tārīh-i Hamīs (12 defa) ve Mevāhibu'l-Ledünnī (9 defa).

Metinde geçen kitap isimleri alfabetik sıra ile şu şekildedir:

Aşl-ı Tārīḥ: 97^b, 112^a, 118^a, 163^b.

el-Vefā: 179^b.

Fāsi: 147^b.

Fethu'l-Bārī Şerḥu Şaḥīḥi'l-Buḥārī: 169^a, 179^a, 179^b.

Ḥayātü'l-Ḥayvān: 173^b.

İḥyā-yı ‘Ulūm: 125^a, 130^b.

İktifā: 122^b, 138^a, 151^a, 167^b, 179^a, 179^b, 183^b.

Ḳāmūs: 110^a, 114^b, 179^a.

Kebīr: 160^a, 161^a.

Kitāb-ı Ḥazret-i Yahyāda: 158^a.

Kitāb-ı Şafve: 182^a.
Me' ālimu't-Tenzil: 154^a.
Meşārık: 113^b.
Mevāhibü'l-Ledünni: 118^a, 121^b, 155^a, 155^b, 166^a, 179^a (2 kere), 179^b, 183^b.
Mübtede': 103^a.
Müntekā: 182^a.
Müsned-i İbn Māce: 183^a.
Necmü'l-Vehhāc: 173^b.
Ravzatü'l-Aḥbāb: 147^b.
Rebīü'l-Ebrār: 155^b.
Riyāzu'n-Naḍra: 173^a.
Şaḥīḥ-i Buḥārī: 100^a, 108^a, 114^b, 121^b, 139^a, 141^b, 163^b, 171^b, 179^b (2 kere), 181^a, 182^b.
Şaḥīḥ-i İbn Hibbān: 99^a.
Sāmiyyü'l-Esāmī: 179^a.
Sırru'l-Edeb: 179^a.
Sīret-i İbn Hişām: 179^b.
Siyer-i Ḥulāşa: 179^b.
Siyer-i Moḡultāy: 117^b, 172^b.
Siyer-i Ya' meri: 179^a.
Sünen-i Nesāi: 172^a.
Şerefü'l-Muştafa: 158^b.
Şevāhidü'n-Nübüvve: 177^b, 182^a.
Şifā: 154^b, 158^b, 173^b.
Tārīḥ: 110^a.
Tārīḥ-i Evāsıf: 121^b.
Tārīḥ-i Ḥamīs: 118^a, 143^b, 147^b, 154^a, 155^b, 158^b, 161^b, 164^a, 171^b, 172^a, 172^b, 173^a.
Tārīḥ-i İbn ' Asākir: 147^b.
Tārīḥ-i Kebīr: 105^b, 106^b.
Tehzīb: 99^b.
'Umdetü'l-Me' āni: 179^b.

Üsdü'l-Ġābe: 179^b.

Vişāh: 100^a.

1.5.4.4. Kabile İsimleri

Aşkî'nin Medîne tarihine dair eserinin 94-184 numaralı varaklarında 98 kabilenin ismi yer almaktadır. Kabile isimlerinden en çok Evs (94 defa), Hazrec (77 defa), Kureyş (65 defa) ve Yehûd (41 defa) zikredilmiştir.

Ād: 99^a.

Amelîk: 99^a, 104^b.

Benî Bekr: 176^b.

Benî Beyāda: 111^b.

Benî Cuḥcubî: 106^b.

Benî Ḍamra: 112^a, 112^b.

Benî Deyl: 146^a.

Benî Dīnār: 113^b, 114^a.

Benî Ecze': 112^a.

Benî el-Bekkā': 117^b.

Benî el-Ḥaḍārime: 117^b.

Benî el-Ḥārīş bin Ḥazrec: 108^b, 109^a, 136^a, 180^b.

Benî el-Ḥārīş bin Ka' b: 117^b.

Benî el-Leyn: 112^a.

Benî en-Neccār: 114^a (2 kere), 121^b, 136^a, 136^b, 163^a (4 kere), 163^b, 164^b, 166^a, 174^b.

Benî eş-Şaṭibe: 114^a.

Benî Fezāre: 117^b.

Benî Ġanm: 109^b, 113^a.

Benî Ġassān: 117^b.

Benî Ġuşayne: 109^b.

Benî Ḥanīfe: 117^b, 123^a.

Benî Ḥarām: 110^b, 111^b.

Benî Ḥārīşe: 106^a (2 kere).

Benî Ḥaṭme: 108^a (2 kere), 108^b (2 kere).

Benî Ĥubeyb: 112^a.
Benî Ĥublā: 108^a, 109^b (3 kere), 110^a, 165^a.
Benî Ĥudāre bin ʿAvf: 109^a.
Benî Ĥudeyle: 107^a (3 kere), 112^b, 113^a (2 kere), 113^b (2 kere).
Benî Ĥuzeyme: 112^b.
Benî İsmāʿīl: 97^a, 99^a (2 kere), 99^b (2 kere), 100^a (3 kere).
Benî İsrāʿīl: 101^a (3 kere), 155^a.
Benî Kaʿb: 117^b.
Benî Ķavķal: 109^b.
Benî Kināne: 145^b.
Benî Kinde: 117^b, 123^a.
Benî Ķurayza: 108^a, 176^b, 178^b, 179^b.
Benî Ķuṣbe: 112^b.
Benî Mālik bin en-Neccār: 113^a.
Benî Māzin: 97^a, 112^a, 113^b, 135^a.
Benî Mebzūl: 113^b.
Benî Melik bin Aķyeṣ: 123^a.
Benî Mifāle: 113^a (2 kere).
Benî Muġīre: 151^a, 151^b (3 kere).
Benî Muķār bin Ĥafṣa: 117^b.
Benî Muʿāviye: 107^a.
Benî Muṣṭalīķ: 117^a, 179^b.
Benî Müdlic: 154^a.
Benî Müġāle: 113^b.
Benî Mürre: 117^b.
Benî Naḍr: 116^b, 117^b.
Benî Nāġīṣa: 111^b.
Benî ʿAbdu'llāh: 123^a.
Benî ʿAbdü Menāf: 128^a, 140^a.
Benî ʿAbdü'l-Eṣhel: 106^b, 114^a, 116^a, 116^b, 121^a (2 kere), 121^b, 136^a, 136^b.
Benî ʿAbdü'l-Münzir: 106^b.
Benî ʿAbs: 117^b, 123^b

Benî ʿAdiyy: 113^b, 136^a, 165^b, 183^b.
Benî ʿĀmir bin Şaʿ şaʿ a: 117^b.
Benî ʿAmr: 106^b, 112^a, 115^b, 163^b.
Benî ʿAnz: 109^b.
Benî ʿAṭıyye: 108^a (2 kere), 109^b, 110^a.
Benî ʿĪnān: 112^b.
Benî ʿUbeyd: 110^a, 110^b (2 kere), 111^a, 111^b.
Benî ʿUzāre: 112^a.
Benî ʿUzre: 117^b.
Benî Sālīm: 109^a, 109^b (3 kere), 163^b, 164^a, 165^a (2 kere).
Benî Saʿ d: 114^a.
Benî Sāʿ ide: 112^a (2 kere), 112^b, 136^a, 165^b.
Benî Sehm: 150^b.
Benî Seleme: 107^b (3 kere), 110^a, 110^b (2 kere), 111^a (3 kere), 111^b, 119^a,
135^a, 136^a, 137^b (3 kere), 138^a, 150^b.
Benî Semīʿ a: 107^b (3 kere).
Benî Sevād: 110^a, 110^b, 111^a, 111^b.
Benî Süleyṃ: 117^b, 179^b.
Benî Ümeyye: 108^a (3 kere), 121^b.
Benî Vāʾil: 108^a, 121^b.
Benî Vākıf: 107^b (2 kere).
Benî Vaḫş: 112^b.
Benî Zāfer: 106^a, 106^b, 116^a, 116^b.
Benî Zāʿ āvrā: 106^b.
Benî Zeyd bin Mālīk: 106^b.
Benî Ziʿ vār: 116^a, 116^b.
Benî Züreyḳ: 111^b, 113^b, 136^a.
Cedīs: 99^a, 104^a (4 kere), 104^b, 105^a (2 kere).
Cürhüm: 96^a (2 kere), 97^a (3 kere), 97^b (2 kere), 99^b (5 kere), 100^a (5 kere).
Cüşem: 101^a.
Eslem: 99^a (2 kere).

Evs: 96^b (2 kere), 97^b (2 kere), 98^b (2 kere), 100^b (4 kere), 101^a (5 kere), 101^b (3 kere), 102^a (4 kere), 102^b (2 kere), 105^b (2 kere), 106^a, 107^a, 108^b (2 kere), 109^b, 114^a, 114^b (5 kere), 115^a (7 kere), 115^b (7 kere), 116^a (12 kere), 116^b (4 kere), 117^a, 117^b (3 kere), 118^a (2 kere), 118^b, 119^b, 120^a (2 kere), 121^b (2 kere), 136^a (2 kere), 137^a, 149^b, 159^a (3 kere), 159^b, 169^a (2 kere), 169^b, 170^a (3 kere), 170^b.

Ezd: 96^a (2 kere), 96^b (4 kere), 97^a (2 kere).

Ḥazrec: 96^b (2 kere), 97^b (2 kere), 98^b (2 kere), 100^b (3 kere), 101^a (5 kere), 101^b (3 kere), 102^a (5 kere), 102^b (2 kere), 105^b (2 kere), 107^a (2 kere), 108^b (4 kere), 114^b (4 kere), 115^a (5 kere), 115^b (7 kere), 116^a (2 kere), 116^b (3 kere), 117^a, 118^b (3 kere), 119^a, 119^b, 120^a (2 kere), 121^b, 136^a (3 kere), 136^b, 137^a (2 kere), 150^a, 159^a (3 kere), 165^b, 169^b, 170^a (2 kere), 170^b.

Ḥimyer: 96^a (3 kere), 100^a (2 kere).

Ḥuzā' a: 99^a (2 kere).

Ḳureys: 99^b, 115^b (2 kere), 116^a (5 kere), 117^b, 118^a, 123^a, 123^b (2 kere), 133^b, 137^a (2 kere), 137^b (2 kere), 138^a, 138^b (2 kere), 139^a, 139^b (2 kere), 140^a (4 kere), 140^b (3 kere), 141^a (4 kere), 141^b, 142^a (2 kere), 143^a (2 kere), 144^a, 145^b, 146^a (2 kere), 146^b (2 kere), 147^a, 148^b, 149^b, 150^b, 151^a (2 kere), 152^a, 153^a (2 kere), 157^a, 162^a, 163^a (2 kere), 172^a, 180^a, 182^b (2 kere), 183^b.

Ḳuzā' a: 100^a (2 kere).

Naḍīr: 97^b, 101^a, 101^b.

Semūd: 99^a.

Ṭasm: 99^a, 104^a, 105^a.

Yehūd: 94^a, 97^b (2 kere), 101^a (2 kere), 101^b, 102^a (4 kere), 102^b (3 kere), 103^a (3 kere), 105^b (2 kere), 115^a (3 kere), 115^b, 118^b (2 kere), 119^a (2 kere), 123^b, 133^a, 135^b, 169^b, 170^a, 172^b, 173^a, 174^b, 175^a (2 kere), 175^b (2 kere), 177^b, 182^b (2 kere).

Yeliy: 109^b.

İKİNCİ BÖLÜM

94-184 NUMARALI VARAKLARIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Bu bölümde 94-184 numaralı varakların transkripsiyonu yapılırken izlenen yöntem maddeler halinde açıklanacak, ardından söz konusu bölümün transkripsiyonlu metnine yer verilecektir.

2.1. METİNDE İZLENEN YÖNTEM

Çalışmada başvuru alan temel yöntem Osmanlı Türkçesi ile telif edilmiş eserin, Türkçe'ye transkripsiyon yoluyla aktarılmasıdır. 19. yüzyılda yazılan bu eser, mümkün olduğu kadar o dönemin dil özellikleri kullanılarak ve metnin aslına uygun olarak transkribe edilmiştir.

Eserde geçen ayetler metin içerisinde italik olarak yazılmış, ayetlerin mealleri çalışmanın "*Metinde İşlenen Ayetler*" bölümünde değerlendirildiği için ayrıca dipnotta gösterilmemiştir. Hadisler ise metin içerisinde italik yazılmış, ayrıca değerlendirilmemiştir.

Transkripsiyonunu yaptığımız 94-184 numaralı varaklarda çok sayıda Arapça ibare ve şiirler, dört yerde de Farsça beyitler vardır. Bunların okunup çevirilerinin yapılması, farklı bir çalışmayı gerektirdiğinden sadece transkripsiyonu yapılmakla yetinilmiştir.

Müellifin fasıl olarak isimlendirdiği kısımlar, metinde koyu renkli, kelimelerin ilk harfleri büyük olacak şekilde başlık olarak gösterilmiştir. Alt başlık konumunda olan yerler ise koyu ve sadece ilk harfi büyük olarak yazılmıştır.

Orijinal metinde kırmızı mürekkeple yazılan yerler, başlıklar hariç siyah yazılmıştır.

Müstensihin söz bitimlerinde kullandığı yaldızlısimgeler, metinde nokta ile gösterilmiş, müstensihin kullanmadığı yerlerde cümle bitse bile nokta işareti kullanılmamıştır. Cümle başları büyük harfle yazılmıştır.

Metinde nokta haricinde herhangi bir noktalama işareti kullanılmamış, özel isimler büyük harfle yazılmış ancak kesme işareti ile ayrılmamıştır.

Orijinal metnin varak numaraları, çeviri metinde koyu renkle köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

Eserin transkripsiyonunda, metnin aslına uygun davranılarak Eski Anadolu Türkçesi imlası tercih edilmiştir. Örneğin: *deyüp, idüp, getürmüş, itdi, deyü, buyurdılar* gibi.

"bî-", "ser-", "-veş", "gâh", "be" gibi Arapça ve Farsça ön ve son ek alan bütün kelimelerde ek ile kelime arasına (-) işareti konulmuştur: *bî-teklîf, ser-efrâz, gonca-veş, güzer-gâh, be-nâm* gibi.

Metindeki Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ekler kısa çizgi ile gösterilmiştir: *mû-be-mû, dem-be-dem, pey-der-pey, gün-be-gün* gibi.

İki kelimedden oluşan birleşik sözcüklerde, iki kelime arasına (-) işareti konularak, iki farklı kelime gösterilmiştir: *risâlet-penâh, ferah-fezâ, yek-cihet, âlî-simât* gibi.

Farsçadaki vâv-ı ma' dâdeler (ḥab) örneğindeki gibi (˘) işareti ile gösterilmiştir.

Allah lafzı izafet terkibi içerisinde ise kesme işareti ile ayrılmıştır. *Rasûlu'llâh, Abdu'llâh* gibi.

Eserde bazı kelimeler hem hemzeli hem de hemzesiz yazılmıştır. Bu tür örneklerde kelimenin aslî hâli olan hemzeli hâli tercih edilmiştir. Örneğin: *Kenâis, 'Âişe, sâir, garâib, kâim* gibi.

Şey' kelimesi eksiz geldiğinde sonundaki hemze gösterilmiş, kelimenin sonuna ek geldiği zaman hemze işareti konmamıştır.

Metinde beyit düzeni dikkate alınmaksızın yan yana yazılan mısralar, transkripsiyonlu metinde beyit düzeninde alt alta yazılmıştır.

Anlamı tamamlama ya da müstensihin yazım hatasını düzeltme amacı ile asıl metinde olmayıp da metne sonradan eklenen harf kelime ve ifadeler köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir.

Yazım hatalarının olduğu yerlerdeki düzeltmelere örnekler: *se[r]ver, buyu[r]mazlar, kuy[u]*.

Yazım hatalarının dışında, mananın tamamlanması amacıyla ihtiyaç hissedilen yerlere yapılan eklemelere örnekler: "...baña dîdî ki bu *haber[i]* mevsimde gûş itdiñiz mi...", "Hep bu ma'nây[ı] beyân eylediler." gibi.

Metinde kelimenin sonunda herhangi bir okutucu harf kullanılmayıp, okutucu harfin hareke ile gösterildiği durumlar vardır. Buradaki harekeler köşeli parantez ile gösterilmiştir. *İslâm[i]*, *Âs[ı]*, *ülfet[i]* gibi.

Metinde Türkçe ve Farsça terkipler, و (vav) ile yazıldıklarında "u, ü, vü" ile gösterilmiştir. Örneğin: *fâz l u kerem, hamd ü senâ, sahre vü siyah* gibi.

و (vav) ile yazılmamış terkipler köşeli parantez ile tamamlanmıştır. Örneğin: *âb [u] havâ, fâsîh [u] belîğ, hor [u] hakîr* gibi.

TRANSKRİPSİYON İŞÂRETLERİ

Aşkî'nin Medîne tarihine dair eseri, Arap alfabesiyle yazılmış Türkçe bir eserdir. Latin alfabesine çevrilirken, Türkçede karşılığı bulunmayan harflerle ilgili yaşanan problem, transkripsiyon işaretleri kullanılarak aşılmıştır.

Metinde Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

آ: Ā-ā

و: Ū-ū

ی: Ī-ī

Metinde Osmanlı Türkçesindeki harflerin karşılıkları şu şekilde sağlanmıştır:

ء: ʾ

ث : Ṡ-ṣ

ح : Ḥ-h

خ: Ḫ-ḥ

ذ : Ḍ-ḏ

ص : Ṣ-ṣ:

ض : Ḍ-ḏ, Ṣ-ṣ

ط : Ṭ-ṭ

ظ: Ṣ-ṣ

ع: ʿ

غ : Ġ-ğ

ق : Q-q

ك : K-k

2.2. TRANSKRİPSİYONLU METİN

[94^a] el-Faşlu's-Şānī Fī Sebebi Sükni'l-Enşāri Bihā

İkinci faşıl Enşār Medīne-i Münevverede sākin olduklarınıın sebeb-i beyānındadır. İbn Zebbāle ve ğayrileri rahimehumu'llāhu te'ālā naql iderler ki kavm-i Yehūd [94^b] dā'imā Medīne-i Münevverede ğālib u kavī idiler. Tā kışsa-i seyl-i 'Arim vaḳ'asınıñ zuhūruna kadar. Bu kışsayı Mevlā-yı Mūte'āl ḥāzretleri kelām-ı kādīminde beyān buyurmuşdur ya'nī kışsa-i ehl-i Me'rib ve Me'rib bi'l-hemz arz-ı Sebe' ki Mevlā-yı Mūte'āl ḥāzretleriniñ kavli-i şerīfīyle mu'teberdir *beldetün tayyibetün* buyurmuşdur. Kemā kāle'llāhu te'ālā *leḳad kāne li-sebein fī meskenihim āyetün* ve Sebe' ibn Yeşcūb bin Ya'rib bin Qaḥṭān evlādıdır anlar içün meskenlerinde şānī'-i muḥtarin vüçūduna ve umūr-ı 'acāyibeden murād-ı 'aliyye-i ilāhiyyesi olduğu nesneye kemāl-i ḳudret ü ḳuvveti ta'alluḳ ideceğine bu bahışde nice berāhīn-i vāzīha ve delā'il-i zāhira vardır. İbn 'Abbās raḍıya'llāhu 'anhumā ḥāzretlerinden rivāyet olunur ki cemī' büldāndan atıyeb u aḥsen ve āb [u] havāsı hoş ve behişt-āsā Sebe'dir deyü buyurdu. Rivāyet olunur ki ehl-i Sebe'den bir ḥātūn başına zenbil alup iki bostan meyānında rāhī olup yedinde ğazl ile meşğūl olur iken elini bir meyveye urmaḳsızın başında olan zenbil meyve ile pūr umāl-a-māl olurdu. Ve dahī rivāyet olunur ki Mevlā-yı Mūte'āl ḥāzretleri anlara on üç peygamber irsāl eyleyüp da'vet-i ḥaḳḳ idüp bu kadar ni'me-i celīle-i ilāhiyyeyi tezkīr idüp küfrān-ı ni'met tarafına gitmeyiñdeyü envā'-i naşāyiḥler ve terġīb u terḥīb şūretinde olup imāna da'vet iderler idi. Bu kadar enbiyā-yı zī-şān 'aleyhime's-şalātu ve's-selām ḥāzerātleriniñ tekzīb idüp her ne kadar *Külū min rızḳı rabbiküm ve'sḳürü lehü* didiler ise de fā'ide müfīd olmadı. Ya'nī anlara ba's olunan enbiyā-yı zī-şān 'aleyhime's-şalātu ve's-selām ḥāzerātleri buyurdılar ki mürebbī-i ḥaḳīḳiñiz olan Vācibu'l-Vüçūd ḥāzretleriniñ sizlere en'am u iḥsān buyurduğu bostān u bağlarıñ envā' dürlü meyve-i lezīzelerin tenāvül idüp zāt-ı ḥaḳḳa şenā-i ḥamd-i cemīl ve şükr-i cezīl idiñ. Zīrā bu belde *beldetün tayyibetün ve rabbün ğafūrun*. Ya'nī bu merzūk olduğınız belde belde-i tayyibedir ve bu belde ile sizleri rızıklandıran ve sizlere şükr ile emr [u] fermān iden Vācib Te'ālā ḥāzretleridir anıñ emr [u] fermānına itā'at idüp ve itā'atiniñ sebebiyle sizleri rabbiñiz 'afv ü mağfired ider dirler idi.[95^a] Ve dahī naql olunur ki belde-i tayyibe

arż-ı Sebe'dir ol beldede sibā' u meges ü sivrisinek ü pire vü ' aķreb u yılan olmaz hattā bir kimse şiyābında kehle olsa ol beldeye vardıkda havāsınıñ kemāl-i leţāfet ü ħublıgındañşiyābında olan kehleler helāk olur. Mes'ūdī ħazretleri buyurur ki mezbūr belde tek tūlı bir başından esbe süvār olup sür'atle gitse iki māhdan ziyāde rāhī olup ancak öte başına resīde olur idi. Ve 'arzı daħi bu minvāl üzre mesāfe idi. Ve ehālisi ġāyet keşretde olup cümlesi ittifāk üzre yek-dil ü yek-cihet ve şāhib-i kuvvet u şalābet idiler. Mevlā-yı Müte'āl ħazretleri kışşaların ħaber virüp buyurdı. *Ve ce'alnā beynehüm ve beyne'l-ķura'lletī bāraknā fihā* ya'ni anlarıñ ehālisine tevessü' ile berekāt ihsān kıldığımız ķurālar beyninde ki ol kurā Şāmdır. Ol kadar birbirine muttaşıl idi ki ķarye-i 'ulādan ķarye-i şāniye müşāhede olunur idi. Ehl-i Sebe'niñ tüccārları 'azm-i sefer-i Şām murād itseler bir ķaryede yatup andan şabāħ vakti ba'de's-şalāt kalksalar kuşluk vakti bir ķarye-i āhire gelürler idi. Hattā Sebe'den Şāma varınca tarīķ içün ħaml-i zāde ħācetmes itmez idi. Ve daħi naķl olunur ki Sebe'den Şāmavarınca dört biñ yedi yüz ķarye olup birbirine muttaşıl idi. Mürür [u] 'ubūr-ı esfārlarında meşakķatsız ve te'absız gidüp gelürler iken *fē-ķalū rabbenā bā'id beyneesfārinā* didilerol sefiħler keşret-i ni'met sebebiyle baţar u tuġyān idüp kemāl-i 'āfiyete şabr idemeyüp yā Rabbī bizim meyān-ı esfārımızı ba'id eyle deyü bu'd-ı mesāfe taleb eylediler. Tā ki anlar rukūb-ı revāħil ve yanlarında zād ile gürūh-ı fuķarādan mümtāz olup anlara tekebbūr itmek murād eylediler. Ĥālīķ-ı Lem Yezel ħazretleri ol sā'at du'āların ķabūl ve ħācetlerin revā görüp ve muķaddem daħi da'vet-i enbiyā-yı 'izām 'aleyhime's-şalātu ve's-selām ħazretlerine 'adem-i icābetleri sebebiyle *fē-erselnā 'aleyhim seyle'l-'Arimi*. Mevlā-yı Müte'āl ħazretleri ol ķavm-i süfehāyı küfrān-ı ni'met itmeleriyle 'azāb olarak seyl-i 'Arimi irsāl eyledi. Öyle bir seyl-i 'aẓimdir ki zī-rūħ olanlar aña tāķat getürmeden [95^b] 'āciz idiler. Ve yāħud bir bārān-ı şedīd pür meşā'ib idi ve yāħud köstebek dinür bir ħayvān anlarıñ sedlerin ħark u taħrīb eylediğidir. İbn 'Abbās rağıya'llāhu 'ānhumā ħazretleri ve ġayrileri rivāyet iderler ki ehl-i Sebe' vādīlerinden cereyān iden şu içün birbiriyle ceng ü cidāl iderek mezbūr suyu aħz iderler idi. Ĥazret-i Belķıs ol iķlime mālīk olduğda Sebe' ehline emr idüp şāħrevü siyah aħcār ile iki ceyl meyānında bir muħkem binā sedd idüp biribiriniñ bālāsında üç 'aded bāb binā idüp ve ol seddiñ cānib-i esfelinde bir 'aẓim berke binā idüp bārān mevsiminde seyl gelüp mezbūr sedde cem' olup suya

iẖtiyācları olduḡda ibtidā bālāda olan bābı feth idüp mezbūr berkeye řu revāne olup ol berkedenden nās kifāyetleri miḡdārı řu aḡz idüp iẖtiyācların def iderler idi. Şoñra ḡin-i iẖtiyāclarında ikinci ve üçüncü bābı küşāde iderek bir sene ol suyu idāre iderler idi. Bu ḡāl üzre şudan müzāyaḡa çekmiyerek müsteriḡ olurlar idi. Vaḡtā ki anlara da vet-i imān için ba s̱ olunan peygamberān-ı zī-şān ‘aleyhime’s-şalātu ve’s-selām ḡazerātlarına ‘işyān ve anları tekzīb ve küfrān-ı ni met-i Mevlā idüp ḡaḡḡ Te’ālā ḡazretleri anlara köstebek-nām ḡayvānı musallaḡ idüp ol muḡkem binā eyledikleri sedd-i ‘aẓimi esfelinden ḡark idüp mezbūr seddiñ şuyı bāḡ u bostānların vīrān [u] ḡarāb [u] yebāb eyledi. Ba zı maḡalde bu ḡışşarivāyet-i āḡerle beyān olmuş ise de biz eṡāḡḡ-ı aḡvāl olanı aḡz vesā’irlerin tatvīlden ihtirāz olunup terk olındı. Ba zı kütüb-i mu teberelerde naḡl olunur vaḡtā ki ehl-i Sebe’ *rabbenā bā id beyne esfarinā* didiler Mevlā-yı Müte’āl ḡazretleri du’āların der-ḡāl ḡabūl buyurup *fe-ce alnāḡüm eḡādīşe ve mezzeknāḡüm külle mümezzekn* buyurdu. ḡaḡḡāḡ ḡazretleriniñ rivāyetine göre bu ḡışşa eyyām-ı fetretde vāḡı’ oldu. Ya nī ḡazret-i Īsā ve ḡazret-i Server-i Enbiyā ‘aleyhime’s-şalātu ve’s-selām ḡazerātlarınıñ meyānında vāḡı’ oldu intehā. Ve ba zılar buyurdılar ki mezbūr seddi binā iden Sebe’ bin Yeşcūb bin Ya rib bin ḡaḡḡān idi. Bir üslūb üzre binā eylediḡi anıñla yetmiş ‘aded vādīyi saḡı itmek murād eylemiş idi. [96^a] Tamām olmazdan evvel vefāt eyledi. Andan soñra Melik-i ḡimyer tamām eyledi. Bu ḡimyerden murād İbn Sebe’dir ve evlādları Kehlān³⁵ bin Sebe’dir ol vakitte Yemeniñ sādātlarından olup anlarıñ seyyidleri ve reisleri idi. Cedd-i Enşār Amr Muzeyḡıyā ibn Āmir Mā u’s-Semā bin ḡārişebin İmru ü’l-ḡaysbin Şa lebe bin Māzin bin el-Āzer. Ve ba zılar bu nesebi başḡa ḡüne rivayet eylediler. Ve ba zılar Şa lebeyi ḡārişe ile İmru ü’l-ḡaysiñ meyānında irād eylediler. Enşārdan rivayet olunur ki ‘Amra Muzeyḡıyā tesmiyesine sebep be-her ḡün iki ḡat cedīd şiyāb giyüp gice olduḡda kimse giymesün deyü ikisini de pāreleyüp atar idi. Binā en ‘aleyh Muzeyḡıyā tesmiye olundı kemāl-i ḡasāset ve ḡased ü kibrinden nāşī ve pederlerine Mā u’s-Semā tesmiyesine sebep şāḡib-i cūd u seḡā ve kemāl-i mürüvvet ü merḡamet ehl-i vefā ‘āleme intifā’ ı mā u’s-semāniñ intifā ina teşbīḡ idüp ol zāta Mā u’s-Semā tesmiye iderler idi. Rivāyet olunur ki bir kimse Rasūl-i

³⁵ Kelime metinde "Kehān" şeklinde geçmektedir. İslām tarihi kaynaklarında kelimeye "Kehlān" şeklinde rastlandığından ötürü düzeltme yoluna gidilmiştir.

Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Һazretlerine şordı ki yā Rasūla'llāh Sebe' didikleri ricāl midir ve yāhud 'avrat mıdır ve yāhud bir mekânıñ ismi midir cevābında sa'ādetle buyurdılar ki *ķavm-i 'Arabda bir ādem var idi ve anıñ on 'aded evlādı altısıyla teyāmün ve dördü ile teşe'üm ider idi. Meymenetlü deyü 'add eylediği evlādlarınıñ isimleri budur Kinde ve Eş'arūn ve Ezd ve Mezc³⁶ ve Enmār ve Himyer ve şūm 'ad eylediği 'Āmile ve Cüzām ve Laħm ve Ğassān idi. Ve anlarıñ meskenleri Me'rib idi Me'rib ile Şan'ānıñ beyni üç mesāfedir* deyü buyurdı intehā. Naķl olunur ki 'Amr Muzeyķiyānıñ bir birāderi olup siħr u keħānetde şöreti āfāķa şāyi' olup ismine 'İmrān dirler idi. Ve 'Amr Muzeyķiyānıñ Ğimyer kabīlesinden Tarīfe nāmında ğāyet kāhine bir ğātūnı var idi. Anıñ şulbünden on üç 'aded evlādı dünyāya geldi ve Şa'lebe daħi anıñ oğlu idi. Mekke-i Mükerrmeden Cürhūm kabīlesin ve Ezd kabīlesinden ba'zı kimseleriñ mu'āvenetiyle iħrāc iden Şa'lebe ve birāderleri idi. İmām Razīn Һazretleri böyle rivāyet eyledi. Ve bir rivāyetde Şa'lebeniñ pederi 'Amr bin 'Āşırdır kabīle Cürhūme [96^b] ğalebe itmezden evvel vefāt eylemişdir. Ve mezbūr Tarīfe-nām ğātūndan tevellūd iden Ğārişe ve Ğuzā'a ve Cefne idi. Ve ba'zılar bunlardan mā'adādır didiler. Ve Şa'lebe Evs ile Ğazreciñ pederleridir. Ve Tarīfe evlādlarından Vedā'a ve Ebā Ğārişe ve Ğāriş ve 'Avf ve Ka'b ve Mālik ve 'İmrāndır. İmām Razīn Һazretleriniñ rivāyeti 'Amr bin 'Āmir el-Kāhin diyār-ı Sebe'den ğurūc vaķtinde ķavmine vaşıyyet idüp didi ki sizlere biraz büldān vaşf ideyim her ķanģısın murād iderseniz anda sākin olasız didi. Men kāne minküm zā hemmin ba'īdin. Ve cemelin şedīdin. Ve murādin ğadīdin. Fe'lyelħaķ bīķaşri 'Ammān el-Müşeyyedi. Ezd-nām kabīlesiyle 'Ammānda sākin oldu. Be-tekrār didi ki ve men kāne minküm zā hemmin ğayri ba'īdin. Ve cemelin ğayri şedīdin. Ve murādin ğayri ğadīdin. Fe'lyelħaķ bi's-Şa'bi min Kürūdin. Bu arz-ı Hemedānda bir maħaldir anda Vedā'a bin 'Amr bin 'Āmir sākin oldu. Be-tekrār didi ki men kāne minküm zā hemmin mudunin. Ve cemelin ma'ıyyin. Fe'lyelħaķ bi's-şenā min şennin. Ve hüve bi's-şürāti Ezd Şenūhda sākin oldu. Be-tekrār didi ki ve men kāne minküm zā celedin ve başarin. Ve lehu şabrun 'alā ezemāti'd-dehri. Fe'lyelħaķ bi-baṭni Merrin. Ğuzā'a daħi anda sākin oldu. Be-tekrār didi ki ve men kāne minküm yuridu'r-rāsiħāti fī'l-vaħli. El-muṭ'ımāti fī'l-maħli. Fe'lyelħaķ bi'l-

³⁶ Kaynaklarda "Mezhic" şeklinde geçmektedir.

Harreti zāti'n-naḥli. Evs ile Hazrec daḥi anda sākin oldılar. Be-tekrār didi ki ve men kāne minkūm yūrīdu'l-ḥamra ve'l-ḥamīre. Ve'd-dībāce ve'l-ḥarīre. Ve'l-emra ve't-te'mīra fe'lyelḥaḳ bi-Başrā ve sedīrin. Bunlar 'arz-ı Şāmdadır anda Cefne bin Ğassān sākin oldı Be-tekrār didi ki ve men kāne minkūm yūrīdū's-şiyābe'r-riḳāḳa. Ve'l-ḥuyūle'l-'itāḳa. Ve'l-künūze mine'l-erzāḳi. Fe'lyelḥaḳ bi'l-'Irāḳi. 'Irāḳda sākin olan Cezīmetü'l-Ebrīş ve Ḥayra bin Ğassān idi. Bu müsecca' [1]istimā'larında 'Amr bin 'Āmir cümle evlādları ve ber-ā-ber olan Ezd ḳabīlesiyle bir mekānda sākin olmaḳ içün 'azm-i sefer eylediler. Anlardan Vedā' a bin 'Āmir ayrılup Hemedānda sākin oldı. Ve 'Amr daḥi ayrılup Şerāt ile Mekke beyninde sākin olup ve ol maḥalde Ezd ḳabīlesinden biraz kimseler daḥi olup ve anlar ile ber-ā-ber sākin olan 'İmrān bin 'Amr bin 'Āmir idi. [97^a] Şoñra 'Amr bākī ḳalan evlādlarıyla ve Ezd ü Māzin ḳabīlelerinden biraz kimseler daḥi gelüp Ğassānda sākin oldılar isimleri ğalebe idüp Ğassān ile tesmiye olundı ḥattā şā'ir buyurmuşdur.

İmmā sālet fe-innā ma'şeru nücutü

El-Ezdü nisbetühā ve'l-mā'u Ğassānū.

Ve daḥi Ebu'l-Münzir eş-Şarḳīḥazretleri buyurur ki Rebī'a bin Ḥārīşe bin 'Amr bin Ḥārīşe Mekke-i Mükerrremeye gelüp ḳabīle-i Cürhümün meliki olan 'Āmiriñ kerīmesin nikāḥ idüp andan 'Amr bin Lüḥay dünyāya gelüp oğluna Ḥuzā' a tesmiye eylediler. Babaları Ğassāndan taḥazzu' sebebiyle bu isimle be-nām oldı. Ve ğayrīleri bu rivāyete muḥālif rivāyet eylediler. Ezraḳīḥazretleri rivāyet ider ki 'Amr bin 'Āmir kendi ḳavmiyle ber-ā-ber gelür iken eşnā-yı seferlerinde her ḳanḳı beldeye geldiler ise ğālib olup cebren ü ḳahran dāḥil olurlar idi. Tāki Mekkeye vāşıl olduḳda ol vaḳit ehl-i Mekke Cürhüm idi anları duḥūldan men' idüp Benī İsmā'īl ve ğayrīleri Beyt-i Şerīfiñ eṭrāfına cem' oldılar. Bu ṭarafdan Şa'lebe bin 'Amr bin 'Āmir anlara bir mürsel irsāl idüp gelen mürsel anlarıñ lisānından didi ki ey ḳavimbizler vilāyetimizden ḥurūc idüp bu mekāna gelince eşnā-yı rāḥda teşādūf olan beldeleriñ ehālīleri ruḥşat virüp beldelerinde sākin olurduḳ ve anda sākin iken bir kimse irsāl ideriz bize münāsib bir mekān bulurlar idi. Şoñra andan ḳalkup gider idik bu minvāl üzre bu yere geldik burdan gine sābıḳı gibi bir ādem ilerü irsāl idelim bize münāsib bir maḥal bulduḳda bu yerden ḳalkup gideriz bizlere ruḥşat viriñ bilādīñızda sākin olup bir miḳdār istirāḥat

idelim. Ve âdemimizi Şâm ve Meşriq tarafına irsâl idelim gelene kadar bizleri kabûl idin deyü recâ eylediler kavm-i Cürhüm kabûl itmeyüp redd ü men' eylediler ikinci def'a Şa'lebe mürsel irsâl eyledi. Elbetde ben bu belde de sâkin olurum eger rızâñız ile olur ise fa'z u keremiñizden size hamd ü şenâ iderim ve eger rızâ virmez iseñiz cebren ü qahran sâkin olurum ve ol vakit bir içim şuyı sizlere biñ belâ ile viririm ve eger harb u kıtâl iderseñiz eger sizlere gâlib olursam hâtûnlarıñızı esîr ricâlîñızı katl idüp Harem-i Şerîfe nâzil olacak bir ehad bırakmayup helâk [97^b] iderim didi. Cürhüm kabûl itmeyüp kıtâle şuru' olunup üç gün beynlerinde harb u kıtâl vâki' olup âhiru'l-emr Cürhüm bozulup her birileri bir tarafa perişân u perâkende olup anlardan bir ehad kalmayup Şa'lebe Mekkede ve 'asâkirleri etrâf-ı Mekkede sâkin oldılar. Çok zamân mürûr itmeyüp anlara dañı hummâ 'illeti târî olup anlar dañı beldelerinde hummâ ne oldıñın bilmezler idi. Tarîfe-nâm hâtûn-ı kâhineyi getürüp aña bu 'illetden şikâyet eyledi. Ol dañı eytdi ki ben de mübtelâ oldım didikde muqaddem zikr olunan sec'î îrâd eyledi muqaddem zikr olunan menâzillere müteferrika oldılar. Evs ile Hazrec Hârişe bin Şa'lebe bin 'Amr bin 'Âmir evlâdlarıdır ki anlar Enşârdır a'lâları Evs ile Hazrecdir intehâ. Yâkût hazretleriniñ rivâyetinde 'Amr bin 'Âmir Yemenden hurûclarında Şa'lebe Hicâz tarafında kavmiyle sâkin olup etrâfindan aña tâbi' olup tevellüd ü tekeşşür üzre cemm-i gâfir ve bir 'azîm kabîle olduñda gelüp Medîne-i Münevverede Yehûd kavmiyle ber-â-ber sâkin oldılar. Ve anlardan ba'zıları kavm-i Yehûd ile Kureyza vü Nađir u Hayber u Teymâ vü Vâdi'l-Kurâ beyninde sâkin oldılar. Lâkin ekşerîleri Medîne-i Münevverede sâkin idiler İmâm Razîn hazretleri naql ider ki evvel emir seylü'l-'Arim keyfiyyetiniñ vuķu'ı 'İmrân ibn 'Âmir bir gün kehânetinde istihrâc eyledi ki kendi kavmi yakın vaķtde müteferriķ ve perişân [u] perâkende olup sefer-i ba'id meşakķatine dūçârolup diyârları harâb olacaktır. Bu istihrâcını karındaşına naql eyledi. Ol dañı beyne't-taşdîķ ve't-tekzîb mütehayyir iken hâtûnı Tarîfe menâmında gördi ki bir şehâb gelüp diyârların ihâta eyledi. Mezbûr şehâbdan bir ra'd u berķ şâdir oldu ki kemâl-i şiddetinden hâbdan bîdâr oldu. Ta'birinde didi ki bu bir dâhiye-i 'acîbe ve umûr-ı cesîmedir ki bir seyl gelüp diyârımızı harâb ve bizleri perişân ider deyüp kâhin ile ru'yâ muvâfaķat eyledi. Ve muqaddem zikr olan seyl-i 'Arim zâhir olup perişân u perâkende oldılar bunıñ aşlı Târîķde mestûrdur. Evliyâ-yı 'izâm

kıaddesa'llāhu esrārahum tefsīrinde bu gūne nakl buyurmuşlar *leḳad kāne li sebe'in* evlād [98^a] İbn Yeşcüb bin Ya'rib bin Ḳaḥṭān *fī meskenihim* anlarıñ mevāzı'-ı sükkānları ḳarye-i Me'rib olup Şan'āya üç fersahdır *āyetün* cesed-i insānda sun'u'llāh delālet ider bir āyetdir. *Cennetāni* bedelün min ayetin 'an *yemīnin ve şimālin* Sebe' gibi sırrıñ şağında cennetu'r-rūḥ ve solında cennetu'l-ḳalb zīrā sırr bir laṭif şey'dir ki ḳalb ile rūḥuñ beyninde ḥalk olup Sebe' iki cennet beyninde bulundu. Sırr daḥi iki cennet beyninde vāḳi' olup aḥsen-i ḥāl ile ta'ayyūş idüp gāh cennet-i rūḥdan şemerāt-ı feyz tenāvül idüp ve gāh cennet-i ḳalbdan fevākih-i nūr-i ilāhī tenāvül ider. *Külū min rızḳı rabbiküm* ya'nī bu iki cennetden *veşḳürū lehüya'* nī sırr-ı cennet-i rūḥ ve cennet-i ḳalbde olan ni'mete ve şolunda şükr gibi şükr eyleyiñ *beldetün ṭayyibetün* ya'nī vücūd-ı insāniyye 'āḥāt u āfātadan sālim tuḥm-ı tevḥīd ki lā ilāhe illa'llāh zer'a ḳābil belde vücūd-ı insān-ı kāmildir. *Ve rabbun ḡafūrun* ya'nī 'ibādınıñ vücūdınıñ sırrı Vācibu'l-Vücūdıñ vücūd u şifātıyla mevcūd olduğından şükr vācib oldu. Zīrā bu a'zam-ı ni'amedan ma'dūd oldu. *Fe-a'razū* ya'nī Mevlā-yı Müte'āl ḥazretleriniñ şükründen bi'l-külliyeye i'rāz idüp didiler ki Allāhıñ bizim üzerimizde ni'meti olduğın bilmeyiz deyüp ve mezbūr cennetini Vācib Te'ālā anlara istidrācen i'tā buyurmuş olur *fe-erselnā 'aleyhim seyle'l-'Arim* ya'nī 'Arim bir vādiniñ ismidir anıñ seylini müstedir cinlere satvet-i ḳahrımızı irsāl eylediğimiz gibi irsāl ideriz. *Ve beddelnāhum bi-cenneteyhim cenneteyni zevātey ükülin* ey şemerin *ḥamṭin* telḥ-ṭa'm bir nebātdır. Ve ba'zılar misvāk ağacıdır didiler. Ehl-i istidrāciñ cennetlerin tebdīl itdiğimiz gibi cennet-i ḥarş-i havāya *ve eslin* ya'nī ṭarfa ağacı ki ba'zı ehlü'n-nārıñ eşcārı gibi şemeresi olmaz. *Ve şey'in min sidrin ḳalīlin zālike cezeynāhüm bimā keferū* ya'nī ḳalb u rūḥ bostānlarına aḥlāḳ-ı zemīne eşcārların ḡars eylediklerinden bu mu'āmelei eylediñ. *Ve hel nücāzī zālike cezā'u's-şeni' ille'l-kefūra* el-ḡālibu fi'l-küfri. *Ve ce'alnā beynehüm ve beyne'l-ḳura'lleti bāraknā fihā* ehliniñ tevessu'undan *ḳuran zāhıraten* ya'nī [98^b] birbirine kemāl-i ḳurbundan ba'zı ḳurā ba'zısından zāhir olup aṣlā ḳuttā'-ı ṭarīḳ ḥavfı olmaz. *Ve ḳaddernā fiḥe's-seyra* bir miḳdārıyla ki zād ü rāḥileye muḥtāc olmayarak ehl-i cennetiñ seferleri gibi ta'atsız ve meşakkatsız seyr iderler. Ve enbiyālarıñ lisānıyla anlara dinildi ki *sirū fiḥā leyāliye ve eyyāmen* ya'nī dilerseñiz gice ve gündüz seyr idiñ evliyā-yı 'izāma didiğimiz gibi ey evliyā vü eḥibbālarım bilād-ı ḳurubāt ve emşār-ı vuṣlāta leyl ü

nehār seyr idiñ her bir beldede envā'-i tena'umāt-ı tecelliyāt ve eşnāf-ı ni'am-ı vāridāt ile mütene'ım oluñ *āminīne a'dādan* ve haşerātdan ve cū' [u] 'atşdan emīn olarak *fe-kālū rabbenā bā'id beyne esfārinā ve zālemū enfüsehüm*. İşte bu ba'zı sālīk-i rāh-ı Hūdā olan zevātların hālleridir ki ba'zı tecelliyāt-ı rabbāniyyeye mazhar olduğdan soñra dünyā vü shevāta meyl idenlerdir. *Fe-ce'alnāhüm eḥādīşe* nās beynlerinde ta'accuben ehl-i Sebe' müteferriḳ oldu deyü taḥdīs iderler. *Ve mezzeḳnāhüm* ya'nī anları tefriḳ eyledik *külle mümezzeḳin* ya'nī her bir mekāna şol baṭṭālınlar ki benim mükāşefeme ḳānī' olmayup evdiye-i helākda dünyā vü lezā'izin taleb iderler. Anların talepleri budur ki cehennemden mesāfesi ba'id olarak derekāt-ı 'azāb-ı elīmdir va'llāhu a'lem.

El-Faşlu's-Şālīşü Fī Nesebihim

Üçüncü faşıl muḳaddem zıkr olunan ensābların beyānındadır. Sābıḳan zıkr olundu ki nesebleriniñ intihāsı 'Amr Muzeyḳıyāya resīde olur. Ve 'Amrın intisābı Ḳaḥṭānda müntehā olur dinmiş idi. İmām Razīn ḥazretleri Şarkīden naḳl ider ki Enşārın aşlı Evs ile Ḥazrecdir. Ve bu Evs ile Ḥazrec Şa'lebe bin 'Amr bin 'Āmir bin Ḥārişe bin İmru'ül-Ḳays bin Şa'lebe İbn Māzin bin el-Ezd bin el-Ġavş bin Mālik bin Zeyd bin Kehlān bin Sebe' bin Ya'rib ibn Ḳaḥṭān oğludur. Aşl-ı nüshada el-Ġavş bin Nebt sāḳıṭ olmuştur. Bu ismiñ Mālik ile Ġavş beynine idḡāl lāzım gelür. Ve cemī'-i Yemen ḳabā'iliniñ nesepleri Ḳaḥṭān[a]resīde olur. Ve Ḳaḥṭānıñ nesebinde iḥtilāf vaḳı' oldu. Ekşerī 'ulemā buyururlar ki Ḳaḥṭānıñ nesebi budur 'Āyir³⁷ bin Şālīḥ bin Erfāḥşed bin Sām bin [99^a] Nūḥ 'aleyhi's-selāmdır. Ve ba'zılar Hūd 'aleyhi's-selāmıñ oğludur didiler ve ba'zılar Hūd 'aleyhi's-selāmıñ birāder zādesidir didiler. İbtidā lisān-ı 'Arabıyye ile tekellüm iden Ḳaḥṭāndır. Bu şüretde 'arab-ı müte'arribeniñ pederi olur. Ve İsmā'īl 'aleyhi's-selām 'Arab-ı Müste'ribeniñ pederi olur. Ve ammā 'Arabu'l-'Āraba bunlardan aḳdem 'Ād u Semūd u Ṭasm u Cedīs u 'Ameliḳ ve ğayrileri gibi. Ve ba'zılar buyurdılar ki evvel Ḳaḥṭān 'Arabī tekellüm idüp faḳaṭ bu 'ibāre zebānından cārī oldu ebeytü'l-la'ne ve 'amme şabāḥan didi. Zübeyr bin Bekkār ḥazretleri böyle zāhib oldu ki Ḳaḥṭān İsmā'īl 'aleyhi's-selām ḥazretleriniñ evlādındandır ki Ḳaḥṭān bin el-Müheysi' bin Teym bin Nebt bin İsmā'īl 'aleyhi's-

³⁷ Kaynaklarda 'Ābir şeklinde geçmektedir.

selâmdır. Tebvîb-i Buḥārî daḡi delâlet ider ki bâbu nisbeti'l-Yemeni ilâ İsmâ'îl deyüp eḡâdîş-i şerîf îrâd eylemişdir bundan delâlet ider ki Yemen Ḳaḡtân evlâdıdır ve Ḳaḡtân İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm evlâdıdır. Ebâ Hureyre raḡıya'llâhu 'anh ḡazretleriniñ şaḡîḡinde Hâcer kışşasında fe-tilke ümmüküm yâ Benî Mâ'î's-semâ' deyü Enşâra ḡıḡâb eylediḡinden daḡi zâhir olur. Zîrâ Enşârîñ cedd-i 'Âmirdir bu rivâyetden ekşer-i 'ulemâ aḡz eylediler ki cemî'-i 'Arab ḡazret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm evlâdıdır. İbn Ḥıbbân ḡazretleri Şaḡîḡinde buyurdı ki her neḡada[r] İsmâ'îl 'aleyhi's-selâmıñ evlâdı var ise Mâ'u's-semâ dirler. ḡazret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm ḡazret-i Hâceriñ oḡlu olduḡına mebnî ve Ḳâḡî'İyâz ḡazretleri daḡi terciḡ idüp buyurur ki Ebâ Hureyre ḡazretleriniñ yâ Benî Mâ'î's-semâ ḡavlınden murâdı ḡaşşatenEnşârdır. Zîrâ nesebleri ma'rûf olan cedd-i a'lâları Mâ'u's-Semâdır intehâ. Bundan delâlet ider ki ḡabâ'il-i Yemen bi-ecme'ihim veled-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm olduḡı zâhir olur. İbn 'Abdi'l-Berr ḡazretleri rivâyet ider ki bir gün Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Eslem ü Ḥuzâ'a ḡabîlesinden birer kimseler tîr-endâzlık iderken anlarıñ tarafından mürûr idüp buyurdı ki *irmû Benî İsmâ'îl* bu ḡavl-i şerîfe naḡaran ḡabîle-i Eslem ve Ḥuzâ'a sâbıkda mürûr eylediḡi vech üzre ḡabâ'il-i Yemeniñ cümlesiniñ nisbetleri Ḳaḡtâna müntehâ olur. Ve daḡi [99^b] Münzîr bin 'Amr ve cedd-i Ḥassân bin Şâbit el-Enşârîniñ bu ebyâtları daḡi bu ḡavli te'yîd ider şî'r.

Verişnâ mine'l-behlûli 'Amr ibni 'Âmirin

Ve Ḥârişete el-Ġıḡrîfi mecden müeşşelâ

Me'âşiru min âli bin Nebti bin Mâlik

Ve Nebti bin İsmâ'îl mâ in teḡavvelâ

bu bâbda çok kimseler iḡtilâfa düşüp te'vîlât-ı ba'ideye zâhib oldılar. Lâkin eḡaḡḡ-ı aḡvâl cümle 'Arab İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm ḡazretleriniñ evlâdlarıdır. Ḥâşıl-ı taḡdîm sebebiyle 'Arabıñ sâ'irleri üzerine faẓl uşerefi ziyâdedir. Ve bundan mâ-'adâ şer'an daḡi anlar İsmâ'îl evlâdlarıdır aḡḡâb-ı şâfi'ıyyeniñ aḡvâl-i imâmetde zâhib olduḡları budur ki eḡer Ḳureyşden müstecmi'u's-şurûḡ imâmete müsteḡaḡ bir kimse bulunmaz ise ḡabîle-i Kenândan imâm naşb olunsun. Eḡer Kenânîlerden daḡi lâyıḡ kimse bulunmaz ise ḡazret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâmıñ evlâdlarından bir kimse naşb olunsun. Eḡer bunlardan daḡi lâyıḡ kimse olmadıḡı

şüretde ‘Arabîñ hilâfı olan ‘Acemden imâm naşb eylesünler didiler dimediler ki bağıyye-i kabā’îl-i ‘Arabdan imâm naşb olsun. Lâkin bu bağışde tetimme-i kelâm budur ki eger İsmā’îl evlâdlarından hilâfete lâıyık bir kimse bulunmaz ise kabîle-i Cürhümden bir lâıyık olan kimseyi eylesünler. Zîrâ Cürhüm ‘Arabîñ aşlıdır. Eger Cürhümden dağı bulunmaz ise İşhâk ‘aleyhi's-selâmıñ evlâdlarından naşb eylesünler intehâ. Bu dağı İmâm Begavîniñ Tehzîbde olan kavline muğâlîfdir. Eger veled-i İsmā’îlden bulunmaz ise ‘Acemden deyüp Mütevellî hazretleri Cürhümi evlâd-ı İsmā’îlden te’hir eyledi. Ve Cürhümün faız u şerefi ‘Acemden ziyâde ve ‘Acemiñ dağı ba’zısı ba’zısının üzerine ruçhâniyyet ü şerefi vardır. Ve Hazret-i İsmā’îl ‘aleyhi's-selâm dağı ebû'l-‘Arab olup neseb-i sa’âdetleriyle Eşrefü'l-Enbiyâ şalavātu'llâhi ve selâma ‘aleyhi ve ‘aleyhim ecma’in hazretleriniñ nesepleriyle müşârik olmasıyla eşref-i ‘Arabdan oldu. Bu şüretde muıtlak lisân-ı ‘Araba i’ tibâr yokdur i’ tibâr ensâbadır. İmâm Hâkim Müstedrekindelİbn ‘Abbâs radiya'llâhu ‘anhumâ hazretlerinden rivâyet ider ki ibtidâ ‘Arabî [100^a] lisân ile tekellüm iden İsmā’îl ‘aleyhi's-selâmdır. Lâkin esahh olan ‘Arabiyyeyi İsmā’îl ‘aleyhi's-selâm Cürhümden ta’lîm eyledi. Şol vakıt ki vâlideyiyle ber-â-ber iken kabîle-i Cürhüme sâkin oldılar ol vakıt anlardan ahz eylemişdir. İbn İshâk hazretleri buyurur ki ibtidâ ‘Arabîyi tekellüm iden Cürhüm ve birâderi Kahtûrâdır ki Kahtân evlâdlarıdır. Şâhib-i Târîh Seyyid Semhüdî ‘aleyhi rahmetü'l-hâdî hazretleri buyurur ki bu rivâyete nazaran cemî’-i ‘Arab evlâd-ı İsmā’îl olmak lâzım gelür. Zübeyr bin Bekkâr hazretleri bağış-i nesebde rivâyetleri ibtidâ ‘Arabiyye-i faşîha ile zebân-küşâde olan İsmā’îl ‘aleyhi's-selâmdır. Bu kaydmuıaddem haber ile Şahîh-i Buğârîde vârid olan rivâyetiñ beynlerin cem’ u tevfiık ider. Zîrâ İsmā’îl ‘aleyhi's-selâmıñ evveliyyeti feşâhat hasebiyle olup muıtlak evveliyyet murâd degildir. Mümkündür ki Cürhümden lisân-ı ‘Arabiyyeyi ahz idüp sonra Mevlâ-yı Müte’âl hazretleriniñ ilhâmı ile ‘Arabiyye-i faşîhayı ibtidâ tekellüm iden Hazret-i İsmā’îl ‘aleyhi's-selâm ola bu şüretde cemî’-i ‘Arab evlâd-ı İsmā’îl olmayup şeref [ü] faızla müstehak ‘Arabiyye-i İsmā’îl olup evlâdları dağı sâ’irlerinden mümtâz olundu. İbn Düreyd hazretleri Vişâh-nâm kitâbında buyurur ki ibtidâ ‘Arabiyyeyi tekellüm iden Ya’rib ibn Kahtân ba’de İsmā’îl ‘aleyhi's-selâmdır. İbn Hişâm Şarkî hazretlerinden nakıl ider ki Hazret-i İsmā’îl ‘aleyhi's-selâmıñ ‘Arabiyyesi Ya’rib bin Kahtânıñ ‘Arabîsinden efşah idi.

Şoñra Hımyer ü Cürhüm ve cemî'-i 'Arab evlād-ı İsmā'îl 'aleyhi's-selāmdır
va'llāhu a'lem intehā. Ve dağı Enşarıñ vālideleri Kelbî ḥazretleriniñ kavlince
Ḳayle binti 'Amr bin Cefnedir. İbn Ḥazm ḥazretleri buyurur ki Ḳayle binti el-
Erḳam ibn 'Amr bin Cefne bin 'Amr Muzeyḳıyādır. Ve ba'zılar Kāhil bin
'Uzredir didiler ekşer 'ulemā 'indinde ḳabile-i Ḳuzā'adan ve Ḳuzā'a Hımyerden
olup Enşār-ı ūlā Ḳayledir deyü meşhūr oldu. Ve dađı ba'zı şu'arā'-i 'Arabıñ
ebyātlarından dağı istidlāl olunur ez-cümle birisi budur şi'r

Behālilü min evlādi Ḳayle lem yecid

'Aleyhim Ḥalīṭun min muḥāleṭati 'atben

Meṭā'ımu fī'l-maḳrā muṭā'ınü fī'l-vağā

Yeravne [100^b] 'aleyhim fī'le ābā'ihim naḥben

İmām Razīn ḥazretleri Şarkî ḥazretlerinden zıkr ider ki Enşarıñ aşlı Evs ile
Ḥazrecdir. Ve bunlar Şa'lebe bin 'Amr evlādlarıdır. Şa'lebe bin 'Amr bin
Ḥārişeden tevellüd idüp ve vālideleri Ḳayleolup Evsden Mālik tevellüd idüp ve
Mālikden ḳabā'il-i Evsiñ cümlesi ve Mālikden kezālik 'Amr ve 'Avf ve Mürre
gelüp anlara Evsu'llāh dirler idi. Şāhib-i Tārīḥ Seyyid Semhūdî ḥazretleri buyurur
ki ḳabā'il-i Evs münteşir oldığı beyānda buña muḥālif rivāyet gelür.
Ḥarā'itîḥazretleri rivāyet ider ki Evs bin Ḥārişe bin Şa'lebe bin 'Amrıñ vefātı
ḳarib olduğda didi ki emru'llāh ḥāzırdır benim ecelim nihāyete irdi. Ve sizlere emr
iderim ki şebābiyyet ḥālinde iken bu yerden revān ol ve ḳarındaşıñ Ḥazreciñ beş
'aded evlādı vardır seniñ faḳat Mālik nāmında bir oğluñ vardır sizlere bir helāk
işābet itmeden 'azm-i sefer idiñ. Mālikden bir nesl-i'azīm dünyāya gelür deyüp
bu şi'ri inşād idüp sā'atiyle ol anda vefāt eyledi. Mezbūr şi'r budur

Şehidet es-sebbāyā yevme āli muḥarriḳin

Ve edrake 'umrî şayḫata'llāhi fī'l-ḥicri

Felem era zā melikin mine'n-nāsi vāḥiden

Ve lā şevḳaten illā ile'l-mevti ve'l-ḳabri

Fe'alle ellezî erdā semūden ve curhumen

Seya'ḳibu lî neslen 'alā āḫiri'd-dehri

Teğarrubuhum min āli ‘ Amr ibni ‘ Āmirin

‘ Uyūnun ledā ed-dā‘ ī ilā talebi'l-vitri

Fe-in tekūn el-eyyāmu ebleyne ḥaddetī

Ve şeyyebne ra’sī ve'l-meşību me‘ a'l-‘ umri

Fe-inne lenā rabben ‘ alā fevka ‘ arşihi

‘ Alīmen bima ye’ti mine'l-ḥayri ve’s-şerri

Elem ye’ti kavmī enne lillāhi da‘ veten

Yefūzü bihā ehlü's-sa‘ ādeti ve'l-birri

İzā bu‘ işe'l-meb‘ ūsü min āli gālabin

Bi-Mekketi fihā beyne zemzemin ve'l-ḥicri

Hunālike fe'bgū naşrahu bi-bilādikum

Benī ‘ Āmirin inne's-sa‘ ādete fī'n-naşri

İbn Hāzm ḥazretleri buyurur ki ‘ Āmir bin ‘ Amr bin Mālik bin el-Evs cümlesi ‘ Ummānda sākin idiler. Medīne-i Münevverede anlardan bir eḥad olmayup Enşār daḡı yok idi intehā. Şarkī ḥazretleri buyurur ki Ḥazrec Ḥārişeniñ evlādı ve Evsiñ qarındaşınıñ beş ‘aded evlādı [101^a] olup soñra nice kabā’il ubuṭūn oldılar. Seyyid Semhūdī buyurur ki anlar ‘ Amr u ‘ Avf uCüşem u Ka‘b u Ḥāriş idi. Yaḡında kabā’iliñ inşādınıñ tafşīli gelür in-şāa’llāhu te‘ālā. Ve ba‘zılar zıkr eylediler ki Benī Cefne bin ‘ Amr MuzeykıyāEnşār ‘adedince Medīne-i Münevverede mevcūdlar idi va’llāhu a‘lem.

El-Faşlu'r-Rabi‘u

Dördünci faşıl Medīne-i Münevverede temekkūn ve Yehūd üzerine zuhūr idüp Tübba‘ ile ittifāklarınıñ beyānındadır. Şarkī ḥazretleri buyurur ki vaḡtāki Evs ile Ḥazrec Medīne-i Münevvereye gelüp anda müteferriḡ olup ba‘zıları Medīneniñ a‘lāsında ve ba‘zıları esfelinde ve ba‘zıları Benī İsrāīliñ qaryelerinde anlar ile ber-

ā-ber sâkin oldılar. Ve ba‘zıları yalnız bir mekâna nâzil olup Benî İsrâile muhâlağa itmeyüp ve anlar ile muhâlağa iden ‘Arablar ile daği muhâlağa itmediler. Ol zamânda şevket ü kuvvet ü keşret Benî İsrâilde olup yigirmi üç kabîleden ziyâde idiler. Ve anlarıñ nice kura vü itâmeleri var idi. Evs ile Hazrec anlarıñ beynlerine ve havâlîlerine nâzil oldılar. İbn Zebbâle hazretleri ehl-i Medîne meşâyıhlarından rivâyet idüp buyurur ki Evs ile Hazrec Medîne-i Münevverede muķim olup vâfir emvâl u itâm ve eşcâr u besâtin Yehûdlarıñ yedlerinden alup keşret ü kuvvet şâhibleri olmuş idiler Evs ile Hazrec ilâ mâ-şâ’a’llâh anlar ile ber-ā-ber sâkin oldılar soñra birbirlerine emniyyet hâşıl olsun için ‘ahd ü qarâr idüp hâricden bir a‘dâ zuhûr eyledikde birbirlerine ma‘in olup ğayrîleriñ şerrinden emîn olmak üzere silk-i ‘ahdi muhkem-bend idüp iki taraftan şekk ü şübhe zâ’il olup müddet-i medîdeimtizâc ü ülfet ü mu‘āmele ve şirket ü bey‘ [u] şirâ iderek her birerleri kuvvet ü şevket ve keşret-i mālvenâz-ı na‘imve ‘izz [ü] vakâr şâhibi oldılar. Bunlarıñ bu hâl-i keyfiyyetlerin Kureyza ile Nađir gördükde havfa dūcârolup ya‘nî bu Evs ile Hazrec az zamânda bu kadar şevket ü kuvvet ve kudret ü māl şâhibi oldılar soñra bizim üzerimize ğalebe idüp cemî‘-i emvâl ü hânelerimiz [101^b] zabt idüp bizleri yerimizden perişân [u] perâkende iderler deyü havflarından meyânlarında olan silk-i ‘ahdi şikest eylediler. Hâl bu ki Kureyza ve Nađir anlardan kuvvet ü keşretde ziyâde idiler hattâ anlara Kâhinân ve Benû’s-Şarih dirler idi. Ve Evs ile Hazrec daği menâzillerinde havf iderek sâkin olurlar idi ki şâyed yehûdiler bizleri menâzillerimizden ihrâc u ib‘ād iderler deyü hazer üzere idiler. Ve yehûdileriñ melikleri Faytûn³⁸ fâ ile bir zâlim cebâbire olup Evs ile Hazrec kerimelerin bir şahşa tezvîc itseler evvelâ ol bâkire kıızıñ bikriñi ol zâlim ğaddâr izâle idüp soñra ehline teslim ider idi. Kabîle-i Enşârdan Mâlik bin ‘Aclân-nâm zât kız karındaşın ere virüp bu mel‘ûnuñ habâ’iş-icür’etine şabr u taḥammül idemeyüp tebdîl-i câmeḥâtûn kıyâfetine girüp mezbûr Faytûnı helâk idüp kabîlesi tarafına firâr eyledi. Melik-i Şâm Enşâr kabîlesinden olmağla Şâma gidüp vuķû‘-ı hâl-i mezbûrı melike mû-be-mû ifâde idüp kavm-i Yehûddan şikâyet eyledikde melik-i Şâm kemâl-i ğayret ü ğazba gelüp der-hâl tarafından Ebû Cübeyle-nâm pehlivânı irsâl eyledi. Ve bir rivâyetde Mâlik bin ‘Aclân Evs ü Hazrec ile meşveret idüp taraflarından melik-i Şâma Remķ bin Zeyd bin İmru’ül-

³⁸ İslâm tarihi kaynaklarında "Fityevn" ve "Fityün" şeklinde geçmektedir.

Kaysı irsāl eylediler. Mezbūr Remk Sālim bin ‘Avf bin el-Ḥazrec evlādlarından olup kendisi gāyet kabīḥ u kerīhu'l-manzar çirkīn bed-şüret ve gāyet faşīḥ [u] belīg vaktinde nazīri yok bir şā‘ir idi. Şāmda Ebū Cübeyle ki Cüşem bin el-Ḥazrec evlādlarından Medīneden Şām tarafına gidüp muḥarreb-i melik olmuş idi. Ve ba‘zılar dir ki Ebū Cübeyle Cefne oğludur ve Cefne daḥi ‘Amr oğludur ve ‘Amr daḥi ‘Āmir oğludur Şāma vardıkda melik-i Şām ‘indinde muḥarreblerden olmuşdur. Şāhib-i Tārīḥ buyurur ki evlād-ı Cefne Ġassān evlādlarından olup Ġassān Şāmda melik idi. İbn Ḥazm merḥūm Cüşem bin el-Ḥazrec evlādlarından olup Cüşem Ġaḍab oğlu ve Ġaḍab Mālik oğlu ve Mālik ‘Abdü Ḥārīse oğlu ve ‘Abdü Ḥārīse Ḥabīb oğlu ve Ḥabīb ‘Abdu'llāh oğlu ve ‘Abdu'llāh Ebā Cübeyle ki Ġassān meliklerinden Mālik bin [102^a] ‘Aclānı katl-iyehūdī içün celb idüp getürmüş idi intehā. Şāhib-i Tārīḥ Seyyid Semhūdī ‘aleyhi rahmetü'l-hādī buyurur ki bu kavilde nazar vardır butūn-ı Ḥazrecde Ġassān yokdur. Ḥāşıl-ı kelām Remk-nām şā‘ir ḥuzūr-ı Melike varup kavm-i Yehūddan şikāyet ve ḥāllerin ifāde zammında bir kaç ebyāt-ı faşīḥ u belīg şī‘r inşād eyledikde mezbūr Melik şī‘riñ feşāḥat u belāgata nazar idüp ve şā‘iriñ kabīḥ u kerīhü'l-manzar oldıgıñ görüp buyurur ki ‘aselün tayyibun fī ve‘ā’inḥabīşin deyü buyurdı ya‘nī a‘lā-i bāl ḥabīş-iināda vaz‘ olunmuş deyüp ta‘accüb eyledi. Remk daḥi pād-şāhdan bu kelāmı istimā‘ itdikde zemīn-būs olup ey pād-şāh-ı ‘ālī-cāh vücūd-ı insānda gāyet asgar olan lisān ile ḳalbdır. Lākin cümle a‘zādan eşref ü maḳbūldür buyurdı. Melik daḥi şadaḳte yā Ramk deyüp ve niyāzın ḳabūl idüp Evs ü Ḥazrece nuşret ü imdād içün Ebū Cübeylei vāfir ‘asker ile Medīne-i Münevvere tarafına irsāl eyledi. İbn Zebbāle rahmetu'llāhi ‘aleyh daḥi böyle zıkr eylemişdir. İmām Razīn ḥazretleri Şarkī ḥazretlerinden rivāyet ider ki iktizā iden bi'z-zāt Mālik bin ‘Aclān Şām tarafına rāhī olmaḳdır. Zīrā siyer-i Faytūnda bākire kızlarıñ bıkırların izāle Evs ile Ḥazreciñ gayrında olup Faytūn bunlara daḥi bu mu‘āmele-i şenī‘i işlemek murād eyledikde Mālik bin ‘Aclān katl idüp Şām tarafına gidüp Ebū Cübeyle cuyūş-ı keşīre ile kavm-i Yehūdūñ i‘dāmına gelüp Medīne-i Münevvereye vuşūlünde dāmen-i gayret ve şecā‘ati der-meyān idüp şemşīr [u] tīğ-i burrānın rıḳāb-ı kavm-i Yehūda ḥavāle idüp ḳatl-i ‘ām deyü nidā itdirüp ḥūn-ı nikbetlerin zemīne āğışte iderek perde-i ‘işmet-nişīn olan bākire kızlarıñ intikāmların aḥz idüp māl [u] emlākların gārāt u yağma idüp ‘izz ü şevketleri pāy-māl olup zelīl ü ḥaḳīr oldılar.

Bundan sonra ‘İzzet ü şevket topını Evs ile Hazrec kapdı şi‘r

Oldı Faytūn bed-fi‘āl kavm-i Yehūdiyle zelīl

Buldı ‘izzet Evs ile Hazrec budur şabra delīl

Ehl-i gayret olduğından mālını ‘arzın maşūn

[102^b] Eyledi tīg-i Cübeyle hūn-ı a‘dāyı sebīl

Ve daḡi rivāyet olunur ki Ebū Cübeyle Şāmdan fekk-i rābıta-i iḡāmet ve sūy-ı Yemene ‘azīmet şūretin gösterüp Mālik bin ‘Aclān ordı derūnunda muḡtefī olarak Medīne-i Münevvereye qarīb olduğda Zī Hūḡ³⁹-nām mekāna nāzil olup Evs ile Hazrec istikbāl idüp mülākī olduklarında didiler ki eger kavm-i Yehūd seniñ sū’-i kaşdıñı fehm iderler ise gelmeyüp belki taḡaşşun idüp muḡārebe iderler. Tedbīr budur ki izḡār-ı meveddet idüp istikbāle geldiklerinde işlerin bitür Ebā Cübeyle ordusun naşb idüp ve ‘azīm ziyāfet baş idüp şanādīd-i a‘yān kavm-i Yehūda ḡaber irsāl idüp teşrīflerin iltimās ve ḡān-ı ni‘am ser-‘askeriyle müşerref olup ser-efrāz olalar. Ba‘de tamāmi’z-ziyāfe ber-ā-ber şehre salṡanatla dāḡil olayım deyü. Bu ḡaber anlara resīde olduğda kemāl-i feraḡ ve izḡār-ı meserret iderek Ebā Cübeyleniñ iltimāsın qabūl idüp her ne kadar şanādīd-i a‘yān-ı Yehūd var ise etbā‘larıyla alay gösterüp ibrāz-ı ‘ubūdiyyet iderek gelüp Ebā Cübeyleniñ ḡāk-i taḡt-ı salṡanatına ruḡ-sūde olup merāsım-i ‘ubūdiyyeti edā eylediler. Ebā Cübeyle daḡi kemāl-i iltifāt ve izḡār-ı beşāset gösterüp ḡatırların su’āl idüp emr eyledi ḡān-ı ser-‘askeri baş olup Ebā Cübeyle ṡā‘ām keşīde olan ḡaymeye revān olup anları süfre-i āmādeye birbir da‘vet idüp her geleniñ evvel-be-evvel ser-i nā-pākını cesedinden cüdā iderek ve baḡiyyelerine daḡi sell-i seyf idüp cümlesin helāk itdiler. Ve qabīle-i Evs ü Hazrec ol günden sonra ‘azīz ü muḡterem oldılar qāle’s-şā‘ir.

El-belvā yemdeḡu māliken fīmā fe‘ale

Fel-yeşhed bimā eḡūlu ‘işābeten

Beleviyyetūn ve ‘işābetūn min sālīmın

Hel kāne li’l-Faytūn ‘aḡaru nisākum

Ve rivāyet-i āḡerde naḡl olundı ki Mālik bin ‘Aclān Faytūn-ı bed-nāmı qatl idüp

³⁹ Kaynaklarda "Zī Hurūd" şeklinde geçmektedir.

diyār-ı Yemenden Melik-iTübba‘ Aşfer cānibine şikāyete revāne oldu. Mezbūr Tübba‘ ın nesebi Kerib bin Ḥasān bin Es‘ad el-Ḥimyerīdir. Mālīk bin ‘Aclān ın hikāye-i dil-sūzını gūş idüp vuḳū‘-ı ḥāle kemāliyle ittılā‘ kesb eyledikde pūr ḡāzab deryā-yı mürüvvetcūş ve telāṭum-ı ḡayretleri ḡurūş idüp ḡasem eyledi ki [103^a] Medīne-i Münevvereye varup ḡavm-i Yehūdı ḡatl-i ‘ām idüp ve anları ḡor [u] ḡaḡīr u ḡelīl itmedikce bir ‘ıyālīme taḡarrub itmeyüp ve ḡoş-bū rāyihā-i ṭayyibe isti‘ māl itmeyim deyüp hemān fermān idüp deryā gibi ‘asākir cem‘ olup az vaḡitde Yemenden fekk-i rābıṭa-i ikāmet idüp Medīne-i Münevvere cānibine ‘atf-ı ‘inān-ı şevket buyurup dāmān-ı cebel-i Uḡuda nāzil olup naşb-i ḡıyām-ı salṭanat ve bir miḡdār istirāḡat idüp ba‘de ḡavm-i Yehūdı ḡuzūr-ı mülūkānelerine ṭaleb idüp ol ḡavm-i nikbet muḡālefete mecālleri olmayup ser-fūrū [vu] itā‘at iderek rikāb-ı melike yüz sürmek murād eylediklerinde ol sā‘at emr idüp üç yüz kimseniḡ gerdān-ı ḡabīşlerin cesedlerinden başal-vārī cūdā eylediler. Ve daḡı murād eyledi ki Medīne-i Münevvereyi ḡarāb idüp āşār-ı binā komaya. ḡavm-i Yehūddan bir kimse var idi ki anıḡ ‘ömrü iki yüz elli yaşına resīde olmuş idi. Melik-iTübba‘ ḡuzūruna gelüp didi ki ey melik seniḡ şānıḡ ‘ālī ve ḡadriḡ ‘azīm ve emriḡ nāfīz ve ḡükmüḡ cārī bir melik-i şāḡib-i ḡudretsin lākin bu belde-i ṭāhireyi ṭaḡrībe ḡudretiḡ yoḡdur didikde niḡün deyü su‘āl eyledi. Mezbūr yehūd didi ki Ḥāzret-i İsmā‘īl ‘aleyhi's-selām evlādlarından Mekke-i Mūkerremede āḡır zamān peyḡamberi ba‘ş olup Mekkedden bu belde-i ṭāhireye emr-i rabbānī ile hicret buyurup ḡarāritse gerekdir binā‘en ‘aleyh ṭaḡrībe ḡudretiḡ yoḡdur deyü cevāb virdikde Tübba‘ bu peyām-ı meserret-encāmı gūş idüp derūnunda olan dā‘ıye-i fāsıdeleri iḡrāc idüp mezbūr yehūdı ve bir āḡar yehūdı daḡı alup Mekke-i Mūkerreme cānibine revān olup Beyt-i Şerīfe kisve ilbās itdirüp ol iki yehūd ile ber-ā-ber Yemene ‘avdet idüp anlarıḡ dīnlerin ḡabūl idüp Ḥāzret-i Mūsā ‘aleyhi's-selāma īmān eyledi intehā. İmām Mecdī ḡāzretleri ve ḡayrīleri İbn İşḡāḡ ḡāzretleriniḡ Mūbtede‘-nām kitābından naḡl buyururlar ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne-i Münevvereye ḡudūmlerinde Ebī Eyyūb Enşārī ḡāzretleriniḡ ḡāne-i sa‘ādetlerine nüzūl buyurdılar. Ve ol ḡāneniḡ bānisi Tübba‘-i evvel idi ya‘nī Tübba‘-i kebīr idi. Ve ismi Tebbān bin Es‘ad bin [103^b] Kelkeykerab idi. Mezbūr Tübba‘ ile ber-ā-ber dört yüz ‘ālim olup mezbūr ‘ālimler birbiriyle mu‘āhede ve ḡavl [u] ḡarār idüp Medīne-i Münevverede sākīn

olmak için Melik-i Tübba‘ dan ruḥṣat taleb eylediler Tübba‘ daḥi anlara şordı ki ḥikmet nedir ki sizler bu belde tavaṭṭunı iḥtiyār eylediñiz anlar cevāblarında bizler kitābımızda gördük bu belde-i muḳaddese bir peygamber-i ‘ālī-şāniñ maḥall-i hicretidir ol zāt-ı vālā-nejādıñ nām-ı ‘ālīlerine Muḥammed şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem dirler bizler bu maḳām-ı dil-küşāda ikāmetimizden garaż şāyed ol zāt-ı ‘ālī-ḳadr ile mülāḳāt müyesser olup şeref-i şoḥbet-i pür berekātıyla müşerref olupekdār-ı dü cihāndan necāt ve zümre-i bendegānından ta‘ dād olmaḳla ser-firāz olalım. Melik-i Tübba‘ anlardan bu aḥbār-ı meserret-āşarı gūş idüp derūnuna envār-ı Muḥammediyye ‘aks idüp ḡāyet muḥabbet ü şevḳ izḥār idüp anlarıñ iltimāsların ḳabūl eyledikten soñra her birerlerine bir ḥāne binā idüp ve birer cāriye odalık iḥsān ve vāfir māl daḥi i‘ṭā buyurup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ḡāyibāne islāmını müş‘ir bir nāme taḥrīr idüp altun mühürle mühürleyüp ḡāyet i‘zāz u ta‘zīm ile mezbūr ‘ulemālara ol ‘arz-ḥāliteslīm ve anlara te’kīden tenbīh buyurdı ki eger sizlerden ve yāḥud evlādlarıñızdan ol Sultān-ı Enbiyā ‘aleyhi şalavātu'llāhi ve ezke't-teḥāyā efendimiz ḥazretlerine mülāḳāt müyesser olduḳda benim ‘arz-ḥāl-i kemterānemi ol Pād-şāh-ı Serīr-i Mā Evḥā ḥazretlerinin ḥāk-pāy ḥacet-revālarına taḳdīm idiñ deyü vaşıyyet buyurdı. Ve derūn-ı ‘arz-ḥālde bu iki beyti daḥi taḥrīr eylemiş beyt

Şehidtü ‘alā Aḥmede ennehu

Rasūlun mine'llāhi bāriu'n-nesemi

Felev medde ‘umrī ilā ‘umrihi

Leküntü vezīran lehu ve ibni ‘ammi

Ve Şāḥib-i Risālet şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ḥāş olarak bir ḥāne-i feraḥ-fezā binā idüp ḥīn-i teşrīflerinde sākin olsunlar deyü vaşıyyet eylemiştir. Mezbūr ḥāne evlāddan evlāda naḳl iderek Ebī Eyyüb ḥazretlerine vāşıl oldu. Zīrā Ebī Eyyüb mezbūr ‘ulemālarıñ evlādlarından olup ve ehl-i Medīneye nuşret eylediklerinden cümlesine Enşār deyü tesmiye olundu intehā. Seyyid Semḥūdī ‘aleyhi raḥmetu'l- [104^a] ḥādī ḥazretleri buyurur ki rivāyetlerde şekk vākı‘ oldu. Beynlerin tevfiḳ bu gūne olur ki Mālīk bin ‘Aclān Fayṭūnı ḳatlden soñra Melik-i Ḡassān ṭarafına teveccūh idüp Tübba‘-i mezbūr daḥi anda bulunup ikisi birden nuşret itmiş olalar. Bu şüretde ba‘zıları Tübba‘-i mezbūra isnād eylediler. Ve

ba' zıları Ebî Cübeyle el-Ğassāna isnād eylediler. Aqvāl cem' olup şahih olur yehūdilere bu haķāret hāşıl olduktan sonra kenā'islerinde ve hānelerinde Mālik bin 'Aclāna la'net iderler idi. Ve Mālik bin 'Aclāna didiler ki yehūdiler saña la'net iderler ol daḡi cevābında

Tehāmā e'l-yehūdu bitel' ānihā
Teḡamiye'l-Ḥimyri bi-ebvālihā

Ve māzā 'aleyve bi-en yel' anū
Ve te'ti'l-menāyā bi-izlālihā

deyü buyurdu. İmām Mecdî ḡazretleri Yāķūtdan naql ider ki ol vaķitdeTübbā' Medīnede idi ve Ḥazret-i Yāķūt kışşa-i ebkārı beyān oldıḡınıñ 'aksi üze ĩrād idüp buyurur ki bu kışşa-i ebkār Yemāme diyārında vuķū' buldı. Ve ehl-i MedīneTübbā' ile ber-ā-berolup bu fezāḡai izāle eylediler. Yāķūt ḡazretleriniñ kelāmlarınıñ mażmūnı budur ki kışşa-i ebkār Yemāmede vāķi' olduḡda her ne ķadar def' ine sa'y ider olduysa ķatl eylediler. Çāre bulunmayup anlardan biri firār idüp gelüp Melik-i Tübbā'a ḡaber virdi. Tübbā' daḡi ehl-i Medīneile ber-ā-ber nuşret idüp mezbūr fesādı izāle eylediler. Ḥazret-i Yāķūt buyurur ki Ṭasm uCedīs Lāviz bin İrem bin Lāviz bin Sām bin Nūḡ 'aleyhi's-selāmıñ evlādları olup Yemāmede sākin idi. Ve ḡāyet keşret üze kuvvet şāḡibi oldılar. Ve 'Amelīķ eṭ-Ṭasmī anlara melik olup bir cebbār u zālīm ḡaddār bī-merḡamet ḡūn-ḡār idi. Bir ḡün bir mūḡiş ḡüküm ĩrād eyledi ki Cedīs ile 'avratı beyninde mezbūr 'avrat bir kaç ebyāt-ı hicv söyledi. Mezbūr ḡazaba gelüp Cedīsden bir eḡad bāķire kıız tezvīc itmesünler ḡattā evvelā kendi bikriñ izāle ide. Bundan a'zam beynlerinde zūll ü ḡaķāret olmayup ve ol eşnāda Cedīs ḡabīlesiniñ ulusu Esved bin ḡıfārıñ kıız ḡarındaşı ere varup mezbūr ḡātūn ḡāyet şeci'a olup zifāf gicesi muḡannilerden ba' zıları bu ebyāti inşād iderler idi.

[104^b] Ebdā bi-'Amelīķin ve ḡavmī fe-irkebi
Ve bādiri's-şubḡa bi-emrin mu'cebin

Fe-sevfe telḡayne'llezi lem tetlubī
Ve mā li-bekrin dūnehu min mehrabin

Bu ebyāt ile mezbūr ḡātūna işāret ve 'Amelīķ bikrin izāle ideceḡini ĩmā iderler

idi. Şoñra ‘Ameliķ gelüp ol ħātūnuñ bikrin izāle itmek murād eyledi. Ĥātūn teslīm olmayup ‘Ameliķ mel‘ūn ‘ārından ħātūnuñ fercini deşne ile pür-ħūn idüp revān oldı. Ĥātūn daĥı çāk-i dāmān feryād ü fiğān iderek birāderi bir ħavim meyanında cālīs olurken bükā iderek meclislerine varup bu ebyātı oķudı şı‘r.

Lā eħade ezellü min cüdeysin

E hākezā yef‘ alu bi'l-‘arūsi

Birāderi pür-ğazab olup ehl-i meclis anı teskīn eylediler. Be-tekrār ħātūn inşād-ı şı‘re şurū‘ eyledi.

E yecmulü en tu’ tā ilā feteyātiküm

Ve entüm ricālün fīküm ‘adedü'r-remeli

E yecmulü temşī fi'd-dimā feteyātiküm

Şabiħate zefti fi'l-‘işā’i ilā ba‘lin

Fe-in entüm lem tağżabū ba‘de hāzihi

Fe-künū nisā’ en lā ta‘ibbu mine'l-kuħli

Ve dūneküm şevbü'l-‘arūsi fe-innemā

Ĥuliķtüm li-esvābi'l-‘arūsi ve li'l-ğusli

Felev innenā künnā ricālen ve küntümū

Nisā’ en lekunnā lā nuķirru ‘ale’z-zūlli

Fe-mūtū kirāmen ve emītū ‘adüvveküm

Ve künū kenāri şebbin bi'l-ħaṭabi'l-cezli

Ve illā fe-ħallū buṭnehā fe-teħammelū

İlā beledin fe-firrū hezlen mine'l-hezli

Fe-li'l-mevti ħayrun min meķāmin ‘alā ezā

Ve li'l-faķri ħayrun min meķāmin ‘alā şekli

Ve lā yecze‘ ū li'l-ḥarbi ḳavmī fe-innemā
Yeḳūmu ricālūn li'r-ricālī ‘alā raculī

Fe-yehleku minnā küllü vaḡlin mevākilü
Ve yeslimu fīnā zü'l-celādeti ve'l-fazli

Ḳabīle-i Cedīs ki ḥāzır-ı meclis olanlar bu ḥātūnuñ şı‘rle kendinlerin tevbiḥ u tekdırinden cümlesi pür-ḡaḡab ve ḥayālarından ḥabıl olup ser-fürü ḳaldılar. İḳlerinden Esved-nām bir zāt baş ḳaldırıp bu ḥaḳāretle sağ ḳalmaḳdan ölmek evlādır deyüp tedbır budur ki Meliki ṭarafımıza da‘vet idüp geldikde anı ḳatl idüp her birerlerimiz daḡı bir reīsın ḳatl idüp sonra bākīlerin helāk itmek āsāndır didikde ḥātūn bu ḡadrdan anları nehy eyledi. Bu ḥıleye ḥācet yokdur hemān merd-āne muḥārebe idüp anlarıñ fi‘l-i ḳabīḥlerine göre Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri bizlere nuşret iḥsān ider didi. Mezbūr ḥātūnuñ kelāmını ıṣḡā [105^a] itmeyüp Esved bir ‘aẓīm ziyāfet baş idüp her birerleri nişimen-ḡāḥlarına ḳavim içine seyflerin şaḳlayup Melik geldikde cālīs olup ta‘ām esnāsında seyflerin ḥavāle idüp cümlesin ḳatl eylediler. Faḳaṭ Ṭasm ḳabīlesinden bir kimse firār idüp Melik-i Tübbā‘ ḥuẓūruna vardı. Mezbūr Tübbā‘ a Tebbān bin Es‘ad bin Kelkeyrab dirler idi. Ve ba‘zılar Hassān bin Tübbā‘ el-Ḥımyerī didiler. Mezbūr Tübbā‘ Medīne-i Münevverede idi maḳtūllerin ta‘alluḳātları ḳabīle-i Cedīsın ḡadrdan şikāyet idüp aḡz-i intikām için nuşret ü imdād ṭaleb idüp bu şı‘ri inşād eylediler.

İnnī ṭalebtü ve evṭarī ve mazḷimetī
Bi-ālī ḥisānin āli'l-‘izzī ve'l-keremī

El-men‘umīne izā mā ni‘metün zukirat
Ve'l-vāşılīne bilā ḳurbā ve lā raḡimī

Tübbā‘ daḡı recā vü iltimāsların ḳabūl idüp vāfir ‘asākır ile Medīne-i Münevvereden ‘āzım olup Yemāme ṭarafına bir daḡın yanına nāzil oldılar. Ṭasmī Melik-i Tübbā‘ a didi ki bu maḡalde tavaḳḳuf eyle benim hemşīremiñ ḳocası vardır Cedīs ḳabīlesinden ismine Yemāme dirler cemī‘ ḡaḳdan ziyāde ḥiddet-i başarı vardır anı celb idelüm şāyed ehl-i Yemāme bizleri gözlerler anları ırāḳdan görür deyüp mezbūr Yemāmeyi getürdi. Melik-i Tübbā‘ aña didi ki şol ḳarşı cebele naḡar eyle bir eḡad var mıdır didikde mezbūr cebelde bir ādem olup

kademine tiken girmiş iḥrācına sa‘y ider didi. Mezbūr Yemāme-nām kimse ezraḳu'l-‘ ayn idi eṭrāf-ı cibāle nazar idüp ırāḳdan bir cebel başında bir ādem vardır maḥşūş gözci olmalı eğilmiş ya na‘lini tiker ve elinde daḫi bir şey’ ekl ider didi. Zübde-i kelām ve ḥāşıl-ı merām Melik-i Tübba‘ Yemāme diyārına aḫz idüp mezbūr cebel başında Yemāmeniñ gördiği ādemi bulup şordı ol kimse didi ki na‘lım şikest olmuş idi. Anı ta‘mīr itmeğe sa‘y iderdim didikde Melik-i Tübba‘ Yemāmeye buyurdı ki bu kadar ḥiddet-i başara ne sebeble mālīk olduñ didikde Yemāme cevābında didi ki dā‘imā ḥacer-i eşmed ile dīdelerim tekḫīl iderim ol sebeble ḥiddet-i başara mālīk oldum didikde Melik emr idüp mezbūruñ dīdelerin çıkarup nazar eyledi ki sāde [105^b] kuḥl-ieşmed ile ḥāne-i çeşmi pūr siyāh olmuş. İmām Mecdī ḥazretleriniñ Yāḳūtdan iḥtişār üzre beyān buyurduğu budur cā’izdir ki bu kışşa hem Medīnede ve hem Yemāmede vāḳi‘ olmuş ola va’llāhu a‘lem. Ḥazret-i Mecdī ve ḡayrīleriñ rivāyet eylediği muḳaddem Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ‘arz-ḥāline Melik-i Tübba‘ ın taḫrīr eylediği iki beyt Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ebī Eyyūb ḥazretleriniñ ḥānesine nüzūl buyurduḳda mezbūr ‘arz-ḥāl Ebī Eyyūb ḥazretleriniñ nezd-i sa‘ādetlerinde olup Server-i Enbiyā şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerine teslīm buyurdı bu daḫi ḡarā’ibdendir intehā. İmām Süheylī ḥazretleri ḥadiş-i şerīf īrād idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerine nāme-i Tübba‘ taḳdīm olunduḳda buyurdılar ki *Tübba‘a bir kimse la‘net ü sebb itmesün zīrā mü’mindir.* ‘Abdü'r-Rezzāḳ ḥazretleri Vehb bin Münebbih ḥazretlerinden rivāyet ider ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Tübba‘a sebb eylemekden nehy buyurdı ve daḫi Vehb bin Münebbih ḥazretleri buyurdı ki melik-iTübba‘ dīn-i İbrahīm ‘aleyhi's-selām ile mütedeyyin idi. Ve daḫi Mercānī ḥazretleri rivāyetinde buyurur ki Ebā Kerib bin Es‘ad el-Ḥımyerī Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz nübüvvetle ba‘ş olmazdan yedi yüz sene aḳdem Efendimize ĩmān idüp mezbūr iki beyti taḫrīr eyledi. Bu bābda iḥtilāf-ı ‘ulemā bi-lā nihāye vāḳi‘ olmuşdur eşaḫḫ-ı aḳvāl Faḫr-i Risālet şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ĩmānı şābitdir şüphesi olan ve tafşīlin murād iden Tārīḫ-i Kebīre mürāca‘ at eylesün va’llāhu a‘lem.

El-Faşlu'l-Hāmisü

Beşinci faşıl kavm-i Yehūd zillet ü hākāret bulduktan sonra kabā'il-i Enşārīn menāzilleri ve ba'zı ātāmları ve beynlerinde ba'zı vāqı' olan muḥārebeniñ beyānındadır. Ve bu faşlıñ fā'idesi 'aynıyla ma'lūm olmayan mesācidleriñ cihetine ma'rifet kesb itmeğe fā'idesi vardır. İbn Zebbāle ḥāzretleri buyurur ki Ebū Cübeyle kavm-i Yehūddan Evs ile Ḥazreciñ intikāmların alup Şām tarafına 'āzim olduğdan sonra Evs ile Ḥazrec müteferriḳ olup Medīne-i Münevvereniñ a'lā vü esfelinde emvāl-i arāzī ve besātīn ü ātām ittiḥāz [106^a] idüp her birerleri bir maḥalde āsūde ḥāl ve müreffehü'l-bāl sākin olup 'Abdü'l-Eşhel ibn Cüşem bin el-Ḥāriş bin el-Ḥazrec el-Aşğar evlādları ve Ḥārişe bin el-Ḥāriş bin el-Ḥazrec el-Aşğar bin 'Amr bin Mālik bin el-Evs bin Ḥārişe evlādları bu iki kabīle Ḥarreniñ şark tarafında Dār-ı Benī Zāfer kablesinde Dār-ı Benī el-Eşhel demekle ma'rūf mekāna nāzil oldılar. Bunlarıñ ikisi de kabīle-i Evsdendir. Maṭrī ḥāzretleri buyurur ki baña zāhir olan bunlarıñ menāzilleri Benī Zāfer menāziline qarīb cihet-i Şāmidedir. Ol mekān ḥālā Deşm demekle ma'rūfdur ol mekāna ve ḥavālisine nāzil oldılar yakında Ḥendeḳ tercümesinde gelür ki iktizā iden anlarıñ menāzilleri Şeyḥayn kurbunda ola. 'Abdü'l-Eşhel evlādları Fāḥiye-nām mekāniñ yemīninde Vāqım ismiyle bir kaç uçum binā eylediler Vāqım Ḥazar bin Simākıñ mülki idi. Ḥattā şu 'arālarından ol mekānı medḥ idüp buyurmuşdur. Şi'r

Naḥnu beneynā vāqımen bi'l-ḥarreti

Bilā rabbi't-ṭīni ve'l-ücreti

Uçum ḳal'a ma'nāsınadır Vāşit ismiyle müsemmā olan bostānda Ra'l ismiyle bir ḳal'a daḥi binā eylediler. Ve bunlardan mā'adā bir kaç ḳal'a daḥi binā eylediler. Ḥāriş evlādları daḥi Müseyyer nāmında bir ḥuşūn binā eylediler. Benī Ḥārişe dārlarından ḥurūc eyledikde bu mezbūr maḥal 'Abdü'l-Eşhel evlādlarına intikāl eyledi. Ḥārişe evlādları mezbūr mekānlarından naḳl idüp seyyidünā Ḥamza raḍıya'llāhu 'anh ḥāzretleriñ meşhed-i sa'ādetleriñ ğarbisinde Yeşrib demekle ma'rūf mevzı'a nāzil olup menāzilleri mezbūr mekān oldı. Bāb-ı evvelde Maṭrīden naḳl olunup mürūr eyledi ve daḥi Maṭrī ḥāzretleri yakında zıkr ider ki Şeyḥān-nām mevzı' Medīne-i Münevvere ile Cebel-i Uḥud meyānında тариḳiñ şarkisinde Ḥarre ile tā Cebel-i Uḥuda kadar. Bu rivāyeti Maṭrī ḥāzretleri te'yīd idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz vaḳ'a-i

Uḥudda mezbūr ṭarīḳ-i şarkıyyeden revān olup Şeyḫaynda beytütet buyurdılar. Evlād-ı Hārişe ol mekân-ı feraḥ-fezāya naḳl idüp ḫuşûn u dūr binā eylediler. Hālā ol cāy-ı dil-küşāya Reyḡān tesmiye olunur Mescid-i Benî Hārişe ‘indindedir. Ve Benî Hārişeniñ Dār-ı Benî ‘Abdü'l-[106^b]Eşhelden sebeb-i ḫurūcları budur ki beynlerinde ḳitāl vaḳı‘ olup ve ba‘zı serdārları bu ḫarbde ḳatıl olup maḡlūbiyyetleri sebebiyle ol mekândan firār idüp ḳurb-i seyyidünā Ḥamza raḡıya'llāhu ‘anh ḫazretlerine geldiler tafşīlî Tārīḫ-i Kebīrde mestūrdur. **Ve ḳabīle-i Benî Zāfer** bu Ka‘b bin el-Ḥazrec el-Aşḡar bin ‘Amr bin Mālik bin el-Evsdir bunlarıñ dārları daḡı maḡbere-i Baḳī‘ şarkīsinde kendi mescidleriniñ yanında olup ḫālā ol mescide Mescid-i Baḡla dimekle meşhūrdur. ‘Abdü'l-Eşhel civārında olur kezālik anlarıñ civārında İbn Ḥazm ḫazretleri buyurur ki ‘Amr bin Mālik bin el-Evs ḳabīlesi bunlar bir baṭındır ki Zāfer ve Hārişe ve Benū ‘Abdü'l-Eşhel ve Benū Zā‘av ibn Ḥişam bin el-Hāriş ki ‘Abdü'l-Eşhel bin Ḥişam bin el-Hāriş bin el-Ḥazrec ibn ‘Amr bin Malik bin el-Evs birāderidir. İbn Zebbāle BenîZa‘āvrāyı zıkr eylemedi bu baṭından degildir deyü bel cemī‘ Enşār ḳabīlesinden ‘add eylemedi. İbn Ḥazm ḫazretleri Benî Mālik bin et-Teyyihān ve Benî Evs bin ‘Atīk anlardandır deyü buyurdu. Ve mevzı‘-ı āḫerde zıkr eylediḡi Cüşem ‘Abdü'l-Eşhel oḡlu olup ḡāyet kebīr bir ḳabīle idi. Ve Za‘avrā daḡı bir ḳabīle olup anlara ehl-i Rātīc dirler bu dört baṭın aşılırdır buyurdu. **Ve ḳabīle-i Benū ‘Amr** bin ‘Avf bin Mālik bin el-Evs Ḳubāya nāzil olup Dār-ı Benî Süfyān ibn el-Hāriş yanında Şüneyf ismiyle bir ḫışn binā eylediler. Ve bir ḫışn daḡı Ḳubāda Vāḳım ismiyle binā eylediler ki bu maḡal Ḳubāda Eḡḡa bin el-Cellāḡ el-Cuḡcubī mekānı olup soñra Benî ‘Abdü'l-Münzir bin Rifā‘ayacedleri Rifā‘a bin Zenber bin Zeyd bin Ümeyye bin Melik bin ‘Avf bin ‘Amr bin ‘Avf diyetine muḡābil virdiler. Ka‘b bin Mālik bu maḡalde bir beyit irād eyledi beyt

Felā teteḫeddete bi'l-va‘īdi sefāhetün

Ve ū‘idü şenīfen in ‘aşayte ve vāḳımā

Benî Zeyd bin Mālik bin ‘Avf meydānında on dört ‘aded ḳal‘aları var idi ve mezbūr ḳal‘alarıñ birine Şayāsī dirler idi ve bir ḳaç uṭumları daḡı Mescid-i Ḳubā şarkīsinde Meskebe-nām maḡalde binā itmişler idi ve bir ḫışn daḡı Bi‘r-i Ġars ‘indinde Müstezīl nāmıyla binā eylemişler idi. Soñra Rifā‘a bin Zenber ḳatıl olunduḡda Benî Cuḡcubī nefsi-i Ḳubāyı terk idüp Mescid-i Ḳubā ḡarbında [107^a]

‘Uşbe-nām maḥalde sākin oldılar. Eḥīḥa bin el-Cellāḥ ‘Uşbede Deḥyān isminde bir ḥişār binā eyledi dirler. Ḥālā ol maḥalde mezbūr ḥişārīn āşarı bir siyāḥ depedir İbn Zebbāle ḥazretleriniḥ kelāmından müstefād olan anlarıḥ menāzilleri Bi’r-i Ġadeḵ ḥavālīsinde ve Qā’im dimekle ma’rūf bostān eṭrāflarında idi. ‘Aşḳī dir ki ḥālā bizim vaḳtimizde Bi’r-i Ġadeḵ ve Qā’im Qubāda iki bostān-ı dil-küşā ve feraḥ-fezādır ki naẓırları ma’dūm gibidir. **Mu’āviye bin** Mālik bin ‘Avf bin ‘Amr bin ‘Avf evlādları ol mekānı terk idüp kendileriḥ ‘an aşl dārlarında sākinoldılar. Anlarıḥ muḳaddem dārları Baḳī’-i Ġarḳad tarafında idi. Gelecek rivāyetde şekk vākı’ olmasun ki Dūr-i Benī en-Neccār Ḥazrecdendir deyü Benī Ḥudeyle Mu’āviye ibn ‘Amr bin Mālik bin en-Neccārīn laḳabıdır. İsimde iştirākları vardır lākin meşhūr olan bunlara Benī Mu’āviye dirler. Ve anlar BenīḤudeyle dimekle ma’rūflardır. Binā’en ‘aleyh Maṭrī ḥazretlerinde iştibāḥ vākı’ olup Mescid-i Benī Mu’āviyeye Mescidü'l-İcābe deyü buyurdu. Ḥāl bu ki Mescid-i Benī Mu’āviye bin ‘Amr bin Mālik bin en-Neccārdir soñra buyurdu ki Dūr-i Benī en-Neccār BenīḤudeyledendir anlar Benū Mu’āviye bin Mālik bin en-Neccārdir ve dārları Bi’r-i Ḥātem ‘indindedir deyü buyurdu. VeDār-ı Benī Dīnār Dār-ıBenī Mu’āviye bin ‘Amr bin Mālik bin en-Neccār beyninde olup anlar ehl-i Mescid-i İcābedir buyurdu ve Dār-ı Benī Ḥudeyle muḳaddem zıkr eylediği anlardandır soñra beynlerinde muḡāyeret fehmi idüp Dār-ı Benī Ḥudeyle Ḥazrecden ve Dār-ı Benī Mu’āviye Evsden buyurdu şavāb olan daḡı budur. ‘Aşḳī dir ki mezbūr Mescid-i İcābe ḥālā ‘aynıyla mevcūddur Baḳī’ tecāvüz olunduḡda şol tarafa giden tarīḳden ḳubbesi zāḥir olur müstecābu'd-da‘avāt olan mesācidlerden birisi daḡı budur ve meşhūrdur ki Ḥızır ‘aleyhi’s-selām her gün işrāḳ namāzını anda edā buyurur eşaḡḡdır dirler. Mezbūr Mescid-i İcābe me’ser-i Server-i Enbiyā olup Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anda namāz ḳılup ve her ne ḳadar du‘ā buyurdılarsa du‘āları redd olmayup ve nice erbāb-ı ḥācetiḥ daḡı ol maḥalde du‘āları olup ve bekām olmuşlardır.Böyle bir mescid-i şerīf-i [107^b] pūr berekāt ve maḥall-i envār-ı fuyūzāt ḡarāba müşrif olup faḳīr bir sene miḳdārı ol cāy-ı menba’-ı envārda şalāt-ı işrāḳı edā iderdim be-her gün ol mescid-i şerīfīn derūnı ve bīrūnı necāsetle māl-ā-māl olup gice olduḡda maḥall-i fesād olup bir ḳapu bināidecek ehl-i mürüvvet ḳalmamışdır intehā. Ve daḡı Benū Semī’a bunlar Zevān bin ‘Amr bin ‘Avf evlādlarıdır. Fāḳ dekīḡ yanında sākin oldılar. Ol

maḥalde Sa‘dān ismiyle bir ḥiṣār binā eylediler Rub‘ī didikleri bostānıñ mekânıdır ḥālā ma‘rūfdur. İbn Zebbāle ḥazretleri daḥī böyle zıkr eyledi Benū Semī‘aya eyyām-ı cehāletde Benū Şammā dirler idi şoñra Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Benū Semī‘a deyü tesmiye buyurdılar. **Ve Benū Vākıf ve’s-Selem** İmru’ü'l-Ḳays bin Mālīk bin el-Evs evlādlarıdır. Bunlar daḥī Mescid-i Faḍīḥ ‘indinde nāzil oldılar. Ve Benū Vākıf ol maḥalde Zeydān⁴⁰ ismiyle bir ḥiṣār binā eylediler Ḳays bin Rifā‘a mezbūr ḥiṣār ḥaḳḳında

Ve keyfe ercu’l-lezīze’l-‘ayşe ba‘dehum

Ve ba‘de min ḳad meẓā min ehl-i Zeydān

buyurdu ekşer mevzı‘ları Mescid-i Faḍīḥiñ ḳablesinde idi. Ve bir ḥiṣārları daḥī Bı‘r-i ‘Ā’işe ‘indinde olup şoñra Selem ile Vākıf iki ḳardaş olup Vākıf ekberleri olup meyānlarında bir miḳdār münāza‘a olup Vākıf ḡazba gelüp Selem birāderiniñ çeşmine bir şamar urduḳda Selem ḡazab idüp min ba‘d seniñle ber-āber sākin olmam deyü ḳasem idüp ol maḥalden fekk-i rābıta-i ikāmet idüp Benī ‘Amr bin ‘Avf civārına nāzil oldı. Ol mekānda evlād [ü] ensāb şāḥibi olup yüz toḳsan toḳuz tāriḥinde ensābları munḳarız oldı. İbn Zebbāle ḥazretleri naḳl ider ki Benī Selemeniñ Mescid-i Ḳubā şarkīsinde bir ḥiṣārları daḥī var idi. Ve daḥī İbn Ḥazm ḥazretleri inḳirāz-ı Benī Selemde zıkr ider ki Benī Selemeniñ eyyām-ı cehāletde biñ ‘aded ḍarb u ḥarbe muḳtedir mübārizleri var idi intehā. Seyyid Semhūdī ‘aleyhi raḥmetü’l-ḥādī ḥazretleri buyurur ki Mescid-i Faḍīḥ ḳablesinde Eşrefiyye ve Sābūr nāmıyla iki bostān yanında ḥālā ḳarye vü ḥiṣār ve ḥısn-ı ‘aẓim-i [108^a] āşārları mevcūd ol maḥall-i menāzil Benī Vākıf olduğına iştibāh yoḳdur. **Ve ḳabile-i Benū Vā’il** bin Zeyd bin Ḳays bin ‘Āmir bin Mürre bin Mālīk bin el-Evs kendüleriniñ ma‘rūf olan dārlarına nāzil oldılar. Mescid-i Benū Vā’il ‘indinde Müreccen-nām bir ‘ālī-ḥiṣār binā eylediler. Ve ba‘zılar mezbūr mescidiñ mevzı‘na binā eylediler deyü buyurdılar. **Ve ḳabile-i Benū Ümeyye** bin Zeyd bin Ḳays bin ‘Āmir bin Mürre bin Mālīk bin el-Evs kendüleriniñ ma‘rūf olan dārlarına nāzil oldılar. Seyl Müzeyneb ḥāneleriniñ meyānından cārī olup şoñra feẓā-yı Benī Ḥaṭmede Benī Ḳurayẓaya seyl-i mezbūr cem‘ olur. İbn Zebbāle ḥazretleri Menāzil-i Benī en-Naḍīr Nevā‘imde Benī Ümeyye bin Zeyd menziline ḳarībdır deyü buyurdu. Şāḥiḥ-i Buḥārīde ‘Ömer raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri buyurdılar ki

⁴⁰ Kaynaklarda "Reydān" şeklinde geçmektedir.

benim Enşârdan bir komşum var idi ismine Benî Ümeyye bin Zeyd dirler idi Medîne-i Münevvere ‘Avâlîsinde sâkin olurdu. Mezbûr Ümeyye bin Zeyd ile nöbetleşî huzûr-ı Hâzret-i Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimize gelür idik bir gün ol hâzır olup bir gün ben hâzır olurdum her ne ki Efendimizden şadır olur ise biribirimize haber virirdik İbn Zebbâle hâzretleri buyurur ki Kûbâ ‘indinde Mescid-i Benî Ümeyye muvâcehesinde Ğadek-nâm bir hışâr binâ eylediler ve bundan mâ‘adâ bir uţum daği binâ eylediler. **Ve kabîle-i Benû ‘Atıyye** bin Zeyd bin Kays bin ‘Âmir bin Mürre bin Mâlik bin el-Evs Benî Hublâ fevķinde Şafne-nâm maħalle nâzil oldılar. Şafne Cefne ve Zenende şād-ı mühmele ile seylden irtifâ‘ sebebiyle tesmiye olundu. Ve anda Şās ismiyle müsemmâ bir hışâr binâ eylediler ve Şās bin Kays eđi Benî ‘Atıyye bin Zeyde dirler Mescid-i Kûbânîñ rahbesiniñ şolunda müstakbil-i kıble vâķi‘ olmuşdur. **Ve kabîle-i Benî Hâţme** Hâţmeden murâd ‘Abdu’llâh bin Cüşem bin Mâlik bin el-Evsdir. Bunlar kendülerin ma‘rûf olan dârlarına nâzil oldılar ve ol mekânda hışâr binâ idüp eşcâr-ı naħl ğars eylediler. Ve bundan mâ‘adâ bir hışâr daği binâ eylediler ki ismine Şa‘ Zâr⁴¹ dirler idi. Lâkin mezbûr hışârın derûnuna hâne binâ [108^b] itmeyüp kıtâl içün ħal‘a-vârî binâ olundu. Ve bu hışârın mekânı Mihrâs Benî Hâţme ‘indinde olan mevzî‘da binâ olmuşdı. Sebeb-i tesmiyesi Bi’r-i Benî Hâţme civârında Zâr‘ didikleri mevzî‘da binâ olunmasıyla Şa‘ Zâr‘ deyü tesmiye olundu. Ümeyye bin ‘Âmir bin Hâţme daği Mâcişûn bostânı mevzî‘ında bir hışâr binâ eylemişdir. Seyyid Semhûdî hâzretleri buyurur ki zâhir olan Mecişûniyye tesmiye olmaķdır zîrâ ‘an asl ismi Mâcişûniyyedir muķaddem zikri mürûr eyledi. Kurb-i Mâcişûniyyede türâb şa‘b-ı şifâdır diyerek Maţrî hâzretleri buyurur ki Menâzil-i Benî Hâţmeniñ el‘ân mekânları ma‘rûf degildir. Faķaţ zâhir olan ‘Avâlîde Mescid-i Şems şarkîsinde olurlar idi zîrâ ol nevâķî cümlesi diyâr-ı Evs olup andan aşāđi tâ Medîne-i Münevvereye ķadar diyâr-ı Hâzrec idi intehâ. Menâzil-i Hâzrecde ihtilâf-ı keşîre vâķi‘ olmuşdur bizler ihtişâr eyledik ve menâzil-i Evs bu maħalde tamâma resîde oldu. **Ve hâzâ menâzilü el-Hâzrec** işte kabîle-i Hâzrec menâzili bunlardır ki zikr olunur. İbn Zebbâle hâzretleri buyurur ki Benû el-Hâriş bin el-Hâzrec el-Ekber bin Hârişeden olup ‘Avâlîde ma‘rûf olan dârlarına nâzil oldılar. Mekân-ı nüzûlleri Vâdî-i Buţħân şarkîsinde türâb-ı

⁴¹ Kaynaklarda "Da‘ Zâr" şeklinde geçmektedir.

şâ'bdaidi. Bu günlerde benî lafzının sükütiyle Hârişe demekle ma'rûfdur ol mekânda bir hışn binâ eylediler mezbûr hışnın mekânı muqaddem Benî İmru'ül-Ğays bin Mâlik-nâm zâtın mülki idi. Hâriş bin Hazrec evlâdlarıyla Cüşem ve Zeyd tev'em olup ol mekânı terk idüp Sünh-nâm maħalde sâkin oldılar. İbn Hazm hazretlerinin sükn-i Benî el-Hâriş bi's-Sünh kolundan murâdı budur. Sünh mescid-i Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize bir mil miqdarı mesâfededir intehâ. İbn Zebbâle hazretleri buyurur ki ol maħalde Sünh ismiyle müsemmâ bir hışn binâ eylediler binâ'en 'aleyh nâhiyesine daħi Sünh itlâk olundu. Ve ba'zılar Reyyân daħi tesmiye iderler intehâ. Sünh Ebâ Bekr eş-Şiddîk radıya'llâhu 'anh hazretlerinin menzil-i mübârekleri olup zevcesi binti Hârice [109^a] ibn Zeyd ile Sünhde sâkin olurdu. 'İyâz hazretleri bu rivâyeti baş eyledikten sonra Be-tekrâr buyurdılar ki Medîne-i Münevvere 'Âvâlîsi Benî el-Hâriş bin Hazrecin menzili olup anın beyniyle Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimizin menzili'nin mâ-beyni bir mil miqdarı mesâfedir intehâ. 'İyâz hazretleri ve sâ'ir müverrihler buyururlar ki Sünh sîn-i mühmele sonra nûn ile muqaddem zıkr olan 'Âvâlîde Menâzil-i Benî Hârişeye qarîb bir maħaldir. **Ve 'Utbe bin** 'Amr bin Hadîc bin 'Âmir bin Cüşem bin el-Hâriş bin el-Hazrec çıkup Şavt-nâm maħalde sâkin olup Ebu'l-Hamrâ isminde bir kom ihdâş idüp andan sonra Sünha 'avdet eyledi. **Ve Benû Hudâre bin** 'Avf bin el-Hazrec olduğu mekânı terk idüp Medîne-i Münevvere bâzâr tarafında Cîrâr Sa'd demekle ma'rûf dârda sâkin oldu. **Ve Benûel-Eycer** bu zâta Hudare bin 'Avf bin el-Hâriş bin el-Hazrec dirler bunların şöhretleri Benû Hudare demekle şâyi' olmuşdur ki Benî Hudârenin qarındaşılarıdır ve bunlar daħi mekânların terk idüp Dâr-ı Benî Hudare demekle ma'rûf kendi dârlarında sâkin oldılar. Anda Ecrad nâmıyla bir hışn binâ eylediler mezbûr hışna Bi'ratü'l-Başşa didiler. Mâlik bin Sinân hazretleri ki Ebî Sa'id el-Hudrî radıya'llâhu 'anh hazretlerinin cediti olup bundan aqdem mezbûr hışn Mâlik ibn Sinân hazretlerinin imiş. **Ve 'Avf bin** 'Amr bin 'Avf bin el-Hazrec el-Ekber evlâdları Sâlim ile Ğanm Dâr-ı Benî Sâlime nâzil oldılar. Bu Dâr-ı Benî Sâlim daħi Harrenin ğarbî tarafında batn-ı Rânûnda Mescid-i Cum'ada olan vâdînin ğarbında olur bu maħalde bir kaç hışn binâ eylediler birine Müzdelife tesmiye olunur. Ve uşum-ı 'İtbân bin Mâlik daħi dirler. İmâm Maṭrî ve İbn Zebbâle hazerâtları buyurdılar ki 'İtbân bin Mâlike qarîb olan hışna Müzdelife

dirler muḳaddem Mālik bin ‘Aclān es-Sālimī-nām kimseniñ mülki idi bir mışra‘ Mālike isnād iderek taḥrīr eylemişler.İnnī beneytū li’l-ḥurūbi’l-Müzdelife. Ve ḥışnıñ birine daḡı Şemmāḡ dirler Benī Sālimiñ ḡāneleriniñ ḡāricinde kıble cihetinde vāḡi‘ olmuşdur. Ve bir ḡışna daḡı ḡışn-ı [109^b] Ḳavāḡil tesmiye olunur. Buyūt-ı Benī Sālimiñ bir tarafında nāḡiye-i ‘Uşbede olup bundan aḡdem Sālim bin ‘Avf taşarrufunda idi. Bu sebebden İbn Seyyidi’n-Nās ḡāzretleri bu isimle tesmiyesini mürecceḡ görüp zıkr eyledi ki Ḳavāḡil ‘Avf evlādları Benū ḡanm ve Benū Sālim olup bu isimle tesmiye eylediler. Ve Ḳavḡal içün ba‘zılarıñ fehmine göre buyururlar. Ḳavāḡil Sālim bin ḡanmden ve bunlar daḡı Benū Ḥublādan ma‘düddur ve muḡaddem zıkr olunan zāhirdir. Ve yaḡında Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḳubādan Medīne-i Münevvereye müteveccih oldıḡı baḡışde gelür. İbn Ḥazm ḡāzretleri buyurur ki veled-i ‘Avf bin ‘Amr Sālim bir ḡabīledir ve ḡanm bir ḡabīledir ve ‘Anz bir ḡabīledir ki buña Ḳavḡal dirler ve bunun evlādlarından ‘Ubāde bin eş-Şāmit ibn Ḳays bin Eşram bin Fıhr bin Şa‘lebe bin Ḳavḡal bin ‘Avf bin ‘Amrdır. **Ve Benū ḡuşayne** Yeliy⁴² ḡabīlesinden Benī Sālimiñ ḡulefālarından Mescid-i Benī ḡuşayne civārına nāzil oldılar. **Ve Benī Ḥublā** bi-lafzı’l-mer’etü’l-Ḥublā ve ismi Mālik bin Sālim ibn ḡanm bin ‘Avf bin ‘Amr bin ‘Avf bin el-Ḥazrec el-Ekber kendileriñ Ḳubā ile Dār-ı Benī el-Ḥāriş bin el-Ḥazrec beyninde ma‘rūf olan dārlarına nāzil oldılar. Mezbūr dār Vādī-i Buḡḡān ve Şu‘ayb şarḡındadır deyü Maḡrī ḡāzretleri böyle zıkr eyledi. Zann olunur ki Maḡrī ḡāzretleriñ müstenedi muḡaddem menāzil-i Evsde İbn Zebbāle ḡavline isnād eylemişdir. İbn Ḥazm ḡāzretleri buyurur ki mezbūr ḡabīleye Ḥublā tesmiyesi baḡnı ḡāyet kebīr oldıḡından tesmiye olundu. **Ve ḡabīle-i Benū ‘Aḡıyye** bin Zeyd bin Ḳays Benī Ḥublā menziliñ fevḡinde Şafne-nām mekāna nāzil oldılar. İbn Ḥazm ḡāzretleri buyurur ki Dār-ı Benī Ḥublā Dār-ı Benī en-Neccār ile Dār-ı Benī Sā‘ide meyanındadır. Şāḡib-i Tārīḡ buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḳubādan Medīne-i Münevvereye teveccühleri baḡışinde bunu te’yīd ider aḡvāl gelür ve ḡīn-i teveccühlerinde giderken ‘Abdullāḡ bin Übeyy tarafına mürürları ve Sa‘d bin ‘Ubādeniñ ‘iyāde-i marīzine teşrifleri ve Ḥublāniñ ismi Mālik bin Sālim oldıḡın beyān olunur. İbn Ḥişām ḡāzretleri buyurur ki Ḥublā Sālim bin [110^a] ḡanm bin ‘Avfdır. İbn Ḥazm

⁴² Kaynaklarda "Beliy" ya da "Belī" şeklinde geçmektedir.

h azretleri dağı b yle riv yet eyledi l kin z hir olan ismi H bl  S lime itl k olunur ki mezk r M liki  pederidir.  o ra evl dları meyanında bu oğlu H bl  ile   hret buldı.  bn Zebb le h azretleri zikr ider ki Ben    Atıyye n zil oldukları mek nda bir ka   i  ar bin  eylediler mezb r  i  arın birine M z him tesmiye olunur. Bu  al a Ben  H bl  h nelerinin z hrına d  er. Mu addem   Abdu'll h bin  beyy bin Sel l n idi. Ve bir  i  ar dağı   Amm re bin Na  im el-Bey zi bost nıyla  bn Zem ne bost nının meyanında v ki  olmu  idi. Ve bir  i  ar dağı kendi h nelerinin der nunda bin  olmu  idi inteh . **Ve  abile-i Ben  Seleme** ibn Sa d bin   Al  bin Esed bin   ride bin Tureyd bin C  em bin el-H zrec el-Ekber Mescid-i K bleteynde M d de⁴³ kadar  i  ar-ı Ben  H r m meyanlarında s kin oldılar. Mu addem Ben  H r m d rına H rb  tesmiye olunur idi.  bn Zebb le h azretleri buyurur ki bu ism[i] Ras l-i Ekrem  alla'll hu   aleyhi ve sellem efendimiz t -i m hmele ile T l a tesmiye buyurdılar  av b olan Mecd  h azretlerinin T ri inde zikr olandır ki Ras l-i Ekrem  alla'll hu   aleyhi ve sellem efendimiz   d-ı m hmelenin  ammıyla ve l min s k nıyla  ul a tesmiye buyurdılar ve dağı   m sda bey n ider ki mu addem isim H rb  H bl  vezninde Ben  Selemenin menzili idi  o ra Server-i Enbiy   alla'll hu   aleyhi ve sellem efendimiz mezb r ismi ta y r buyurup   liha tesmiye eyledi inteh . **Ve  abile-i Ben  Sev d** bin  anm bin Ka b bin Seleme Mescid-i K bleteyn civ rında  bn   Abdi'd-D n r ar iyyesinde n zil oldılar. Mescid-i K bleteyn anların olmakla ol ma alde  ar ar tutdılar. Ma r  h azretleri ve  ayr leri riv yet eylediler ki Mescid-i K bleteyn Ben  H r mındır ve ol ma alde A leb n mıyla bir  i  n bin  eylediler. Ve H y  n mıyla bir  i  n dağı Mescid-i K bleteynin  arkında bin  eylediler ve Men  n mıyla bir  i  n dağı mescid-i mezb run cihet-i yem nisinde h rrenin z hrında bin  eylediler. **Ve  abile-i Ben  Ubeyd** bin   Adıyy bin  anm Ka b bin Seleme Mescid-i H rbe civ rında n zil oldılar ve mescid-i mezb r dağı anlarındır. Mescid-i H rbe muv cehesinde E nef ismiyle bir  i  n bin  eylediler ve mescid-i mezb run  ablesinde ve y hud [110^b] yes rında A vel ismiyle bir  i  n bin  eylediler. **Ve  abile-i Ben  H r m** bin Ka b bin  anm bin Ka b bin Seleme Ben  H r mın mescid-i  a  ir civ rında C bir bin   At k arzında     ismiyle m sem  mek na n zil oldılar. Mezb r arz-ı mu addem Ma bed bin M liki  milki olup makbere-i

⁴³  sl m tarihi kaynaklarında "M z d"  eklinde ge mektedir.

Benî Seleme beyniyle Mezâdeye kadar mümted olur. Ka‘b bin Mâlik Mezâde vaşfinda inşâd-ı şî‘r idüp buyurmuşdur.

Fe'l-ye'ti me'sedeten tüsennü süyufuhâ

Beyne'l-mezâdi ve beyne cez' i'l-Ḥendeği

Nâhiye ismiyle daḥi bir hışnları olup Cā' is ismiyle bir hışn daḥi binā eylediler. Bu hışn düz vādide Cābir bin 'Atîk zemîninde ve Mu'āviye bin Süfyânîñ binā eylediği 'ayn-ı cārîniñ meyânında vâқи' olmuşdı. Seyyid Semhüdî ḥazretleri buyurur ki Allāhu a'lem bu 'ayn-ı cārîden murād İbn Neccār ḥazretleriniñ zıkr eylediği 'ayndır ki Medîne-i Münevvereniñ esfelinde derûn-ı besâtinden gelüp Mescid-i Feth ğarbîsinde cārî olur. Ve cārî oldığı mevzı'a sîn-i mühmele ve yâ-i taḥtiyye ile Sîḥ dirler va'llāhu a'lem. Maṭrî ḥazretleri daḥi bu minvâl üzre beyân buyurmuşdur. Merā bin Ka‘b bin Seleme evlādlarıña Benî Ḥarāmîñ ḥulefâlarından Aḥnes ismiyle bir hışn binā eylediler muḳaddem Mescid-i Ḥarāmîñ şaġîr mescidi ḳavlınden fehm olunur ki Benî Ḥarāmîñ bir kebîr mescidi daḥi vardır. Mezbûr mescid-i kebîr ikinci menzilleri şî'b-i Cebel-i Sel'de olup baḥş-i mesâcidde zıkrı gelür zîrâ Mescid-i Benî Ḥarāmda Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ḳā'-nām mekāna teşrîflerinde anda namāz ḳılmışlardır mescid-i kebîrlerinde namāz ḳıldığı ma'lûm degildir. Bunlarıñ cümlesi Benû Seleme ḳabîlesidir cümlesiniñ ittifâḳları muḥkem yek-dil ü yek-cihet olup ḥükümdârları Benî Ḥarāmîñ vâlideleri olup müddet-i medîde bu ittifâḳ üzre mürûr-ı ezmân iken Benî 'Ubeyd ḳabîlesinden bir māl-dâr [u] aġniyâdan bir kimse vefât idüp faḳat mezbûruñ bir oġlu olup ismine Şaḥr dirler idi. Vâlideleri murād eyledi ki mezbûruñ mālından bir miḳdâr aḥz idüp Benî Selemeye taḳsîm ide oġlu Şaḥr mezbûruñ ra'yına ğazab idüp benim mîrâşımı ğayrîlere ne vecihle taḳsîm ider deyü varup Benî 'Ubeyde ve Benî Sevâda şikâyet eyledi [111^a] ve didi ki eger benim mālımı taḳsîm ider ise elbetde gerdânına bir seyf urup helâk iderim didi. Anlar didi ki bizler recâ ideriz ḳabûl iderse fe-bi-hâeger ḳabûl itmezse sen itâ'atde ol muḥâlefet itme didiler. Mezbûre kimseniñ iltimâsın ḳabûl itmeyüp murâdı üzre mālı taḳsîm eyledikde Şaḥr bir seyf urup gerdânınıñ bir ṭamarını ḳaṭ' eyledi. Benû 'Ubeyd ve Benû Sevâd nezr eylediler ki vâlidemizi bu ḥâl üzre güneşden ref' itmeyiz ḥattâ Benû Seleme Şaḥrı ḳatlı iderler ve yâḥud bize teslîm iderler deyü ḳavl [u] ḳarâr eylediler. Ve vâlideleri mecrûḥ oldığı ḥâlde Mescid-i

Feth kırbunda Cürf tarafında güneşe karşı yatarken velîde-i Haṭṭābe ol tarafından geğerken mezbûreniñ şemse karşı pür hûn yatar gördükde yâ seyyidetî ne hâldir ki şemse karşı bu hâl ile yatarsın deyü şordukda cevâb olarak bu beyti inşâd eyledi beyt

Âli kıvmî ecme‘ ü ilâ emrihim
Şümme nâdû liye Şaḥran fe-đarabe

İnnenî âleytü lâ yesturunî
Sekfe beytin ve ḥarûrin ve lehebin

Ebeden mādāme Şaḥran âminen
Beynehüm yemşî ve lâ yehşe‘l-‘aṭab

Mezbûr Haṭṭābeniñ velîdesi olan cāriye bu ebyâtı istimā‘ idüp ‘acele varup Benî Selemeye ḥaber virüp mezbûr Şaḥrı kayd-bend idüp ḥuzûruna getürdiler. ‘Afv idüp murād eylediği emvâlî aḥz eyledi. Benî Seleme beyninde vâkı‘ olan aḥbâr-ı cüz‘î budur va’llāhu a‘lem İbn Şeybe ḥazretleri Cābir bin ‘Abdu’llāḥ rağıya’llāhu ‘anh ḥazretlerinden rivāyet ider ki bir gün Benî Seleme ḥuzûr-ı ḥazret-i Faḥr-i ‘Âlem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize istîzân şûretiyle gelüp yâ Rasûla’llāḥ bizlere ruḥşat [u] ‘ināyet eyle ḥānelerimizi ferḥat idüp seniñ kırb-i aḳdes-i peygamberiyyeñize naḳl idelim zîrâ Cenāb-ı Risālet-Me‘âb efendimizle meyānımızda bir vādî vardır ki bu‘diyyete bādîdir didiklerinde Şeh-süvār-ı Enbiyâ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *sizler mekânlarıñızda şābit oluñ zîrâ sizler ol mekânñ evtādlarısız her kimse ki namāz içün ol maḥalden Mescid-i Şerîfe teşrîf eylese Mevlâ-yı Müte‘âl ḥazretleri her bir ḳademe bir ecir iḥsân ider* deyü tebşîr buyurdı. Ve daḥi İbn Şeybe ḥazretleri Yaḥyâ bin ‘Abdu’llāḥ [111^b] ibn Ebî Ḳatāde rağıya’llāhu ‘anh ḥazretlerinden rivāyet ider ki bir gün Benî Seleme ve Benî Ḥarām Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize şikāyet eylediler ki yâ Rasûla’llāḥ beynimizde seyl olmakla şalât-ı cum‘a edāsına māni‘ olur. Zîrâ mezbûrlarıñ ḥāneleri besâtîn ü mezārî‘leriniñ tarafında Mescid-i Kıbleteyn ve Mescid-i Ḥarbe nāhiyesinde olurdı. Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anlara buyurdı ki eger Sefḥ-i Cebele naḳl iderseñiz be’s yokdur. Ya‘nî murād-ı ‘aliyyeleri Cebel-i

Sel' a dimekdir bu kadar ruḥṣat-ı seniyyelerin ḡanimet bilüp hemān Şi' b-i Ḥarāma naḳl idüp dāḫil oldılar. Bu şüretde Benî Sevād ve Benî 'Ubeydiñ mekânları Sefḥ olmuş olur Seyyid Semhūdî 'aleyhi raḥmetu'l-hādî ḥazretleri buyurur ki Şi' b-i Benî Ḥarām Sel' de ma' rüfdur. Ḥālā Cebel-i Sel' iñ ḡarbisinde mescidleriniñ ve mināreleriniñ āsarı mevcüddur şöyle ma' lüm olur ki Mesācid-i Fetḥe sālîk olan kimseniñ şaḡında ve ṭarîḳ-i kıbleden Medīne-i Münevvereye sālîk olanıñ yesārındadır İbn Zebbāle ḥazretleri ve Yaḥyā Cābir bin 'Abdu'llāh ḥazretlerinden rivāyet idüp buyururlar ki seyl-i Benî Ḥarām mescid-i Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ḥā'il ü māni' olduğından 'Ömer bin Ḥaṭṭāb raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri anları mezbūr şî' be naḳl buyurdılar. Ve anlar ile ber-ā-ber bir ḳavim daḡı var idi ki ehl-i Yemen anlara Benū Nāḡıṣa dirler idi. Bunlar daḡı Mescid-i Fetḥ taḥtında olan şî' be naḳl eylediler ḥālā ol maḥalde āsārları ma' lümdur. Benū Ḥarām bir ḡulām-ı Rūmî iştirā idüp ḥarreden aḥcār naḳl itdirüp ve aḥcārları elvān-ı naḳş idüp şî' bde olan mescidlerin binā idüp ve aḡşāb u cerīd ile saḳıflayup bir a' lā mescid oldu. Ve 'Ömer bin 'Abdu'l-'Azīz ḥazretleri daḡı saḳfını evvelinden ziyāde mürtefi' idüp Mescid-i Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemden gicelerde İḳād-ı ḳanādīl içün zeyt yaḡı ta' yīn buyurdılar. Şāḫib-i Tariḡ buyurur ki mezbūr mescidiñ 'amūdlarınıñ ve ḥarazlarınıñ ve anlarıñ pāreleri ḥālā mevcūd şî' bde mekân-ı ma' rüfdur. **Ve ḳabīle-i Benū Beyāḡa** ile ve BenūZüreyḳ 'Āmir bin Züreyḳ bin [112^a] 'Abdü Ḥāriṣe bin Mālik bin Ġaḍb bin Cüşem bin el-Ḥazrec el-Ekber evlādlarıdır. Ve Benū Ḥubeyb bin 'Abdü Ḥāriṣe bin Mālik bin Ġaḍb ve Benū 'Uzāre bunlar Ka' b bin Mālik bin Ġaḍb evlādlarıydı. Ve Benū el-Leyn bunlar 'Āmir bin Ġaḍb evlādlarıdır ve Benū Ecze' bunlar daḡı Mu' āviye bin Mālik bin Ġaḍb evlādları olup mecmū' Dār-ıBenîBeyāḡa nāzil oldılar. Maṭrî ḥazretleri mezbūr Dār-ı Benî Sālîm bin 'Avf bin el-Ḥazrec dār ki Mescid-i Cum' a civārında Vādî-i Buḥāna ḳadar ve Benî Māzin bin en-Neccār ḳablesinde bunlarıñ meyānında vāḳi' olmuş idi. Seyyid Semhūdî ḥazretleri buyurur ki baña zāḫir u ' indimde ercaḡ olan anlarıñ dārları Dār-ı Benî Sālîm bin 'Avfiñ cihet-i Şāmisinde ve Dār-ı Benî Māziniñ kıble ṭarafında ḥarreniñ ḡarbî ṭarafına ḳadar mümted olur. Ḥattā İbn Zebbāle ḥazretleriniñ kelāmı daḡı bunu iḳtiżā ider zīrā buyurur ki anlarıñ ba' zı menāzilleri tā Dār-ı Benî Sā' ideye mümted olur intehā. Ve dārlarına vāfir ḫişār binā eylediler İbn Zebbāle

Cirār Sa‘d bin Ubādeniñ beynidir. Şāhib-i Tārīḥ buyurur ki bu ta‘rīf-i bāzār bir tarafıdır ya meşriḳ cihetinde olup ğarb cihetinde muşallā ḥaddidir bu müşāhede olunur maḳbūldür zīrā ma‘rūf olan nās beyninde Ḍarb-ı Süveyḳa ve Saḳīfe-i Benī Sā‘ide dirler. Bu şüretde ol mekāna saḳīfe itlākı şaḥīḥ olur. Ve illā Maṭrī ḥazretleriniñ ta‘rīfı gibi degildir merḥūm buyurmuş ki Ḳarye-i Benī Sā‘idede Bi‘r-i Buḍā‘a civārında ḥāl bu ki Sa‘d ibn ‘Ubāde ol mekānda degil idi ancak kendi cemā‘atiyle menzillerinde idiler. Ve saḳīfe-i mezbūre menzilleriniñ yanında idi. Ve ol maḥalde Vāsiṭ ismiyle bir ḥışn binā eylediler. **Ve ḳabīle-i Benū Vakş** ve Benū ‘İnān Şa‘lebe bin Ṭarīf bin el-Ḥazrec bin Sā‘ide evlādları olup Benū Sā‘ide demekle ma‘rūf olan dāra nāzil oldılar. Ve mezbūr mekāna Benū Ṭarīf de dirler. Cirār Sa‘d ile [113^a] Ḥamāda beyninde olur. **Ve ḳabīle-i Benū Mālik bin en-Neccār** kendüleriniñ ma‘rūf olan dārlarına nāzil oldılar. Ve Benū Ğanm bin Mālik Ḳūyer‘-nām bir ḥışn binā eylediler ve bu ḥışnıñ mevzı‘ı Ḥasan bin Zeyd bin Ḥasan bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleriniñ ḥānesidir. Seyyid Semḥūdī ḥazretleri buyurur ki bu ḥāne Ca‘fer-i Şādık ḥazretleriniñ ḥānesiniñ muḳābilinde Medrese-i Şihābiyyeniñ ḳablesinde yakında tafşīli gelür. Benū Mifāle bunlar ‘Adiyy bin ‘Amr bin Mālik evlādları Mifāle ‘Adīniñ vālidesi olup Fāri‘-nām bir ḥışn binā eylediler. Mezbūr ḥışn Dūr-iBenī Ṭalḥa bin ‘Ubeydu’llāh müvācehesinde mezbūr ḥāne Ca‘fer bin Yaḥyā bin Ḥālid bin Bermek ḥānesine dāḥil oldu Ḥassān bin Şābit raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleriniñ şi‘rinde mezkūrdur. Şi‘r

Eriḳtu litevvi māzi‘l-burūki‘l-levāmi‘i

Ve naḥnu neşāvā beyne sel‘in ve fāri‘in

Zeynū‘l-Merāġī ḥazretleri buyurur ki bu ḥışn-ı mezbūr Ḥassān bin Şābitiñ pederiniñ idi. Bāb-ı Raḥme müvācehesinde olan ḥāneye dāḥil oldu. Mezbūr ḥāne daḥi ‘Ātike ḥānesidir. Bundan aḥz buyurur ki Ḥāne-i ‘Ātike Ca‘fer bin Yaḥyāniñ ḥānesiniñ bir cüz‘i olduğına kelām-ı İbn Zebbāle ebvāb-ı mescid zikrinde beyān ider ki Ḥāne-i Ca‘fer bin Yaḥyāya Ḥāne-i ‘Ātike dāḥil oldu. Ve Ḥışn-ı Fāri‘ Ḥassān bin Şābitiñ idi yevm-i Ḥendeḳde mezbūr ḥışnda Şafıyye ‘ammet-i Rasūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem sākin olup ve Ḥassān daḥi nezd-i sa‘adetlerinde ber-ā-ber idi. ‘İyāzḥazretleri buyurur ki Bilāṭ āḥirinde müstaḳbel el-Mescidü’n-Nebevī vāḳıf olan kimseniñ şaġında cümlesi Benū Mifāledir intehā.

Ve **ķabīle-i Benū Hūdeyle** hā-i mühmeleniñ ğammıyla kendi mescidleriniñ ğarbında Şa‘ţ ismiyle bir hışn binā eylediler ve ol mescide Mescid-i Übeyy dirler idi. Ya‘nī Übeyy ibn Ka‘b mescidi demekdir. İbn Şeybe ğazretleri naķl ider ki ol mekāna Benī Hūdeyle bir ķaşr binā eyledi. Ve ğayrileriñ rivāyetinde Mu‘āviye bin Süfyān hışn içün mezbūr ķaşrı binā idüp ve iki bāb açdı. Bābıñ biri [113^b] ğaţţ-ı Benī Hūdeyle şāri‘ iniñ üzerine küşāde olup ve biri zāviyetü’s-şarkıyye el-yemāniyye küşāde olur. Muĥammed bin Talĥa et-Teymī hānesiniñ yanında ve Beyruĥā’ vasaţında vāķi‘ olmuşdur intehā. ‘İyāz ğazretleri Meşāriķda buyurur ki Beyruĥā’ Ķaşr-ı Benī Hūdeyle demekle ma‘rūf mevzı‘ dadır. Ķāđī ‘İyāzıñ bu ķavli ‘āme-i nāsa muĥālifdir. Zübeyr ğazretleri buyurur ki her ne ķadar Medīne-i Münevverede Mescid-i Şerīfe müstaķbel olarak vāķıf olsalar şaĝında Benī Müĝāle ve şolunda Benī Hūdeyledir. Ve Benī Mebzūl bunuñ ismi ‘Āmir bin Mālik bin en-Neccār Felc ismiyle bir hışn binā eyledi ve bir hışn daĝı āl-i Hūeyy bin Aĥţab hānesinde binā eyledi. Ve bir hışn daĝı Hāne-i Cercesde binā eyledi bu Zübeyr ma‘tūķlarındantā Baķī‘-i Zübeyre ķadar mümted olur. Ve Baķī‘-i Zübeyriñ tafşili yakında gelür in-şā’a’llāhu te‘ālā. **Ve ķabīle-i Benū ‘Adiyyi** bin en-Neccār Mescid-i Nebeviyyeniñ ğarbında kendi dārlarına nāzil oldılar. Maţrī ğazretleriniñ zıķr eylediĝi budur. Ve ol mekānda Zāhiriyye-nām bir hışn binā eylediler. **Ve ķabīle-i Benū Māzin** bin en-Neccār Bi’r-i Başşa ķablesinde kendüleriñ ma‘rūf olan dārlarına nāzil oldılar. Bi’r-i Başşaya Fāĥiye daĝı tesmiye olunur ve ol mekānda iki hışn binā eylediler birine Vāsiţ dirler. Seyyid Semhūdī ğazretleri buyurur ki İbn Şeybe ğazretleriniñ gelecek kelāmından fehm olunan menāzil-i ķabā’il baĥşinde Menāzil-i Benī Māzin Medīne-i Münevvereniñ ķablesinde Menāzil-i Benī Züreyķ şarkīsine ķarībdır deyü buyurdı va’llāhu a‘lem. **Ve ķabīle-i Benū Dīnār** bin en-Neccār ma‘rūf olan Buţĥān verāsında kendi dārlarına nāzil olup mescidleri ķurbunda Münīf-nām bir hışn binā eylediler ve ol mescide Mescid-i Benī Dīnār dirler. İbn Zebbāle ğazretleriniñ beyān eylediĝi bu vech üzredir. Mezbūr mescidiñ beyānında Maţrī ğazretleri buyurur ki Dār-ı Benī Dīnār bin en-Neccār beyne Dār-ı Benī Hūdeyle ve Dār-ı Benī Mu‘āviye Mescid-i İcābeniñ ehlidir. Ve Dār-ı Benī Hūdeyle daĝı Beyruĥā’ ‘indindedir intehā. Maţrī ğazretleri bu ķavline maĥalden aĥz buyurmuşdur [114^a] ma‘lūmum degildir. Zīrā İbn Zebbāle ğazretleriniñ zıķr buyurdıĝı bundan aķreb ve i‘timāda aĥrā ve elyakdır

mesācidler beyānında tafşīlī zıkr olunur. İbn Zebbāle ḥāzretleri buyurur ki Benī Dīnār için zu'm eylediler ki muḳaddem dār-ı Ebī Cehmeye nāzil olup kendilerden ol maḥalde bir 'avrat olup mezbūr 'avratıñ yedi 'aded birāderi olup Ebī Cehm ḥānesinde olan ḳuy[u] üzerinde dururken yedindenbilaziği ḳuyuya düşdi. Mezbūr ḥātūn birāderlerine nidā idüp cümlesi ḥāzır oldılar anlardan birisi ḳuyuya nāzil oldıba' de ḥurūca iḳtidārı olmayup bākī ḳarındaşlarından istimdād taleb eyledikde ikinci birāderi nāzil oldı. Ol daḥi ḥurūca ḳādir olmayup pey-der-pey yedi ḳarındaş ḳuyuya dāḥil olup biri necāt bulmayup cümlesi helāk oldılar işte bu mekāna Menāzil-i Benī en-Neccār dirler. Ḳāle Rasūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem *ḥayru dūri'l-Enşāri Benū en-Neccār şümme Benū 'Abdū'l-Eşhel* bunlar Evs ḳabīlesindendir Benū en-Neccārı sā'irleriniñ üzerine taḳdīme sebeb Ḥāzret-i Enes raḍıya'llāhu 'anh ḥāzretlerinden rivāyet olunur ki bilā ḥilāf anlar aḥvāl-i 'Abdu'l-Muṭṭalib cedd-i Rasūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemdirler. Bu ḳarābet ü münāsebete binā'en Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīflerinde anlara nüzūl buyurdılar beyānı ḳarīben zıkr olunur. **Ve ḳabīle-i Benūeş-Şaṭibe** Şām tarafından vürūdlarında Meytān-nāmmaḥalle nāzil olup ṭabī'atlarına muvāfıḳ gelmeyüp andan şedd-i raḥl idüp Cüz māna ḳarīb bir mekāna nāzil olup ol mekānda daḥi istirāḥat idemeyüp Rātic-nām maḥalle naḳl idüp Rātic bir ḥısnıñ ismi olup nevāḥisine daḥi bu isim ıtlāk olundu anda ḳarār-gir oldılar. Ez-cümle Rātic ehālīsinden Benī Sa'd bin Mürre bin Mālik bin el-Evsdir. Maṭrī ḥāzretleri buyurur ki Rātic Vādī-i Buḥān ḡarbında bir küçük cebeliñ ismidir ve aña ḳarīb bir cebel-i şaḡir daḥi vardır ki ismine Cebel-i Benī 'Ubeyd dirler. Bunuñ münāza'ası baḥşinde gelür ba'zılar Rātic Mescid-i Rāye nāḥıyesindedir deyü buyurmuşlar intehā va'llāhu a'lem.

[114^b] El-Faşlu's-Sādisü Fimā Kāne Beynehüm Min Ḥarb-i Bu'ās

Altıncı faşıl meyānlarında vāḳi' olan Bu'ās ḳıtālını beyān ider. Ḳāmūsüñ beyānı Bu'ās 'ayn-ı mühmele ve ḡayn-ı mu'ceme ile Medīne-i Münevvereye ḳarīb bir mevzi'ñ ismidir deyü beyān ider. Şaḥiḥ-i Buḥārī şerḥinde Kirmānī bā-i muvaḥḥedeniñ ḍammı ve 'ayn-ı mühmeleniñ taḥfīfı ve sā-i müşellese ile Medīne-i Münevvereye ḳarīb bir buḳ'anıñ ismi olup anda Evs ile Ḥazrec beyninde ḳıtāl vāḳi' olmuşdur deyü buyurur. Ḥāzret-i Razīn Şarḳī ḥāzretlerinden rivāyet idüp

buyurur ki kabā'il-i Evs ü Hazrec Medīne-i Münevverede ilā mā-şā'a'llāh ittifāk uittiḥād üzre yek-dil [ü] yek-cihet üzre mekş [ü] karar iderken sonra bir sebep ile beylerinde muḥālefet ü münāza'a vāki' olup ceng [ü] cidāle bādī oldu hattā ol derece beylerinde ḥarb [u] kıtāl vāki' oldu ki bu Kıtāl-i Bu'āş gibi eslāfda bir kıtāl mesmū' olunmamışdır muḥaddem olan kıtāllerin neticesi Ḥarb-i Bu'āş müncerr oldu. Evvelā vāki' olan kıtāle Ḥarb-i Sümeir dirler. Bu ḥarbin sebebi Benī Şa'lebeden bir kimse Mālik bin 'Aclānın ḥalīfi olup kabīle-i Evsden birin katl itmek sebebiyle meyānlarında muḥātele-i vefīre ve ceng-i keşīre vāki' olduğundan bu vāq'aya Ḥarb-i Sümeir tesmiye olundu. Sümeir sīn-i mūhmele ile muşāggardır ve Ḥarb-i Sümeirden sonra Ka'b bin 'Amr muḥārebese zuḥūr eyledi. Ve bundan sonra Beyāda ile Ḥamāda beyinde bir mevzī' da Ḥarb-i Yevmi's-Serāt ismiyle bir 'azīm kıtāl vāki' oldu. Ve bundan sonra daḥi Dīk-nām mevzī' da bir kıtāl pūr-deḥşet vāki' oldu bu kıtāle Ḥarb-i Yevm-i Dīk tesmiye olundu. Ve bundan sonra vāki' olan kıtāle Ḥarb-i Bu'āş dirler ki cemī' kıtālın nihāyeti buña müncerr olmuştur. Evs ile Hazrecin bu kıtālde bilā nihāye 'asākırları helāk ve vāfir rüesāları katl olunmuştur. Ve bazı ehl-i tāriḥ Evs ile Hazrec beyinde vāki' olan ḥurūb-ı kıtālın ziyāde eşheri Ḥarb-i Yevmi's-Serāt ve Yevm-i Fāri' ve Yevm-i Ficār evvel ve's-şānī ve Ḥarb-i Ḥudayr bin Eslet ve Ḥarb-i Ḥatīb bin Qays tā nihāyeti Yevm-i [115^a] Bu'āş müncerr oldu deyü buyurdılar. Ḥattābī ḥazretlerinin kavli Yevm-i Bu'āş meşhūr günlerden bir gündür ki Evs ile Hazrec beyinde bir ceng-i 'azīm ve āteş-i ḥarb [u] kıtāl [u] fitne bir derece işti'āl üzre oldu ki āb-ı deryā ıslāḥ-ı itfādān 'āciz olup gün-be-gün tezāyüd üzre şerer-engīz fesād-ı ihṛāk-ı kulūb-ı 'ibād vu şemşīr-i muḥālefet meyānlarında berḳ urarak tā zamān-ı zuḥūr-ı İslāma kadar mümted olup yüz yigirmi sene bu āteş beylerinde bāki kalmışdır. Bu Yevm-i Bu'āşda vāki' olan kıtāle sebep budur ki ekşer kıtāllerinde kabīle-i Hazrec dā'imā kabīle-i Evse gālīb ve anları katl ü esīr ve emvāl [ü] eşyāların gārāt [ü]yağma iderler idi. Bunlar muḥābeleden 'āciz ve kemāl-i za' fiyyetlerinden çār-nā-çār Evs Benī Qurayzanın ardına düşüp anlardan istimdād ü yardım talep eyleyüp beylerinde 'ahd ü mīşāk itmek murād eylediler ki min ba'd Benī Qurayza ve Evs kabīle-i vāḥid gibi olup her umūrlarında birbirlerine mu'āvenet ü imdād itmek üzre kabīle-i Hazrec Benī Qurayza yehūdīlerinin Evs ile bu ittifākların gūş eyledikde Hazrec Benī Qurayza yehūdīlerine ḥaber irsāl eylediler

ki eger Evs ile ittiḥād ve anlara istimdād dā‘iyesinde iseñiz anlardan aḳdem sizler vaḳtiñize ḥāzır oluñ bāb-ı kıtāl ibtidā size küşāde ve ḳavm-i Yehūduñ rüy-i zemīnde āşārları ḳalmayana ḳadar helāk ideceğimize iştibāhınız olmasun didiler. Bu ḥaber ḳavm-i Yehūda resīde olduḳda ‘adem-i cesāretlerinden ve kemāl-i ḥavflarından Evse ḥaber irsāl eylediler ki bizler siziñ meyāneñize tedāḥül idüp bādī-i fitne olmayız bizlerden ḳat‘-ı ümmid idiñ deyü cevāb virdiler. Be-tekrār Ḥazrec ḳavm-i Yehūda ḥaber irsāl eylediler ki eger bu ḳavliñizde şādık u şābit iseñiz bizlere emniyyet ḥāşıl olmaḳ içün sizlerden rehīn talep ideriz. Eger rehīn virir iseñiz riḳāb [u] emvālīñiz bizden necāt bulup emīn olursuñuz. Eger maṭlūbumuz olan rehīni virmez iseñiz sizlerden bir eḥad ḳomayup helāk ideriz didiklerinde ḳavm-i Yehūd ḥavfe dūḳār olup girībānların taḥlīş ve şerlerinden emīn olmaḳ içün kırk ‘aded evlādlarından rehīn teslīm idüp rāḥat eylediler. [115^b] vaḳtā ki ḳabīle-i Evs ḳavm-i Yehūduñ mu‘āvenet ü istimdādından me‘yūs olup bir eḥad anlara dest-res olmadıḳından ḥayretde ḳalup ḳabīle-i Evsden Benū ‘Amr ibn ‘Avf ḳabīle-i Ḥazrecden emān taleb idüp muşālahaya rāḡıb olduklarında Ḥazrec ḳabūl idüp beynlerinde ‘ahd ü mişāḳ idüp Evs tarafından naḳl idüp Ḥazrec tarafında sākin oldılar. Ḳabā’il-i Evs bunlarıñbu ḥāl-i keyfiyyetin görüp ‘inādları üzre şābit olup va’llāhi bizler muşālaḥa itmeyüp bizden bir eḥad ḳalmayana ḳadar muḳātele idüp aḥz-i intikām kaydında oluruz deyü cevāb irsāl eylediler. Ḳabīle-i Ḥazrec ceng [ü] ḥarbi çaldırup merdāne-iceng-i mübārizleri cem‘ olup Evs üzerine varup iki taraftan şaf-be-şaf dilāverler meydān-ıma‘ārikeye at sürüp ol gün bir ceng-i ‘azīm oldı ki ḥāk-i zemīn ḥūn ile āḡışte ve başlar zīr-i pāy-i semend-imübārizde çevgān-ı merdāneler ile ḡaltān olup ḡulgule-i āvāz [ü] na‘re sürüşān-ı semāya resīde olup nihāyetü'l-emr ‘asākir-i Ḥazrec cuyüş-ı Evse ḡālīb olup perişān ve dāmen-i eyne'l-mefer şaḥrāsına yüz tutdılar. Vaktā ki Evs bu ḥāl üzre tāb [ü] tüvānları ḳalmayup bir araya cem‘ olup beynlerinde şūrā eylediler ba‘zıları Ḥazrece ser-fürū idüp muşālahadan mā‘adā tariḳ-i necāt yokdur didiler. Kibārlarından ba‘zıları eger Ḥazrece ser-fürū idüp muşālaḥa vü mu‘āhede itmiş olsaḳ zīr-i destlerinde ḥor [u] ḥaḳīr u zelīl olup bizlere dürlü ihānet iderler. Tebaşbuşuñ bu şüretde fā‘idesi olmaz beyt

Zillet mi olur hiç tebaşbuş gibi Rāşid

El-ḳışsa müdārā didiği şān‘ata tevbe

Fehvâsı evlâ olan hacc u ‘umre niyyetiyle Mekke-i Mükerreremeye râhî olmaqdır. Zîrâ anlarıñ beynlerinde kânûn bir kimse hacc veyâ ‘umre murâd eyleseler aşlâ mâni‘ olmazlar idi. Binâ’en ‘aleyh Mekke-i Mükerreremeye râhî olmağ murâd eylediklerinde Berâ’ bin Ma‘rûr cemî‘ envâllerine hıfz u hîrâset itmek üzre kefil olup anlar Mekkeye ‘âzim oldılar. Vaktâ ki Mekke-i Mükerreremeye vâşıl olup kabîle-i Kureyşin ardına düşüp anlara ‘ahd [ü] mîşâk idüp Kureyşe halîf oldılar. Bu ittifâk üzre iken Ebû Cehil ve Velîd [116^a] ibn Muğîre Evs ile Kureyşin bu mu‘âhedelerinden taşrada bulunup geldiklerinde haber-dâr olup ‘adem-i vücûdlarıyla mu‘âhede-bend olduğına derûnlarında nâr-ı hâsed işti‘âl bulup izhâra mecâlleri olmayup dehân-ı enbân-ı hîlei küşâde idüp didiler ki ey kabîle-i Kureyş sizlere ne cesâret kabîle-i Evs ile mu‘âhede eylediñiz mesmû‘ uñuz olmadı mı bir kavim gelüp bir kavm-i âher üzerine nâzil olup mu‘âhede eyledikten soñra nâzil olan kavim evvelki kavmiñ emvâl [ü] emlâk ve hâne vü arâzîsine vâriş olurlar. Kureyş bu kavli işitdikde nâdim ü peşimân olup Evs ile meyânlarında olan bend-i şîrâze-i ‘ahdi şikest eylediler. Ammâ kabîle-i Evsin bu hîleden haberleri olmayup Kureyş dañi izhâr itmeyüp Evsin mu‘âhedelerini nağz içün bir hîle-i şeytâniyye tertîb idüp kabîle-i Evsi huzûrlarına da‘vet idüp didiler ki bizler muqaddem sizler ile mu‘âhede itmeklikde bir şurûtumuz var idi sizlere beyân itmedik ferâmûş eylemişdik eger bu şurûtumuzu dañi kabûl iderseñiz mu‘âhedemiz hâli üzre bâkîdir ve illâ nağz-ı ‘ahd itmek lâzım gelür didiklerinde mezbûr şartı Evs su’âl eylediler. Kureyş didiler ki bizim kânûnumuz bizlerden bir âdem bir kimseniñ hânesine dâhil olsa ve ol hânede mevcûd ‘avratlardan bir şâhib-i hüsn ü cemâl olsa meyl-i muhabbet idüp iki haddinden taqbîl u bûs dide-i ğammâz ve der-âğuş u cilve vü nâz ü âşinâlık iderse bir ehad mâni‘ olmayup ve bir kimse mu‘âhaze itmemekdir bu şartımıza râzî olunursa bizler de ‘ahdımız üzre sâbit qadem oluruz didiler. Kabîle-i Evs bu şart-ı şeni‘aya râzî olmayup şîrâze-i ‘ahdi bozdılar Kabâ’il-i Evsden kabîle-i Benî ‘Abdül-Eşhel ve Benî Zâfer ve Benî Zî‘vâr Hayber tarafına şedd-i rahl idüp anda sâkin oldılar. Biraz ezmân [ü] eyyâm [ü] sinîn u buñmürûrundan soñra kabîle-i Hazrec Evs üzre ğâlib olduklarına binâ’en eşnâ-yı râhda yolcularına tasallut idüp kabîle-i Evse envâ‘-i ezâ vü haqâret iderler idi. Bir gün kabîle-i Hazrecden ‘Amr bin Nu‘mân didi ki ey kavm-i Evs niçün sizler bu menzil-i fenâda sâkin olursız dâmen-i himmeti der-meyân [116^b] idüp

sā'id-i gayret merdāne teşmīr idüp Menāzil-i Benī Qurayza ve Benī Nadra nāzil olup mezbūr rehinleri katl idüp ve 'uyün [u] miyāhların ve besātīn [ü] emvāllerin zabt idüp bu kūşe-i ğam [u] endūh-ızilletten vādī-i ferāh-fezāda aḥz-i intikām iderek ḳābā'il beyninde ser-efrāz olup müsterīhu'l-bāl olalım didikde anlarıñ bu meşveretleri Benī Qurayzaya 'aks idüp ve Medīne-i Münevverede mu'āhede ile mevcūd olan Evsden Benī 'Abdü'l-Eşhel ve Benī Zāfer ve Benī Zi'vār cümlesi ittifāk idüp Bu'ās-nām maḥalde ceng idüp ve kıtālde 'Amr bin Nu'mān katl olundu. Bu vaḳ'a-i Bu'ās eşaḥḥ-ı akvāl olan hicretten beş sene muḳaddem ve ba'zılar dört sene ve ba'zılar ziyādedir didiler. Ve bu muḥārebeye Evs ile Ḥazreciñ kibār-ı a'yānları helāk olmuştur Yevm-i Bu'ās bu gündür ki 'Ā'īşe-i Şiddīka raḍıya'llāhu'anhā ḥazretleri buyurur ki Yevm-i Bu'ās bir mübārek gündür ki Vācib Te'ālā ḥazretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize muḳaddeme-i fetḥ u nuşret eyledi. Zīrā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīflerinden Evs ile Ḥazreciñ imān ile müşerref olmayan a'yān-ı ekābirleri katl olunup bāḳī ḳalanları perişān [u] perākende olup baş ḳaldıracak mu'annidlerden bir eḥad ḳalmadığından Yevm-i Bu'ās bir mübārek gündür deyü medḥ u şenā olunmuştur. Anlarıñ ekābirlerinden bāḳī ḳalan faḳat 'Abdu'llāh bin Übeyy bin Selūl ve bunuñ kışşası meşhūrdur. Ve bāḳī ḳalanıñ biri daḥi Ebū 'Āmir er-Rāhib idi ki buña Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz fāşık deyü tesmiye buyurdılar. Ehl-i siyer buyururlar ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīflerinde ehl-i Medīneniñ kibārı 'Abdu'llāh bin Übeyy bin Selūl idi. Evs ile Ḥazrec ittifāk idüp bir eḥada tābi' olmamışlar idi tā İslām zuḥūr idene ḳadar vaḳtā ki İslām zuḥūr idüp nās fevc fevc imānla müşerref olup 'Abdu'llāh bin Übeyy bin Selūlün ḳavmi cümleten İslām ile müşerref olduğın gördükde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu [117^a] 'aleyhi ve sellem efendimiz şeh-süvār-ı enbiyā olup cemī' mülk [ü]taḥt taşarrufunda ve cümle maḥlūk emrine muṭā' u münḳād oldu. Übeyy bin Selūl çār-nā-çār kerhen nifāk üzre muşır olarak ḳabūl-i İslām idüp ol ḥabīs reīsü'l-münāfiḳin olup ne ḳadar münāfiḳ var ise ḥuzūrına cem' olurlar idi. Ġazve-i Benī Muştalikde *lein race' nā ile'l-Medīneti le-yuḥricenne'l-e'azzü minhe'l-ezelle* diyen bu ḥabīs idi. Āmmā Ebū 'Āmir İslāmı ḳabūl itmeyüp küfr [u] ḳalāletde ḳaldı. Efendimiz şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Medīne-i Münevvereye teşrīflerinde Ebū

‘Āmir huzūr-ı Risālet-Penāh efendimize bî-edeb olduğu hâlde gelüp yâ Muhammed ne dîndir ki sen gelmiş anı da‘vâ idersin didikde Efendimiz buyurdılar ki *ci’tü bi’l-ḥanefiyyeti dîni İbrāhîme* Ebū ‘Āmir didi ki biz de dîn-i İbrāhîm üzerineyiz. Efendimiz şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *sen dîn-i İbrāhîm üzre degilsin* ba‘zı nā-hemvāre tekellümden sonra Efendimize inkisār şüretiyle emātehu'llāhu tarīden ḡarīben vaḥīden didi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *ne‘am her kim kāzib ise seniñ bed-du‘āñ anıñ üzerine olsun* deyü buyurdu. Bu inkisār ‘aynıyla ol ḡabīsiñ başına geldi. Binā‘en ‘aleyh Efendimiz şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *aña rāhib dimeyiñ fāsık diyiñ* deyü emr eyledi. Vaḳtā ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem feth-i Mekkedden Ṭā‘ife teṣrīf buyurup ehl-i Ṭā‘if İslāmı kabūl itdikde fāsık [u] mel‘ūn Şām tarafına firār idüp anda tarīden ḡarīben vaḥīden mürd oldu va'llāhu a‘lem. Bu bahşıñ ḡulāṣası budur. Rivāyet olunur ki zuhūr-ı İslām sebebiyle meyānlarında kıtāl u fesād zā‘il oldu. Ve anlarıñ ḡaḳḳında Mevlā-yı Müte‘ālḡaḡretleri kelām-ı ḡadīminde buyurmuşdur *lev enfeḳte mā fi'l-erzī cemi‘an mā ellefte beyne ḡulūbihim ve lākinne'llāhe ellefe beynehüm* ya‘nī ya Muhammed eger sen yeryüzünde mevcūd olan emvālī ḡarc ideydiñ anlarıñ beynlerin işlāḡ idemezdiñ lākin Allāḡ tebāreke ve te‘ālā anlarıñ beynlerin işlāḡ idüp birbirleriyle barışdırdı.

El-Faşlu's-Sābi‘u

Yedinci faşıl Vācib Te‘ālā ḡaḡretleri ḡabāle-i Ḥazrec ü Evse mebde‘-i ikrām u ‘ināyeti ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ittibā‘ları [117^b] sebebiyle envā‘-i iḡsāna nā‘il olmaları ve ‘Aḡabe-i Şuḡrā beyānındadır. **Nübüvvetle ba‘ṡ olundığıniñ on birinci senesiniñ vaḡāyı‘ı budur.** İbtidā-i İslām-ı Enşār. Ma‘lūm ola ki muḡaddem meyānlarında vāḡi‘ olan kıtāl Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz nübüvvetle ba‘ṡ olana ḡadar mümted oldu. Vaḳtā ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz dîn-i Muhammediyyesin izḡāra me‘mūr olup nefis-i nefīs-i Aḡmediyyesin her bir mevāsım-i ‘Arabda ḡabā‘ile ‘arz idüp dīne da‘vet ve her mevsim-i ḡacda ‘ādet-i kerīmeleri mülāḡī oldukların İslāma da‘vet ve ḡāṣṣaten ‘Ukāṡ u Mecenne vü sūḡu'l-Ḥicāza varup mecme‘-i ‘urbānda kimdir baña nuṣret ider ve baña

mu'āvenet ider tā ki Rabbimiñ risālesiñ nāsa teblīğ idem ve baña mu'īn olanlara cennet ihsān olunur dir idi. Siyer-i Moğultāy zıkr ider ki bir ehad nuşret ideriz deyü cevāp vormeyüp hattā qabā'iliñ menāzillerine qabīle qabīle da'vet idüp bir ehad tābi' olmayup aqbeğ-iredd ile redd iderler idi. Ve dirler idi ki seni qavmiñ bizden ziyāde bilür dirler idi redd iden qabā'il bunlardır. Benū 'Āmir bin Şa'sa'a. Ve Muḥār bin Ḥafşa. Ve Fezāre ve Ğassān. Ve Mürre. Ve Ḥanīfe. Ve Süleym. Ve 'Abs. Ve Benū Naḍr. Ve el-Bekkā'. Ve Kinde ve Ka'b. Ve el-Ḥāriş bin Ka'b. Ve 'Uzre. Ve el-Ḥaḍārim. Bu qabā'illeri birer birer gezüp da'vet iderdi. Bu eşnāda Süveyd bin eş-Şāmit ki Benī 'Amr bin 'Avfiñ birāderi Evsden mezbūra Kāmil tesmiye iderler idi. Mekkeye gelüp Efendimiz anı da'vet-i İslām buyurduḡda ne inkār eyledi ve ne icābet eyledi. Mezbūr Mekkenen ḡālī üzre Medīneye 'avdet idüp Yevm-i Bu'āşda qatl olundu. İyās bin Mu'āz daḡi da'vet olunduḡda icābet itmeyüp Efendimiz ḡaqqında va'llāhiḡāzā ḡayr dimiş. Ba'zılar bunlarıñ ḡaqqında müslim olarak vefāt eyledi didiler. İmām Razīn ḡazretleri bu kışşanıñ zıkrı eşnāsında buyurur ki soñra qabīle-i Evs Mekke-i Mükerrremeye gelüp Qureyş ile mu'āhede itmek içün Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḡazretleri qabīle-i Evse gelüp nefsiñi 'arz idüp anlara ḡitāben buyurdi ki *eger [118^a] sizlerde ḡayr var ise beni diñleyiñ* deyüp anlara bir miḡdār Qur'ān-ı 'Azīmü's-Şān tilāvet idüp *baña tābi' oluñ ve bī'at idiñ yakında sizler benim başıma cem' olursuz* deyü buyurdi. Anlarıñ derūnundan 'Amr bin Cemūḡ didi ki va'llāhi ey qavim bu siziñ ḡaqqıñızda geldiḡiñiz maşlaḡatdan ḡayırlıdır tevaqquf itmeyerek bu zāt-ı 'ālī-simāta tābi' olup bī'at idiñ didikde mezbūra ḡaḡab idüp biz ne maşlaḡata geldik ve sen bize ne maşlaḡat emr idersin deyü men' itdiler bilā ittibā' Mekkenen 'avdet idüp vaḡ'a-i Bu'āşa giriftār oldılar. İbn Zebbāle ḡazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz her bir qabā'ile İslāmı 'arz ider idi. Anlar ibā idüp ittibā' yüzünde olmazlar idi. Bir gün qabīle-i Evsden bir kimse gelüp Mekkenen olan ba'zı qabā'il-i Evs menziline gelüp cālis olurken Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḡazır olup Efendimizden şordılar ki siz kimsiz Efendimiz daḡi neseb-i sa'ādetlerinden ḡaber virüp anlara intisābın beyān buyurup ve bir miḡdār Qur'ān tilāvet idüp ve qavm-i Qureyşe teblīğ-i risālet idüp anlarıñ 'adem-i qabūllerin ifāde eyledikde anlar daḡi birbirlerine naḡar idüp va'llāhi ḡazā şādiḡun didiler. Ve ehl-i kitābıñ zıkr eylediḡi

nebiyy-i āhir zamān budur ve yakın vaqıtde bu zāta fetḥ u nuşret müyesser olup riķābımıza mālīk olur deyü cümlesi ĩmān idüp ente Rasūlu'llāh ķad 'arafnāke ve āmennā bike ve şaddaķnāke deyüp bizlere her ne emriñ vār ise fermān buyur. Bizler cenāb-ı risālet-me'ābıñıza aşlā 'işıyān itmeyiz didiklerinde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ziyāde mesrūr olup aralıkda anlarıñ meclislerine teşrīf buyurduķda im'ān-ı nażar iderek gün-be-gün şıdk-ı muḥabbetleri ziyāde olur idi. Şoñra Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz anlara fermān buyurdu ki *ķavmiñizi ĩmāna da'vet idiñ* anlar sem'an ve tāt'aten deyüp yā Rasūla'llāh bizimle ber-ā-ber teşrīf buyursañız olmaz mı didiler. Efendimiz şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem *ḥattā ye'zene lī rabbī* deyü buyurdu anlar şedd-i raḥl idüp Medīne-i Münevvereye geldiler bu ba'zı rivāyete muḥālifdir fe'fhem. Aşl-ı Tārīḫde ve Mevāhibü'l-Ledünnide ve Tārīḫ-i Ḥamīde [118b] bunlarıñ ḫulāşası budur ki Vācib Te'ālā ḫazretleri *fe'sda' bimā tū'meru* āyet-i kerīmesini inzāl buyurduķda yā Muḥammed şol emr oldıķıñ nesnei müşriklere āşikāre ifāde eyle dimekdir. Ḥāşıl şimden-şoñra bir kimseden ḫavf [u] ḫaşyet üzre olmayup saña irsāl eylediğimiz aḫkām-ı şer'ıyyeyi izḫār idüp bizim cānibimizden irsāl olunduğın vech üzre ḫalk meyānında emr u nehy eyle deyü emr olundu. Mücāhid raḫimehu'llāhu te'ālā ḫazretleri buyurur ki *fe'sda'* demekden murād namāzda Qur'ānı cehr ile tilāvet eyle dimekdir. Ebū 'Ubeyde bin 'Abdu'llāh ibn Mes'ūd raḫıya'llāhu 'anh buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu āyet-i kerīme nāzil olana ķadar Qur'ānı iḥfā ile tilāvet buyururlar idi. Bundan şoñra zāt-ı 'ālīleri ve aşḫāb-ı kirām rıḫvānu'llāhi 'aleyhim ecma'ın ḫazeratları cehrle tilāvet ider oldılar. Rivāyet olunur ki vaķtā ki Mevlā-yı Mute'ālḫazretleri dīn-i İslāmı izḫār idüp va'desin incāz kılmağā murād-ı 'aliyyesi ta'alluķ idüp mezbūr āyet-i kerīme nüzülünden şoñra Server-i Enbiyā 'aleyhi şalavātu'llāhi veezke't-teḫāyā efendimiz 'ādet-i kerīmeleri üzre her ḫabā'il-i 'urbāna 'arz-ı İslām ider idi bir gün mevsim-i ḫacda 'Aķabe ḫurbunda Medīne-i Münevvere cānibinden gelmiş Ḥazrec ḫabīlesinden bir miķdār kimseye teşādūf idüp sizler kimlersiz deyü su'āl buyurdılar. Anlar daḫi cevāblarında bizler Ḥazrec ḫabīlesinden oluruz didiler. Faḫr-i 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki bir miķdār tevāķķuf idüp otursañız sizler ile biraz mükāleme itsek olmaz mı didikde anlar daḫi sem'an ve tāt'aten deyüp oturdılar Rasūl-i Ekrem

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Һazretleri anlara İslāmı 'arz idüp dīne da'vet eyledi. Ve bir miqdār Qur'an-ı 'Azīmü's-Şān tilāvet buyurup anlar daḥi diñlediler. Bu Һazrec ile Evs kabīleleri ğāyet keşret üzre olup Medīnede sākin olan Yehūd tā'ifesi bunlara nisbetle az idiler. Ve bunlara mağlūb ve zīr-i destlerinde zebūn ve ḥor [u] ḥaḳīr idiler. Ve her zamānki beynlerinde bir nizā' vāḳi' olsa Yehūd tā'ifesi bunlara dirler idi ki yakın zamānda [119^a] çok ḳalmadı hemān bugün yarın bir āḥir zamān peygamberi gelse gerekdir bizler ol zāta tābi' olup ḳuvvet u ḳudret bulup siziñ ḥaḳḳıñızdan gelüp aḥz-i intiḳām ideriz dirler idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bunları dīne da'vet idecek naẓar idüp Yehūd tā'ifesinden istimā' itdikleri vaşf üzre Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizde nübüvvet nişānların müşāhede eylediklerinde nebiyy-i āḥir zamān ve peygamber-izī-şān bu zāt-ı vālā-nijād olduğına ser-i mū şübheleri ḳalmayup ḳavm-i Yehūd bizden aḳdem bu zāta 'adem-i mülākātlarına şād u ḥāndān olup imānla müşerref oldılar. Aşḥāb-ı 'Aḳabe-i Ūlā altı nefer kimse olup cümlesi kabīle-i Һazrecden idiler. Biri Ebū Umāme Es'ad ibn Zūrāre ve biri 'Avf bin Ḥāriş bu iki zāt Ğanm bin Mālik bin en-Neccār kabīlesinden ve biri Rāfi' bin Mālik bin 'Aclān ez-Zerḳī ve biri Ḳutbe bin 'Āmir bin Ḥadīde ve biri Cābir bin 'Abdu'llāh bin Zeyāb bu üç zevāt-ı kirām daḥi Benī Seleme kabīlesinden ve biri 'Ukbe bin 'Āmir ba'zılar Cābir bedeline 'Ubāde bin eş-Şāmit idi dimişler. Ve bir rivāyetde yedi nefer ve bir rivāyetde sekiz nefer ve bir rivāyetde iki neferdir deyü iḥtilāf eylediler eşaḥḥ-ı aḳvāl yedi neferdir. Vaktā ki bunlar şeref-i imānla müşerref olduğda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz anlara ḥiṭāb idüp sa'ādetle buyurdı ki *şimden-şoñra baña mu'āvenet ü nuşret ü muẓāheret üzre olur mısız ben Vācibul-Vücūd ḥazretleriniñ risāletin ḥaḳḳa teblīğ idem* didikde anlar didiler ki ya Rasūla'llāh cenāb-ı risālet-me'ābıñızıñ ra'nā ma'lūmıdır ki muḳaddem meyānemizde vāḳi' olan vaḳ'a-i Yevm-i Bu'āş fitnesi ḥālā meyānemizde bāḳi' ṭururken teşrīf eylediğīñ taḳdīrce bizler cenābıñıza kemāliyle mu'āvenet itmede ḳuşūr ideriz hele bu sāl-i meymenet-iştimālde bizlere ruḥşat [u] 'ināyet eyle 'āzim olalım eger meyān-ı kabīlede seniñ vücūd-ı mes'ūd-ı pūr berekātıñ sebebiyle āteş-i fitne itfā bulup şulḥ müyesser olur ise bizlere ta'līm buyurduğıñ da'vet-i İslām ve aḥkām-ı şerāyi' anlara ta'līm ü teblīğ u da'vet ideriz ümīd vardır ki hidāyet-i Rabbānī irişüp cümlemiz cenāb-ı risālet-

me'abîñiziñ [119^b] fermânına muṭî' u münkâd olup ve saña tâbî' olup ve senden 'izzetlü 'âlemde bir eḥad olmaya faḳaṭ bu sene bendegâna ruḥṣat erzânî buyur râhî olalım ḥâlimiz neye müncerr olur görelim sene-i âtîde gine bu mekân-ı mübâreke cenâb-ı Efendimiziñ ḥâk-pâyine yüz süreriz deyüp ruḥṣat taḥṣîl idüp 'âzim oldılar. Rivâyet olunur ki mezbûr aşḥâb-ı 'Aḳabe-i Ūlâ ruḥṣat taḥṣîl idüp Medîne-i Münevvereye resîde olup Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ zuhûr-ı peyâmını nâsaişâ'a idüp Medîne-i Münevverede bir ḥâne kalmadı ki Efendimiziñ zıkr-i cemîl[i] vird-i zebân-ı insân olmaya sene-i âtîde yine mevzî'-ı mezbûrda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz on 'aded kimseye mülâkî olup beş kimsesi sene-i sâbıḳda kalanlar ki Câbir bin 'Abdu'llâhdan mâ'adâsıdır. Ve yedi nefer Mu'âz bin Ḥâriş ve Zekvân bin 'Abdü Ḳays bu zât îmânla müşerref olup Faḥr-i 'Âlem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimizle Mekke-i Mükerremede ḳalup hem Muhâcirinden ve hem Enşârdan ma'dûd oldu. Şoñra Ġazve-i Uḥudda şehâdet şerbetin nûş idüp rûḥ-ı mürğ-ı pür fütûḥları âşiyân-ı cinâna pervâz eyledi raḳıya'llâhu 'anh. Ve 'Ubâde bin eş-Şâmit ve Ebû 'Abdu'r-Raḥmân bin Yezîd bin Şa'lebe ve 'Abbâs bin 'Ubâde bin Naḍle bunlar daḥi ḳabîle-i Ḥazrecden ve iki nefer daḥi ḳabîle-i Evsden mevcûd olup biri Ebu'l-Heysem bin Teyyihân ve biri 'Avn⁴⁴ bin Sâ'ide bu yedi kimse daḥi îmânla müşerref olup bî'at-i nisâ üzre Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz mübâlağa buyurdılar. Bî'at-i nisâ dime şol ma'nâ ki fetḥ-i Mekke nâzil oldu. Ya'nî min ba'd Mevlâ-yı Mûte'âl ḥazretlerine şirk itmeyüp ve ḥırsızlık ve zinâ ve ḳatl-i evlâd ve bir kimseye buḥtân u iftirâ itmeyüp emr-i ilâhî ne ise iṭâ'at idüp 'inâd u muḥâlefet itmeyeler ve aşlâ 'işyân üzre olmayup emr-i yezdâna muṭî' u münkâd olalar. Bu bî'at ber-minvâl-i meşrûḥ tamâma resîde olduḳda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *her kim bu 'ahde vefâ ider ise Vâcib Te'âlâ ḥazretleri anı cennete idḥâl ider. Ve her kim muḥâlefet ider ise muḥâlifîniñ işleri meşîyyetu'llâhdadır dilerse 'afv [120^a] ider dilerse 'azâb ider.* Ya'nî îmânla müşerref olduḳdan şoñra günâhı sebebiyle kāfir olmaz 'afv itmek daḥi câ'iz ve şânındandır. Ve ol vaḳit ḳıtâl ile emr şâdir olmamış idi belki tevḥîd ile emr olunup namâzdan mâ'adâ ferâ'iz nâzil olmazdan aḳdem idi. Andan şoñra aşḥâb-ı 'Aḳabe 'avdet idüp Medîne-i

⁴⁴ Kaynaklarda "Uveym" şeklinde geçmektedir.

Münevvereye girdiler. Ve Muş'ab bin 'Umeyr hazretlerini aşhâb-ı 'Akabe ile ber-
 â-berEnşâra Qur'an-ı 'Azîmü's-Şân ta'lîmi için ve sâ'ir âdâb-ı şerâyi'-i İslâmî
 tefhîm ve anlara imâm olup namâz kılmak için irsâl buyurdu. Ba'zılar aşhâb-ı
 'Akabeden sonra irsâl buyurup Mukrî deyü tesmiye buyurdu dirler. İbtidâ Mukrî
 nâmıyla be-nâm olan bu zât idi. Medîne-i Münnevvereye resiðde olduðda Muş'ab
 bin 'Umeyr hazretleri Sa'd bin Zürrâre hazretlerinin hânesine oldu. Ba'zı ehl-i
 târîh buyurdılar ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Enşâra
 kırâat-i Qur'an ve âdâb-ı İslâm ta'lîmi için Muş'ab bin 'Umeyr ve İbn Ümmü
 Mektûm hazeratların Evs ü Hazrec kabîlelerine nâme tahtîr buyurup irsâl eyledi.
 Muş'ab bin 'Umeyr hazretleri imâmları olup namâz kıldırmak için bu iki zât
 Medîne-i Münnevvereye varup Sa'd bin Zürrâre hânesine nâzil oldılar. Ol vakit
 Medîne-i Münnevverede ehl-i İslâm kırk 'adede bâliğ olmuşdu. Ve reisleri Sa'd bin
 Zürrâre idi Evs ile Hazrecden ba'zı kimseler Muş'ab bin 'Umeyre iktidâitmeyi
 ikrâh iderler idi. İslâmda ibtidâ cem' olup cum'a namâzını edâ iden bunlar idi. Ve
 rivâyet-i âherde Dârekutnî İbn 'Abbâs rağıya'llâhu 'anh hazretlerinden rivâyet
 ider ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Muş'ab bin 'Umeyr
 rağıya'llâhu 'anh hazretlerine cem' olup cum'a edâ idiñ deyü nâme irsâl
 buyurmuşlar ol vakit İslâm on iki 'aded kimse idi. Bu bâbda ihtilâf-ı keşîre vâkı'
 olmuşdur tafşîli yakında zikr olunur. Ve bir rivâyetde dañi Muş'ab bin 'Umeyr ve
 İbn Ümmü Mektûm rağıya'llâhu'anhumâ hazretlerin aşhâb-ı 'Akabeniñ
 verâsından irsâl idüp fermân buyurdu ki anlara imâmet idüp Qur'an u namâz ve
 şerâyi'-i [120b] dîn-i İslâm ta'lîm idiñ deyü anlar dañi sem'an ve tã'aten deyüp
 emr-i hazret-i peygamberiyyeye imtişâlen Medîne-i Münnevvereye gelüp
 muqaddem aşhâb-ı 'Akabe altı nefer olup biri Sa'd bin Zürrâre idi. Anıñ hânesine
 nüzûl buyurup müslümânlar ol hânede cem' olup umûr-ı dîn ve şerâyi'-i İslâm
 tahşîl iderler idi lâkin mahfî olarak ağız iderler idi Sa'd bin Mu'âz ve Useyd bin
 Hudaýr bunlar 'Abdü'l-Eşhel a'yânlarından olup bu kıssayı istimâ' eylediklerinde
 Sa'd bin Mu'âz Ebâ Useyde didi ki bu iki kimseler bizim beldemize vahîd ü ferîd
 ü tarîd ü garîb olarak gelüp bizim zu'afâlarımızı râh-ı bâtıla da'vet idüp idlâl
 iderler sen git anlara söyle min ba'd bizim diyârımızda anları görmeyem yoksa
 envâ'-i 'uqûbetle anları tãrd u ib'âd iderim didikde mezbûr Useyd dañi hemân
 harbesin der-dest idüp revân oldu.Çünkü Sa'd rağıya'llâhu 'anh Useydi ıraktan

gördükde Mus' ab raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerine buyurdu ki bu gelen kimse kendi kavminiñ ulusıdır geldikde mā hüve'l-vāḳı'u aña tefhīm eyle deyü tenbîh buyurdu vaktâ ki Useyd gelüp başları üzre ḥarbesi üzre itkâ idüp tûrup anlara envâ'-i kelâm ve itâle-i lisân idüp dir idi ki sizler bizim diyârimıza ne vecihle ve ne cesâretle gelüp zu' afâlarımıza ta'lîm-i sefâhet idersiz. Eger sizlere başıñız gerek ise bu diyârdan bir sâ'at aḳdem ba'id oluñ deyü envâ'-i türrehât ve zebân-dirâzlık eyledi. Ḥazret-i Muş' ab raḍıya'llāhu 'anh fekk-i şefe-i hidâyet olup müsta'inen bi'llāh didi. Yâ Useyd gûş-ı hûşıñı benden yañaṭut ve kavlimizi istimâ' eyle eger maḳbûl ise ḳabûl eyle ve eger ṭab'ına mekrûh gelür ise ol mekrûhı izâle eyle deyüp süḥan-sâzlığa âgâz ve tevḥîd-i Rabbânî ve şerâyi'-i dîn-i Muḥammediyyeyi ve âdâb-ı sülûk-i Ḥazret-i Peyğamberî ve rāh-ı ḥaḳîḳat-i enverî ve nüṣṣa-i ṭarîḳat-ı serveriden bir nebze silk-i beyâna keşîde olup feşâḥat ü belâğat-ı güftârına tûṭî-i cinân ḥayrân ve taḳrîr-i mu'ciz-beyânına fuṣaḥâ-yı 'Arab 'âciz-i beyân olup Useyd cevâba taṣaddî itmeden yüzünde âṣâr-ı îmân leme'ân eylediğin müşâhede eyledim buyurdu. Faḳaṭ Useydiñ cevâb-ı bâ-şavâbı [121^a] bu oldu kimâ aḥsene hâzâ ve ecmele ol vaḳitde Muş' ab ḥazretleri Ḳur'ân-ı 'Azîmü's-Şândan bu âyet-i kerîmeyi Useyde tilâvet buyurmuşdur *ḥâ mîm ve'l-kitâbi'l-mübîn. Innâ ce'alnāhu Ḳur'ānen 'Arabıyyen le'alleküm ta'ḳilûn*. Hemân Useyd ḥazretleri buyurdu ki bu dîn-i mübîne dâḥil olan ibtidâ ne işler didikde Muş' ab ve İbn Ümmü Mektûm ḥazretleri buyurdılar ki ibtidâ pāk-ı ḡusl idüp ve kelime-i şehâdet getürüp ve beş vaḳit namâza devâm itmek lâzımdır didiler. Hemân emrlerin yerine getürüp Mevlâ-yı Mûte'âl ḥazretlerinin hidâyetiyle İslâmı ḳabûl idüp mesrûr [u] ḥandân iken Sa'd bin Mu'âz pür ḡaṣap gelüp Useyd ḥazretleri gibi nâ-hemvâre ḥareket idüp ba'de İslâm ile ol daḡı müşerref oldu. Bu iki zât-ı 'âlî-simât İslâm ile müşerref olup kavimlerinin mecma'larına gelüp didiler ki ey Benî 'Abdü'l-Eşhel bizleri meyâneñizde nice bilürsünüz cümlesi yek-cihet bizim a'yânımız ve eşrâfımız ve efḍalimiz ve efendimiz bilürüz didiler. Hemân Sa'd bin Mu'âz anlara bülend-âvâz ile ey kavim baña min ba'd sizler ile ülfet ü şoḥbet ü mu'âşeret itmek ḥarâmdır gerek nisâ ve gerek ricâl kim olursa olsun mādām ki Allāh ve Rasûlüne îmân getürmeyince beynimizde ittifâḳ u ülfet mümkün olmaz didikde hemân Benî 'Abdü'l-Eşhel kabîlesi nisvân ü ricâl ü şıbyân cümlesi îmân idüp İslâmla müşerref oldılar. Faḳaṭ Emrem didikleri kimse ki anıñ ismi 'Ömer bin Şâbitdir ol ḳalmışdı

ol daḡi Ġazve-i Uḡudda ĩmāna gelüp ol gün küffārla muḡārebe idüp Mevlā-yı Mũte‘ālḡazretlerine bir secde itmeden şehĩd olup Rasũl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anıñ ḡaḡḡında *ehl-i cennetdir* deyũ buyurdılar. Mezḡkũr ḡabĩle-i Benĩ Eşhel bir mũbārek ḡabĩledir ki meyānlarında bir mũnāfıḡ ḡuhũr itmeyũp cũmlesi ḡālĩşan ve muḡlışan mũslũmān oldılar raḡıya'llāhu ‘anhũm ecma‘ĩn. ĩbn ĩşḡāḡ ḡazretleri bu rivāyeti ba‘zı meşāyıḡlardan ziyāde vũ noḡşān olarak ĩrād eylemiş anları beyāndan bu baḡış mũstaḡnĩdir. Rivāyetde vārid oldu ki evvelĩslāmla mũşerref olmayan bunlardır [121^b] Benũ Ũmeyye bin Zeyd ve ḡaḡme ve Vā'il ve Vāḡıf bunlar ḡā'ife-i Evsden olup bir şā'ire teba'ıyyetleriyle vādi-i ḡalāletde ḡā'ib ũ ḡāsir ḡalmışlar iken Rasũl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ hicretinden şoñra Bedr ve Uḡud ve ḡendeḡ Ġazālarından şoñra cem'an şeref-i ĩslāmla mũşerref oldılar. Ve Benĩ ‘Abdũl-Eşhel ĩslāmla şeref-yāb olduḡdan şoñra Benĩ en-Neccār Es'ad bin Zũrāreye ezā vũ cefā vũ şiddet şũretin ḡoşterũp Muş'ab ḡazretlerin ol zātıñ ḡānesinden iḡrāc eylediler. Ol daḡi Sa'd bin Mu'āz ḡarafına varup ḡalḡı ĩslām [u] hidāyete da'vet ile meşḡũl oldu. Enşār ḡānelerinden bir ḡāne ḡalmayup cũmlesi ĩslāmla mũşerref oldılar. ‘Amr bin Cemũḡ daḡi ĩslāmla mũşerref olup ilāḡ ittiḡāz itdiḡi put u şanemleri pāre pāre idüp ‘azĩz oldu. Bundan şoñra Medĩne-i Mũnevverede şevket ũ salḡanat ehl-i ĩslāmıñ oldu *ḡāzā min faẓli rabbĩ* Buḡārĩ-i Şerĩfiñ Tārĩḡ-i Evāsıḡında naḡl olunur ki Mekke-i Mũkerreme ehālısı Sa'd bin Mu'āz ḡazretleriniñ ĩslāmından evvel ḡātıfndan bir nidā istimā' eylediler mezbũr nidā bu şı'rdir.

Fein yũslim es-Sa'dāni yũşbiḡ Muḡammedun

Bi-Mekḡete lā yaḡşā ḡilāfe'l-muḡālifi

Feyā Sa' du Sa' de'l-Evsi kũn nāşıran

Ve yā Sa' du Sa' de'l-ḡazrecĩn ḡaḡārifi

Ecĩbā ilā dā' i'l-ḡudā ve temenniyan

Ale'llāhi fi'l-firdevsi munyete ‘ārifi

Mevāhibũl-Ledũnnĩde mezḡkũrdur ki ĩbn Şalāḡ raḡmetu'llāhi ‘aleyhi ḡazretleri buyurur ki Rasũl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize evvel ĩmān ḡetũren ḡātũnlardan ḡazret-i ḡadĩce raḡıya'llāhu‘anhādır. ḡā'ife-i zenāna bu faẓl

ve bu şeref kifāyet ider ki Rasūl-i Ekrem efendimize cümleden aḳdem īmān getürmek anlara naşīb olmuşdur Faḫr-i ‘Ālem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ dā'imā rızā-yı şerīfīn gözedüp kemāl-i meyl-i muḫabbet üzre olduğından Vācib Te‘ālā ḫāzretleri Ḥāzret-i Ḥadīceye bu sa‘ādeti erzānī buyurdı. Andan sonra Ebā Bekr eş-Şiddīk raḫıya'llāhu ‘anh ḫāzretleri īmānla müşerref oldılar. İbn ‘Abbās ve Ḥassān bin Şābit ve Esmā binti Ebī Bekr ve Naḫ‘ī ve İbn Mācişūn ve Muḫammed bin Mūnkedir rıḫvānu'llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn ḫāzerātı [122*] ittifāḫ itmişlerdir ki ricālden evvel īmānla müşerref olan Ebū Bekr eş-Şiddīk raḫıya'llāhu ‘anh ḫāzretleridir ve ba‘zılarıñ ‘indlerinde ‘Alī bin Ebī Ṭālib kerreme'llāhu vecheh ḫāzretleridir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḫizmet-i sa‘ādetlerinde olup nā-bāliḡ idi hemān Ḥāzret-i Ḥadīceden sonra evvel īmānla müşerref olan bu idi buyurdılar. İmām Ṭāberānī rivāyet ider ki Ḥāzret-i ‘Alī kerreme'llāhu vecheh ḫāzretleri ol vaḳit on yaşıda idi Selmān ve Ebū Zerr ve Mıḫdād ve Ḥabbāb ve Cābir ve Ebū Sa‘īd el-Ḥudrī ve Zeyd bin Erḫam rıḫvānu'llāhi ‘aleyhim ecma‘īn ḫāzerātlarınıñ ittifāḫları Ḥāzret-i Ḥadīceden sonra evvel īmānla müşerref olan Ḥāzret-i ‘Alī raḫıya'llāhu‘anhdır deyü buyururlar. Ve ba‘zılarıñ ‘indinde Ḥāzret-i Ḥadīceden sonra ‘ammi-zādesi Varāḫa bin Nevfel īmān eylemişdir kışşası meşhūrdur lākin bu rivāyetde kelām vardır zīrā īmān getürdi demekden murād Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz tebliḡ-i risālet buyurduḫdataşdıḫ u iḫrār itdi dımeḫdir. Yoḫsa tebliḡ-i risālet vāḫi‘ olmadan kütüb-i semāviyyede Efendimiz şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ḫāzretleriniñ evşāf-ı cemīlesin ve aḫlāḫ-ı pesendīdesin görüp nübüvvet ü risāletle geleceḫine i‘tikād iden ümem-i sālifler daḫi ümmetden ma‘dūd olmaḫ lāzım gelür bā-vücūd böyle idüḫi şābit degildir fe'fhem. Mü'minler ḫaḫḫında evlā olan budur ki ve böyle i‘tikād eylemek lāzımdır ki ḫür u ‘āḫil ü bāliḡ olan ricālden evvel īmāna gelen Ebū Bekr eş-Şiddīk ḫāzretleridir. Ve şıbyānlardan Ḥāzret-i ‘Alī raḫıya'llāhu ‘anh ḫāzretleridir ve ḫātūnlardan Ḥāzret-i Ḥadīce raḫıya'llāhu ‘anhā ḫāzretleridir. Ve āzād olmuş çākerlerden Zeyd raḫıya'llāhu ‘anh ḫāzretleridir. Ve ḫable'l-āzād Bilāl-i Ḥabeşī raḫıya'llāhu ‘anh ḫāzretleridir İmām Ṭāberī raḫimehu'llāh ḫāzretleri buyurur ki evlā olan budur ki rivāyetleriñ beynlerini tevḫīḫ u taşdıḫ idüp şöyle ma'lūm ola ki muṫlaḫā evvel İslāma gelen Ḥāzret-i Ḥadīcedir aşlā bundan aḫdem bir eḫad īmāna gelmemişdir. Ve

şıbyānlardan evvelā İslāmla müşerref olup izhār itmeyen Hāzret-i ‘Alī raḍıya'llāhu ‘anh hāzretleridir. [122^b] Ve ricālden evvelā İslāma gelüp izhār iden Hāzret-i Ebā Bekr raḍıya'llāhu ‘anhdır ḳable'l-āzād ḳākerlerden Zeyd raḍıya'llāhu ‘anh hāzretleridir bu rivāyet müttefeḳun ‘aleyh olup bir eḫad muḫālefet itmemiştir. Evvelā ricālden İslāma gelen Ebā Bekrdir diyen zātūn murādı ḫūr u bālīg olanlardan dımeḳdir. Ve Hāzret-i Ḥasan raḍıya'llāhu ‘anḫn ḳavli zıkr olunan kelāmı te'yīd ider. Şöyle buyurur ki Hāzret-i ‘Alī kerreme'llāhu vecheh hāzretleri buyurdı ki Hāzret-i Ebā Bekr raḍıya'llāhu ‘anh beni dört yerde sebḳat buyurdılar ol dört nesne Ebā Bekre iḫsān oldı. Biri islāmını āşıkāre eyledi. Ve biri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizle ber-ā-ber Mekkeden hicret idüp ben li-maşlaḫatin gerü ḳaldım. Ve biri ğārda Efendimizle ber-ā-ber olup iḳāmet-i şalāt itmek ben ol zamān İslāmı iḫfā ider idim deyü buyurdı. Ve Zeyd bin Ḥārişeden sonra ‘Oşmān bin ‘Affān ve Zübeyr bin ‘Avvām ve ‘Abdu'r-Raḫmān bin ‘Avf ve Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş ve Ṭalḫa bin ‘Ubeydu'llāh rıḍvānu'llāhi ‘aleyhim ecma‘īn ḫāzerātları İslāmla müşerref oldılar. Ve bunlardan sonra Ebū ‘Ubeyde bin el-Cerrāḫ ve Ebū Seleme bin ‘Abdu'llāh bin ‘Abdu'l-Esed ve Erḳām bin el-Erḳām ve ‘Oşmān ibn Maz‘ūn ve ḳarındaşı Ḳudāme ve daḫi ‘Abdu'llāh ve ‘Ubeyde bin el-Ḥāriş bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib ve Sa‘īd bin Zeyd ve ḫatūnı Fāṭıma binti Ḥaṭṭāb rıḍvānu'llāhi ‘aleyhim ecma‘īn ḫāzerātları İslāmla müşerref oldılar. Bundan sonra fevc fevc ḫalk gelüp İslāmla müşerref olurlar idi. Tā *fe'sda' bimā tū'meru* āyet-i kerīmesi nāzil olana ḳadar intehā. Bundan böyle Kelā'ī hāzretlerinin İktifā-nām kitābından naḳl olunur vaktā ki āyet-i kerīme nāzil oldı Efendimiz şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem hāzretleri ḳabā'il-i ‘urbāna nefsinı ‘arż idüp da‘vet-i İslāma şurū‘ buyurdı. Rebī‘a bin ‘Abbād ed-Düelī hāzretleri buyurur ki ben pederimle ber-ā-ber bir ğulām-işāb idim Mīnāda otururken Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Arabdan bir ḳabā'iliñ menziline teşrif idüp *yā benī fülān ben size Mevlā-yı Müte‘āl ṭarafından rasūlüm sizlere emr iderim ki en ta‘būdu'llāhe velā tüşrikū biḫī şey'en Mevlā-yı Müte‘āl hāzretlerinden* [123^a] *ğayra ‘ibādet itmeyüp baña imān idüp taşdıḳ idiñ. Zīrā Ḥaḳḳ te‘ālānıñ emrini beyān itmeye biraz kimseler beni men‘ iderler* deyü ba‘zı kelām-ı bā-şavāb ifādesinden sonra anlarıñ derūnunda bir aḫvel-i‘abūsü'l-vech üzerinde ḫulle-i ‘adni giymiş bir leīm ol ḳavme ḫiṭāb idüp didi ki ey ḳavim siziñ

ma' lūmuñuz mıdır ki bu kimse sizi dīne da' vet ider bunuñ murādı Lāt [u] ' Ūzza olan teñgriñizden sizleri dūr idüp sizleriñ hulefalarıñızcinnden Benī Melik bin Aқыeşdir bu sizleri bid' at ü dālālete ilķā itmeye sa' y ider buña itā' at itmeyiñ deyü ol kavme te' kīd ider idi. Ve bi[r]-rivāyetde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiz Kindeye geldi bu daħi menāzil-i ' urbāndır anlara daħi nefis-i nefīs-i Muħammediyyesin ' arz idüp anlar daħi ibā eylediler. Menāzil-i Kelbe geldi anlardan bir kabīle ol maħalde sākin olurlar idi anlara Benū ' Abdu'llāh dirler idi anlara daħi ' arz-ı İslām idüp buyururdu ki yā Benī ' Abdu'llāh Mevlā-yı Müte' āl ḥāzretleri pederiñiziñ ismini güzel tesmiye buyurmuşdur sizler gelüp İslāmı kabūl idüp ḥaķīkatde ' Abdu'llāh oluñ deyü naşihat eylediyse de kabūl itmediler. Andan Benī Ḥanīfe geldi ' urbān içinde redd-i kabīḥ ile redd ider bir eḥad olmadı. Vāķidī ḥāzretleri isnādıyla ' Āmir bin Seleme el-Ḥanefīden rivāyet ider mezbūr Efendimiz şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem ḥāzretleriniñ āḫir-i ' ömründe İslāmı müşerref olup buyururdu ki Vācib Te' ālā ḥāzretlerinden recā iderim ki beni cennetden maḥrūm itmeye zīrā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimizi gördüm üç def' a bize teşrīf idüp ya' nī ' Ukāza ve Mecenne ve zīl-Mecāza bizleri Mevlā-yı Müte' āl ḥāzretlerine da' vet idüp cennet ile bizleri tebşīr iderdi da' vetini kabūl itmediğimizden mā' adā fenā kelāmlarla redd iderdik ve ol zāt-ı ' ālī-simāt bizlere ḥilm ü tevāzu' buyurup mu' āḫeze buyu[r]mazlar idi. ' Āmir ḥāzretleri buyurdu ki ol senede Ḥicr-nām maḥalle rucū' eyledim Hevze bin ' Alī-nām kimse baña didi ki bu ḥaber[i] mevsimde gūş itdiñiz mi didim belī Qureyšden bir kimse meyān-ı kabā' ilde gezüp ḥalkı İslāma da' vet ider kabūl idene [123^b] cennet ile tebşīr ider ve ol zātı teblīg-i risāletden men' iderler didim Hevze didi ki kanķı Qureyšdendir didim evsaṭ-ı Qureyšden imiş nesebi ' Abdu'l-Muṭṭalib Hevze didi ki Muḥammed bin ' Abdu'llāh bin ' Abdu'l-Muṭṭalib midir didim oldur. Hevze didi ki yakında emri zāhir olup cemi' ' ālem zīr-i ḥükmünde olsa gerekdir didi soñra ikinci sene geldim bu ḥāl üzre görüp Ḥicre ' avdet itdim Hevze şordı didim ke'l-evvel da' vet ider. Üçüncü sene geldim gine ' avdet eyledim Hevze gine şordı didim ḥalkı da' vet-i İslām ider ve tābi' leri ziyāde olmuş lākin kavmi ol zāta vāfir ezā vü cefā iderler didim. Hevze didi ki saña vaşf eylediğim peygamber-i āḫir zamān budur eger bu zāta ittibā' idüp dīnin kabūl itsek ḥaķķımızda ḥayırlıdır didi. ' Āmir ḥāzretleri buyurur ki bir eyyām mürūrundan soñra Rasūl-i Ekrem

şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem Hevze’ye da‘vet-i İslām için Selīṭ bin ‘Amr el-‘Āmirī ḥazretlerin irsāl idüp ‘avdetlerinde bizim ḥānemize olup ikrām [u] i‘zāzdan şoñra Hevzenin ḥālinden su’āl eyledim İslāmı ḳabūl itmedi deyü cevāb virdi ‘Āmir bin Seleme İslām[1] ḳabūl idüp Hevze ḥicretiñ sekiz senesinde kāfir olarak vefāt eyledi ne‘ūzū bi'llāhi te‘ālā. Rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḳabīle-i Benī ‘Abs İslāma da‘vet buyurup anlar ḳabūl itmediler. Ebū Vābişa el-‘Absī didi ki Mīnāda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem bizim menzilimize teṣrīf idüp bizleri İslāma da‘vet buyurdu. Cevābda virmedik fenā da söylemedik ve bizimle ber-ā-ber Meysere bin Mesrūḳ el-‘Absī mevcūd idi buyurur ki va'llāhi eger bu zāta īmān idüp taṣdīḳ eylesek beyne'l-‘Arab ‘azīz ü muḥterem oluruz zīrā yakında zuḥūr idüp ‘āleme ḥūkm itse gerekdir didikde yakındaolanlar taṣdīḳ eylediler. Meyserenin bu kelāmı Efendimize hoş geldi Efendimiz şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ol maḥalden çıkup gitdikde ḥāzır olanlar daḡı ḳalḳup giderken Meysere anlara didi ki geliñ ber-ā-ber siziñle Fedeke gidelüm anda ḳavm-i Yehūd vardır bu zāt-ı ‘ālī-simātıñ da‘vāsından su’āl idelim deyüp Fedeke ‘āzim oldılar mezbur yehūduñ ḥānesine [124^a] varup sofrā vaż‘ idüp iṭ‘ām-ı ṭa‘āmdan şoñra Rasūl-i Ekrem efendimizden su’āl olundu ol yehūd Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretleriniñ ḡilye-i ṣerīflerin bu mazmūn üzre vaṣf u beyān buyurdu.

Vaṣf-ı Vech-i Sa‘ādeti ve Ḥadd-ı Enverleri

İttifāḳ itdi bu ma‘nide ümem
Ezherü'l-levn idi Faḡr-i ‘Ālem

Yüziniñ ḡāliş idi aḡı ḳatı
Ruḡlarışāfī idi şāfī şıfatı

Anıñ rūy[1] gül ile yek-dil idi
Gül gibi kırmızıya mā’il idi

Ḳaplamışdı yüzünü nūr-ı sürūr
Sūre-i Nūr idi yā maṭla‘-ı nūr

Muṣḥaf-ı hüsn idi ol vech-i cemîl
Ḥatt-ı ruḥsâresi naṣṣ-ı tenzîl

Gün yüzünden utanup âb-ı ḥayât
Meskenin itdi verâ-yı zulumât

Vech-i berrâkınnıñ aşḥâb-ı Şafâ
Ḥumreti gâlib idi dir ḥattâ

Gökde olmuşdı o rûy-ı rengîn
Şem‘-i cem‘-i ḥarem-i ‘illiyyîn

Aña virmişdi kemâl-i zînet
Kâtib-i çehre-küşâ-yı fîtrat

‘Araḡ-âlûd olıcaḡ ol sultân
Gül-i pür-jâleye beñzerdi hemân

Hem demişlerdürür eşrâf el-ḡaḡ
‘Ârız-ı pâki ‘araḡ-nâk olıcaḡ

Dâne-i dürr gibi rûyında teri
Ḥoş-nümâ eyler idi ol güheri

Şem‘-i ruḥsârı dönerdi mâha
Şanki ḡandîl idi ‘Arşu'llâha

‘İtr-ı ḡübıyla pür olurdı meşâm
Bûy-i müşḡ idi yâḡud ‘anber-fâm

Terlese ol gül-i gülzâr-ı sürûr
Cûş iderdi şanasın ḡulzüm-i nûr

Nitekim şu‘le-i şem‘-i hāver
Berķ ururđ ruĥ-ı pākinde o ter

Olup envār-ı ruĥ[ı] iki ‘alev
Der [ü] dīvāra şalardı pertev

Berg-i gül gibi olurđ nīgū
Terledikce olur idi ĥoş-bū

Görđi kevşer ‘araķ-ı gül-būyın
Nice aķıtmasın aĝzı şuyın

Daĥı sīmā-yı şerīfinde anıñ
Bilünürđ ĝaraż[ı] ol ĥāniñ

Nūr idi āyīne-i vech-i Nebī
Zāhir olurđ rızāsı ĝażabı

Kendi nefş[i] içün ol pāk-neseb
İtmedi kimseye ‘ömründe ĝażab

Olmadı herĝiz ol la‘l-i nā-yāb
Ĥiç kimseyle cihānda şeker-āb

Vaşf-ı Çeşm-i Ĥaķ-Bīnāları
Ol görür gözleri maşnū‘ ātiñ
Muķtezāsıydı tecelliyātiñ

Anı göz nūrı gibi seyr-i cemāl
Bī-mişāl itmiş-idi bi‘l-icmāl

Çeşm-i ḥaḳ-bîni iñen aḥsen idi
İki şehbâz-ı şikâr-efgen idi

Görinürdi gözi dâ'im mekhûl
Ḥaddizâtında siyeh çeşm idi ol

[124^b] Şîve-i gamze-i lâzım-nâzı
‘Âlemiñ olmuş-idi mümtâzı

Kûşe-i çeşm-ile itdikce nigâh
Ėaşy olurlardı sürüş-ı dergâh

Ḥîñ-i ru'yetde açardı nazarı
Nükte-i sırr-ı *ke-lemḥi'l-başan*

Ėarḳ-ı ḥûn itmişdi nâfe-mişâl
Ḥuten âhûların ol çeşm-i Ėazâl

Göziniñ ağı beyâz idi ḳatı
Ḳâbil-i vaşf degildi şıfatı

Hem siyâhı idi Ėâyetde şedîd
Bir idi aña ḳarîb ile ba'îd

Vâsi' u ḥûb u laṭîf idi gözi
Nûr-ı maḥẓ idi sa'âdetlü yüzi

Ḳuvvet-i bâşıra-i Muştafavî
Gice gündüz gibi olurdı ḳavî

Ol iki dîde-i bî-sürme siyâh
Dâ'im olmuşdı naẓar-gâh-ı İlâh

Vařf-1 İltifāt-1 Seniyye-i Cesed-i Pür Nūrları

Hem rivāyetde o řāvus-ı cinān
Olsa bir cānibe gāhī nigerān

Müteveccih olup a‘ zāsı ile
Cism-i pākiyle dönerlerdi bile

Serine tābi‘ idi hem cesedi
Bunı terk itmemiş idi ebedī

Dönüp etrāfına kıldıkca naşar
Secde eylerdi nebātāt[u] şecer

Nereye dönse o şaddi řālāk
Hāřılı bile dönerdi eflāk

Ümmete böyle ‘amel sūnnet itmiř
Bū Hureyreyle Enes böyle dimiř

Dönicek böyle döner ehl-i hūner
Sūnnet-i Ařmedi icrā eyler

Hep bu ma‘ nāyı bilür ehl-i řabūl
Hikmet-āmīz idi evřāf-ı Rasūl

Başını döndüri ğitmek ister
Vāķi‘ ā ādemi bī-hūrmet ider

Vaşf-1 Cesāmet-i Cesed-i Nebevī

Hem cesīm idi Rasūl-i Ekrem
Yarařur rūķ-ı mücessem dir isem

Cism-izîbâsına virmişdi revâc
Hil' at-ı tâc [u] kabâ-yıMi' râc

Enbiyâ hayline sulţân idi ol
A' zamu'l-kadr idi zî-şân idi ol

Ekmelü'l-halk idi ol hûb-hışâl
Zü'l-celâl itmiş-idi feyz-i cemâl

Olalıtâht-ı nübüvvetde muķîm
Cilve-gâhıydı anıñ ' arş-ı ' aẓîm

Şâhib-i hüsn [ü] behâidi Rasûl
Hâşılı ' âyn-ı vefâ idi Rasûl

Gelmemişdi bilürinsân anı
Yaradılmışda anıñ aķrânı

Yaraşurdu nitekim hûr-ı cinân
Serv-қaddine yeşiller her ân

[125^a]Ekşeriâg-idilibâsı o gülüñ
Yüzi ağıydı gürûh-ı rusülûñ

Dürr-i yektâ idi ol deryâ-dil
Nola ger olsa beyâza mâ'il

Geh zuhûr eyler idi ol gül-i âl
Hil' at-ı sürhle hurşîd mişâl

Bunı tahķîķ bil o reşk-i sürüş
Oldı hûrâ gibi hem sündüs-püş

Ya' nî kim ince laţîf atlaslar
Giydiler devlet-ile Peygamber

İbn ' Āzib didi bu re'y-i münîr
Nehy olunmazdan ezel lebs-i ħarîr

Bürinürdi daĥi ol meh-pāre
Za' ferān-ile boyanmış cāre

Gāh ol tāt-ı ser-i Āl-i ' Abā
Yüñden eylerdi kabāsın farazā

Bu kadar qadr-ile ol zāt-ı şerîf
Mescideöyleiderdi teşrîf

Ol siyāh cāmede ol pāk-i cihān
Āb-ı ħayvān idi zulmetde nihān

Qara şālagiricek āyîne-veş
Buluda girdi şanurlardı güneş

Geçüp ol qaşları yā mihrāba
Luţf-ile dirler idi aşhāba

Ben kulum kullarıñ esvābı budur
Hem ' ubūdiyyetiñ ādābı budur

Bu tefāşîli müberhen merķūm
Sābit etmişdürür İhyā-yı ' Ulūm

Vaşf-ı Dı̄de-i Pür Nür-ı Peyğamberī

Mest-i ‘ıřķ olmağın ol çeşm-i ħumār

Ĥumrete mā’ıl idi bir miķdār

Sı̄ne-çāk-ıdi Rasūlūñ her ān

Ol iki ķanlu gözine furķān

‘Ayn-ı a‘lāsını gāh [u] bī-gāh

Ėayra baķdırmaz idi ‘ayn-ı ilāh

Sākinān-ı ĥarem-i gerdūnı

İtdi ĥūnī göziniñ meftūnı

Ėurretül-‘ayn-ı Ĥalīl idi o ĥūb

Aña mirāř idi ol cezḇ-i ķulūb

Dı̄desinde nedürer dirseñ ol āl

Dağı çeşminde idi cām-ı viřāl

Devlet olmuşdı o gözler dı̄ne

‘Ayn-ı iķbāl idi ĥūru'l-‘ıne

Ĥaste-i ‘ıřķ[ı] idi ser-tā-ser

Ėahramānī göziniñ rüstemler

Baķsa ol ‘ilm-i ledün sulṭānı

Rūḥuñ ağızına gelürdi cānı

Dil-řikār olsa ne var çeřm-i Rasūl

Kuḥl-i mā-zāğlameķḥūl idi ol

Görmemişdi raşad-engîz-ibaşar
Gözleri gibi Hudâyî gözler

Muttaşıl ol iki çeşm-i şehbâz
Sâha-i ‘arşı iderdi pervâz

Māsiva'llāha nazar kılmadı hem
Hiç ‘aynındadegildi ‘âlem

[125^b] Vaşf-ı Müjgân-ı Sa‘âdet-i Peyğamberî

‘Ukubât içre o seyf-i şârim
Ya‘nî ferzend-i Mu‘ayyib didikim

Tîr-i müjgânı siyâh idi anıñ
Târ-ıgiysûsi gibi hûrânıñ

Qara kiprikdegil ey ehl-i uşul
Sürme-i leyle-i Mi‘râc idi ol

Mülk-i cân [u] dil-i ‘uşşâka meger
Nâvek-endâz idi ol kiprikler

Eylemişdi anı el-hağ Şâni‘
Tîr-i müjgânını naşş-ı kâfı‘

İbn‘İmrânı o mest-i Şamedî
Hâşılı kipriğine aşmaz idi

Didi evşâfın mâdiḥ mû-be-mû
Çeşm-i âhûsı uzun kipriklü

Mîl-i kuhl itmese de bî-teklîf
Ekhelül'-ı ayn idi ol zât-ı şerîf

Kuhl-i kudretle mûkahhal idi ol
Her huşûşıyla mükemmel idi ol

Vaşf-ı Ebruvân-ı Sa'âdet-i Nebevî

Daği Mâlikle Ebî Hâle didi
Mâh-ı nev gibi açık kaşlu idi

Tâb-ı dîdâr-ı Hudâ bile Rasûl
Bir hilâl olduğına dâl idi ol

Milket-i hüsnî o tîğ-i ebrû
Sell-i seyfi ile açmışdı kamu

Ham-ı ebrûsına olmazdı mişâl
Çanadın bükse hümâ-yı ikbâl

Çaşınıñ kûşe-i penc tâbı
Câmi'-i hüsnüñ olup mihrâbı

Tâk-ı ebrûsı ile ol melek
Tâkatı tâk idi çarh-ı felek

İki ebrûlarınıñ arası hem
Sîm-i hâliş gibi idi her dem

Şâf [u] berrâk [u] ziyâ-güster idi
Ya' nî hâliş gümüşe beñzer idi

Kaşları arasın itmişdi Hudā
Evc-i eflāk-ı şerī' atdaSühā

Na' t-1 Ebruvān-1 Şerīfleri Bi-rivāyeti Hākīm binHizām

Böyle naql itdi Hākīm bin Hizām
Ham-1 ebrū-yı Rasūl-i ' allām

Gösterişdeydi hilāl ile şerīk
Meh-i nev gibi tavīl [ü] bārīk

Çekse pergār-ı ezel aña mişāl
Kāşı pergārına beñzerdi hilāl

Süre-i Fetḥ idi ol cebhe-i māh
Medd-i ebrūsı idi bismi'llāh

Ol güzel gözleri mihrāb anıñ
Kıble-gāhıydı bütün dünyānıñ

Kaydına şayd-ı kulūbuñ ya meger
İki kullāb idi ol ebrūlar

Kābe kavseyn-ıtezekkürde' ıyān
Ġaraż ol kaşı kemān idi hemān

[126^a] Ġurreye beñzer idi her ciheti
Ya' nī bārīk [ü] tavīl idi katı

Tākatın itmişdi ' arşıñ tāk
Ham-1 ebrū-yı Hābīb-i āfāk

Ġurreniñ bükdi belin bī-teklīf
Gökde ol ħancer-i ebrū-yı şerīf

Ķaşların vaşf idemez ehl-i maķāl
Şarf iderse ne ķadar ince ħayāl

Nice diķķatler olursa her ān
Mū-şikāfın idemez ķılca beyān

Tīġ-ı tevĥīd idi ebrū-yı Rasūl
Görinürdi iki seyf-i meslūl

Ĥāşılı ince ve tūlānī idi
Bil muĥaķķaķ ħaţ-ı reyĥānī idi

Diger Vaşf-ı Ĥācib u Bīnī-i Sa‘ ādetleri

Meh cebīniyle o bīnī-i şerīf
Ĥūb [u] hemvār idi mevzūn [u] laţīf

Ĥācibeynine yakın olan yir
Bir sehil yüksek idi dir Cābir

Görinür idi o bīnī-i ‘Arabī
Ķarşudan murtefi‘ u'l-enf gibi

Anı itmişdi Ĥudā-yı Mūte‘ āl
O mehiñ evc-icemāline hilāl

Hem o bīnī ķaşı mābeyn ile
Kāf [u] hā şekli idi ‘ayn ile

Şol kadarhüb ol enf-i münîf
İdemez ehl-i ma' ârif ta' rif

Şanki vaż' itmişdi baht-ı bülend
Mehçe-i hüsne gümüş bāzū-bend

Tiğ-ı' arşa aşılmış ya meger
Vech-i pākindeki enf-i hoşter

Sidreden ayrılacak Rūhu'l-Emîn
Gül gibi koğusun alurdı hemîn

Güyyā enf-i Ḥabībü'r-Raḥmān
Gonca-i verd-i sefid idi hemān

Dā'im eylerdi o devletlü meşām
Kurb-ı Ḥaḫ rāyahasın istişmām

Vaşf-ı Dendān-ı Lü'lü'-i Peyğamberi
Mūnis-i hücre-i ḥāş-ı Nebevî
Enes ol Ka'be-i dīn rāh-revi

Naẓm idüp gevher-i dendānın anıñ
Didi ol pād-şeh-i yektānıñ

Dişleri şāf idi hem seyrek idi
Rişte-i dendāne-i dürden yek idi

Açsa gevherlerin ol baḫr-i şeref
Kef geçerdi dürr-i deryā-yı şadef

Sırr-ı şun‘ idi ol esnān-ı şerīf
Bir numūneydi aña nazm-ı şerīf

Olalı çarḥ-ı zümürred peydā
Enbiyā içre o dürr-i yektā

Lü‘lū‘-i ter gibi o bir dāne idi
Ya‘nī evzā‘ [ı] mülūkāne idi

Aña olmazdı muḥaṣṣalhem-ser
Kān-iimkānda olan gevherler

[126^b]Güiyā ol dūr-i dendān-ı nefīs
İki mıṣrā‘ idi mevzūn u selīs

Şöyle maṭbū‘ idi ol silk-i dürer
Aña meyyāl idi bi‘ṭ-ṭab‘ beşer

La‘line virmişdi ḥüsn [ü] cemāl
Dişleri iki dizi incü mişāl

Vaşf-ı Kelām-ı Mu‘ciz-Beyānları

Şīr-i Ḥaḳ didi o mescūd-ı melek
Feyz-i ḥikmetle tekellüm idicek

Anıñ öñ dişleri itdikce zuhūr
Zāhir olurdı hemān şu‘le-i nūr

Şöyle ifrāt-ile berḳ eyler idi
Meclisi maṭla‘-ı şarḳ eyler idi

H̄in-i güftārda olurdı ʿıyān
Ḳadr [u] kıymet-şiken-i cevheriyan

Hırz-ı hüsn içre ol esnān-ı güzīn
Sīn-i esnān idi gūyā ki hemīn

Yaʿnī olmuşdı o dürr-i meknūn
ʿĀleme bāʿ iş-i tefrīc-i ʿuyūn

Silk-icevher gibi ol ʿıkd-i leʾāl
Şuʿle-dār idi dimiş ehl-i maḳāl

Nuṭka gelse o süḥan-dān-ı selīm
Reşk iderdi kelimātına Kelīm

Laʿl-icān-baḥş olunca gūyā
İmrenürdi lebine āb-ı beḳā

Meger olurdı o laʿl-i mümtāz
Hoḳḳa-i lüʾlūʾ-i şandūka-i rāz

Vaşf-ı Ḥande-i Saʿādetleri

Ümmü Maʿbed yetirüp taḥḳīḳa
Didi hem ʿĀʾişe-i Şiddīḳa

Gülse ol iki cihānıñ güneşi
Yaʿnī ol encüm-i evc-iḲureşī

Ḥandeden devlet-ile olsa ʿıyān
Deheninden o mübārek dendān

Yıldırım gibi dırağş eyler idi
‘Ālemi nūr ile pūr eyler idi

Görinürdi hem o dendān-ı şerīf
Tolu dūr dāneleri gibi latīf

Nūr ile toptolu idi o dehen
Şu‘ lesiydi tolu gibi görinen

Meger olmuşdı o sīmā-yı besīm
Şadef-i ma‘ rifete dürr-i yetīm

Şeb-i mi‘ rācdayümn-i dīdār
Naḥl-i ümmīdin idüp berḥūrdār

Anı her vecihle şād itmişdi
Kayd-ı teklīf aradan gitmiş idi

Nola bī-kayd-ı tekellūf her ān
Gonca-veş gülse o verd-i ḥandān

Ḥandesi idi tebessüm o gülün
Ya‘ nī sulṭān-ı mülūk-i rusülün

İbn ‘ Abbās dir ol ḥāş-ı Ḥudā
Gülmeye eyler idi istiḥyā

Gülse ol ḥüsrev-iseyyāre-sipāh
Şevkden dıtrēr idi ‘ arş-ı ilāh

Qatı şermende o dīnīñ senedi
Qahqaha itmedi dirler ebedī

Şöyle maḥbûb idi ol sidre-cenâb
Kim melek bakmağa eylerdi ḥicâb

[127^a] Bir gün ol tûti-i gülzâr-ı vişâl
Ḳahḳaha itmediler kebk-mişâl

Diger Şıfat-ı Ḥande Be-rivâyeti Ebâ Hureyre Raḍıya'llâhu ' Anh

Bû Hureyre şıfat-ı âḥerde
Dir bu ma' nây[1] daḥi bir yerde

Faḥr-i ' Âlem güliceḳ dişleriniñ
Daḥi meḳşûf olıcaḳ cevheriniñ

Nev dıraḥşân idi mihr [u]meh-i nev
Kevne şalardı ser-â-pâ pertev

Lem' a eylerdi o nûr-ı bâhir
Şu' leler zâhir olurdu yeryer

Şöyle şeffâf idi ol cevher-i şâf
İncilâsıyla tölardı eṭrâf

Gülse i' zâz ile ol nesl-i melek
Nüh felek dir idi el-' izzetü lek

Olmasa dişleri mişbâḥ-ı zulem
Zulumât içre ḳalurdu ' âlem

Buldu anıñla şeref dîn [ü] düvel
Şan reh-i şer' a dikildi meş' al

Gül-i handāna dönüp açsa dehān
Feyz-i nūr eyler idi ol dendān

Zāhir olurdı ziyā-i envār
‘Aksi dīvāra düşerdi her bār

**Vaşf-ı Āfitāb-Tāb-ı ‘Ālem-i Vech-i EnverBe-rivāyet-i ‘Aliyyi Ḥaydar
Kerreme'llāhu Vecheh**

Didi ol mazhar-ı envār-ı celī
Esedu'llāh-ı velī ya‘nī ‘Alī

Rūy-ı ruhsārı degirmiydi anıñ
Nitekim cirm[i] meh-i tābānıñ

Yüzi beñzerdi müdevver aya
Zātı āyine idi Mevlāya

Sāğar-ı ‘ārız-ı meh-sīmāsı
Bāde-i ‘aşkıñ idi mücellāsı

‘Arz-ı ḥüsn itse o maḥdūm-ı Ḥalīl
Yūsufun añmaz idi İsrā’ıl

Şöyle pür-nūr idi ol vech-i ḥasen
Aña bakılmaz idi şevkınden

‘Ālemi devlet-i nāgāh gibi
Tāb-nāk eylerdi māh gibi

Vāzıñ itmişdi o yüzden Fettāḥ
Nidügin āyet-i *fīhā misbāḥ*

Ka‘be-i vechine itdikce nazār
Secde eylerler idi şems [ü] kamer

Deyr-i ‘ālemde o rūy-ı pür-tāb
İtdi āteşgede-i Farsī harāb

Mu‘cizāt-ı ruḥunuñ bi'l-icmāl
İdemez naḳlini ‘aql-ıfa‘āl

Āfitāb-ı felek-i dīn idi ol
Merdum-i çeşm-i Hudā-bīn idi ol

Şol kadar hūb idi ol vech-i cemīl
‘Āşık-ı hūsn-i cemāliyi Celīl

Bāğ-ı hūsn içre o rūy-ı rengīn
Bir açılmış güle beñzerdi hemīn

Vaşf u Keyfiyyet-i Vech-i Sa‘ādet
[127^b] Didi ol mefḥar-i mevcūdātūñ
Ya‘nī peygamber-i ferruḥ-zātūñ

Vech-i pākinde olan laḥm-i laṭīf
Ne keşīr idi demişler ne ḥafīf

Hem daḥi ol iki ruḥsāre-i ter
Ḳatı çok etli degildi dirler

Hāşılı ḳavl-i eşaḥḥ bu ki Rasūl
Ya‘nī ol çeşme-i ḥurşīd vuşūl

Buğday renklülerin ağı-idi tamām
Ṭal‘ atında var idi şafvet-i tām

Gün gibi baksañ o bedr-i ekmel
Sebburek gibi görünürdi sehel

Ne ṭavīl idi o ṭal‘ at ne қаşīr
Fuṣaḥā aña esīlū'l-ḥad dir

Deheni la‘l-i lebi devlet ile
İ‘tidāl üzre idi gāyetle

Kevşer-i la‘line etmişdi Celīl
Selsebīli ser-i kūyunda sebīl

Na‘t-ı Tele’lū’-i Vech-i Enver Bi-rivāyeti Ebī Hāle Raḍıya’llāhu ‘Anhā
Hem daḥi İbn ebī Hāle didi
Bedr-i ruḥsārı kamer gibi idi

Leyletū'l-bedr olıcaḳ cirm-i kamer
Nice raḥşān ise ol‘ārızı ter

Şöyle tābān [u] dıraḥşende idi
Mihr-i enver gibi tābende idi

Didi gül ruḥlarına zū'n-nūreyn
Tāb-ı ‘ışḳ olmuşdı zīver [ü] zeyn

Ya‘nī virmişdi şarāb-ı vuşlat
Cām-ı ruḥsārına nūrāniyyet

Yüziniñ māşıta-i şun' -ı Celāl
Ağın ağ itmiş-idi alını al

Şu' lesi şāmil idi her bāba
Gökte ға'n eyler idi mehtāba

‘Arz iderdi şu' ā' ın şām [u] seher
Ruḥuna Ḥazret-i Kur'ān ekşer

Luṭf-ile eyleyecek ref' -i niḳāb
Cirm-i ḥurşīdi eridirdi ḥicāb

Āfitāb-ı ruḥ-ı raḥşān-ı Nebī
Māh-tāb eyler idi tīre şebi

Vaşf-ı Cebīn-i Sa'ādet-i Peyğamberī
Ya' nī ol cebhe-i ḥurşīd-eşer
Nitekim çeşme-i mihr-i ḥāver

Vāsi' [ü] pāk [u] ziyā-güster idi
Felek-i ḥüsne meh-i enver idi

Anıñ etmişdi cenāb-ı Ḥālık
Kereminden yüzün ağ alını açık

Bī-ḳarīn idi hem ol bedr-i cebīñ
Nitekim āyīne-i şer' -i mübīn

‘Āleme olmuşdı şu' le-figen
Pertev nūr-ıḤudā alnından

İdeli gün gibi el-kışşa zuhūr
Ziver-i ‘arş-ı berīn idi o nūr

Cebhesin kılmış-idi Rabb-i enām
Levha-i hāk-ı serāy-ıİslām

Mālik-i manşib-ı vaşl idi Rasūl
Aña tevķī‘-i hümāyūn idi ol

Ne‘aceb olsa ger ol cebhe-i pāk
Rūşenā-bağş-ı ‘uyūn-ı eflāk

[128^a] ‘Arşdan itmege bir kerre nazar
Cān virirdi aña rūhānīler

Naşş-ı tenzīl-i melāhatda ‘ıyān
Ve‘d-*duḥā* idi şerīf alnı hemān

Vaşf-ı Mūy-ı ‘Anber-Būy-ı Nebevī
Daḡi müşgīn saç[1]bā-ķavl-i şarīḡ
Ne kıvrıcık ne tavīl idi şaḡīḡ

Leyle-i zūlf-i şeb-āsāsı anıñ
Sırr-ı meknūn[1] idi İsrānıñ

İttifāk itdiler eşrāf-ı ‘Arab
Ekşer ol mūy-meyānıñ saçı hep

Sem‘-i pākine çü tār-ı ‘anber
Peşber-ā-ber görünürdi ekşer

Hem ol eflāk-ı cemālîñ māhı
Kākülün dört böler idi gāhı

İki yanından idüp iki bölük
Düş-ı pākine bırağurdı çözüük

Ol dü-tā zülfden ol üzn-i şerîf
Görinürdi meh-i nev gibi laṭîf

Ṭuṭdı ol kākül-i müşg-efşānı
Rub‘-ı meskūn ile çār-erkānı

Oldı ol zülf-i ḥafıyyü'l-elṭāf
Nāfe-i misk-i Benî ‘ Abdü Menāf

Kākülü itdi perişān meleği
Biribirine düşürdi feleği

Hem o mecmū‘-ı ‘ ulūm-ı ‘ ālim
Zübde-i zümre-i Āl-i Hāşim

Gāh giysüler içinde düşün
Çıkarup ḥalkıñ alurdı ḥuşun

Sem‘-i pākiyle iderdi işğā
Gökde Cibrīle ne emr itse Ḥudā

Ṭoğalı gün gibi ol māh-cemāl
Bende-i ḥalka-begüşuydı hilāl

Tārumār olsa o zülf-i şeb-gün
Nice Leylālar olurdı Mecnūn

Gāh ol ʔurra-i ʕanber-nesebi
ʔağıdırdı ʔulağı üzre Nebī

Boynunuñ nūr iderdi her ān
Tār-ı zūlf[i] arasında lemaʕ ān

Şuʕ le-i gerden-i şāfı pākı
Pür-ziyā eyler idi eflākı

Vaʕfı Liḥye-i Saʕ ādet-i Peygamberī

Ol ḥudāvend-i ḥudāvendānıñ
Yaʕ nī ol zāt-ı ʕazīmü'ş-şānıñ

Re's-i pākinde uşulı çoğ-idi
ʔatı çok tār beyāzı yoğ-idi

Ol mübārek şaḫalından bunu bil
Aıncağ ağarmış-ıdı on yedi kıl

Daḫi icmāʕ -ile merdān-ı İlāh
Didiler liḥye-i müşğīn-i siyāh

Ne ʔıvırcık ne dırāz idi ʔatı
[128^b] İʕ tidāl üzre idi her ciheti

Ḥūb idi ʔūb-ı zeneḫdānı anıñ
Sāʕ id-i şunʕ idi çevgānı anıñ

İtdi ol cāh-ı zeḫan nice zamān
Yūsufuñ başına Mışrı zindān

Şeb-i Kadr idi o riş-i maqbûl
Ya meger sûre-i *Ve'l-leyl* idi ol

Hüsnüne virmiş idi revnak [u] fer
Lem' a-i nûr-ı siyâh idi meger

Az idi seble-i ferhündeleri
Mülk-i Rûmuñ nitekim misk-i teri

O sa' âdetlü mehâsin el-hakk
Tîb-i 'arş ile idi müstağrak

Vaşf-ı Gerdân-ı Hazret-i Peygamberî

Bû Huceyf-ile didi bunı Harîm
Olalar kurb-ı himâyetde muķîm

Gerden-i pâk-i Rasûl-i âfâķ
Ėâyet ağ-idi be-Ėâyet berrâķ

Meclis-i hûsne didi ehl-i uşûl
Gûyiyâ sîm şürâhî idi ol

Boynı Ėâyetde laţîf idi anıñ
AĖsenü'l-'unkı bütün dünyânıñ

Ėâlib olmuşdı o gerdân-ı güzîñ
Şem' -i kâfûr-ı serâ-perde-i dîn

Anı Ėalk itmişdi Ėakk mümtâz
İ' tidâl üzre ne kûteh ne dırâz

Gerden-i pākine dirler şürrāḥ
Hergiz itmezdi eşer şems [ü]riyāḥ

Boynı ağın anıñ aşḥāb ekşer
Nūrdan meşrebe idi dirler

Ṭavḳ-ı gerdān[ı] idi ḥubb-i Ḥudā
‘Unḳ-ı pākinde ridā idi rızā

Boynuna almasa ‘aşḳı ol ḥān
Boynı baḡlu ḳulı olmazdı cihān

Vaşf-ı Şikem-i Pür-Ḥikem-i Nebevī

Perde-dārān-ı şebistān-ı edeb
Göḡsi ḳarnı ile ber-ā-ber idi hep

Pāk baṭnı ile o nāzik sīne
Ḥūb [u] hemvār idi birbirine

Cism-i şāfiydı leṭāfet ābı
Nāf deryā-yı şafā girdābı

Nūr-ı maḥẓ olsa ne var cism-i Rasūl
Şu‘le-i şem‘-i tecellā idi ol

Nāf-ı müşḡinin iderler el’ān
Şaḥn-ı cennetde ġazālān-ı cinān

Dem-be-dem keşf olıcaḳ ol pehlū
‘Arşa varırdı şadā-yı hū hū

İ‘tidāl-i bedeni olsa ‘ıyān
Mihr [ü] māh itdi şanurlardı kırān

Şadr-ı zībāsı ile çün gül-i ter
Şikem-i pür-ḥikem-i Peygamber

Hāşılı düpdüz idi āyine-veş
Şāf [u] yeksān [u] muşaffā bī-ğış

Gāh ol şāh-ı ‘ināyet mu‘tād
Ya‘nī bā‘ış-i ıslāḥ-ı ‘ibād

Şafḥa-i sīnesin itse meftūḥ
‘Ālemi ḳaplar idi feyz-i fütūḥ

‘Aşḳa olunca maḥall-i teşrīf
Nice olmak gerek ol şadr-ı şerīf

[129^a] Vaşf-ı Şadr-ı Münşerihleri

Ol muḳīmi ḥarem-i Mevlānī
Ya‘nī ser-ḥalkası maḳbūlānī

Sīnesi ḡāyet-ile vāsi‘ idi
Nūr-ı sāṭı‘ gibi hem lāmi‘ idi

Vaşf idenler o felek ṭāvūsun
Didiler etlü idi pehlūsun

Şol ḳadar aḳ idi ol şadr-ı kebīr
Anı şanurdı gören bedr-i münīr

Didi aşhāb idüp ekşer taşrīh
Aķ gūl gibi beyāz idi şaḥīḥ

Feyz-i nūr itse ne var şadr-ı Rasūl
Maḥzen-i nūr-ı hidāyet idi ol

Olmasa sīnesi yenbū^ʿ -ı ḥikem
Levḥe yazmazdı bu aḥkām[ı] kalem

Vüs^ʿ at-i şadrına yetmez mi güvāḥ
Şıḡdı anda bu kadar sırru'llāḥ

Nūr-ı vaḥdet silüp āyīnesini
Ṭoldurup sīnesi gencīnesini

Ya^ʿ nī ol şadr-ı zevi'l-ḥullāti
İtdi mir'āt-ı tecelliyāti

Öykünürdi eger olsa dil-keş
Sīne-i mehveşine kūrş-ı güneş

Āteş-i şem^ʿ -i Cemāl-i ezeli
Odlara yakmışdı ol güzeli

Göḡsi mevzūn idi ṭāvūs gibi
Ṭā'ir-i kudsi idi müntesibi

Vaşf-ı Menkıbeyn-i Sa^ʿ ādet-i Peyḡamberi
İttifākı budurur ^ʿirfānıñ
Kim ser-i dūş-ı hümāyūnı anıñ

Ėayra nisbet büyük idi dirler
Cism-i pākini gören ehl-i nazār

Omuzunda var idi iki misle bũ
Nāfe-i misk gibi bir nice mũ

Mübtelā idi o mũya ekşer
Ne kadar var ise kerrübīler

Hep bu ma‘ nāyı bilür pīr [ü] civān
Yaşşı bağırlı idi Faḥr-i Cihān

Milket-i dīne medīneydi o ten
Nūrdan bürc idi gũyā o beden

Pāy-māliydi anıñ mūr-mişāl
Nerre-şīrān-ı tebestān-ı celāl

Bağrınıñ ortası hem etlü idi
Bir kerem şāḥibi devletlü idi

Ten-i sīminde leṭāfet var idi
Sikke-i mühr-i nübüvvet var idi

Genc-i ‘ ilm idi o maḥdũm-ı melek
Lā cerem genc ise maḥtũm gerek

Aṭlas-ı çarḥ-ı melāḥatda meger
O nigīn olmuş idi bir ũlker

Mevzı‘ -ı ḥātem ise arḳasınıñ
Şağ yanına ḳarīb idi anıñ

Zāhir olsa eger ol naḡş-inigīn
‘İbret alurdı nigārende-i Çīn

Aña virmişdi kemāl-i revnaḡ
Ḥikmet-endūz-ı *ve kul cā ‘e’l-ḡaḡḡ*

Didiler anı idenler ta‘rif
Bir büyük ḡāl idi ol mühr-i şerīf

[129^b] Simsiyāḡ şaruya mā’il idi
Aña diḡḡatle naḡar müşkil idi

Var idi dā’iresinde müşḡīn
Mūylar ḡoş biribirine yaḡın

Meşelā at yelesi gibi o mū
Dik ṡurup çevresin almışdı ḡamū

Ten-i pākinde o ḡāl-i sāde
‘Anber-i ḡālīş idi deryāda

Zīr-i dest itmişdi bārī Ḥudā
Ḥātem-i mühr-i Süleymānı aña

O ḡazāl-ı ḡarāma nāfe-şıfat
Ḥāl-i müşḡīni virirdi zīnet

Vāḡı‘ā ḡatm-i nebiyyīn idi ol
Geldi pes mühr-i nübüvvetle Rasūl

Kūs-ı şer‘inde o şāḡīñ seḡerī
Güm güm ötdi feleḡiñ ḡubbeleri

Vaşf-ı ‘İzām-ı Sa‘ādet-i Peyğamberī

Vaşf idenler o ma‘ālī nesebi
Didiler iri kemiklü idi Nebī

Üstühān-ı bedeni pāk [u] tamām
Ya‘nī cisminde olan cümle ‘izām

Her biri iri [vü] merdāne idi
Şūret [ü] sīreti şāhāne idi

Cesedi vaşfın iden nāzik dil
Cüşşe-dār idi demiş ve'l-ḥāşıl

Beyza-i kevnī o şehbāz-ı enām
Ḳanadı altına almışdı tamām

Mālikü'l-mülk-i vişāl idi Nebī
Ol idi kevkebesiniñ sebebi

İhtişām-ı şeref-i zātından
Utanırdı felek-ipīr-efgen

Ḳapusun ḡayli melek bekler idi
Cümle ḡuddām feriştehler idi

‘Azamet şānına itmişdi nüzūl
Sāye-i ‘arş-ı ‘azīm idi Rasūl

Vaşf-ı ‘Aḡudeyn-i Sa‘ādet-i Nebevī

Rāviyān-ı ḡaber-i peyğamber
Hep bu ma‘nāy[ı] beyān eylediler

Cümle a‘zâ-yı şerîf-i nebevî
Biribirinden idi tünd [ü] kavî

Sîm-isâ‘ idleri bâzûlar ile
Daği uylukları sâkıyla bile

Huşk [u]bârîkdegil tol[ı] idi
Hâlîkîñ muķbil-i maķbûlî idi

Ol sa‘âdetlü mübârek a‘zâ
Şun‘ı Yezdân idi bî-çün [ü] çirâ

Hâşılı hûb idi her ‘uzvı anıñ
Cümle âyâtı gibi Qur’ânıñ

Yek idi biribirinden bî-şekk
Levh-i dilden idegör şübhei hakk

Sâ‘idin bilünürdi her gâh
Sırr-ı *lâ kuvvete illâ bi’llâh*

Şadef-i cism idi cevher-i cân
Şâf bir pâre-ibillûr idi şan

Nûrdan iki sûtûn idi hemîn
Cesedinde ol iki rân-ı güzîn

Daği ol sâķ-ı mübârek pâye
Pây-ı ‘arş idi aña hem-sâye

Kevkeb-i bahtını itmişdi bülend
Feleği andan iden fâ‘ide-mend

[130^a] Vaşf-ı Dest-i Peyvest-i Nebevî ve Pây-ı Sa‘ âdet-i Peygamberî

Feyz-i hikmetde olup müsta‘id

Böyle tafşîl ider İbn Hâlid

Elleri ayası ol sulţânıñ

Dağı ayakları altı anıñ

Vasi‘ [u]pâk idi nâzik mergûb

Berg-i gül gibi laţîf hem hûb

Pâyı vü desti yanında anıñ

Dest [ü] pāsı yoğ-idi hûbânıñ

Ėatı mevzûn idi dir ehl-i naţar

Ol kerâmetlü mübârek eller

Cân-ile olmuş-ıdı el-hâşıl

Yed-i beyzâsına Mûsâ mâ‘il

Tîğ-ı engüşt-ile ol mûnis-i Hakk

Ėameri itdi semâda iki şakk

Pençesindeydi anıñ şâm [u] seher

Ėabza-i kavs-ıkazâ-ile kader

Cümleden bu küre-i kevn [ü] mekân

Dest[i] çevgânına top idi hemân

Sâķî-i Kevşer ayağını anıñ

Bûse-gâhı idi dir Rıdvânıñ

Yüzini itmişdi pâyına ferş
Bu kadar ʿizzet [ü] iclāl ile ʿarş

Leb-i deryā-yı leṭāfetde hemîn
Māhî-i sîm idi ol pây-i güzîn

Aña olmuşlar idi pây-ı kâdem
Ḥayl-i ğılmân-ı muʿanber-perçem

Nüh felek öpmeğe ḥāk-i kâdemin
Günde toḡuz tolanırdı ḥaremin

Naʿl-i şîr-i nigîn irüp itmeğe būs
Yaḡdı göklerde Şüreyyā fânūs

ʿArşa āheng idicek çarḥ-ı felek
Döşedi pâyına bir şāh-ı nîk

Zîr-i pâ itdi bisâtında Ḥudā
Rûy-ı pür-ḥālını ğılmânıñ aña

Oldı her seng-i ser-i kūy-ı Rasûl
Gerden-i ḥûra ḥamāʾil meftûl

Hem didi vaşf iden ol verd-i teri
Müşg-būy idi eli ayaları

Merḥabā eylese bir kimseye ger
Devlet [ü] ʿizzet ile Peyğamber

Bir iki gün aradan itse mürûr
Belki hem bir nice eyyām [u] şuhûr

Ṭuyulurđı nitekim verd-i çemen
Ol kişi rāyiḥa-i ṭayyibeden

Nāfe-i müşg-i cihān idi o cān
Būy-ı müşg olmaz efendi pinhān

Vaşf-ı Engüş-t-i İnşikāk-ı Kamer-i Peygamberi

Bū Ṭufeyl ol fużalāya ser-ḥayl
Didi cānıyla olup iki ṭufeyl

Her bir engüş-t-i hümāyūnı anıñ
Ḳalem-i şun‘ı idi Mevlānıñ

Dest-i zībāsı ḳazā-ḳısmet idi
Yed-i ‘ulyāsı ḳader-ḳudret idi

Naḥl-ı firdevs idi bālāsı meger
Sīmden şāḥlar ol parmaḳlar

Ḥāme-veş her biri mevzūn [u] ṭavīl
Mīl-i miftāḥ-ı der-i luṭf-ı Celīl

Yazmamışdır ḳalem-i Rabbānī
Ḥāme-engüş-tüne anıñ şānī

[130^b] Sā‘ idi besmele şekliydi hemān
Aña *nūn ve'l-ḳalem* olmuşdı beyān

Dest-i ‘ulyāya şunardı ke’si
Fenn-i iḥyāda yedi ṭulāsı

İtdi ol ebr-kef-i deryā-bār
Gülşen-i dehre nişār-ı envār

Oldı ol seyyid-i bi'l-istiḥkāk
Ekremü'l-halk [u] kerīmü'l-aḥlāk

Ḥatemiyydi ol yed-i Fārūḳuñ
Ḥall-i ‘ aḳdi dükeli maḥlūḳuñ

Böyle dir şāhib-i İhyā-yı ‘ Ulūm
Yanına varsa eger bir ma‘ şūm

Luṭf-ile oḥşasa ol kân-ı kerem
Ya‘ nî sultān-ı selāṭīn-i ümem

Sā’ir etḫālīñ içinde o şabī
Ḥāşıl eylerdi metā‘ -ı edebi

Ḳoḳusundan bilinürdi fi'l-ḥāl
K’āña el sürdi Rasūl-i Müte‘ āl

Nice gün gitmezdi rāyiḥası
Müşg-i ter gibi olurdı nefesi

Vaşf-ı Cesed-i Sa‘ ādet-i Ḥazret-i Nebevī
Cism-i tābende-i maḥbūb-ı Ḥudā
Şāf idi mihr-i münevver gibi tā

Nūra beñzerdi ten-i bī-mūy[1]
Nice medḥ eyleyen ol pehlūyı

Gūyiyā ʔulzūm-i envār idi ol
Şādef-i lūcce-i dīdār idi ol

Hem o maḥbūb-ı müselleml-üslūb
Bedenin açsa olurdu daḥi ḥūb

Dem ururdu eger açılsa sūḥan
Bend-i pehlūsı anıñ fātīḥadan

Nūrdan serv idi ol sīm-endām
N'ola dirlerse ‘umūdū'l-İslām

Ġıll [u] ġışdan dili pākīze idi
Mūydan niteki ‘uzvı cesedi

Şafḥa-i şadrına irmezdi keder
Pūr-ġubār olsa eger baḥr-ile ber

Bār-ı şīr itmek-içün bī-teklīf
Cümleten çeşm idi ol cism-i laṭīf

Pāk idi mūydan ol nāzik ten
Ebeden kılludegildi o beden

Bir mücellā gümüş āyīne gibi
Şāfī bī-mū idi pehlū-yı teni

Vaşf-ı Ḥaṭṭ-Keşīden-i Şadr-ı Sa‘ ādet-i Tā-be-Nāfe
Daḥi göğsünde eyā zaḥr-ı melek
O ġazāl-i ḥaremiñ nāfina dek

Hatt çekilmişdi siyeh kıllardan
Naql iderler bunu ‘ākıllardan

Levh-i Maḥfūz idi ol şadr-ı nigū
Aña gūyā qalem olmuşdı o mū

Şadr-ı pākinde degil mūy-ı Rasūl
Āyetü'l-kürsī idi ‘arşda ol

Daḥi göğsünde ve qarnında anın
Qılı yoğ-idi o nāzik bedeniñ

[131^a] Didiler vaşf iden ol şāf-dili
Yoğ-idi mesrebeden gayrı kılı

‘Uzv-ı pākinde anıñ ser-tā-ser
Hāşılı yoğ-idi hiç mūdan eşer

Muşḥaf-ı şadrında elif gibi o hatt
Mūydan çekmiş-idi ḥāme nuḳat

Tār-ı ‘anber gibi ol mūy-ı siyāh
Yaraşurdı nitekim hāle-i māh

Vaşf-ı Beden-i Sa‘ādet-i Terü Tāze-i Peyğamberī

Didi aşḥābla erbāb-ı ḥarem
Laḥmi ol cism-i şerīfiñ her dem

Tāze gül gibi muṭarrā idi hem
Bedeni pāk [u] muşaffā idi hem

Miřli olmaz-idi aşı avsıñ
G ller dirse felek firdevsiñ

‘Ahd-i eyy m-ı civ n  gibi t 
Ter   tamt ze idi ol a‘ z 

Ne tenezz l id p ol s m n ten
Ne zarar g r rdi m sinn olmadan

H  olur mu buña m nend-giy h
Ola pejm rde g l-i b g-ı  l h

Kendi ifn -y  v c d itdi vel 
R h-ı şırf idi ten-i b -bedeli

Mazhar-ı H yy-ı muh t  olmaz ebed
Ecel  skender  v z‘ itd gi sed

Ya‘ n  gitdikce o g lz r-ı ric l
T zelenmekde idi g nca miş l

V şf-ı Laħm-i Cism-i Sa‘ det-Enver-i H zret-i Nebev 
Cisminiñ laħmi haf f idi tam m
Laħm [u] řaħmıssı degildi o h m m

şaın ey ‘ rif-i ma‘ k l-şin s
Anı g yetde naħ f itme ıy s

Hem daı ol sened-i şer‘ -i m b n
Eyle z nn eyleme kim ola sem n

Ne za‘îf [u] ne katı etlû idi
Mu‘tedil bir ulu devletlû idi

Bûy-ı hûbıyla olurdu hoş-ter
Nefha-i müşg [ü] zebâd [u] ‘anber

Bedeni olsa nümâyân o şehiñ
Yüreği oynar idi mihr [u] mehiñ

Laḥm [u]şahmın didiler ehl-i derûn
Birbirinden ne füzûn idi ne dûn

İtmiş ol kaşr-ı vücûdın Üstâd
‘Adl [ü] dâd-ile esâsın bünyâd

Hulkı maḥbûb [u] güzel ḥilkati ḥûb
İsm [ü] resmi ṭarab-efzâ-yı ḳulûb

İ‘tidâl üzre idi pâk teni
Nûra ġârḳ idi ser-â-pâ bedeni

Vaşf-ı Kadd-ı Tûbâ-yı Sa‘âdet-i Ḥazret-i Peyġamberî

Orta boylu idi ol sidre-maḳâm
Ortalık anıñ ile buldı nizâm

Bâġ-ı Firdevsden anıñ bunı bil
Oldı bālāsına Tûbâ mâ’îl

Dikmedi serv nihâline bedel
Kâr-gâh-ı çemenistân-ı ezel

[131^b] Görmedi hāzin-i bāğ-ı cennāt
Eyle bir serv-i mülāyim-ḥarekāt

Gūyiyā ol rusülün pādīshehi
Gülbün-i ḥüsn idi yā serv-i sehī

Naḥl-i gül-bār kılp def'-i teraḥ
İtdi 'ālemlere ilkā-yı ferāh

Seyr idüp mu' cize-i kāmetini
Didi hep medḥ idüben ḥazretini

Görmedik böyle gül-i rūy güzel
Ten-i gül-būy güzel boy[1] güzel

Ne 'aceb olsa vasaṭ ḳadd-ı Rasūl
Ümmete vāsıṭa-i ḥaḳḳ idi ol

Nitekim naḥl-i gül-i bāğ-ı cinān
Vasaṭü'l-ḳadd idi ol serv-i revān

Diger Vaşf-ı Ḳadd-Şimşād-ı Nebevī
Ḥazret-i şā'ir ḥāşu'l-ḥāşıñ
Ya' nī ol dürr-i yemm-i iḥlāsıñ

Degil idi boyı hem şöyle ṭavīl
K'ola endām[1] perişān bunı bil

Müteferriḳ ola bālālıḳdan
Şāḥ-ı 'ar'ar gibi a'zā-yı beden

Daḥi ol pādiṣeh-i ʿallāme
Şanma kim ola ẓaṣīru'l-kāme

Şöyle kütāhdegildi ol ulu
Kim aña diyeler alçak boylu

Muʿtedil ẓaddını itmişdi Kerīm
Maẓharu'l-ḥulḳ-ı ʿaẓīmu't-taʿẓīm

Ẕāmeti olmuşdı İslāma
Lafzatu'llāh gibi ser-nāme

Naḥl-i bālāsı idi sidre-ẓarār
Zīver-i rüy-ı zemīn olsa ne var

Cism-i cān-perverin itmişdi Kerīm
ʿAlem-ārā-yı livā-yı ḥā-mīm

**Keẓālik Ẕadd-i Serv-i Bālālarınñ Her Bir Hālde İʿtidālını Vaşf ve Beyān
İder**

Haşılı evsaṭ iken ẓadd-ı Rasūl
Bir ẓavīl ādem ile yürüse ol

Ne ẓadar ẓadd-ı bülend olsa o er
Yine bālā-ter idi Peyğamber

Şoñra ayrılsa didi ehl-i Ḥicāz
Bu vasaṭ görünür idi o dirāz

Encüm-i ẓadri refīʿ idi müdām
Devlet-i şırf idi ol sīm-endām

Bir kişi her ne kadar olsa tavîl
Yanına gelse Rasûlûñ bî-kîl

Ol uzun boyludan ol pâk-güher
Yüksek olurdu el ayası kadar

Sidreden kaddine itdikce nigâh
Rûh-ı Kudsi dir idi tale bekh

İmtiyâzına o serviñ eşcâr
Ser-fürû eylediler Tübâ-var

Sidre-sâ idi o bâlâ-yı bülend
Aña irmezdi hayâl etse kemend

Vaşf-ı Meşy-i Sa'âdet-i Be-rivâyet-i Ebâ Hureyre Rağıya'llâhu 'anh
Bû Hureyre didi ol fahr-i kirâm
Kâtı sür'atle iderlerdi hırâm

[132^a]Görmedim bir kişi kim ol bî-bâk
Yürümekde ola andan çâlâk

'Âşık itmişdi anı ru'yet-i Rab
Su gibi tîz-rev olsa ne 'aceb

Ne yere gitse o mâh-ı Kureşî
Perçem-i hûr idi çârûb-keşi

Yola 'azm eyleseler 'izzet ile
Sür'at eylerler idi gâyetle

Çarh dīvāneye dönerdi hemān
O hıdīvānehırām ol cevelān

Qadd-ı Tūbāsını ‘arz itse o meh
Hūrlar dirler idi *Tūbā leh*

Müzd-i pākine virirdi şalāt
Qutb-ı eflāk-ı serī‘ ü'l-ḥarekāt

Tīz geçerdi nerden itse güzer
Naqd-i ‘ömr[i]güzerān idi meger

Gelse reftāra qad-i muḥteremi
Gūyiyā arzı dürrerdi qademi

Diger Vaşf-ı Reftār-ı Hoş-Endām-ıḤazret-i Peyğamberī
Hem o ser-nāme-i faẓl [u] şerefīñ
Selef-eşrafına ḥayru'l-ḥalefīñ

Didiler vaşf-ı şerīfnde yine
Yürüse mā’il olurdu öñüne

Ney-şeker gibi ḥayādan her-bār
Eğilürdi öñüne bir miqdār

Ya‘nī yüksekden ider gibi nüzūl
Yürise dā’im eğilürdi Rasūl

Her dem olurdu o bālāya mişāl
Bād-ı şubḥ-ile eğildikce nihāl

Müttefikdir bu rivāyetde şikāt
Muttaşıl ol eşer-i zāt [u] şifāt

Ḥazret-i Ḥaḳdan idüp istiḥyā
Meh-i nev gibi olurdı dü-tā

Aña maḥşūş idi şıdk [u] ihlāş
Ḥüsn-i ḥulk olmuşdı ‘ādet-i ḥāş

Oldı anıñ-çün o zāt-ı pākiñ
Ya‘nī ol zīnet-i heft-e flākiñ

Medḥini sübhā-i sükkān-ı felek
Na‘tı evrād-ı seḥer-gāh-ı melek

Nola dāll olsa o ḳaddı maḳbūl
Şafḥa-i şun‘a elif-lām idi ol

Diger Vaşf-ı Ḥirāmān-ı Sa‘ādet-i Ḥazret-i Nebevī Be-rivāyet-i Ümmü
Ma‘bed Raḳıya'llāhu‘Anhā
Ümmü Ma‘bed didi ol ḥāş-ı Ḥudā
Raḳıya'llāhu te‘ālā ‘anhā

Ġāyet a‘lāsı idi nāsıñ o şāh
Naẓar olunsa ırāḳdan her gāh

Hem yaḳınında o mümtāz-ı cihān
‘Aks-i āyīne-i zāt idi hemān

Ehl-i ḥüsnüñ inen a‘lāsı idi
Ḳatı şirīn [ü] dilārāsı idi

Hāşılı rûy-ı ‘arûs-ı dehre
Nûrdan hâl idi o gül-çehre

[132^b] Zât-ı kudsîlerini Ka‘be-mişâl
Kıble itmişdi muķimân-ı celâl

Cism-i pâkiydi Rasûlûñ herdem
Maẓhar-ı cevher-i İsm-i A‘zam

Olıcak mihr-i cemâl[i] tâlî‘
Kurb [u] bu‘d olmazdı hîç mâni‘

Şöyle zî-şân idi ol kadr-i celîl
İftihâr eyler idi rûh-ı Halîl

Bir vücûdı ki murâd ide Hudâ
Zâhirâ cümleden olur a‘lâ

Vaşf-ı Diden-i Te‘aşşuk-ı Nâzırân ve Heybet-engîz-i Bâşırân Be-rivâyet-i

Ḥazret-iŞîr-i Yezdân Rağıya'llāhu Te‘ālā ‘Anh

Didi dāmād-ı Rasûl-i ḥaremeyn
Vâlid-i cümle-i sādât-ı Huseyn

Bir güzer-gâhda âdem gâhî
Añsuzıñ görse Rasûlu'llāhı

Heybet alırdı güzârından anıñ
Keşret-i ḥilm [ü] vaķârından anıñ

Daḥi bir kimse rasûl-ile müdām
Eylese ḥılta idüp ba‘zı kelām

Kelimâtındaki lezzât-ile ol
Kul[1] olur-idi kabûlitse Rasûl

Cezb idüp cezbe-i Rabbânî ile
Kul olurdu añı a' vâni ile

Söze gelse o dehân-ı bî-' ayb
Keşf olurdu sühan-ı ' âlem-i ğayb

İltiyâmıyla o güftâr-ı laţîf
Dâ'im eylerdi kulûbı talţîf

Câm-ı la' linde yazılmışdı meger
Haţt-ı Yâķût ile *Ke'l-Kevser*

Herdem eylerdi dehânitse küşâd
Nice Şîrîni o lebler Ferhâd

Sühan-ı pâkiniñ olmuşdı şarîh
Mürde-i la' l-i revân-baķşı Mesîh

Eyleyüp vaşf-ı şerîfin inşâ
Zübde-i cümle fühûl-ı ' ulemâ

Şîr-i ner gibi şalâbetlü idi
Kâtı heybetlü mehâbetlü idi

Vaşf idenler o felek der-gâhı
Ya' nî eţvâr-ı Ĥabîbu'llâhı

Evvel âķir o vücûduñ bunı bil
Görmedik mişlini dir el-ķaşıl

İttifāk[1] budur aşhābıñ hep
O şehen-şāh-ı melā'ik-meşreb

Şadef-i şun' -ı İlāhiden 'ıyān
Dür-i şehsuvār idi bir dāne hemān

Eylemişdi anı hallāk-ı ezel
Hüsn-i ahlākla bî-miśl [ü] bedel

Şeb-i Mi' rācda oldı ol māh
Şeb-çerāğ-ı harem-i bezm-i İlāh

Vechi nūrundan idi māl-ā-māl
Tā serā-perde-i der-gāh-ı Celāl

Hāşşagān-ı harem-i Mevlānıñ
Utanurlardı cenābından anıñ

Nūrı olmuşdı o şem' iñ her bār
Cirm-i hūrşīd gibi şa' şa' a-dār

Kān-ı firsatda o zāt-ı yektā
Cevher-i ferd idi dirler farazā

İrād-ı Hadīs -i Müşābehet Be-Ādem ve Be-İbrāhīm 'aleyhime's-selām

[133^a] Böyle fermān ider ol şāhib-i cāh
Ya' nî ol pādīşeh-i 'arş-penāh

Vāzı' -ı kā' ide-i şer' -i nefīs
Mu' ciz-i Şīt [ü] Enūş [u] İdrīs

Zîver-i künküre-i kaşr-ı Celāl
Şem‘-i eyvân-ı serây-ı Müte‘âl

Meclis-ârâ-yıfezâ-yı lâhût
Kâr-fermâ-yı diyâr-ı melekût

Tâ’ir-i itârem-i nüh-ţāk-ı semâ
‘Ârif-i mes‘ele-i *mā evḥā*

Gevher-i ḥātem-i dest-i kudret
Pertev-i nūr-ı cemāl ‘izzet

Faḥr-i ecdādım olan Âdeme ben
Eşbehim cümle-i evlādından

Hem didi luṭfla ol ṭab‘ [1] selīm
Enbiyādan pederim İbrāhīm

Baḥa nāsıñ katı pek beñzeridir
Güherim ol şadefiñ cevheridir

Ya‘nî kim ḥalkān u ḥulḳān taḳdīr
Zātıma itmiş-idi anı nazīr

Oldur el-ķışsa uran bünyādım
Bā‘iş-i devlet-i māder-zādım

Ḥamdü li’llāh ki idüp ḥatm-i kelām
Sözi itdim bu ḥadıṣ-ile tamām

Mezbūr yehūdî Meysereye bu mażmūnla Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi vaşf idüp eger bu nübüvvet da‘vā iden zāt-ı şerīf bu evşāf ile mevşūf ise bilā tevaḳḳuf ittibā‘ idüp anıñ bendegānlarından oluñ bizler ḳavm-i

Yehūdüzhasedimizden ittibā' itmeyüp çok belā-yı 'aẓīme dūçār olunuz. Lākin 'Arabdan bir eḥād ḳalmayup tābi' olsalar gerekdir didikde Meysere kendiyle ber-ā-ber olan ḳavme didi ki va'llāhi yā ḳavim bu ḥuṣūṣda te'ḥīr itmeyüp ittibā' itmek gerekdir didikde ḳavmi aña didi ki mevsim-i ḥacda varup ol zāta mülākī olunuz deyüp mekânlarına rucū' eylediler. Vaḳt-i mevsim geldikde gitmeyüp va' dlerinde ḥulf eylediler. Vaḳtā ki Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye hicret buyurduḳda Meysere ḥazretlerine mülākī olup muḳaddem Meysereniñ derūnunda yehūdīniñ vaṣfından āṣār-ı muḥabbet-i Faḥr-i 'Ālem ḳarār tutmuşdı. Efendimizi gördüḡi sâ'at yehūdīniñ ta'rīfi üzre bulup didi yā Rasūla'llāh cenāb-ı risālet-me'ābıñızı muḳaddem gördüḡim zamāndan bu āna ḳadar cenābıñıza ittibā' a ḥarīṣ idim ve benimle ber-ā-berbiraz kimseler daḡı var idi [133^b] anlar vefāt eylediler. Mevlā-yı Mūte'āl ḥazretlerine ḥamd olsun ki ben Efendimize mülākī oldum didikde Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki her kimse ki İslām olmadan vefāt itdi anlar cehenneme dāḡıl olurlar deyü buyurduḳda Meysere ḥazretleri didi ki Vācib Te'ālā ḥazretlerine ḥamd ü ṣenā olsun ki beni nār-ı düzaḡdan emīn eyledi deyüp İslāmı müşerref olup Ebā Bekr eş-Şiddīḳ raḡıya'llāhu 'anh ḥazretleriniñ yanında olurlar idi. İbn İṣḫāḳ 'aleyhi raḡmetü'l-ḡallāḳ buyurur ki andan ṣoñra Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḳabile-i Benī 'Āmir bin Şa'ṣa'aya teṣrīf idüp anları İslāma da'vet iderken anlarıñ derūnlarında Beyḫara bin Firās-nām bir kimse didi ki va'llāhi eger bu zāta ittibā' itsek cemī' 'Araba ḡālib olunuz deyüp Efendimize didi ki eger saña tābi' olsaḳ Mevlā-yı Mūte'āl ḥazretleri seni muḡālifīniñ üzerine izḫār idüp ḡālib olsañ senden ṣoñra ḡükümet bizim olsun mı didikde Efendimiz ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḥazretleri sa'ādetle buyurdılar ki *emr [u] fermān Mevlā-yı Mūte'āl ḥazretleriniñ murād-ı 'aliyyesi kime olursa aña iḡsān ider. Mülk mülkü'llāh 'abd 'abdu'llāh* deyü buyurduḳda anlar didiler ki seniñ zḡḡūr idüp 'āleme ḡüküm idüp senden ṣoñra emr bizden ḡayrīde olsa bizlere ittibā' da fā'ide yokdur deyüp ḳabūl itmediler. Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ol mekāndan 'avdet buyurdılar. Vāḳıdī ḥazretleri zıkr idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretleri Benī 'Āmiri İslāma da'vet iderken anlardan bir kimse ḳalḳup Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize didi ki saña 'acebdır ki ḳavmiñ ve sâ'ir 'Arablar saña tābi'

olmadan ibā idüp sen daḥi anları terk idüp gelüp da‘vet-i İslām idersiñ git ve illā saña bir iş iderim ki ‘ālem senden ḥalāş olsun didikde Efendimiz şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ser-fürū buyurup ol kimse dābbesine rākib olurken düşüp sākı şikest olup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol mekāndan ‘avdet buyurdılar. Rivāyet olunur ki İslāmda küffār-ı Kureyş çok ezā vü cefā idüp ḥattā ‘Ammār bin Yāsiriñ vālidesi Sümeyye-nām ḥātūna küffār-ı bed fi‘āl [134^a] ‘azāb iderken Ebū Cehl-i la‘īn gelüp bir ḥarbe urup katl eyledi. Ebū Zerradıya'llāhu ‘anh rivāyetinde ibtidā İslām āşikāre iden yedi nefer kimse idi. Evvel Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ve Ebū Bekr ve ‘Ammār bin Yāsir ve vālidesi Sümeyye ḥātūn ve Şuḥeyb-i Rūmī ve Bilāl-i Ḥabeşī ve Mıkdād radıya'llāhu ‘anhum ecma‘īn. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ezā idemezlerdi zīrā ‘ammisi Ebū Ṭālib men‘ ider idi. Ve Ebū Bekre daḥi cefā idemezlerdi kavminiñ keşreti sebebiyle ihtirāz iderler idi. Bākī kalan müslümānları müşrikler tutup cebe giydirüp güneşe karşı durdurup ḥarāret-i şems vücūd-ı şerīflerin eridir idi. Ve Bilal-i Ḥabeşī ḥazretlerini etḥalleriñ destlerine teslīm idüp esvāk-ı Mekke de ezā iderek gezdirüp ve Bilāl-i Ḥabeşī gezer iken eḥad eḥad dir idi. Ya‘nī Allāh vāḥiddir dir idi. Ve mübārek gerdānın ip kesüp nişān eylemiş idi. Bu kadar cefā vü ezā olunurken kemāl-i imān lezzetinden nāşī şabr ider idi. ‘Urve ḥazretlerinden mervīdir ki küffārīñ ezālarından ḥalāş itmek içün Ebū Bekr radıya'llāhu ‘anh ḥazretleri imāna gelen kıldan ve cāriyeden yedi kimse iştirā idüp āzād buyurmuşdur ve anlarıñ birisi Zinnīredir radıya'llāhu ‘anhā imānla müşerref oldığıyçün gine kāfır ol deyü ezā iderler idi ol daḥi qabūl itmeyüp belāya şabr utaḥammül iderdi āḫir-i kār küffārīñ ‘azābından dīdeleri a‘mā oldı. Bu ḥāle küffār-ı bed fi‘āl Lāt ve‘Uzzā gözlerin kör eyledi dirler idi ol zāt-ı ‘ālī-şifāt daḥi lāva'llāhi mā hüve zālike dir idi. Āḫiru'l-emr Mevlā-yı Mute‘āl ḥazretleri iki çeşm-i pākini bīnā kılup pūr nūr eyledi işte bu iḥsān şabr u taḥammülüñ şemeresidir Allāhümme'rzuḳne's-şabra ve daḥi rivāyet olunur ki ‘Ömer bin el-Ḥattāb radıya'llāhu ‘anh ḥazretleri Ḥamza radıya'llāhu ‘anh ḥazretlerinden üç gün soñra İslāmı müşerref olmuşdur. Ve islāmına sebep Faḫr-i ‘Ālem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ du‘āsınıñ āşarıdır *Allāhümme e'izze'l-İslāme bi-Ebī Cehlin ev bi-‘Ömer bin el-Ḥattābi* deyü buyurmuşdur. Ve imāna gelmesi zāt-ı ‘ālīleri böyle buyurmuşdur ki benim hemşiremiñ imāna

geldiğin işidüp hānesine varup [134^b] yā ‘adüvvete nefsihā mesmū‘ um oldu ki sen ĩmāna gelmişsin deyüp ɗarb-ı şedīd ile ɗarb eyledim tā pürhūn olduɗda bükā idüp yā İbne'l-Ḥaṭṭāb her ne ezā vü cefā ider iseñ it ben İslāmla müşerref oldum didikde pür ġazab hānesine girdim bir yazı gördüm bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm yazılmış er-raḥmāni'r-raḥīm lafz-ı şerīfin gördüğim anda ḥavf idüp varaɗ pāresin zemīne ilkā eyledim. Be-tekrār kağıdı elime aldım naẓar eyledim ki *sebbeḥa li'llāhi mā fī's-semāvāti ve'l-arzi* yazılmış *āminū bi'llāhi ve rasūlihi* deyü buyurduğu yere geldim hemān eşhedü en lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden Rasūla'llāh didim müslümānlar ġuş idüp mesrūr [u] ḥandān olup tekbīr iderek tışarı çıkdılar ben daḡi ḥuzūr-ı Ḥazret-i Risālet-Penāh efendimize vardım Şafāda Dār-ıḤayzerān-nām maḡalde sākin olur idi iɗerüye girerken iki kimse ellerimden yapışup Fahr-i ‘Ālem efendimiz *şaliveriñ* deyü emr eyledi. Ben daḡi varup ḥuzūr-ı sa‘ādetlerine ādāb ile cālis olduɗda ɗaftānımdan yapışup beni kendi ɗaraf-ı şerīflerine cezb idüp *eslim yā İbne'l-Ḥaṭṭābi* deyü buyurdu Be-tekrār ḥuzūrunda İslām ile müşerref olup *Allāhümme'hdī ɗalbehu* deyü ḡaḡkımda du‘ā buyurdılar benim bu islāmımdan müslümānlar bir derece tekbīr iderler idi ki esvāḡ-ı Mekkeye ġulġule düşürdi andan soñra İslām ġün-be-ġün i‘zāz buldı intehā.

El-Faşlu's-Şāminü Fī ‘Aḡabeti'l-Kübrā

Sekizinci faşıl ‘Aḡabe-i Kübrā beyanındadır. Ba‘zılar ‘Aḡabe-i Şāniye deyü tesmiye buyurmuşlardır. Ammā muḡaddem zıkr olunana naẓaran buña ‘Aḡabe-i Şālise deyü tesmiye olunmaɗ iḡtizā ider. İbn İshāḡ ḡazretleri buyururlar ki bundan soñra Mus‘ab bin ‘Umeyr Mekke-i Mükerreremeye rucū‘ idüp İslāmla müşerref olmuş. Enşārdan kendi ɗavimlerinin müşrikleriyle ber-ā-ber Server-i Enbiyā ‘aleyhi efḡalu's-şalāt ve ezke't-taḡāyā efendimiziñ cemāl-i bā-kemāliyle müşerref ve bī‘at-ı sa‘ādetleriyle ser-efrāz ve faẓīletini cem‘ ile sā’irlerden mümtāz olmaɗ iɗün şeb ü rüz şevḡ ümūḡabbetle giderek Mekke-i Mükerreremeye vāşıl olup Şeh-süvār-ı Enbiyā şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ dīdār-ı pür enver-i muştafeviyyeleriyle müşerref olup leb-i ġüftār-ı mu‘ciz beyānlarıyla teşnegān-ı ‘āşıḡ-ı [135^a] cemāl-i sīr-ābolup meyānlarında bu ġüne va‘d-i kerīmāneleri şādır oldu ki evsaṭ-ı eyyām-ı teşrīḡde mezbūr ‘Aḡabede Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥuzūr-ı şevket-i nebeviyyelerinde cem‘ oldılar.

‘Aķabeden murād Mekke-i Mūkerremeden Mīnāya ‘āzim olan kimseniñ şimālinde Cemre-i ‘Aķabeye vāşıl olmazdan aķdem bir cibāl meyānında yoldan görünür bir mescid-i şerīfdir añā Mescid-i ‘Aķabe demekle meşhūrdur ħālā. ‘Aşķī dir ki bu mescid-i pūr meymenet daĥı bizim vaķtimizdeĥarāb faķaķ çār dīvār üzre ķalup i‘tibārdan ķalmışdır. Ve müstecābu'd-da‘ avāt olan mesācidlerden birisi daĥı budur intehā. İbn İşķāķ ĥazretleri Ka‘b bin Mālik ĥazretlerinden rivāyet ider buyurur ki ķavmimiziñ müşrikleriyle ber-ā-ber çıķup Mekke-i Mūkerremeye ‘āzim olduk ammā Mekkeye gitmezden aķdem namāz ķıldık ve fıķıh ta‘līm eyledik ve mesā‘il-i şer‘iyyeyi fehmi eyledik ve bizim ulumuz Berā‘ bin Ma‘rūr ber-ā-ber olup vaķtā ki Mekke-i Mūkerremeye vāşıl olduk. Lākin bundan aķdem birimizde re‘y şāĥibi yok gibi idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden su‘āl eyledik Mescid-i Ka‘bede Ĥazret-i ‘Abbās ile oturur deyū ĥaber virdiler ĥuzūr-ı sa‘ādetine varup oturduk. Berā‘ bin Ma‘rūr kıbleden şordı şoñra meyānımızda ‘Aķabede cem‘ olmak va‘d oldu andan çıķup ĥacca gitdik lākin bu emr[i] İslām müşriklerinden ihfā iderdik. Ve bizim ile ber-ā-ber Cābir ĥazretleriniñ pederi ‘Abdu'llāh bin ‘Amr ĥazretleri ber-ā-ber olup lākin ol vaķit İslāmıla müşerref olmamış idi. Bu def‘a İslāmıla müşerref olup nuķabādan ma‘dūd oldu ol gice menzilimizde yatup şülüşü'l-leyl oldukda meķānımızdan ķalķup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ‘Aķabe yanında evvelā Şu‘bda mülāķī olmak içün bizler ol gice yetmiş üç ricāl ve iki ĥātūn biri ‘Umāre binti Ka‘b Benī Māzin ĥātūnlarından ve diğeri Esmā binti ‘Ömer bin ‘Adiyy Benī Seleme ĥātūnlarından anlar ol meķāna vāşıl oldukda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ‘amm-i pāki ‘Abbās rađıya'llāhu ‘anh ĥazretleriyle ber-ā-ber mezbūrların ĥuzūrlarına teşrīf idüp [135^b] Ĥazret-i ‘Abbās rađıya'llāhu ‘anh buyurdu ki ey ķavim Ĥazret-i Muĥammed şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem bizim ‘indimizde ne gūne mu‘teber oldığı sizleriñ ra‘nā ma‘lūmuñuzdur. Ve bizler her ne ķadar Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi men‘ eyledik ise de ķabūl itmeyüp ve sizden ĥayrı bir kimseyi ihtiyār buyurmadı. Eger sizler şıdķ u şafā ve i‘tikād-ı tām ile vefā gösterüp a‘dāsını ve añā muĥālefet idenleri ve teblīğ-i risāletden men‘ idüp ezā vū cefā kaydında olanları men‘ idebilürsünüz fe-bihā ve illā şimdiden mülāĥaza idiñ eger bu minvāl-i meşrūĥ cān [u] dil ve şıdķ [u] şadāķat ibrāz idebilürsünüz bir cevāb-ı şāfī viriñ didikde anlar

daḥi Ḥazret-i ‘Abbās raḍıya’llāhu ‘anhuya cevāb-ıbā-şavāb olarak Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ḥiṭāb buyurdılar ki yā Rasūla’llāh cenāb-ı risālet-me’ābıñız Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri tarafından her ne emr [u] fermān buyurur iseñiz bizimle ‘ahd eyle in-şā’a’llāhu te‘ālā ‘ahdimiz üzre şābit ḳadem olup muḥālefetden berī olarak icrāsına cān [u] dil ile bezl-i vüçūd ve sa’y [u] mechūd ideriz didiklerinde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol zāt-ı vālā-nijādıları Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretlerinin tevḥīd ü ‘ibādetine da‘vet ve şeref-i İslāma raḡbet şüretin gösterüp bir miḳdār Ḳur’ān-ı Celīl tilāvet buyurduḳdan soñra buyurdılar ki siziñle bu şart üzre bī‘at iderem ki kendi evlād [u] ‘ıyālīñizi her ne gūne şıyānet ü viḳāye ve her neden men‘ iderseñiz ve beni risāletden men‘ iden muḥāliflerden baña nuşret idersiz buyurduḳda Berā’ bin Ma‘rūr Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ yed-i sa‘ādetlerin aḥz idüp yā Rasūla’llāh bizler bu şart üzre bī‘at ideriz ve bizimle ḳavm-i Yehūd beyinde ‘ahdimiz vardır varup anı naḳz ideriz. Ve Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri cenāb-ı risālet-me’ābıñıza nuşret [ü] ‘ināyet idüp dīn-i mübīniñi izḥār eyledikde bizleri terk idüp kendi ḳavmiñe rucū‘ buyurmamaḳ üzre ‘ahd ideriz didikde bu ḳavl-i ḳā’ilden biri Ebū'l-Heysem bin Teyyihān idi İbn Teyyihāndan daḥi bu kelām[1] istimā‘ buyurduḳda Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz tebessüm buyurup *lā bel siziñ ḥużūruñuz benim ḥużūrum ve siziñ menziliñiz benim menzirim ve ben [136^a] siziñ ve siz benim ve her kim sizlerle muḳātele iderse ben daḥi anlarla muḳātele iderim ve her kim siziñle muşālaḥa iderse ben daḥi anıñla muşālaḥa iderim* deyü buyurdu İmām Aḥmed ve Ḥākim rivāyetlerinde ‘Abdu’llāh bin Revāḥa raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki yā Rasūla’llāh Vācib Te‘ālā ḥazretleri için ve nefis-i nefīs-i Muḥammediyyeñiz için her ne talep ve her ne vecihle re’yiñiz olursa ‘ahd eyle didikde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *siziñle bu şart üzre mu‘āhede iderim ki Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretlerini tevḥīd ü ‘ibādet idüp şirkden berī olasız. Ve kendim için daḥi şart iderim ki kendi nefsiñizden her ne men‘ iderseñiz benden daḥi ol nesnei men‘ idesiz* anlar daḥi didiler ki ya Rasūla’llāh bizler bu şurūt üzre fermānıñı ḳabūl idüp ‘ahdimizi ifā idersek bizlere cezā nedir Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *sizlere cezā cennet-i a‘lādır* buyurduḳda anlar didiler ki ticāretimizde fā’idemiz vardır aṣlā bu ‘ahdi

naķz itmeyüp ez-cān [u] dil şābit ķadem oluruz didiklerinde min ķıbeli'r-raķmān bu āyet-i kerīme nāzil oldı. *İnne'llāhe'sterā mine'l-mü'minīne enfüsehüm ve emvālehüm bi-enne lehümü'l-cennete* bundan şöńra Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz anlara fermān buyurdı ki *meyānıñızdan on iki nuķabā ihtiyār idiñ* anlar daķi ber-fermān-ı 'ālī on iki nefer nuķabā ihtiyār buyurdılar. Tıķuzı Hāzrecden ve üçi Evsden Hāzrecden olan nuķabā-yı kirāmdan birisi Es'ad bin Zūrāre hāzretleri naķīb-i Benī en-Neccār ikinci Sa'd bin er-Rebī' üçüncü 'Abdu'llāh bin Revāha Benī el-Hāriş bin Hāzrec naķībleri. Dördüncü Rāfi' bin Mālik bin el-'Aclān Benī Züreyķ naķībi beşinci Berā' bin Ma'rūr altıncı 'Abdu'llāh bin 'Amr bin Hārām naķīb-i Benī Seleme yedinci 'Ubāde bin eş-Şāmit cemī' ķabā'il-i 'Araba naķīb naşb olundu. Tāberānī hāzretleri rivāyetinde 'Ubāde hāzretleri Hāzrecden Benī 'Adiyy ķabīlesine naķīb olmuş bu şüretde gine cemī'isine naķīb dimekdir. Sekizinci Sa'd bin 'Ubāde tıķuzuncı Münzir bin 'Amr bu iki zāt-ı şerīf Benī Sā'ide ķabīlesine naķīb naşb olundu. Ve ķabīle-i Evsden olanlarıñ biri Useyd bin Hıdayr Benī 'Abdü'l-Eşhele naķīb oldı. Ve ikinci Sa'd bin [136^b] Heyşeme hāzretleri üçüncü Rifā'a bin 'Abdu'l-Münzir hāzretleri bu iki zāt-ı 'ālī-simāt Benī 'Amr bin 'Avfa naķīb naşb olundılar rıdvānu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'ın. İbn İshāķ hāzretleri buyurur ki ehlü'l-'ilm Ebā el-Heysem bin Teyyihān hāzretlerini nuķabādan ta'dād idüp Rifā'a hāzretlerin ta'dād eylediler Seyyid Semhūdī 'aleyhi raķmetu'l-hādī hāzretleri buyurur ki Ebū el-Heysem hāzretleri ikinci def'ada Benī 'Abdü'l-Eşhele naķīb naşb olundu deyü zıkr eylediler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz nuķabā-yı ķabā'il 'aded-i esbāt üzre ta'yin buyurup anlara hıķāb eyledi ki *ey nuķabālar sizler ķavmiñize kefīl oldıñız mı nitekim Hāzret-i 'İsā aleyhi's-selāmıñ ķavmine havāriyyūn kefīl oldıķı gibi* didikde belā yā Rasūla'llāh deyüp kefāleti ķabūl eylediler. Rivāyet olunur ki cemī' nuķabālarıñ üzerine ser-naķīb Es'ad bin Zūrāre idi şöńra vefāt eyledikde Benū en-Neccār ķabīlesi Efendimiziñ hıżūrına cem' olup bedeline bir naķīb ilticā eylediler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *sizler benim aķvālimsiz ve ben sizlere naķībim* deyü buyurdı. 'Aşım bin 'Amr bin Kātāde hāzretleri buyurur ki vaķtāki mezbūr ķabā'il hıżūr-ı hāzret-i Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize bī'at içün cem' olduķda 'Abbās bin 'Ubāde bin Nađle hāzretleri buyurdı ki yā ma'sera'l-Hāzrec siziñ

ma'lûmuñuz mıdır ki bu zāt-ı a'lā-şifāt ile ne gûne bî'at ideceksiz anlar daḡi bilürüz didikde tekrār buyurdı ki sizler cemî' maḡlûkuñ aḡmer ü esved cinsiyle muḡārebe idüp emvālîñiz ġārāt [u] yaġmā ve eşrāfiñiz ḡatl u helāk olur. Eger ibā ider iseñiz *ḡasire'd-dünyā ve'l-āḡire* olursız ve egerîfā idüp vech-i mezbûr üzre bî'at iderseñiz dünyā ve āḡiret ḡayrı siziñ içündür didikde anlar daḡi bu minvāl-i meşrûḡ üzre 'ahdimizde şābit ḡadem olur isek cezāmız nedir didiler. Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ve lekümü'l-cennetü* deyü buyurdı. Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḡterem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz dest-peyvest-i sa'ādetlerin başı idüp ibtidā yedini Efendimiziñ mübārek yedi sa'ādetleri üzre vaz' iden Berā' bin Ma'rûr ve ba'zılar Ebu el-Heyşem ve ba'zılar [137^a] Es'ad bin Zürāre ḡazretleridir didiler raḡıya'llāhu 'anhum ecma'in. Andan soñra sâ'ir aşḡāb-ı 'Aḡabe bî'at eylediler. Bu eşnāda şeyṡān 'aleyhi'l-la'ne bir nidā eyledi ki ey ehl-i menāzil taḡḡikan muḡārebeñiz içün Evs ü ḡazrec Muḡammed ile bî'at eylediler sizden bir eḡad ḡalmayana ḡadar muḡātele ideceklerdir didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *hāzā izbü'l-'Aḡabe* deyü buyurdı ya'nî şeyṡāndır demek olur. Ve daḡi Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Enşāra işāret buyurup sizler menziliñize rucû idiñ Mevlā-yı Mûte'āl ḡazretleri sizlere nuşret [ü] 'ināyet ider deyü buyurdukda 'Abbās bin 'Ubāde bin Naḡle ḡazretleri buyurdı ki yā Rasûla'llāh cenābıñızı ḡaḡḡ peyġamber iden Vācib Te'ālā ḡazretlerine ḡasem iderim ki egermurād-ı 'aliyyeñiz olup ruḡşat [u] 'ināyet buyurursañız yarın Mīnāda sell-i seyf idüp anlarıñ cem'iiyyetlerin perişān ü perākende ideyim didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki şimdiki ḡālde ḡıtāl ile emr olunmadım şabr itmek gerekdir deyü buyurup Enşār menzillerine rucû eylediler. Ol gice yatup şabāḡ olduḡda şanādīd-i Ḳureyšden ba'zı nāfizü'l-kelim kimselerden aşḡāb-ı 'Aḡabenīñ menzillerine gelüp didiler ki yā ma'şera'l-ḡazrec bizim mesmû'umuz oldu ki sizler meyānemizden ḡazret-i Muḡammedi aḡz idüp bizimle muḡārebe ve muḡāteleye mu'āhede idüp söz baġlamışsıñız va'llāhi Ḳabā'il-i 'Arab meyānında siziñle bir ḡıtāl ideriz ki ḡiḡ eslāfda bir ṡā'if[e]de bu mişillü ḡıtāl olmamış ola didiler. Şanādīd-i Ḳureyšīñ bu gûne kelāmıların ṡā'ife-i Enşārīñ müşrikleri ġuş eyledikde ḡasem eylediler ki bizim bu gûne maşlaḡatdan ḡaberimiz yokdur vāḡi'-ı ḡālde ḡaberleri yok idi. Ve daḡi rivāyet olunur ki ol sene

Enşārîñ müşriklerinden hacca gelen beş yüz nefer ve aşhâb-ı ‘Aķabe yetmiş nefer idi didiler. Eşahh rivāyet yetmiş üç neferdir ba‘zılar yetmiş ricāl ve iki hātūndur didiler hāşıl-ı kelām aşhâb-ı ‘Aķabe Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize didiler ki yā Rasūla'llāh bizimle ber-ā-ber Medīne-i Mūnevvereye teşrīf buyursanız olmaz mı Şāhib-i Risālet efendimiz buyurdılar ki [137^b] *min ķibeli'llāh me'mūr olmadım*. ‘Azīmetin gūş idüp verālarınca bir kaç kimse gidüp Enşārdan iki kimse li-maşlahatin te'hīr eylemişler idi. Biri Münzīr ve biri ‘Abbās bin ‘Ubāde bu iki zāt-ı şerīfi cebren ve ķahran silsile bend idüp Mekkeye götürdiler. Cübeyr bin Muṭ‘im ve Hāriş bin Ūmeyye haber alup verālarınca Mekkeye sür‘atle ‘avdet idüp mezbūr iki zātı anlarıñ dest-i bī-dādlarından taḥlīş idüp ķāfileye irişdirdiler. Ve ba‘zılar didiler ki bu tutulan iki zātıñ birisi Münzīr ve digeri Sa‘d bin ‘Ubāde idi ve daḥi Münzīr eşnā-yı rāhda Kureyşīñ bendinden ḥalāş olup gelmiş idi. Ammā Sa‘diñ dest-i peyvestlerin gerdānına muḥkem bend ve ayakların rākib olduḡı dābbeniñ ķarnı altından bağlayup ser-i sa‘ādetlerine uraraķ envā‘ dürlü ezā vü cefā iderek Mekke-i Mūkerremeye götürdiler. Şoñra Cübeyr bin Muṭ‘im ve Hāriş bin Ūmeyye gelüp Kureyşīñ dest-i zulmünden Sa‘d ḥazretlerin ḥalāş eylediler. İmām Razīn ḥazretleri ‘Amr bin Cemūḥ ḥazretleriniñ İslāmı müşerref olduḡın beyān ider. Ve sâ’ir siyerlerde daḥi tafşīli mezkūrdur. Nakl olunur ki ‘Amr bin Cemūḥ sādāt-ı Benī Selemeden bir kebīr şeyḫ olup oḡlu Mu‘āz ‘Aķabede ḥāzır olmuştur. Ve ‘Amrıñ ḥānesinde aḥşābdan yapılmış bir şanemi olup aña ‘ibādet idüp ilāh ittiḥāz eylemişdi. Mu‘āz ve Mu‘āz bin Cebel ḥazerātı Benī Seleme şebāblarından olup gice olduḡda ‘Amr-i mezbūruñ ḥānesine varup şanemi aḥz idüp Benī Selemenīñ necāsetle mā-lā-māl olan keneflerine ser-nigūnşalb iderler idi. Şabāḥ olduḡda ‘Amr şanemiñ bu ḥālını görüp benim ilāhıma kimdir musallaṭ olan bu gūne ezā vü cefāyı revā görürler deyüp mezbūr şanemi ol mekān necāsetden def‘ idüp pāk-ı ḡaslden şoñra ḥoş-bū buḡūrlar ile tebhīr idüp dir idi ki ey benim şanemim saña bu cefāları kimler ider bilsem ben daḥi aña envā‘ dürlü ezā vü cefālar idüp seniñ intikāmıñı aḥz iderdim dir idi. Bir kaç def‘a bu minvāl üzre ol şaneme ihānet eylediler bir gün daḥi ḡasl u tebhīrden şoñra ‘Amr kendi şemşīrini mezbūr şanemiñ [138^a] gerdānına ta‘līķ idüp didi ki ey şanem eger sende ḥayr u menfa‘at ve ķuvvet ü ķudret ve men‘a liyāķat var ise saña ihānet iķün gelenleri bu seyf ile men‘ eyle didi. Gice olduḡda

tekrār mezbūr şanemiñ gerdānından seyfi ahz idüp bir köpek lâşesi bağlayup Benî Selemenîñ kenef kuyularına ilkā eylediler. Şabāh olduḡda ‘Amr gelüp şanemi bulamayup teftiş ider iken hāl-i mezkūr üzre kenefde bulup ve gerdānında köpek lâşesi baḡlu bu hāle hayret-keş olup.

Nef [u] ḡarrıñ def ine ḡādir degilsün ey şanem
Ben saña mevlā demek şāyeşte mi ey bî-kerem

Nefsiñe yokdur medārıñ ya baña netseñ gerek
Ben saña mevlā diyelden çekdiğim endüh [u] ḡam
deyüp hidāyet-i rabbāniyye irişüp İslāmı müşerref olup envār-ı Muḡammediyye ile pür nūr ve mazhar-ı ḡaḡıḡat-i Ahmediyye ile dili mesrūr olup şaneme ḡıḡāb idüp.

Va'llāhi ilāh olsaydıñ ‘ayn-ı ḡaḡıḡat
Kelb ile mekān tutmaz idiñ bi’r-i necāset

Şimdi bilüben kendi kuşūrum didim ey vāh
Lā ḡavle velā kuvvete illā bi'llāh

Ḥamd ola hele zü'l-minen Ḥazret-i Mevlā
Gösterdi hidāyet yolunı eyledi ihdā

Bu luḡf baña itmese dünyāda o ḡazret
Ḥabrimde olup mürtehin-i küfr [u] ḡalālet

deyüp andan sonra ḡāyet müstaḡīm olarak müslümān oldu. Kelā‘ī ḡazretleri İktifā-nām kitābında İbn İshāḡ ḡazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Aḡabe bî‘atinden evvel kıtāl ile me’zūn olmayup demleri ḡelāl olmamış idi faḡaḡ du‘ā ile me’mūr ve ezā-yı a‘dāye şabr itmek üzre emr olunmuşdı. Ve cāhillere müsāmaḡa buyururlar idi. Ḥattā Ḥureys beynlerinde İslāmı müşerref olan zevāt-ı kirām ḡayretde ḡalmışlar idi. Eger istimā‘ları olsa dīnlerine fitne ilkā idüp yaḡūd nefy ü iclā ve yāḡud ‘azāb-ı şedīd ile mu‘azzeb iderler idi. Aşḡabıñ ba‘zıları diyār-ı Ḥabeşe ve ba‘zıları Medīne-i Münevvereye hicret itmişler idi bunlarıñ tuḡyān u şeḡāvetleri ḡadden tecāvüz

oldukda Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri Ḥabīb-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize kıtāl ile ruḥṣat [u] ‘ināyet buyurup [138^b] ol kıtāl içün nāzil olan āyet-i kerīme budur ki küfr u tuḡyān üzre olanların ḥūnları ḥelāl olduğunu beyān ider. *Qāle'llāhu te‘ālā üzine li'llezīne yuḳātelūne bi-ennahūm ḡulimū ve inne'llāhe ‘alā neṣrihim le-ḳadīrun. Ellezīne uḥricū min diyārihim bi-ḡayri ḥaḳḳin illā en yeḳūlū rabbūne'llāhu ve levlā def‘u'llāhi'n-nāse ba‘ḡahum bi-ba‘zin le-hüddimet şavāmi‘u ve biye‘un ve şalavātūn ve mesācidü yüzkeru fīhe'smū'llāhi keşīran ve le-yenşuranne'llāhu men yenşuruḥu inne'llāhe le-ḳaviyyun ‘azīzūn. Ellezīne in mekkennāhūm fī'l-erzi eḳāmū's-şalāte ve ātevū'z-zekāte ve emerū bi'l-ma‘rūfi ve nehev ‘ani'l-münkeri ve li'llāhi ‘aḳıbetū'l-ümūri. Şümme enzele'llāhu te‘ālā ve ḳātılūhum ḥattā lā tekūne fitnetūn ve yekūne'd-dīnū li'llāhi* el-āyet. Erbāb-ı siyer ve ehl-i tevārīḡ rivāyet iderler ki küffār-ı Qureyş gördiler ki gün-be-gün İslām ziyāde ve kuvvet [ü] şevket-idīn ḳavī olup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ salṭanat-ı nübüvveti teraḳḳī bulmaḳdadır küffārıñ ḥased ü baḡy u ‘inādıları daḡı ziyāde olup lākin ol Pād-şāh-ı Her Dü ‘Ālem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize zafer-yāb olup i‘dāmına iḳtidārıları yok idi. Zīrā Ebū Ṭālib ziyāde ḥıfz [u] ḥimāyet üzre olup ve Benī Hāşim ve Muṭṭalib bu ḥimāyetde Ebū Ṭālibe müsā‘ade idüp mu‘īn olurlar idi. Bir gün cemī‘ şanādīd-i eṣrāf-ı Qureyş cem‘ olup Ebū Ṭālibiñ ḥānesine gelüp didiler ki yā Ebā Ṭālib bizimle bu iki nesneniñ birin ihtiyār eyle. Birisi budur ki ḳarındaşıñ oḡlunu bize teslīm eyle helāk idelim zīrā sen bizim dīnimizdesin ḳarındaşıñ oḡlu dīn-i āḡherdedir. Ve yāḡud bizimle ceng[ü] kıtāle ḥāzır ol muḥaḳḳaḳ bil ki ḳarındaşıñ oḡlunu bu ḥāl üzre meyānemizde terk itmeñe ihtimāl yokdur. Tā helāk itmeyince derūnumuzda olan āteş-i küfr-i ḥased itfā olmaz didiler meger ki bizim ilāhımıza sebb ü ta‘yībden vaz gele deyüp Ebū Ṭālibiñ meclisinden gitdiler. Ebū Ṭālib daḡı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize bir mürsel irsāl idüp ḥużūrına da‘vet eyledi. Ol Zāt-ı ‘Ālī-Simāt teşrīf buyurdukda Ebū Ṭālib didi ki yā Muḥammed ḳavmiñ benim ḥużūruma gelüp seniñ-çün [139^a] nice nā-hemvāre kelām söyleyüp bizimle ceng itmeḡe ḳarār virdiler. Şimdiki ḥālde kendi nefsi-i nefīs-i Muḥammediyyeñe merḡamet idüp benim ve seniñ ṭāḳat getürmeyeceḡimiz ceng [ü] kıtāle beni teklīf etme ve anlara sebb ü ‘aybdan ve ilāhlarına sebb ü ‘aybdan zebānıñı ḥıfz eyle. Zīrā bu iş bizi anlardan ve anları bizden cüdā itmeḡe

bādī olur didikde Seyyid-i Her Dü ‘ Ālem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz zann itdi ki Ebū Ṭālib himāyeti terk idüp kendüyi küffāra teslīm itmek hātırası huṭūr itmiş ola. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz buyurdi ki *ey ‘ammimeger semādan māh u mihri indirüp her birin bir tarafıma kosañ ben bu işden fāriğ olmağa ihtimālim yokdur tā şol zamāna kadar ki Mevlā-yı Müte‘āl hazretleri benim me’mūr oldığım emri izhār eyleye ve yāhud ben bu ‘ālemden ma‘dūm olam.* Ve daği rivāyet-i āherde böyle rivāyet olunmuşdur ki Ebū Ṭālibiñ cevābında buyurdi. *Ey benim ‘ammim benim emr [u] nehyim Mevlā-yı Müte‘āl hazretleriniñ fermānyıdır. Eḳārīb u ecānibiñ ta‘yīr u ta‘yībī ve seniñ taḥvīf ü tehdidiñ beni bu e’āl-i ḥasenemden giru komaz eger baña taḳviyet u himāyet iderseñ kendi nefsiñe iḥsān etmiş olursun ve illā baña ‘avn-ı rabbānī ve nuşret-i şamedānī kifāyet ider* diyüp Ebū Ṭālibiñ meclisinden kalkup revān oldu. Ebū Ṭālibiñ derūnına Efendimiziñ kelāmından rikḳat hāşıl olup ey qarındaşım oğlu ‘acele itme teşrīf eyle deyü huzūrına çağırdı Efendimiz daği ‘avdet idüp Ebū Ṭālib didi ki yā Muḥammed sen kendi işiñe meşgūl ol Ḥudā ḥaḳkıy-çün mādām ben hayātda olduğca anlar saña zafer-yāb olamazlar deyüp bu şi‘ri inşād eyledi şi‘r

Va'llāhi len yeşilū ileyhim bi-cem‘ihim

Ḥattā üvessede fī't-turābi defīnā

Fe'şda‘ bi-emrike mā ‘ aleyke ‘ azāzatün

Ve'bşir bizāke ve ḳavmuke ‘ uyūnā

İbn Ḥacer hazretleri Şaḥīḥ-i Buḥārī şerḥinde İbn İshāḳ ve Mūsā bin ‘Ukbe ve sayir aşḥāb-ı meğāzīden rivāyet ider ki küffār-ı Ḳureyş gördiler ki aşḥāb-ı kirām hazretleri diyār-ı Ḥabeşeye fevc fevc hicret idüp andaistirāḥat ve emn [ü] emān üzre olurlar. Ḥuşūşen ‘Ömer bin el-Ḥattāb radıya'llāhu ‘anh [139b] hazretleri İslāmla müşerref olmağla şīt-i şadā-yı İslām meyān-ı ḳabā’il-i ‘urbāna münteşir olup kūs-i imān ḳubbe-i eflāka velvele şaldı. Ġayz [u] ḥasedleri müştedd olup ittifāḳ eylediler ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimizi helāk ideler. Bu peyām-ı nā-hemvār Ebū Ṭālibe resīde olduğda Benī Hāşimi ve Benī Muṭṭalibi cem‘ idüp şüret-i ḥālī anlara ifāde eyledi. Ve ol Server-i Kā’ināt ‘ aleyhi efḍalu't-taḥiyyāt efendimizi ḥıfz [u] himāye bābında anlardan mu‘āvenet ü

muvāfaqat taleb eyledi anlar daḥi semī' nā ve eṭa' nā deyüp muḥāfazasında ittifāk eylediler. Ebū Ṭālib Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizi ve aşḥāb-ı kirāmı ve sā'ir Benī Hāşimi ve Benī Muṭṭalibi muḥāfazada ihtimām idüp cümlesini kendü şî'bine nakl idüp faqat anlardan ibā idüp gelmeyenEbī Leheb oldu. Anların şî'bi Ebū Ṭālibe dāḥil oldukları nübüvvetden soñra yedinci seneniñ ğurre-i muḥarreminde idi. Küffār-ı Kureyş bu mādleden ḥaber aldıklarında ittifāk idüp birbirleriyle 'ahd eylediler ki min ba'd Benī Hāşim ve Benī Muṭṭalibden kıız alup vermeyeler ve bey' [u] şirā itmeyüp birbirleriyle tekellüm daḥi itmeyüp hiçbir umūrlarında mu'āvenet itmeyeler. Ve onların meyānında şıla-i raḥim ve şulḥ aşlā olmaya. Eger beynlerinde Muḥammedi katl iderler ise şulḥ olup ke'l-evvel ittifāk oluna deyü meyānlarında bir 'ahid-nāme taḥrīr eylediler ve cümle mühürleyüp te'kīd için mezbūr 'ahid-nāmei bāb-ı Ka'beye ta'līk eylediler. Mezbūr 'ahid-nāmeyi taḥrīr iden Mansūr bin 'İkrime 'Āmir bin Hāşim bin 'Abdü Menāf bin 'Abdi'd-dār bin Kūsayy idi ve bir rivāyetde Ṭalḥa bin Ṭalḥa idi. Mezbūr rivāyatıñ beynlerini cem' u tevfiḳ bu tarīkle olur ki ihtimāldir ki 'ahid-nāme müte'addid olup her biri birini taḥrīr itmiş olalar. Ve ba'zı kütüb-i siyerde meşḥūr olan budur ki mezbūr 'ahid-nāmeyi Ebū Cehliñ ḥālesi Ümmü'l-Celāse-nām ḥātūnuñ 'indinde emānet olarak vaz' eylediler bu qavl vech-i tevfiḳi te'yiddir. Hāşıl-ı kelām küffār-ı Kureyş şî'b-i Ebī Ṭālibi muḥāşāra idüp bir kimse şî'bden taşra çıksa idi [140^a] ḍarb-ı şedīd ve envā'-icefā iderler idi. Ve tenbīh idüp bir kimse anlara bir şey'i bey' itmeye. Ve gāḥ mevsim-i ḥacda taşra çıkup eṭrāfdan gelen ḥuccāclardan ta'ām iştirā iderler idi. Küffār-ı Kureyş anlara daḥi mānī' olup kendüleri ziyāde pahā ile bey' iderler idi. Ve eger şî'bda olan kimseniñ akrabāsından maḥfī olarak ta'ām göndermiş olsalar ḥaber aldıkda zecr u tevbīḥ idüp men' iderler idi. Ehl-i İslām bu meşakḳatle üç sene şabr u taḥammül idüp şiddetleri bir ḥāle resīde oldu ki eṭfāl [ü] evlādları kemāl-i cū'larından feryād [ü] bükā idüp nāle vü efgānların küffār-ı Kureyş gūş idüp merḥamet itmezler idi lākin ekşerīleri mezbūr 'ahidlerinden peşimān oldılar. Ve Benī 'Abdü Menāfdan bir gürūḥ onların üzerlerine hucūm itdiler ki ol şaḥīfe-i 'ahid[d]en bīzār olup nakż-ı 'ahd ideler. Muḥammed bin İshāk ḥazretleri buyururlar ki Kureyşden bir gürūḥ Benī Hāşim ve Benī 'Abdü'l-Muṭṭalible qarābet [ü] qarībleri olup ve onların tabī'atlerinde raḥmet ü şefkat gālib idi. Mevlā-yı Müte'āl ḥazretleri onların

kulüblarına ilkā buyurđı ki mezbūr ‘ahidlerin naķz ve anlarıñ hūkūmlerin ibtāl ideler. Kureyšden ibtidā naķz-ı ‘ahde bā’ iş olan Hişām bin ‘Amr bin el-Hāriş el-‘Āmirī idi. Mezbūr Hişām Züheyr bin Ebī Ūmeyye hūzūruna varup didi ki ey Züheyr revā mıdır ki bizler ehl [u]‘ıyāl [u] eţfālımızle nāz [u] na‘īmde olup Benī Hāşim ki kendi akrabā-yı ta‘alluķātımızdan olup anlarıñ ehl-i ‘ıyāl [u] eţfālleri aç[u] taķşīr feryād [u] fiğān idüp bu kadar meşakķat [u] ‘azāba giriftār olalar bu ne hamıyyet bu ne mürüvvet bu ne şefķat bu ne ķarābet bu maķūle nesnei sen revā görür misin didikde Züheyr cevābında didi ki tedbīr nedir ben yalnız bir kimseyim eger baña muvāfaķat ider bulunsa ben naķz-ı ‘ahd iderim didikde Hişām didi ki bu huşūşda ben saña muvāfaķat iderim didikde Züheyr didi ki bu huşūşda bizimle ber-ā-ber bir ādem dađı tedārik idebilür misin didikde Hişām dađı belī deyüp ol maħalden ķalkup Muţ‘im bin ‘Adiyy hūzūruna varup Züheyr ile meyānlarında olan kelāmları ģaber virdikde Muţ‘im taħsīn idüp buyurđı ki bir ādem dađı tedārik eyle [140^b] dōrt kimse olalım didikde Hişām Ebū'l-Baħterī bin Hişām hūzūruna varup bu vaķ‘ay ıfāde eyledikde Ebū'l-Baħterī dađı muvāfaķat idüp bir ādem dađı bul beş kimse olalım didikde Hişām Zem‘atū'l-Esved-nām zātūñ hūzūruna varup uslūb-ı sābık ūzre bu ittifaķda ol dađı şerīķ olup bir araya cem‘ olup beynlerinde şūrā eylediler ki bāb-ı Ka‘bede aşılān ‘ahid-nāmelerin aĥz idüp pāre pāre idüp ‘ahidlerin naķz ve eţ‘āllerin ibtāl edeler. Züheyr didi yarın mecma‘-i Kureyšde ibtidā bu kelāmı ben fetħ-i bāb iderim sizler baña taķviyet ve beni taşdıķ ider misiz didi. Ne‘am deyüp ‘ahd ü ķavle ķarār virüp yarınki gün mecma‘-i Kureyšde cümlesi hāzır iken Züheyr ayaĝa ķalkup ey ehl-i Mekke revā mıdır ki bizler nāz [u] na‘īmde olup Benū Hāşim ve Benū ‘Abdu'l-Muţţalib bizim akrabā-yı ta‘alluķātımız iken anlarıñ ehl-i ‘ıyāl [u] eţfālleri aç ve şusuz āh [u] efğān ve nāle vū giryānların gūş idüp bir eĥad anlara mūkāleme vū mu‘āvenet itmeĝe ķādir olmaya Mevlā-yı Mütē‘āl ģazretlerine ķasem iderim ki naķz-ı ‘ahd itmedikce yerime oturmayım didikde Ebū Cehl-i mel‘ūn didi ki yalan söylersin naķz-ı ‘ahde ķudretiñ yokdur. Zem‘a bin el-Esved dađı didi ki yā Ebā Cehl Allāh ģaķķıy-ĝün sen yalan söylersin zīrā ol şaĥīfe taħrīr olurken bizler mażmūnuna rāzī degil idik. Ebū'l-Baħterī dađı Zem‘anıñ kelāmı toĝrıdır deyüp Muţ‘im dađı siz iķiñiz toĝrı söyledinñiz siziñ ģilāfıñızı söyleyenler kezzābdır didi. Bizler naķz-ı ‘ahd idüp hūkmüñizi ibtāl ve ģaķķa rucū‘ eyledik didikde Hişām dađı ayaĝa ķalkup bunlara

muwāfık biraz kelām daħi ol söyledi. Ebū Cehl-i mel‘ūn didi ki bu bir işdir ki bunlar gice ittifāk u meşveret idüp öyle gelmişler deyü meyānlarında nizā‘ vāķi‘ oldu. Ol eşnāda ittifāken Ebū Ṭālib aħbāblarından bir cemā‘atle taşra çıkdı. Ebū Cehl ve aña tābi‘ olanlar zann eyledi ki Ebū Ṭālib kemal-i meşakķate dūcār olup ‘adem-i taħammülünden Ḥazret-i Muħammedi teslīm itmeğe geldi dirler idi. Ebū Ṭālib gelüp Hicrde oturup ey kavm-i Kureyş bir mühim maşlahat için geldim ki ol maşlahat [141^a] cümleñiñ haķķında nāfi‘ u şālih ve hayırlıdır. Ol ‘ahid-nāme olan şaħīfeyi getürün mezbūr ‘ahid-nāmeyi getürüp Ebū Ṭālib didi bu şaħīfe siziñ mührünüzle memhūr mıdır didiler belī bizim mührümüzledir. Ebū Ṭālib didi ki Muħammed baña hāber virdi ki Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri bu siziñ şaħīfeñize bir kurd musallaṭ idüp cevır [u] zulm u ta‘addī vu kaṭī‘ate dā‘ir kelāmlarınızı ve lafzını ekl idüp nā-būd u nā-peydā idüp eşeri qalmamışdır eger Muħammed bu haberinde kāzib ise Muħammedi size teslīm iderim dilerseñiz katl idiñ dilerseñiz āzād idiñ. Ve eger Ḥazret-i Muħammed bu kelāmında şādık ise sizlere kifāyet itmez mi ol şaħīfeniñ mażmūnundan vāz geçüp ibṭāl idesiz didikde küffār-ı Kureyşñ cümlesi Ebū Ṭālibe güzel didiñ ve inşāf eylediñ didiler. Hemān şaħīfei açdılar Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ buyurdıģı gibi buldılar. Küffār-ı Kureyş hicāblarından ser-fürü nuṭķa qādir olmadılar bir zamāndan şoñra Ebū Cehl ve anıñ a‘vānı sa‘y itdiler ki ‘ahid-nāmeniñ ḥükmin ibṭāl itmeyeler. Ebū Ṭālib kendi aħbāblarıyla estār-ı Ka‘beye qarīb gelüp Allāhümme'nşurnā ‘alā men zālemenā ve ekṭa‘a erḥāmenā ve'steḥalle mā yeḥrimu ‘aleyhi minnā deyüp kendi aħbāblarıyla şi‘b cānibine rāhī oldılar. Şoñra Hişām kendi refīķleri olan beş nefer kimse ayaģa qalkup neḥnu berīün min hāzihi's-şāħīfeti'l-kāṭi‘ati'z-zālimeti didiklerinde ekser-i Kureyş daħi anlara tābi‘ olup naķz-ı ‘ahd eylediler. Muṭ‘im bin ‘Adiyy şaħīfei pāre pāre idüp kendi tevābi‘leriyle pūr silāḥ olup bāb-ı şi‘b-i Ebū Ṭālibe gelüp Benī Hāşim ve Benī Muṭṭalibi iḥrāc idüp kendi menzillerinde iskān itdirdiler. Küffār-ı Kureyş bir nesneye qādir olmadı. Ve bu şüret-i vāķi‘a nübüvvetden toķuzuncı sālde vāķi‘ olup Ebū Ṭālib Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ medḥinde bir kaç ebyāt irād eylemişdir şi‘r

Ve qad curribū fīmā mezā min emrihim

Ve mā ‘ālimun emran kemen lem yücerribu

Ve  ad k ane f  emri's- a   feti   ibrat n
Met  yu biru    'ibu'l- avmi yu  cib 

Me a'll  hu   an a ve   u    ahum
Ve m  ne am  min b   li'l- a   i mu ribu

[141^b] Fe'sbe  m      mine'l-emri b    
Ve men ye telifu m  leyse bi'l- a   i yek ibu

Fe'ems  ibnu   Abda'll  hi f n  mu addi an
  Al  su   n min  avmin   ayri mu  tebi

El-Fa lu't-T si u F  Hicreti'n-Nebiyyi  alla'll  hu   Aleyhi ve Selleme  leyh 

 okuzunc  fa  l Ras l-i Ekrem ve Nebiyy-i Mu terem  alla'll  hu   aleyhi ve sellem efendimizi  Med ne-i M nevvereye sa     le hicret buyurmaları bey n olunur. Bu     ve M slim riv yetinde Server-i Enbiy    aleyhi ef   lu's-    t ve ezke't-te   y  efendimiz buyurdılar ki *ben g rm    m ki Mekke-i M kerremeden  urm  a     bir ma alle hicret edece  m amm  zihnimde z    l eyledi Yem me mi ve y  ud Hicr midir* Hicr Ba reyn vil yetlerinden bir beldenin ismidir.  onra ma   m oldu ki hicret-   -  P  d-   -  Enbiy  Med ne-i M nevvere imi  Ras l-i Ekrem  alla'll  hu   aleyhi ve sellem efendimiz Med ne-i M nevvereye hicret itmek i   n a    b-  kir mefendilerimize ru   at [u]   in  yet eylediler fevc fevc a    b-  kir m Med ne-i M nevvereye hicret iderler idi. Ve z  t-      leri da  i  a    Te      tarafından izne muntaz r olup te    r eylediler. Mu addem iki   A  abe mey nında biraz cem   t le  bn  mm  Mekt m Med ne-i M nevvereye     m olmu lar idi. Riv yet olunur ki a    b-  kir mdan ibtid  Med ne-i M nevvereye hicret iden Eb  Seleme bin   Abd l- sed el-Ma z m   mm  Selemenin ehli idi   A  abe bi    tinden bir s  l a  dem  abe e c nibine hicret itmi  idi.  abe eden Mekke-i M kerremeye gel p k    r-   urey  ez  v  cef  id p En  ardan ba  z  kimseler Med ne-i M nevverede      la m       f olmu lar dey  mesm   olundu da Med ne-i M nevvereye hicret eyledi. Andan  onra    mir bin Rebi  a ehli ley   ile hicret id p ve  onra Mu   ab ibn    meyr En  ardan      a gelen zev  tlar i   n

ta' līm-i dīne me'mūr olup 'āzim oldu. 'Aḳabe-i Şāniyeden şoñra aşḫāb-ı kirāmiñ Mekke-i Mükerrermeden Medīne-i Münevvereye ḥurūcları mütevālī pey-der-pey rāḫī olurlar idi. Muhācirīnden 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb ve birāderi Zeyd ve Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llāh ve Şuḥeyb ve Ḥamza bin 'Abdu'l-Muṭṭalib ve Zeyd bin Ḥāriṣe ve 'Ubeyde bin el-Ḥāriṣ ve 'Abdu'r-Raḥmān bin 'Avf ve Zübeyr [142^a] ve 'Oṣmān bin 'Affān ve ğayrileri rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'īn. Ḥāşıl-ı kelām Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ nezd-i sa'ādetlerinde 'Alī bin Ebī Ṭālib ve Ebā Bekr eş-Şiddīkradıya'llāhu 'anhumā ḥazretlerinden mā'adā bir eḫad ḳalmadı şı'r

Çekildi fevc fevc aşḫāb-ı hicret
Medīne şehr[i] buldı 'izz [ü] rif'at

Ḳudūm-ı pāk-i aşḫāb-ı muḥācir
Münevver eyledi ol cāy-ı 'izzet

Gelüp tebşīr içün bu şehr-i pāke
Başıña doğmak ister şems-i devlet

Muḥammed pād-şāh-ı şāh-ı levlāk
Bu cādır taḫt-gāh-ı 'adl [u] şevket

Medīne şehrini pür nūr ider ol
Yaḳında şems-i envār-ı nübüvvet

Dil-i tārik-i 'Aşḳī pür güneh-kār
Bula nūr-ı Muḥammed ile şafvet

Ġarībī bī-nevā efgendeyem ben
Civārında baña sen it mürüvvet

Bu iki zāt-ı kirāmdan mā'adā ḳalmadı dimeden murād Muhācirīn-i Kirāmiñ a'yānlarından demek murāddır. Ve eger 'umūm murād olunsa Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden şoñra İslāmdan ba'zı zevāt-ı kirām

hicret idüp Ebū Süfyan ve ba'zı müşrikler anları yoldan redd idüp siene ilķa eylediler. Bundan müstebān olan Ebā Bekr ve 'Alī rađıya'llāhu 'anhumā ḥāzerātlarından mā'adā qalan olmuş olur. Ve Ḥāzret-i Ebū Bekr eş-Şiddīk rađıya'llāhu 'anh ḥāzretleri dađı hicret içün izin taleb eyledikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *yā Ebā Bekr 'acele itme recā iderim ki sen baña refīķ olursun* deyü buyurduķda Ebā Bekr ḥāzretleri dađı memnūn u mesrūr u rāzī olup te'ḥīr buyurdılar. Küffār-ı Kureyş fehm eylediler ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḥāzretleri dađı hicret iderse min ba'd bizlerden rāḥat selb olunur deyüp şanādīd-i Kureyş meşveret içün bir ḥāneleri olup ismine Dāru'n-Nedve dirler idi meşveret murād itseler ol ḥānede cem' olurlar idi. Ḥālā Mekke-i Mükerrerede Mescid-i Ḥaramıñ Maķām-ı Ḥaneḫ dimekle meşḥūr olan maḥallindedir. Ol maḥalde meşverete ḥāzır olanlardan birisi Ebū Cehldir. Rivāyet olunur ki on beş nefer-i bed-baḥtlar idi ve ba'zı rivāyetde yüz 'aded kimse idi [142^b] deyü rivāyet iderler. İblīs-i ḥabīs-i pūr telbīs şeyḫ-i Necdī şūretinde gelüp anlara didi ki beni meyān-ı meşveretiñize idḥāl idiñ zīrā ben sāl-ḥūrde ve umūr-dīde ve cihān-azmūde bir şāḥib-i tedbīr pūr-kārim didi. İblīs-i ḥabīs-i dađı bezm-i necāsetlerine idḥāl eylediler. İbtidā Ebū el-Baḥterī didi ki benim re'y ü tedbīrim Muḥammedi ḥabs idüp üzerine muḥkem çār dīvār binā idüp bir küçük pencere açup ekl ü şūrbīn ol pencereden virüp tā helāk olunca anda qalsun didi. Pīr-i Necdī dađı didi ki bu tedbīr ma'ķūl u münāsib degildir zīrā anıñ kavm [u] ḳabīlesi ḥaber-dār olduķda anı siziñ eliñizden ḥalāş iderler belki ihtimāldir ki anıñ kavmiyle meyānıñızda ceng [ü] kıtāl olup sizlerden çok kimse helāk olur. Andan soñra Hişām bin 'Amr didi ki benim re'y [ü] tedbīrim Muḥammedi bir üstüre süvār ve ayakların deveniñ ḳarnı altından bend idüp şahrā-yı beyābāna şalıvirmeli ol ḥāl ile helāk olup bir eḥad zarar görmez didikde pīr-i Necdī didi bu tedbīr fāsīd ve ğāyet fenādır eger Muḥammed bu ḥal-i mezbūr üzre şahrāya gitse anıñ bu ḥūsn-i cemāl ü kemālin ve şīrīn-i zebānın ve aḥlāķ-ı ḥamīdesin gören aña 'āşīķ [u] ḥayrān ve āşifte-i efgendesı olup ḥalāş olduķdan mā'adā başına ḳabā'il cem' olup gelüp sizler ile muḥārebe ider didikde ḥāzır olanlarıñ cümlesi ḳasem idüp bu pīr rāst söyler ve ḥaķķ tedbīr getürür deyüp ta'zīm u tekrīmi ziyāde eylediler. Andan soñra Ebū Cehl-i bed baḥt didi ki benim re'y [ü] tedbīrim her bir ḳabīleden bir bahādır [u] dilāver [u] yiğit ihtiyar u intihāb

idüp her biriniñ destine bir keskin seyf virüp Muḥammed ḥāb-ı nāzında iken def' a-i vāḥidede seyflerin iḥāle idüp helāk ideler. Benī Hāşimiñ cümle ḳabā'ıl ile muḥārebeye ḳudretleri olmaz bizler de diyyetini virüp necāt buluruz didikde pīr-i Necdī re'y-i şavābda budur deyü istiḥsān eyledi. Bunuñ üzerine ittifāk idüp bu tedbiriñ ḥuşūluna meşğūl olmak için meclislerinden dağıldılar ittifākları üzre her bir ḳabā'ilden bir ādem celb idüp yedlerine şemşīr-i būrrān virdiler ve didiler ki bu gice ḥāne-i sa' ādet-i Muḥammediyyeyi iḥāta idüp [143^a] ḥābda iken cümleñiz ḳılınç ḥavāle idüp helāk ideceksiz deyü tenbīh u te'kīd eylediler. Ol vāḳit min ṭarafı'llāh Cibrīl-i Emīn 'aleyhi's-selām teşrīf idüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize bunlarıñ meşveretlerin ḥaber virüp ve bu āyet-i kerīmeyi daḫi getürdi *ve iz yemkūru bike'lleẓīne keferū li-yüşbitūke ev yeḳtulūke ev yuḥricūke ve yemkurūne ve yemkuru'llāhu va'llāhu ḥayru'l-mākirīne*. Ebū Cehl yedlerinde seyf olan bahādırlara tenbīh iderdi ki 'acele itmeyiñ tā ki cümleñiz cem' olası zīrā Muḥammed zu' m ider idi ki eger sizler kendüye tābi' olsañız idi her birerleriñiz mülūk-i 'Arab u 'Acem olup ve āḫiretde daḫi cennāt-ı a'lāya girüp eşmār-ı cināndan mā teşteḥīhi'l-enfūs tenāvül idersiniñ. Ve eger tābi' olmaz iseñiz dünyāda siziñ ḳatliñizi mübāḥ ve āḫiretde nār-ı ceḥīm ile mu'azzeb olursuñuz dir idi. Ebū Cehliñ bu kelāmını Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz gūş idüp buyurur idi ki *va'llāhi böyle dirim ve böyle olur ve sende anlardan birisiñin* deyü buyurur idi. Server-i Enbiyā 'aleyhi efḍalu't-teḥāyā efendimiz ḥāzretleri 'Alī bin Ebī Ṭālib kerreme'llāhuvecheḥḥāzretlerine emr eyledi ki *yā 'Alī sen benim firāşımda yat ve bürde-i ḥaḍrā'-i ḥaḍramiyyemi örtün ve küffār-ı Ḳureyşden aşlā ḥavf üzre olma anlardan saña zarar gelmez ve yarın herkesiñ emānetlerin aşḥāblarına teslīm eyle* deyü buyurdu. Zīrā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥāzretleriniñ anlarıñ 'indinde nām-ı vālāsı emīnü's-şādık ile be-nām ve meşhūr idi küffār-ı Ḳureyş ekşer emānetlerin ol Server-i Ümenā ḥāzretleriniñ nezd-i sa' ādetlerine vāz' iderler idi binā'en 'aleyh yarın emānetlerin aşḥāblarına i'tā eyle deyü buyurdu. Ve Ḥāzret-i 'Alī kerreme'llāhuvecheḥ Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥāzretleriniñ firāş-ı sa' ādetlerine girüp ve mezbūr bürde-i sa' ādetlerin örtünüp yatdılar. Ve daḫi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz dest-i peyvest-i sa' ādetlerine bir avuç toprak aḫz idüp ḥāne-i sa' ādetlerin dār-ı medār

ihāta iden küffār-ı bed bahtıñ üzerlerine şāheti'l-vücūh deyüp saçdı ve daḥi ve *ce'alnā min beyni* [143^b] *eydīhim sedden ve min ḥalfihim sedden fe-eğşeynāhum fehum lā yubşırūnāyet-i* kerīmesin tilāvet iderek meyānlarından serv-āsāḥırāmān iderek ol Ṭāvus-ı Cinān ve Pād-şāh-ı Her Dü Ekvān bilā pervā çıķup gitdiler ḥālbuki kāfirler a' mā gibi baķarlar idi. İbn 'Abbās raḍıya'llāhu 'anhumā ḥazretleri rivāyet ider ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ remy buyurdıḡı turāb kāfirlerden her kime rāst geldiyse Bedr ġazāsında ķatl olundılar. Tārīḡ-i Ḥamīde meşṭurdur ki Ebā Bekr eṣ-Şiddīķ raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri ol eṣnāda bir ru'yā görüp māh-ı āsmān-ı semādan baṡḡā-i Mekkeye nāzil olup nefsi Mekke-i Mūkerremeye dāḡil olup şaḡrā-yı Mekke anıñ nūr [u] zıyāsından pūr nūr olup Be-tekrār ol māh-ı münīr-i āsmān ṡarafına meyl idüp varup Medīne-i Mūnevverede ķarār eyledi. Ve zemīn-i Medīne-i Mūnevvere mezbūr māh-ı münīriñ şu'ā'ıyle mūnevver olup ve çok sitāreler ol māha muvāfaķat her ne yere meyl itse ber-ā-ber giderler idi. Şoñra nice biñ aḡterler ile ol māh havāya ķalķup Mekke-i Mūkerreme ḡaremine nāzil olup zemīn-i Mekke pūr nūr olup ḡiç bir ḡāne yok idi ki ol nūrdan mūnevver olmaya faķaṡ üç yüz altmış ḡāne ve bir rivāyetde dört yüz ḡāne ol nūrdan maḡrūm olup tārik-i zulmātda ķaldılar. Andan şoñra ol māh-ı münīr Be-tekrār āsmān ṡarafına meyl idüp gelüp Medīne-i Mūnevverede 'Ā'ıṣe raḍıya'llāhu 'anhā ḡazretleriniñ menziline ķarār buyurdı. Ve zemīn-i Medīne-i Mūnevvere ol māh-ı münīriñ zıyāsından pūr nūr oldu. Ve ol bī-ḡisāb yıldızlar ol māh-ı münīr ile ber-ā-ber idiler şoñra zemīn şaķķ olup bir ķapu peydā olup ol māh-ı münīr-i 'ālem mezbūr ķapudan nā-bedīd oldu. Ebū Bekr raḍıya'llāhu 'anh ḡazretleri ḡābdan bīdār olup feryād [ü] fiġān ile girye-sāz olurdu zīrā 'Arab meyānında Ebā Bekr raḍıya'llāhu 'anh ḡazretleri ta'bīr-iru'yāda meşḡūr idi. Ru'yāniñ ta'bīrinde ol gördi ki māh-ı felek-i risāletiñ āfitāb u encūmler anıñ aṣḡāb u aķrabā-yı ta'alluķātları ol māh-ı münīr-i felek nübüvvete muvāfaķat-birle ġurbet iḡtiyār idüp Medīne-i Mūnevvereye [144^a] hicret itseler gereķdir. Ve ol māh-ı münīriñ mezbūr yıldızlarla ber-ā-ber Mekke-i Mūkerremeye rucū'ları Feth-i Mekke müyesser olur. Ve 'Ā'ıṣe raḍıya'llāhu 'anhā ḡazretleriniñ menziline nüzūli ḡazret-i 'Ā'ıṣeniñ Medīne-i Mūnevverede ol Server-i Enbiyāniñ şeref-i firāşıyla müşerref olmasındır. Ve şaķķ-ı zemīn olup ol māh-ı münīriñ nā-bedīd olması Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ dār-ı beķāya

irtihālîdir. Ebu Bekr radıya'llāhu 'anh ḥāzretlerine bu ru'yāda iki ğam vākî' oldı. Biri vaṭanından muhāceret ğamı ve biri Şeh-süvār-ı Enbiyādan mufāraḳat ğamı idi kendü kendüye çünki ğurbet el virse gerekdir bārî ol Pād-şāh-ı Enbiyānıñ muşāḥabet ü müfāreḳatını elden ḳomayup ber-ā-ber olduḳca ğurbet vaṭandan evlādır deyüp beyt

Ğurbetiñ cev[r]i] hele zevḳ-i vaṭandan yeğdir

Meş'ale encümini bezm-i çemenden yeğdir

Vaṭan-ı a'yān olan kār u pādan 'Aşḳî

Gerçi dūr olmaz iseñseg hele senden yeğdir

A'yān-ı küffār-ı Ḳureyşden ba'id ve ol Ḥabīb-i Ḥudāya ḳarīb olmaḳ iki cihān sermāyesidir şî'r

Ve eṭyebül-erzi mā li'l-ḳalbi fîhi hevā

Semmu'l-ḥıyāṭı me'a'l-aḥbābi meydān

Rivāyet olunur ki ol gice 'Alî bin Ebî Ṭālib kerreme'llāhu vecheḥ ḥāzretleri Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ firāş-ı sa'âdetlerine yatup kendi nefsini ol Server-i 'Ālem efendimize fedā itmişdi Mevlā-yı Müte'āl ḥāzretleri Cebrā'îl ve Mîkâîl 'aleyhime's-selām ḥāzerātlarına vahy eyledi ki ben 'azîmu's-şān sizleri birbiriñize birāder eyledim ve biriñiziñ 'ömrini āḥirden ziyāde eyledim kimdir ki sizden birāderi içün zā'id olan 'ömri îşār u baḥş idüp andan evvel vefātını ihtiyār ider deyü buyurduḳda didiler ki ilāhî biz 'ömrimizi bir eḥada fedā itmeyiz anıñ ḥayātından bize fā'ide nedir didiklerinde Vācib Te'ālā ḥāzretleri buyurdı ki yā Cebrā'îl ve yā Mîkâîl niçün 'Alî bin Ebî Ṭālib gibi olmazsınız ben anı Muḥammed ile birāder eyledim 'Alî kendi ḥayātını Muḥammede fedā eyledi ve ol zātıñ ḥayāt-ı sa'âdetlerin kendi ḥayātı üzre îşār eyledi. Şimdi ikiz de rûy-ı zemîne nāzil olup anı a'dā şerrinden ḥıfz idiñ buyurduḳda fermān-ı Ḥudāya itā'at idüp zemîne nāzil [144^b] oldılar. Cebrā'îl Ḥāzret-i 'Alîniñ ser-i sa'âdetleri ṭarafına ve Mîkâîl ḳadem-i sa'âdetleri ṭarafına cālîs olup baḥ baḥ yā 'Alî senden ğayrı kim vardır ki Mevlā-yı Müte'āl ḥāzretleri anıñla faḥr [u] mübāḥāt eyleye dirler idi. Şî'r

Melek zi-'arş fermān-ı ü kemer bended

Her ān ki behr-i Ḥudā rāh-ı nefis ber bended

Böyle Zāt-ı Ecell-i A'lā ve Ḥabīb-i Ḥāzret-i Ḥudā ve Pād-şāh-ı Her Dü Serā

şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize bezl-i dil [u] cān sermāye-i ebedī ve
hayāt-ı sermedī olduğın ol Şīr-i Hūdā bilüp cān fedā itmişdir. ‘Āşık-ı dīdār-ı
Hābīb-i Hūdā ve muḥibb-i āl-i ‘abā olan iḥvān-ıbā-şafānıñ ḥātır [u] hayālinde
envār-ı muḥabbet-i Muḥammed cevalān ve zıkr-i şenā-yı cemīlesiyle be-her
zamān ter zebān idinüp ebyāt-ı fārisī.

Dem-be-dem dem ez berāy-ı Muşţafā bāyed zeden

Dest-i dil-i derdāmenā Āl-i ‘Abā bāyed zeden

Nağş-ı ḥubb-i ḥendān ber levḥ-i cān bāyed ne-kāşed

Mihr [u] mehr-i ḥaydarī ber dil-i cū mā bāyed zeden

Dem me-zen bā herki ū bīgāne bāşedbā nebī

Ki nefes ḥāhī zeden bā āşinā bāyed zeden

Her dıraḥtī kû ne-dāred mīve-i ḥubb-i nebī

Aşl-ı ū zā ser-be-ser bā nişhā bāyed zeden

Ol Şīr-i Hūdā Ḥāzret-i ‘Aliyyü'l-Mürtezā raḍıya'llāhu ‘anh ḥāb-nāz-ı Faḥr-i
Risāletde yatup ba‘zı müfessirīn-i kirām bu āyet-i kerīmeyi ol zātıñ ḥaqqında
nāzil oldu deyü buyurdılar *ve mine'n-nāsi men yeşrī nefsehu'btigā'e merzāti'llāhi
va'llāhu raūfun bi'l-‘ibādī*. Vākidī ḥāzretleriniñ kendi meşāyihlarından rivāyet
idüp buyurur ki Ebū Cehl ve Ḥakem bin Ebu'l-‘Āş ve ‘Uḳbe bin Ebī Mu‘ayt ve
Naḍr bin el-Ḥāriş ve Ümeyye bin Ḥalef ve İbn Ğaytala ve Ṭalḥa bin ‘Adiyy ve
Ebū Leheb ve Übeyy bin Ḥalef ve Ḥaccāc evlādları. Ve Nübeyh ve Münebbih ol
gice Şāhib-i Risālet efendimiziñ katli içün ḥāne-i sa‘ādetleriniñ kapusuna
gelenlerdendir. Rivāyet olunur ki Ḥāzret-i ‘Alī kerreme'llāhu vecheh bu ebyātları
ol vakīit buyurmuşdur beyt

Veḳaytu bi-nefsī ḥayru men vaṭıe'l-ḥuşā

Ve men ṭāfe bi'l-Beyti'l-‘Atīki ve bi'l-ḥacri

Rasūlü ilāhin ḥāfe men yemkurū bih

Fe-tücāhu zi't-ṭavli illā lehu ve fī setrin

Vaḳtā ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem meyān-ı küffārdan necāt

bulup Ebā Bekr eş-Şiddīk raḍıya'llāhu ‘anh ḥāzretleriniñ ḥāne-i sa‘ādetleri tarafına [145^a] ‘āzim oldu. Ve daḥi ‘Ā’işe raḍıya'llāhu ‘anhā ḥāzretlerinden mervīdir buyurur ki bir gün kuşluk vaḳtı āfitāb-ı ḥarāretde ḥānemizde sākin olurken bir kimse gelüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥāzretleri taylasān-ı mübārekin ketf-i sa‘ādetine almış geliyor deyü haber virdikde ol zāt-ı ‘ālī-simātūn bu vaḳit teşrīfleri ‘ādet-i kerīmelerinden olmayup Ḥāzret-i Ebā Bekr buyurur ki peder umāderim ol zāta fedā olsun bu zamānda teşrīfleri bir emr-i ‘azīm vāḳi‘ olması lāzım gelür deyüp pā-bürehne istikbāline revān oldu. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz istizān idüp dāḥil oldu. Ve buyurdi ki *ḥānede olan taşra çıksun* Ebā Bekr raḍıya'llāhu ‘anh ḥāzretleri buyurdi ki yā Rasūla'llāh ḥānede ecnebī kimse yokdur. Buyurdılar ki *yā Ebā Bekr ma‘lūmuñ olsun ki hicret ile me’zūn oldum* Ebā Bekr ḥāzretleri buyurdi ki eş-şāḥābetü yā Rasūla'llāh ya‘nī ümmīd-vārim ki şöḥbet-i şerefiñiz ile müşerref olam. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem *belī sen refīḳ u muşāḥibimsin* deyü buyurdi Ebā Bekr kemāl-i ferāḥından бүкә eyledi. Ve daḥi Ebu Bekr eş-Şiddīk ḥāzretleri iki deve ḥāzır itmişdi a‘lāsını Efendimize taḳdīm buyurdılar Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdi ki *aḥz itmem illā pahāsiyla olur ise aḥz iderim* deyü buyurdi. Ve yāḥudbir üştüre süvār olmam kendi mülküm olmadıkca deyü buyurup mezbūr deveyi pahāsiyla Ḥāzret-i Ebā Bekrden iştirā eyledi. Pahāsiyla iştirāsından ḥikmet budur ki hicret için süvār olduğu üstür kendi mālından olup tamām-ı ecr-i hicrete nā’il ola. İbn İshāḳ ḥāzretleri naḳl ider ki Benī Ḥureyş devesiniñ cinsinden olan Ced‘ā-nām deveyi aḥz buyurdılar. Vāḳidī ḥāzretleri rivāyet ider ki mezbūr deveniñ pahāsi sekiz yüz dirhem idi ve aḥz eylediği nāḳa Kuşvā-nām idi. Ebā Bekr raḍıya'llāhu ‘anh ḥāzretleriniñ ḥilāfetinde vefāt eyledi. İbn ‘Abbās raḍıya'llāhu ‘anhumā ḥāzerātları rivāyet ider ki hicrete izin bu āyet-i kerīme vāḳi‘ oldu *rabbī edḥilnī müdḥale şıdḳın ve eḥricnī* [145^b] *muḥrace şıdḳın ve’c‘al lī min ledünke sulṭānen naşīran*. İmām Ḥākim ḥāzretleri rivāyetinde buyurur ki Fahr-i ‘Ālem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Mekke-i Mükەرremeden hicret-i sa‘ādetleri Enşār ile ‘Aḳabede bī‘at ittikten soñra üç māh ve yāḥud üç māha ḳarīb idi. Ve bundan mā‘adā rivāyet-i āḥer daḥi rivāyet vāḳi‘ olmuşdur. İmām Ḥākim raḥimehu'llāhu te‘ālā buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz işneyn günü Mekke-i

Mükerremeden fekk-i rābıta-i ikāmet buyurup Medīne-i Münevvereye yevmu'l-isneyn 'atf-ı 'inān-ı nübüvvetleri olmuştur bu haber rütbe-i tevātüre reside olmuştur. Hāzret-i 'Ā'ışe-i Şıddīka rağıya'llāhu 'anhā buyurur ki 'Abdu'llāh bin Uraykıt-nām bir kimse Benī Kināneden kāfir olup kılağuzlukda gāyet meşhūr bī-naẓır bir kāfir idi Ebā Bekr eş-Şıddīk rağıya'llāhu 'anhā hāzretleri mezbūr kılağuzı ücretle icāre idüp tenbīh buyurdu ki üç günden sonra Cebel-i Şevrede olan gāra gel deyüp üstürlerin ve emti'aların mezbūra teslīm idüp 'Āmir bin Fūheyre-nām hizmetcilerin dağı ber-ā-ber irsāl eylediler. Mezbūr kılağuz üstürlerin izlerin zāyi' etmek için deryā cānibine revāne oldılar. Hāzret-i 'Ā'ışe rağıya'llāhu 'anhā buyurur ki ol gün 'acele bir miqdār sofralarına ta'ām hāzırlayup derūn-ı sofraya vaz' eyledim. Mezbūr sofrayı bend için bir resene muhtāc olup bulmadım Hāzret-i Esmā binti Ebī Bekr eş-Şıddīk rağıya'llāhu 'anhumā meyānından kuşağını çıkarup iki pāre idüp bir pāresin sofraya bağladı ve bir pāresin kendi beline bağladı. Ve bir rivāyetde dağı vārid oldu ki mezbūr kuşağın bir pāresin dağı zemzemiyyelerine bağladı. Binā'en 'aleyh Esmāya Zātü'n-Niṭākeyn tesmiye olundu. Ve 'Abdu'llāh ibn Ebī Bekr rağıya'llāhu 'anhumā hāzretleri bir merd-i merdān ve pūr edeb-i civān ve dānā-yı zamān bir zāt-ı kerīmü'l-iz'ān idi. Mezbūra tenbīh buyurdu ki gündüz olduğda meyān-ı küffār-ı Kureyşde hāzır ol ve gice olduğda havādiş-i [146^a] aḥbār-ı Kureyşi Ġār-ı Şevre gelüp bizlere ifāde eyle deyü tenbīh u te'kid buyurup Hāzret-i Ebā Bekr rağıya'llāhu 'anhā hāzretleriniñ ma'tūklarından 'Āmir bin Fūheyre tenbīh buyurdılar ki gice ta'āmı kendülere südgetüre. Ve kabīle-i Benī Deylden 'Abdu'llāh bin Uraykıt-nām bir kimseyi ücret ile kılağuz tutup ve develeri mezbūra teslīm idüp üç günden sonra develeri Ġār-ı Şevre getür deyü emr eylediler. Hāzret-i Esmā binti Ebī Bekr eş-Şıddīk rağıya'llāhu 'anhādan mervīdir ki Ebū Bekr hāzretleriniñ ḥāne-i sa'ādetlerinde nağden hāzır beş biñ dirhemi var idi meblağ-ı mezbūrı ber-ā-ber aḥz idüp māh-ı şaferiñ yigirmi sekizinci gicesi yāḥud ğurre-i rebī'u'l-evvel gicesi bālā-yı bām üzerinde olan pencereden çıkup revān oldılar. Ekşerī ehl-i siyeriñ ittifākları Mekke-i Mükerremeden dū-şenbe gicesi 'āzim oldılar ve ba'zılar penç-şenbe gicesi dimişler bu rivāyetini tevfiḳ bu vecihle olur ki Ebū Bekr rağıya'llāhu 'anhā hāzretleriniñ ḥāne-i sa'ādetlerinden ḥurūcları penç-şenbe gicesi olup ğārdan Medīne-i Münevvereye teveccühleri dū-şenbe gicesi ola. Yāḥud bunuñ 'aksī ola

va'llāhu a'lem. Ve bir rivāyetde daḥi vārid oldı ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥāne-i sa'adetlerinden ḥurūc iderken bu āyet-i kerīmeyi tilāvet iderek meyān-ı küffārdan rāhī oldılar. *Ve izā kara 'te'l-Ḳur'āne ce'alnā beyneke ve beyne'llezīne lā yu'minūne bi'l-āḥirati ḥicāben mestūran.* Rivāyet olunur ki sa'adetle 'azīmetlerin Ebā Bekr ve ehli ve 'Alī raḍıya'llāhu 'anhum ḥāzerātlarından mā'adā bir eḥadīn ma'lūmları olmayup küffār-ı Ḳureyšden maḥfī olarak 'āzim oldılar ve daḥi rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ katlini murād iden kāfirler ḥāne-i sa'adet-i Peygamberi ihāta idüp fırsat gözedirken müşriklerden bir kimse gelüp mezbūr şaf-beste olan küffāra didi ki sizler ne tūrursuñuz ve niye muntazırsıñız anlar daḥi didiler ki şabāḥ olduḡda cümlemiz bir uğurdan hucūm idüp Muḥammedi katl itmeḡe müterākıbiz didiklerinde mezbūr müşrik anlara didi ki taḥkīk sizler gurūh-ı a'mā vü mecānīnden bir takım [146^b] ādemlersiz Ḥaḳḳ Te'ālā sizleri ümmīdleriñizden me'yūs idüp ḥor u ḥaḳīr ve beyne'l-'urbān rezīl [ü] bed-nām eyledi. Görmediñiz mi ey bed-baḥtlar Muḥammed ser-i nā-pākıñıza ḥāk-efşānolarak meyāneñizden ol āfitāb-ı 'ālem tāb-ı ḥıram u reftārla 'āzim oldı. Ebū Cehl bed-nihād taşdıḡ itmeyüp derūn-ı ḥānede perde-püş ve tekellüm iden Muḥammed degil midir deyüp şabāḥ olduḡda gördiler ki ḥāb-gāh-ı Peygamberīden ḥurşīd-i felek-i velāyet Ḥāzret-i 'Alī kerreme'llāhu vecheḥ baş gösterüp 'ālemi pür nūr eyledikde Ebū Cehl-i pür 'anūd ḥaber viren şādık imiş didi. Lākin bu ḥāl küffār-ı Ḳureyšñ gāyet güçlerine gelüp yemīn ü yesār ādemler ta'yīn idüp tecessūs iderler idi. Ve meyānlarında münādī nidā itdirirler ki her kim Muḥammedi tutup getürür ise yüz 'aded nāḳa viririz deyü va'd eylediler. Beyt

Kör itdi dīde-i küffār[1] Mevlā

Selāmet buldı Aḥmed Şāh-ı levlā

Ol bed-baḥtlar kemāl-i 'inādlarından eṭrāf-ı teknefī cüst [ü] cū ve izlerin izleyerek tā Cebel-i Şevre zīr-i ḡāra geldiler Mevlā-yı Müte'al ḥāzretleriñ fermāıyla 'ankebūt bāb-ı ḡāra örümcek bend ve kebūter yumurṭalayup süfehā-yı Ḳureyš bāb-ı ḡāra gelüp 'ankebūt ve kebūter yumurṭasın görüp bu ḡāra bir eḥad dāḥil olmamış dirler idi derūnlarından bir sefīh hele bir def'a ḡāra dāḥil oluñ didikde Ümeyye bin Ḥalef didikleri kāfir didi sen mecnūn mısın yoksa gözleriñ kör mi oldı görmez misin Muḥammedden dünyāya gelmezden aḳdem bu bāb-ı ḡārda

‘ ankebût örümcek bağlayup kebûter yumurta bırakmış ne delîl ile bundadır dirsın deyü iskât eyledi. Hâdis-i şaḥîḥde Enes bin Mâlik raḍiya'llāhu ‘ anh ḥazretlerinden mervîdir ki Ebû Bekr raḍiya'llāhu ‘ anh ḥazretleri buyurdılar ki eger kāfirler ol vakit ayaklarına nazar itmiş olsalar bizi görürler idi deyü ḥavf olmuş iken Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz *yâ Ebâ Bekr sen zan ider misin ol iki zâtıñ ḥuşûşundaki sâliḥ Allāh ola* deyü buyurdu. Ebâ Bekr eş-Şiddîk raḍiya'llāhu ‘ anh ḥazretleri buyurdılar ki derûn-ı ğârda câlis iken mübârek kâdem-i şerîf-i Rasûl-i [147^a] Ekreme nazar idüp gördüm ki lâle-veş âlûde-ḥûn olmuş bükâ eyledim buyurur zîrâ Rasûl-i Ekrem efendimiz şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem pâ-bürehne yürümek ve cefâ [vü] meşakkât çekmek mu‘ tâdları olmayup çâr-nâ-çâr kazâya rızâ gösterüp ol Ḥabîb-i Hudâ küffâr-ı Kureyşden bundan mâ‘ adâ nice ezâ vü cefâ çekmiştir her bir enbiyâ-yı ‘ izâm ḥazerâtı tîr-i belâya sîne-i nübüvvetlerin siper kılmışlardır ebyât

Enbiyâdır mezâhir-i rahmet

Ümenâ-i ḥazâ’in-i hikmet

Her belâ kim felekden itdi nüzûl

Enbiyâ kıldı ol belâyı kabûl

Siper-i nâvek-i ğam anlardır

Anıñçün mükerrem anlardır

Râviyân böyle naql iderler ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz ğâra teveccühlerinde kâdem-i sa‘ âdetlerinden na‘ l-i sa‘ âdetlerin çıkarup pâ-bürehne izleri ma‘ lûm olmasun içün parmaklarının ucunabaşarak giderler idi. Pây-ı mübârekleri mecrûḥ u pür-ḥûn olduğda Ebâ Bekr raḍiya'llāhu ‘ anh ḥazretleri Server-i Enbiyâ şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimizi ketf-i şerîflerine alup bâb-ı ğâra kadar getürdiler. Buyurdu ki yâ Rasûla'llāhbir miqdâr burda tevaḥḫuf buyuruñ ben derûn-ı ğâra girüp eger bir mekrûḥ şey’ var ise baña işâbet eylesün zîrâ ğâr-ı mezbûr mâr u vuḥûş u ‘ aḳârib meskeni olduğu meşhûr idi. Ḥazret-i Ebâ Bekr derûn-ı ğâra revân olup gördi ki ğâyet târik yed-i sa‘ âdetleriyle yoklayarak ve bulduğu delikleri arkasında olan câmesini pâreleyüp sedd ider idi faḳaṭ bir büyük delik var idi anı sedd itmeğe vefâ idecek hırka pâresi kalmayup

kadem-i sa'adetlerin mezbûr deliğe vaz' eyledi. Yâ Rasûla'llâh buyuruñ deyü derûn-ı gârdan da'vet eyledi Efendimiz daği içerü girüp ol gice anda beytütet buyurdılar. Şabâh olduğda Ebâ Bekr hazretlerini câmeden 'ârî gördükde *yâ Ebâ Bekr seniñ câmeñ nice oldı* deyü buyurduğda şüret-i hâli ifâde buyurdılar. Ol vakit Hazret-i Ebâ Bekre hayır du'â buyurdılar Hazret-i Ebâ Bekriñ kadem-i pāk-i sebâtların ol gice mār u 'aķreb zaķm-nāk idüp şiddet-i [147^b] elem ve ıztırâbından çeşm-i haķ-bınleri nem-nāk olup ruķlarına dîde-i eşk seyelân olduğın Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz müşâhede eyledikde *yâ Ebâ Bekr lâ tahzen inne'llâhe me'anâ* buyurdu. Andan soñra Vâcib Te'âlâ hazretleri celâl-i ehadiyyeti birle Ebâ Bekr hazretleriniñ kalb-i pür enverlerine şabr u sükûnet ve elemine hıffet ve min ba'd Ebâ Bekr hazretlerine vuķuş zarar itmeğe kâdir olamadılar. Delâ'il şerhi Fâsîde Dâvuduñ rivâyeti buña muğâyırdır kezâ fî Ravzatü'l-Aķbâb. Rivâyet olunur ki Ebâ Bekr eş-Şiddîķ rağıya'llâhu 'anh hazretleri verâlarından gelen küffâr-ı bed-liķâları göricek hüzni müştedd olup dir idi ki eger beni katl itseler Rasûl-i Ekrem efendimize cânım fedâ olsun zîrâ ben bir kimseyim ammâ Rasûl-i Ekrem efendimize ma'âza'llâh bir zarar işâbet ider ise cemî' ümmet-i Muķammed helâk olur deyü hâtır-ı feyz-i mezâhirlerinde bu endîşe cevelân iderken Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *yâ Ebâ Bekr lâ tahzen inne'llâhe me'anâ* buyurdu. Muķaddiş'in-i 'izâmdan Ebû Na'im hazretleriniñ naklinde 'Aķâ' bin Meysereden mervîdir ki 'ankebût iki peyķamber-i zî-şâna perde-bend olmuşdur. Biri Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri ve biri daği Dâvud 'aleyhi's-selâm hazretleri Tâlût ararken Mevlâ-yı Müte'âl hazretleri 'ankebût ile anı hıfz eylemişdir. Târîķ-i Hamîs Târîķ-i İbn 'Asâkirden nakl iderki bunlardan mâ'adâ 'ankebût 'Urve bin Zeyd bin 'Alî bin el-Hüseyn bin 'Alî ibn Ebî Tâlib rağıya'llâhu 'anh hazretleri sene yüz yigirmi bir târîķinde 'uryânen şalb olunduğda 'ankebût üzerine perde-bend olup 'avrâtını 'uyûn-ı nâsdan hıfz eylemişdir. Bunuñ icmâlen kışşası 'Irâķ hâķimi Yûsuf bin 'Amr ile muķârebe idüp Yûsuf-ı mezbûr zafer-yâb olup ol zâtı meşâf-ı harbde girif-târ idüp Kûfede 'uryânen şalb idüp cesed-i şerîfleri dört sene miķdârı dârdâ maşlûben tûrdığı hâlde 'ankebût perde-bend olmuşdur. Ve biri daği 'Abdu'llâh ibn Üneys hazretlerine 'ankebût gârdâ [148^a] perde-bend olmuşdur. Bu zâtı Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Süfyân bin Hâlid bin Nübeyķ el-

Huzeli ‘Ure’edeḳatlı itmek içün irsāl buyurup ol zāt daḫi varup ol ḫabīsi ḳatlı idüp ser-i menḫūsını cesedinden cüdā idüp getürür iken bir ġāra girüp verāsından anı taleb içün vāfir kimse gelüp bāb-ı ġāra ol vaḳit ‘ankebūt perde-bend olup ‘uyūn-ı a‘dādan ol zāt daḫi necāt bulmuşdur binā‘en ‘aleyh Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘ankebūtı ḳatilden men‘ buyurup *inneḫā cündün min cünüdi'llāhi* deyü buyurmuşdur. Eger Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ġārda iken küffār ‘ankebūtı bozmaḳ murād eyleseler degil anlar cemī‘ ‘ālem bir yere cem‘ olsalar ve ḳuvvet-i bāzū zūrları ile bir tārını şikeste ḳuvvetleri yetmez idi. Şiddīḳ-ı Ekber ḫazretleriniñ şöḫbet-i refāḳatine nazar eyle ki rāh-ı muḫabbetde bezl-i cān [u] dil idüp ser-efrāzaşḫāb-ı kirām olmuşdur. Allāhümme'nfa‘ nā bi-berekātihi. Ġālib Dede ḳaddese'llahu sırāhu'l-‘azīz ḫazretleri maḫzar-ı sır-ı Şiddīḳ-ı Ekber olup bu na‘t-i sa‘ādetleri ḫaḳḳında nazm buyurmuşdur.

Şıdḳ-ilemā-şadaḳ-ı şubḫ-i şafādır Şiddīḳ

Şīne-i şāf-ile şadru'l-ḫülefādır Şiddīḳ

Şāniye işneyn-i Muḫammed didi Ḥallāḳ-ı ‘Azīm

İz hümā ḳavlini seyr it ne hümādır Şiddīḳ

Baḳdı tecridine sükkān-ı semā giydi ḫaṣīr

Ol ḳadar müntesib-i Āl-i ‘Abādır Şiddīḳ

Bir velīdir ki ve *lā taḫzen* aña oldu ḫitāb

Naşş-ı Ḳur‘ān-ile maḳbūl-i Ḥudādır Şiddīḳ

Zevḳ-i ‘irfān ile ḳıldı Rasūli taşdīḳ

Şübhesiz maṭla‘-ı envār-ı vefādır Şiddīḳ

Yevm-i Bedr aldı‘ arīş üzre cenāb-ı Aḫmed

Reşḳ-işems ü ḳamer u ‘arş ü semādır Şiddīḳ

İsm-i bāṭından alup feyz-i zuḫūrı imdād

Şamt-ile mürşid-i erbāb-ı Ḥudādır Şiddīḳ

Sözi hem-seng-i güher olduğına şāhiddir
Şadef-i leblerin āheste küşādır Şiddīk

Ehl-i redd ile olan ħarbī delīl-i vāzıh
Ĥubb-ı Ĥakk ʿtalʿ at-i ħāşşına sezādır Şiddīk

Ekrīzu'llāhda sermāyesin itdi īşār
Şūret-i mūnteĥab-ı faqr u fenādır Şiddīk

Mā ʿarafnāke baķ e'l-ʿaczü ʿani'l-idrāke
[148^b] Bir niyām içre meger tīg-i dü-tādır Şiddīk

İtmeden muʿcize burhān-ı taleb kıldı qabūl
Öyle bir mubteʿid-i terk-isivādır Şiddīk

Pişvā bilmeyen ol zātı müselmān olmaz
Lafz-ı tevĥīde meger şūret-i lādır Şiddīk

Çār-yār ile olur beyt-i Ĥudā çār-erkān
ʿUmredir anda ʿÖmer ʿayn-ı şafādır Şiddīk

Lafz-ı müʾminde odur mā şadaķ-ı pīş-i zuĥur
Şeyĥ maʿnāsına eñ aķdem edādır Şiddīk

Cedd-i aʿlāsıdır ol Ĥazret-i Mevlānānıñ
Mazĥar [u] müzĥir-i esrār-ı şafādır Şiddīk

Andan al himmet-i seyr-i melekūtı Ġālib
Sırr-ı miʿrāc-ı Rasūle dü serādır Şiddīk

Sende al ‘ Aşkî bu Ğālib Dededen himmet-i pîr

Dest-gîr-i fuḡarā ve zu‘ afādır Şiddîḡ

Temmet. Rivāyet-i meşhûr budur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ġār-ı sa‘âdetde ol gice iḡâmet buyurdılar. Ammā ba‘zı rivāyetde on günden mütecāviz iḡâmet buyurdı didiler. İḡâmetleri hâlinde ‘Abdu'llāh bin Ebā Bekr raḡiya'llāhu ‘anhumā ḡazretleri gice olduḡda gelüp ġārda yatup ve ḡizmet-i şerîfleriyle müşerref olup küffār-ı Ḳureyş meyânında olanḡavādişi ifāde idüp gündüz olduḡda Mekke-i Mükерremeye ‘avdet idüp bir eḡad ḡaber-dār olmazdı. Rivāyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ebū Bekr raḡiya'llāhu ‘anh ḡazretleriyle ber-ā-ber ġārdan çıkup Mekkeniñ ṡarîḡ-i esfelinden sâḡil-i deryā yolundan ‘Uṡfān-nām maḡalliñ esfelinden teveccûḡ buyurup yolda Ḳadîd⁴⁵-nām mevzı‘da bir ḡātûn var idi ki Benî Ka‘bdan Ümmü Ma‘bed Ḥuzā‘iyye dirler idi. Ḳadîd-nām maḡalde mezbûr ḡātûnuñ ḡaymesine nāzil oldılar ve ekl ṡaleb eylediler. Ümmü Ma‘bed didi ki bu sene ḡaḡṡ sebebiyle bizde ṡa‘āma dā‘ir bir şey‘ yokdur tā ki ḡuzûr-ı sa‘âdetleriñize taḡdîm ideyim didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz mezbûruñ ḡaymesi cānibinde bir pîr ḡoyun görüp buyurdı ki bu ḡoyundan bir miḡdār sūd ṡaḡsañ olmaz mı didikde ḡātûn itdi anıñ lebeni ḡaylî zamāndır munḡatı‘ olmuşdur Şāḡib-i Mu‘cizāt ‘aleyhi efdalu‘ş-şalāt ve ezke‘t-taḡiyyāt efendimiz buyurdı ki ol ḡoyunu ḡuzûruma getür ḡātûn daḡi ḡuzûr-ı sa‘âdetlerine getürüp Rasûl-i [149^a] Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki eger izniñ olur ise bir miḡdār leben ṡaḡam bize kifāyet ider buyurdı. Ḥātûn rāzî olduḡda bi'smi'llāhi'r-raḡmāni'r-raḡîm deyüp ṡaḡmaḡa başladı ṡaḡdıḡdan ṡoñra Ḥazret-i Ebā Bekre virüp nûş eyle buyurduḡda Ebā Bekr te‘eddüb idüp yā Rasûla'llāḡ ibtidā cenābıñız buyuruñ didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki sāḡî evvel nûş eylemez Ebū Bekr ḡazretleri nûş idüp ṡoñra sā‘ir deveçiler ve ḡizmet-kārlar nûş idüp ṡoñra Ümmü Ma‘bed daḡi nûş idüp ḡadeḡde bir miḡdār bâḡî ḡaldı Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki bâḡî ḡalanı daḡi Ebî Ma‘bed geldikde nûş eylesün deyüp rāḡile süvār olup yola revān oldu. İbn Sa‘d ve Ebū Na‘îm ḡazerātı Ḥazret-i Ḥiṡām dan ve Ḥiṡām pederinden ve pederi Ümmü Ma‘bedden rivāyet ider ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ

⁴⁵ Kelimeye İslām tarihi kaynaklarında "Kudeyd" şeklinde rastlanmıştır.

şagdıǵı koyun Hāzret-i ‘Ömer raḍıya'llāhu ‘anhuñ zamān-ı ḥilāfetine kadar ḥayātıda idi. Ve ol zamānda meşhūr olan қаһтларда vāfir ḥayvānāt helāk olmuşdı. Ol seneye meyān-ı ‘Arabda mārid dimekle meşhūr idi. Ol senelerde şabāḥ u aḥşām mezbūr koyunu şagup südin nūş iderdik rūy-ı zemīnde aşlā ḥayvān içün bir ‘alef bulunmaz idi intehā. Şoñra Ebū Ma‘bed ḥānesine gelüp Ümmü Ma‘bed kadeḥde olan lebeni aña virüp kışşai naql eyledikde ma‘lūm oldı ki bu Zāt-ı ‘Ālī-Simāt Şāḥib-i Mu‘cizāt Faḥr-i Risālet şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizdir cān u dil ile dīdār-ı sa‘ādetlerine müştāk ve āteş-i ‘ışk-ı muḥabbet derūnını istilā idüp qarāra mecālī qalmayup ebyāt

Gitme ey rūḥ-ı revān hicrle zār etme beni

Yandırıp fırqate bī-şabr u qarār itme beni

Naẓarımdan gül-i ruḥsārıñı pinhān idüben

Ḥārḥār-ı ğam-ı hicriñle figār itme beni

deyüp rāḥile süvār olup Şāḥib-i Risālet efendimiziñ rāḥi oldıǵı yola revān olup bülbül-i şūrīde-mişāl āḥ [u] efgān ve mürġ-i semender-āsā nār-ı muḥabbetle ciġer püryān ve şaḥrā-yı sevdā-yı ‘ışkda eşk [ü] sirişkin bārān ve bu şi‘rle [149^b] gūyā vü giryān u terennüm-sāz olaraq revān olurdı şi‘r.

Ceza'llāhu rabbu'n-nāsi ḥayra cezā'ihı

Refīḳaynı ḳālā ḥaymetey Ümmi Ma‘bedi

Hümā nezelā hā bi'l-hüdā fe'htedet bihi

Fekad fāze men emsā refīḳa Muḥammedi

Li-yehniBenī Ka‘bin maḳāmu fetātiḥā

Ve maḳ‘adü hā li'l-mü‘minine bi-merşadi

Selūuḥtekum ‘an şātiḥā ve inā’ihā

Fe-innekum in tes‘elü eş-şāte teşhedi

De‘āḥā bi-şātin ḥā’ilin fe-teḥallebet

Leḥu bi-şarīḥin zurrati eş-şāti mezbedi

Fe-kādere hārahnen ledeyhā li-hālabin

Yüreddidühā fī maşdarin şümme mevridī

Bu hāl üzre feryād [u] fiğān iderek baṭn-ıRīmde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize irişüp İslāmla müşerref olup ve bī‘at idüp girü mekânına ‘avdet eyledi. Naḳl iderler ki Ḥassān bin Şābit raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretleri bu ebyātları güş eyledikde nazīre olarak bir kaç beyt nazm eylemiş bunlardır şi‘r

Leḳad ḥābe ḳavmun zāle ‘anhum nebiyyuhum

Ve ḳad serre men yesrī ileyhim ve yeḳtedī

Terḫalü ‘an ḳavmin fezālet ‘uḳūluhum

Ve ḫalle ‘alā ḳavminbi-nūrin müceddedi

Nebiyyun yerā mā kāne yerā'n-nāse ḫavlehu

Ve yetlū kitāba'llāhi fī külli meşhedī

Li-yehniEbā Bekrin sa‘ādetü ceddihi

Bi-şuḫbetihi men yes‘adi'llāhu yes‘adi

Rivāyet olunur ki Esmā binti Ebā Bekr eş-Şiddīḳ raḍıya'llāhu ‘anhumā ḥazretleri buyurur ki Server-i Enbiyā şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizle ber-ā-ber Ḥazret-i Ebā Bekr raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretleri hicret idüp bir müddet ḫaberleri zuḫūr itmedi. Bir gün Ebā Cehl-i bed-baḫt bir kaç kimse ile ḫānemize gelüp pederiñ nerdedir didikde bunda yoḳdur didim. Ebā Cehl-i bed fī‘āl bir ḫabīs-i mel‘ūn idi hemān şuratıma bir şamar urup şiddet-i ḳarbından güşımdan güş-vāremşikest oldu. Hemān ol sā‘at Cebel-i Ḳubeys tarafından bu beyt bülend-āvāz ile oḳundı cemī‘-i ‘ālem istimā‘ eylediler ammā oḳuyan kimdir ma‘lūm olmadı beyt

Fe-in yuslim e's-sa‘dāni yuşbiḫ Muhammedun

Mine'l-emni lā yeḫşā ḫilāfe'l-muḫālifi

Küffār-ı Ḳureyş bu beyti istimā‘ eylediklerinde sa‘dāndan murād kimdir dir iken tekrār mezbūr cebelden hoş nevā ve bülend-şadā ile bu beytiñ āvāzı daḫi geldi beyt

Eyā Sa‘ du sa‘ de'l-Evsi kün ente māni‘ an
Ve yā Sa‘ d [150^a] Sa‘ di'l-Ḥazreceyni'l-ğatārifi

Ecibā ilā dā‘ i'l-Hüdā ve tebevve‘ā

Mina'llāhi fi'l-firdevsi zülfete ‘ārifi

Ol vaḳitde ma‘lūmları oldı ki Medīne-i Münevvereye revān olmuşlar. Bu ebyātlardan mā‘ adā Cebel-i Ḳubeysden biraz ebyāt daḡi istimā‘ olunmuşdur lākin rivāyet-i muḡtelife ile vārid olduğından terk olunmuşdur. Ve daḡi rivāyet olunur ki eṣnā-yı rāhda verālarından Sūrāḳa ibn Mālik sū‘-i ḳaşd idüp irişdi. Ebā Bekr eş-Şiddīḳ raḡıya'llāhu ‘anh ḡazretleri Sūrāḳanıñ sū‘-i ḳaşdını fehmi idüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize bir zarar işābet ider ḡavfindan giryān olup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize Sūrāḳanıñ irişdiğin ḡaber virdikde *yā Ebā Bekr ḡavfa dūḡār olma bize küffārdan zarar gelmez* buyurup Sūrāḳaya bed-du‘ā buyurduḡda pāy-ı semend Sūrāḳa zemīne baṡup aṣlā ḡarekete mecālī ḡalmadı. Bildi ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz kendüye inkisār eylemişdir Sūrāḳa nidā idüp yā Rasūla'llāh beni ḡalāş eyle aṣlā size zararım gelmez ve siziñ içün verādan gelenleri daḡi men‘ idirim didikde du‘ā buyurdılar ḡalāş olup ḡuzūr-ı sa‘ādetlerine varup küffār-ı bed-fi‘ āliñ aḡvālinden ḡaber virüp İslāmla müşerref olup aṣḡāb-ı kirāmdan ta‘ dād oldı. Sūrāḳadan müfāraḳadan ṡoñra eṣnā-yı rāhda bir şübāna rāst gelüp bir miḡdār süd ṡaleb buyurdılar şübān didi ki aṣlā südli ḡoyun yokdur faḡaṡ bir ḡāmile keḡi vardır südi yokdur eger olsa sizden dirīḡ itmeme didi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki ol ḡāmile keḡii getür çübān mezbūr keḡii ḡuzūruna getürüp Faḡr-i ‘Ālem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz dest-i pūr berekātların keḡiniñ memesi üzerine vaż‘ eylediḡi sā‘at leben ırmaḡ-vārī boşandıkda Ebā Bekr ḡazretleri ḡalkānıñ ṡutup ṡoldı. Ebā Bekr ḡazretlerine nūş eyle deyü fermān buyurdu. Ve andan ṡoñra ḡizmet-kārılar ve çübān nūş eylediler. Bir daḡi ṡaḡup kendi nūş buyurdılar çübān bu ḡālī müşāhede [150^b] eyledikde didi ki va'llāhi seniñ gibi bir ṡāḡib-i kemāl zāt-ı şerīfe mülāḡī olmadım sen kimsin didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *eger ketm ider iseñ kim olduğım saña ifāde iderim* deyü buyurduḡda çübān va'llāhi keṡf-i rāz idüp bir eḡada ḡaber virmeme didi. Efendimiz

işte Muḥammedün Rasūlu'llāh didikleri zāt benim deyü buyurduḡda çübān eytdi Ḳureyş tā'ifesiniñ şabī didikleri zāt sen misin didikde Rasūl-i Ekrem efendimiz *anlar böyle dirler* deyü buyurdı. Çübān eşhedu enneke nebiyyün ve ennemā bihi ci'te bihi ḥaḳḳun ve innehu lā yef'alü bimā fe'alte illā nebiyyün ve ene müttebi'uke didi. Ya'nī şehādet iderim ki ḥaḳḳ peygāmbersin ve seniñ getürdiḡiñ dīn ḥaḳḳ dīndir ve seniñ işlediḡiñ işi nebī olmayan kimse işleyemez ve ben saña tābi' oldum seniñle ber-ā-ber giderim didi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *şimdi te'ḥīr eyle ne vāḳit zuḥūr ider isem gel* deyü emr eyleyüp andan revān oldılar. Rivāyet olunur ki Ebū Büreyde-i Eslemī kendi ḳavminden yetmiş 'aded kimse ile ber-ā-ber gezerken Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize rāst gelüp Efendimiz aña şordı ki *sen kimsin* ismim Büreydedir didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ebā Bekr eş-Şiddīḳ ḥāzretlerine iltifāt buyurup *berude emrunā ve şaluḥa* deyü buyurdı ba'de su'āl buyurdılar ki *sizler ḳaḡı ḳabīleden olursuz* Benī Selemeden oluruz didikde tekrār Ebū Bekr ḥāzretlerine iltifāt buyurup *selimnā* deyü buyurdı ya'nī selāmeti bulduḡ dimekdir. Şoñra *ḳaḡı bölükden olursuz* didikde Benī Sehmenden oluruz didikde tekrār Ebā Bekr ḥāzretlerine iltifāt buyurup şoñra Büreyde buyurdılar ki Sehm ya'nī naşīb seniñ ḥaşşıña vāḳi' oldı. Ba'de Büreyde şordı ki siz kimsiz Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *ben Muḥammed bin 'Abdu'llāh ve Rasūlu'llāhim* deyü buyurduḡda ism-i sa'ādetlerin istimā' eyledikde eşhedü en lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden 'abduhu ve rasūluhu deyüp İslāmı müşerref olduḡdan şoñra Büreyde ḥāzretleri buyurdı ki yā Rasūlal'llāh [151^a] münāsib olan Medīne-i Münevvereye 'alem-küşā olarak duḡūl buyursañız ḥoş olur deyüp hemān Büreyde ḥāzretleri ser-i sa'ādetlerinden 'imāmesin bozup bir 'alem düzüp bir bülend- 'aşā üzerine bend idüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥuzūr-ı sa'ādetlerinde 'alem-dārлық ḥizmetiyle müşerref olup eşnā-yı rāḥda giderken Büreyde su'āl eyledi ki yā Rasūla'llāh kimiñ ḥānesine nüzūl buyurursuñuz didikde Şāḥib-i Livā' şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *nāḳamız me'murdur* ya'nī nāḳamız me'mūr olduḡı menzile nüzūl ideriz. Ve daḡı Şāḥīḥaynda rivāyet olunur ki Zübeyr ḥāzretleri Şāma ticaret ile rāḥī olmuşlar idi gelür iken Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize mülāḳī olup

Fahr-i ‘Ālem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ve Ebā Bekr eş-Şiddīk raḍiya'llāhu ‘anh ḥāzerātlarına birer beyāz kisve taḳdīm eyledi. Ve bir rivāyetde Ebā Ṭalḥa ḥāzetleri ihdā buyurdılar. Şeh-süvār-ı Enbiyā şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ve Ebā Bekr eş-Şiddīk raḍiya'llāhu ‘anh ḥāzerātları mezbūr beyāz kisveleri giyüp Medīne-i Münevvere cānibine ‘āzim olup önlerinde Büreyde ḥāzetleri ‘alem-dārılık iderek teşrīf eylediler intehā. Kitābu'l-İktifāda zıkr olan ḥulāşa-i ‘ibāre budur ki aşḥāb-ı kirāmdan muḳaddem Medīne-i Münevvereye hicret iden Kureyşden Ebū Seleme bin ‘Abdu'l-Esed aşḥāb-ı ‘Aḳābeniñ bī‘atinden bir sene aḳdem idi. Muḳaddem Ḥabeşe hicret idüp andan geldikde küffār-ı Kureyş ziyādesiyle ezā vü cefā idüp Medīne-i Münevverede Enşārdan ba‘zıları İslāmla müşerref olduğın gūş idüp Medīne-i Münevvereye hicret murād idüp ḥātunı Ümmü Seleme ḥāzetlerini üştüre süvār ve āgūşunda tıfl Seleme-nām oğlu ber-ā-berzimām-ı üştüri çeküp giderken Benī Muğīreden bir kaç kimse rāst gelüp Ebū Selemeye didiler ki sen nefis ü hevāña ṭābi‘ olup dīn ü bilādıñı terk idüp gidersin niçün bu ḥātunı ber-ā-ber getürürsün bu bizim qarābetimizden olup seniñle diyār-ı ğurbete rızā virmeyiz deyüp deveniñ yuların başından alup Ümmü Selemeyi çevirdiler. Benū ‘Abdu'l-Esed bu ḥālī [151^b] görüp anlardan bir cemā‘at ğāzab idüp bir Seleme-nām kerīmesi olup biz kerīmemizi şalıvirmeziz deyü kızın elinden çekerken kolu çıkup o ḥālde kızı alup gitdi. Benū Muğīre Ümmü Selemeyi yanlarında ḥabs idüp Ebū Seleme Medīne-i Münevvereye ‘āzim oldu. Ümmü Seleme buyurur ki beni kendi ‘ıyālinden ve oğlumdan ayırup dūr eylediler. Beher-gün ebṭāḥa çıkup āh [u] feryād u fiğān iderek giryān olup ḥāb-ı rāḥatım selb olup nār-ı iftirāk-ı ‘ıyāl [u] evlād ile ciğerim kebāb [u] biryān iderdim bu ḥāl bir sene miḳdārı mūrūr idüp bir gün gine ‘ādetim üzre giryān olurken evlād-ı ‘ammīlerimden benim bu ḥāl-i tebāḥ ve feryād [u] āh-ı ciğer-süzüm görüp merḥamet [ü] şefḳat idüp Benī Muğīre ḥuzūrlarına varup didi ki bu ḥātun-ı miskīneyi evlād [u] ‘ıyālinden dūr u mehcūr idüp gice gündüz eşk-i dīdeleri sākīn olmaz buña merḥamet idiñ deyü ba‘zı kelimāt söyledikde Benī Muğīre baña didiler ki eger ister iseñ ‘ıyālīne git deyü ruḥşat virdiler. Der-ḥāl bir deve tedārik idüp oğlumı āgūşuma alup süvār olup ‘azm-i rāḥ eyledim ḥāl bu ki benimle ber-ā-ber bir eḥād yokdur. Dir idim ki Mevlā-yı Mūte‘āl ḥāzetleri baña bir refīḳ iḥsān eylese tā beni ‘ıyālīme irişdirse diyerek Ten‘īme geldim Ten‘īm Mekke-i

Mükerremeniñ ‘umre maḥallidir. Ol maḥalde ‘Oṣmān bin Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa ḥazretlerini gördüm baña şordı ki nire gidersin yā Binte Ebī Ümeyye didi. Ben daḥi didim ki Medīne-i Münevverede ‘ıyālimiñ yanına giderim. Tekrār buyurdı ki seniñle bir kimse yok mıdır didim lā va'llāhi Allāhdan mā‘adā bir kimse yokdur ve bir de āgūşumdaki tıfl vardır ol zāt baña didi ki va'llāhi seni aṣlā terk eylemem deyüp devemiñ yularından tutup giderdi. Va'llāhi kabīle-i ‘Arabda bunuñ gibi şāhib-i ğayret ve ehl-i mürüvvet bir kimse görmedim ne vaḳit bir konak yerine gelsek deveyi yatıurup kendi benden ba‘īd olup şoñra gelüp deveyi bir şecere bağlayup kendi daḥi bir ağaç sāyesinde yatar idi. Rukūb vaḳti geldikde devemi getürüp ve kendi ırak durup süvār ol dir idi. Şoñra deveniñ [152^a] yuların eline alup gider idi. Bu ḥāl üzre tā Medīne-i Münevvereye vāşıl olduḳda Benī ‘Amr bin ‘Avf ḳaryesi göründükde baña didi ki işte Ebū Seleme bu ḳaryededir git Allāh selāmet virsün deyüp kendi Mekke-i Mükerremeye ‘avdet eyledi. Ümmü Seleme buyurdı ki ehl-i İslāmdan bir eḥad bilmem ki ehl-i Ebī Selemeye işābet iden meşā’ib ki bir kimseye işābet itmiş ola. Ve bir şāhib görmedim ki ‘Oṣmān bin Ṭalḥadan ekrem ve şāhib-i mürüvvet ola. Şoñra ‘Ömer bin el-Ḥattāb ve Ayyāş bin Ebī Rebī‘a el-Maḥzūmī hicret idüp Medīne-i Münevvereye geldiler. ‘Ömer raḳıya'llāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki Medīne-i Münevvereye hicret murād eylediğimizde ben ve ‘Ayyāş bin Ebī Rebī‘a ve Hişām bin el-‘Āş Edā’etü Benī Ğıfār-nām maḥalde Mekke-i Mükerremeye on mil mesāfedir ol maḥalde cem‘ olup gidelüm deyü ḳavl [u] ḳarār virildi idi. İrtesi ben ve ‘Ayyāş ol mekāna geldik Hişām gelemeyüp ikimiz Medīne-i Münevvereye gelüp Ḳubāya nāzil olduḳ. ‘Ayyāş Ebū Cehliñ ve Ḥārişñ ḳardaşları ve ‘ammi zādeleri olup hicret eylediği mesmū‘ları olup hemān Ebū Cehl ve Ḥāriş üstüre süvār olup Medīne-i Münevvereye gelüp ‘Ayyāşa didiler ki vālideñ nezr eylemişdir ki aṣlā ser-i menḥūsuna şāne-zen olmayup ve āfitāb [u] ḥarāret-i şemsden ḳalkmayup tā seni görmedikce her ne ḳadar naşīhat eyledik ise de fā’ide müfīd olmayup ol ḥātūna merḥamete ikimiz birden gelüp seni götürelim tā ki ol bī-çāre rāḥat ola didiler. Ḥazret-i ‘Ömer buyurdı ki ‘Ayyāşa didim ki bunlarıñ murādları seni dīniñden dūr idüp vādī-i ḍalāletde ḳoyacaḳlar sen bunlardan ḥazer eyle va'llāhi eger vālideñi kehle helāk eylese ve ḥarāret-i āfitāb tuz gibi maḥv eylese bunlarıñ güftār-ı nā-hemvārına müsā‘ade idüp terk-i dīn itme didim. ‘Ayyāş baña didi ki benim

Mekke'de ol kadar māl [u] emlākım vardır şoñra cümlesi zāyi' olur didikde aña didim ki seniñ ma' lūmuñdur Ẹureyş içinde benden ğayrī māl-dār bir eħad yokdur benim nışf-ı mālım seniñ olsun [152^b] tek gitme bunlardan olunmaz didim mümkün olmadı elbetde bunlarla ber-ā-ber giderim didikde aña didim ki çünkü gidersin benim nāķama sūvār ol eger bunlardan saña bir zarar işābet idecegin fehm eyledikde firār eyle seni bu nāķa kırtarır didim anlarla me'an sūvār olup gitdi. Eşnā-yı rāhda Ebū Cehl aña dimiş ki ey birāder benim nāķam ğāyet yoruldı beni bir miķdār arķaña al tā ki nāķa bir miķdār rāķat eylesün didikde ' Ayyāş rāzī olup Ebū Cehl verāsına sūvār olduķda arķasından muħkem zabt idüp bir ħabl-i metīn ile yedlerin bağlayup Mekkeye bu ħāl üzre getürdiler. Ĥāşıl-ı kelām anlara tābi' olup İslāmdan rucū' eyledi. Ĥazret-i 'Ömer rađıya'llāhu 'anh buyurur ki meyānımızda dir idik bunlar ħaķķı müşāhede eyledikden şoñra rucū' eylediler Mevlā-yı Müte'al ħazretleri bunlarıñ a'mālden bir 'amellerini ķabūl itmeyüp tevbeleri daģı maķbūl degildir dir idik vaktā ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīf eylediler Vācib Te'alā ħazretleri anlarıñ ħaķķında ve bizim ķavlimiziñ ve anlarıñ nefislerinde söyledikleri kelāmları ħaķķında bu āyet-i kerīme nāzil oldu. *Ķul yā 'ibādiye'llezīne esrafū 'alā enfüsihim lā teķneţū min raķmeti'llāhi inne'llāhe yeġfiru'z-zünübe cemi'an innehu hüve'l-ġafūru'r-raķīmu. Ve enībū ilā rabbikūm ve eslimū lehu min ķabli en ye'tiyekumu'l-'azābü şümme lā tunşarūne. Ve't-tebi'ū eķsene mā ünzile ileykūm min rabbikūm min ķabli en ye'tiyekumu'l-'azābü beġteten ve entūm lā teş'urūne.* 'Ömer bin el-Ĥaţţāb rađıya'llāhu 'anh ħazretleri buyurur ki bu āyet-i kerīmeyi kendi yedimle bir şaķīfeye taķrīr idüp Hişām bin el-'Āş tarafına irsāl eyledim. Hişām daģı buyurur ki Ĥazret-i 'Ömer tarafından bu āyet-i kerīme baña vāşıl olduķda Zī Tuvā-nām meķāna çıkup tilāvet iderdim aşlā ma'nā-yı münīfesin zihnim ihāķa itmez idi. Bir ğün Vācib Te'alā ħazretlerine tazarru' u niyāz eyledim ki yā Rab bu āyet-i kerīmeniñ ma'nāsını baña fehm itdir ol anda Mevlā-yı Müte'al ħazretleri ķalbime ilkā buyurdı ki bu āyet-i kerīme bizim ve bizim ķavlimiziñ ħaķķında nāzil olmuşdur deyü [153^a] der-ħāl üstüre sūvār olup Medīne-i Münevvereye gelüp bezm-i sa' ādet-i peyġamberī ile müşerref oldum deyü buyurdı. İbn İşķāķ ħazretleri Hişāmıñ kışşasın bu ğüne rivāyet buyurdılar. Lākin İbn Hişām ħazretleri bir şadūķ kimseden bu baķşı

rivāyet ider buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevverede iken bir gün buyurdı ki baña ʿAyyāş bin Ebī Rebīʿai ve Hişām bin el-ʿĀşī tarafıma habsden kim hālāş ider getürür ol vaķit anlar Mekke-i Mükerrermede küffār-ı Kureyşin habsinde idiler. Velīd bin el-Velīd bin el-Muğīre hāzretleri yā Rasūla'llāh anları hūzūr-ı saʿādetiñize ben getürürüm deyüp Mekke-i Mükerreme tarafına ʿāzim oldı maħfice Mekke-i Mükerrremeye girerken bir hātūna rāst geldi başında taʿām getürür ol hātūna didi ki yā emete'llāh ne tarafa gidersin baña didi ki burda iki maħbūs vardır anlara taʿām getürürüm didikde verāsınca gidüp maħall-i hābsi görüp ʿavdet eyledim gice olduķda mezbūr hābs-hāneye vardım hābs-hāneniñ saķfı yok idi. Hemān dīvārdan bālā-yı cidāra şuʿūd idüp andan mezbūrlarıñ yanlarına varup zū'l-merve-nām bir şemşirim var idi sell-i seyf idüp mezbūrlarıñ kayd-bendin kaṭʿ idüp her birerlerin bir deveye süvār idüp verālarından ben sürerken ayağım sürçüp parmağlarım taşā rāst gelüp pūr-hūn olduķda beyt

Hel ente'l-ıṣbaʿu demeyte

Ve fī sebīli'llāhi mā laķiye

deyüp şeb [ü] rüz gelüp anları Medīne-i Münevvereye hūzūr-ı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimize getürdüm andan soñra Muhācirin pey-der-pey min ğayri inkıṭāʿ gelmeğē başladılar. Ṭalḥa bin ʿUbeydu'llāh ve Şuḥeyb bin Sinān hāzerātları Sünḥ-nām maħalde Ḥubeyb bin İṣāf menziline nāzil oldılar. Baʿzıları Ṭalḥa Esʿad bin Zūrāre menziline nāzil oldı deyü buyurdılar. İbn Hişām hāzretleri buyurdı ki baña vāşıl olan aḥbār Şuḥeyb hāzretleri hicret murād eyledikde küffār-ı Kureyş aña didiler ki sen bizim diyārımıza geldikde bir faķīr [u] ḥaķīr kimse idiñ şimdi keşret-i mālā mālīk [153^b] olduñ murād iderseñ nefsiñ ve mālñı aḥz idüp gidersin va'llāhi böyle olmaz didiler Şuḥeyb hāzretleri daḥi anlara didi ki cemīʿ mālımı size baḥş itmiş olsam beni ṭarīķimden menʿ itmez misiñiz didikde māniʿ olmayız deyü cevāb virdiler. Muḥabbet-i Rasūlu'llāh içün cemīʿ emvālın anlara terk idüp hicret buyurdılar. Bu ḥaber Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimize resīde olduķda *rabiḥa Şuḥeybun rabiḥa Şuḥeybun* deyü buyurdılar. Ḥadīs-i āḥerde İbn İṣḥāķdan māʿadā baʿzı muḥaddişin rivāyet iderler ki Sūrāka bin Mālīk bin Cuʿşüm hāzretleri cesāret ü şecāʿatden māʿadā meyān-ı ʿArabda şuʿarā-yı fuşāḥādan olup islāmından soñra Ebū Cehl bin

Hişāma şî' irle cevāb virir idi cümleden biri budur şî' r

Ebā ḥakemin va'llāhi lev künte şāhiden

Li-emri cevādi iz tesuḥu ḳavā'imuh

‘ Alimte ve lem teşkük bi-enne Muḥammeden

Rasūlün bi-burhānin femen zā yukāvimuh

‘ Aleyke bi-keffi'l-ḳavmi ‘ anhu fe-innenī

Erā emrahu yevmen setebdū me‘ ālimuh

Bi-emrin yeveddū'n-nāsū fīhi bi-esrihim

Bi-enne cemi‘ a'n-nāsi ṭurran yūsālimuh

İbn İshāḳ ḥazretleri Yūnus bin Būkeyr ḥazretleriniñ rivāyeti Ebā Bekr eş-Şiddīḳraḍıya'llāhu ‘ anḥ ḥazretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimizle giderken ḳışṣā-i ġār ve emr-i Sūrāḳayı ifāde zımnında bu şî' ri inşād iderler idi beyt

Ḳāle'n-nebiyyu ve lem yecza' yuveḳḳirunī

Ve naḥnu fī sudfetin min ḫulmeti'l-ġāri

Lā taḥşe şey'en fe-inne'llāhe ṣāliṣünā

Ve ḳad tevekkele lī minhu bi-iḫhāri

Ve innemā keydu men yuḥṣā be-vādiruhu

Keydū'ş-şeyātini kādethu li-küffāri

Va'llāhi muḥlikuhum ṭurran bimā kesebū

Ve cā' ilū'l-muntehā minhum ile'n-nāri

Ve ente murteḥilun ‘ anhum ve tārikuhum

İmmā ġuduvven ve immā delicun sāri

Ve hācirun erzahum hattā yekūnū lenā
Ḳavmun ʿaleyhim zevū eʿazzin ve Enṣārī

Ḥattā ize'l-leylū ve eritnā cevānibuhu
Ve sedde min dūni men tuḥṣā bi-estāri

Sāre'l-Urayḳıtu yehdīnā ve eynuḳuhu
Yebḡine bi'l-ḳavmi naʿben taḥte ekvāri

Yeʿsifne ʿarze's-ṣenāyā baʿde eṭvulihā
Ve külli sehbin duḳāki't-turbi mevvāri

Ḥattā izā ḳultu ḳad encedne ʿāriḏahā
Min mudlicin fārisun fī menṣıbin vāri

[154^a] Yurdī bihi müşrifü'l-aḳṭāri muʿteram
Ke's-sīdi zi'l-libdeti'l-müsteʾsidi'z-zāri

Fe-ḳāle kürrū fe-ḳulnā in kerretenā
Min dūnihā leke naşru'l-ḡālīḳi'l-bāri

En yaḥsife'l-erzū bi'l-ecvā ve fārisihi
Fe'nzur ilā erbaʿ in fi'l-erzi ʿatvāri

Fe-hīle lemmā raā ersāḡa muḳribihi
Ḳad suḡne fi'l-erzi lem tuḥḳar bi-miḥḳāri

Fe-ḳāle hel lekūm en tuṭliḳū ferasī
Ve teʾḡuzū mevşiki fī nuşḡi esrāri

Ve eşrifu'l-ḡayye ʿankūm in laḳituhum
Ve in uaʿvvira minhum ʿayne aʿvāri

Fe'd'ullezî hüve 'anküm keffe 'advetinā

Yuṭliḳu cevādî ve entüm ḥayra ebrārî

Fe-ḳāle ḳavlen Rasūlu'llāhi mübtehilen

Yā Rabbi in kāne minhu ğayra iḥfārî

Fe-neccihi sālimen min şerri da'vetinā

Ve muhrahū muṭlaḳan min kelleme āşārî

Fe'zharahu iz yed' ū ḥavāfirahu

Ve fāze fārisuhu men huve aḥtārî

İbn 'Uyeyne ḥazretleri Ebî Mūsā ḥazretlerinden ve Ebî Mūsā Ḥazret-i Ḥasan raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerinden rivāyet ider buyurur ki bir gün Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Sürāḳa bin Mālik raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerine buyurdu ki *yā Sürāḳa melik-i Kisrānıñ sivārını giydiğün vaḳit naşıl olursun* deyü zebān-ı mu'ciz beyānlarından bu lafz-ı mu'cize cārî oldu. Vaḳtā ki Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh Kisrānıñ sivārını ve tācını ve mınṭıḳasın getürüp Sürāḳa bin Mālik ḥuzūruna da'vet idüp buyurdu ki yā Sürāḳa dest-i pey-vestleriñ ref' eyle ve benimle ber-ā-ber ref' ile söyle Allāhu Ekber el-ḥamdü li'llāhi'llezî selebehumā Kisrā bin Hürmüz ellezî kāne yeḳūlu ene rabbü'n-nāsi ve elbesehumā Sürāḳate bin Mālik bin Cu'şüm A'rābiyyen min Benî Müdlicun. Bunlarla bülend-āvāz iderek Sürāḳaya ilbās buyurdu. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ mu'cize-i bâhirelerinden biri daḡı budur ki ḥāl-i ḥayātında nuṭḳ buyurup ḫilāfet-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerinde icrā oldu. Tārīḫ-i Ḥamīs Me'ālimu't-Tenzil-nām kitābından naḳl ider buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ebā Bekr eş-Şıddıḳ raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleriyle ber-ā-ber Ğār-ı Şevre duḡullarında Ḥazret-i Ebū Bekr ziyāde maḥzūn oldılar. Ḥüzünleri ḥavflarından [154^b] nāşî olmayup belki Şāḫib-i Risālet efendimize şefḳaten olup ve buyururlar idi ki eger ben helāk olsam bir kimseyim am mā Efendimiz şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḥazretleri helāk olur ise cemī' ümmet-i Muḥammed helāk olur deyü maḥzūn olurlar idi ve daḡı eṭrāf-ı ğārı müşrikler

yemīnen ve şīmālen gezerler idi. Ve dirler idi ki eger derūn-ı ġāra duḡūl murād eylesek kebūteriñ yumurçası şikest olup ḡāne-i ‘ankebūt ḡarāb olur deyū kendūlere revā görmediler. Qāḏī ‘Iyāz ḡazretleri Şifā-nām kitābında zıkr ider ki iki kebūter fem-i ġārda yatar idi. Müşrikler dirler idi ki eger burda olsa ḡamāme olmaz idi. Ve daḡi rivāyet olunur ki müşrikler eṡrāf-ı ġāra geldiklerinde ol iki kebūter pervāz idüp uçdılar gördiler ki mezbūr ḡamāmeleriñ yumurṡaları ve ‘ankebūt pūr bend olmuş derūn-ı ġārda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz küffārīñ kelāmıların istimā‘ buyurur idi ma‘lūm-ı Risālet-Penāh oldu ki Mevlā-yı Mūte‘āl ḡazretleri ḡamāme ile ḡimāsını ḡıfz idüp ‘ankebūt ile keyd [ü] mekrlerin şarf eylemiş qāle'ş-şā‘iru

Ve mā ḡave'l-ġāru min ḡayrin ve min keremi

Ve küllü ṡarfīn mine'l-küffārī ‘anhu ‘amī

Fe'ş-şıdḡu fī'l-ġārī ve'ş-şıddıḡu lem yeriya

Ve hum yeḡūlūne mā bī'l-ġārī min erimi

Zannu'l-ḡamāme ve zannu'l-‘ankebūte ‘alā

ḡayri'l-berıyyeti lem tensüc ve lem teḡumi

Vıḡāyetu'llāhi aḡnet ‘an muzā‘afetin

Mine'd-durū‘i ve ‘an ‘ālīn mine'l-uṡumi

Ve qāle şā‘irun āḡar

Ve'l‘ankebūtu ecādet cevle cilletihā

Femāle teḡālu ḡilāle'n-nesci min ḡaleli

Qāle İbn en-Naḡīb

Vudūdu'l-qazzi in nesecet ḡarīran

Yucemmilū lubsehu fī külli şey'in

Fe-inne'l-‘ankebūte ecelle minhā

Bimā nesecet ‘alā ra'si'n-nebiyyi

‘Ankebūta bu sebebdan ‘ızz u şeref ḡāşıl olmuşdur. İbn Vehb ḡazretleri rivāyet eyledi ki fetḡ-i Mekke ġüni Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem

efendimiziñ re's-i sa'adetlerine kebüter sāye-dār olup harāret-i āfitābdan himāye eyledi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz anlara berekāt ile du'ā buyurdılar. Ve 'ankebūti kıatlden nehy buyurdılar. Hāzret-i Ebā Bekr eş-Şiddīkradıya'llāhu 'anh [155^a] buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *ceza'llāhu'l-'ankebūte 'annā hayran fe-innehā nesecet 'aleyye ve 'aleyke yā Ebā Bekr fī'l-gāri hattā lem yerene'l-müşrikūne* ol gündən berü 'ankebūta muḥabbet ider oldum deyü buyurdu. Faķať örümcekden ḥāneleri taḥhīr itmek lāzımdır. Hāzret-i 'Alī kerreme'llāhu vecheh rivāyetinde buyurur ki *ḥāneleriñizi ḥāne-i 'ankebūtdan taḥhīr idiñ zīrā mūrīş-i fākrdıl'an* Mekke-i Mükerremede mevcūd olan kebüterler muķaddem zıkr olunan kebüterin neslinden bāķī kıaldı dirler. Fā'ide Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selāmın Benī İsrāīle olan kıavlini te'emmül eyle ki buyurur *kellā inne me'ıye rabbī seyhedīni*. Ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Şiddīķ-ı Ekber radıya'llāhu 'anh hāzretlerine olan kıavlini te'emmül eyle ki *inne'llāhe me'anā* buyurdu. Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selām şuhūd-ı ma'ıyyetle ḥāş olup ğayra ta'addī itmedi. Peyġamberimiz şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem hāzretleri zāt-ı 'aliyyesinden Hāzret-i Şiddīķa ta'addī idüp ma'ı buyurmayup ma'anā buyurdu. Zīrā Ebā Bekr hāzretleri nūr-ı Rasūl-i Ekremle müeyyed olup sırr-ı ma'ıyyeti müşāhede eyledi. Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selāmın kıışşasında olan ma'ıyyet-i rubūbiyyet kıandadır ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ kıışşasında olan ma'ıyyet-i ulūhiyyet kıandadır fe-te'emmel. 'Ārif Şemsü'd-dīn el-Lübñānhāzretleri Mevāhibü'l-Ledünniden naķl ider buyurur ki İbn 'Abbās radıya'llāhu 'anhumā hāzretleri buyurur ki Ebā Bekr eş-Şiddīkradıya'llāhu 'anh hāzretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizle me'an ğārda iken ğāyet suşuzluķ ḥāşıl olup öyle teşne-dil oldu ki şabra mecāl kıalmayup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize şikāyet eyledi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ebā Bekre fermān buyurdu ki *şadr-ı ğāra var andan āb-ı lezīz nūş eyle* Ebū Bekrhāzretleri buyurdu ki şadr-ı ğāra varup āb-ı ḥayāt gibi bir şu nūş eyledim ki 'aselden aḥlā ve südden beyāz idi. Şoñra ḥuzūr-ı aķdes-i peyġambere vardım *nūş eylediñ mi* buyurdılar ben daḥi [155^b] ne'am yā Rasūla'llāh didim. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *yā Ebā Bekr saña bir beşāret ideyim mi* belī yā Rasūla'llāh didim Efendimiz

buyurdılar ki *Mevlā-yı Mūte‘āl ḥazretleri melā’ike-i ‘izāma fermān eyledi cennet-i firdevs-i a‘lā enhārından seniñ içün bir nehir icrā ideler tā ki ol nehirden sen nūş idesin* didim ki yā Rasūla'llāh benim ‘inde'llāh bu kadar menzilim var mıdır. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz *ne‘am ve efḍal* buyurup didiler ki *beni ḥaḳḳ nebi ba‘ṣ iden Mevlā-yı Mūte‘āl ḥazretlerine ḳasem iderim ki saña buğz iden cennete giremez eger yetmiş nebiniñ ‘ameli ḳadar ‘ameli daḫi olsa* deyü buyurdu Mevāhibü'l-Ledünnide Sürāḳa bin Mālik ḳışsasın Ümmü Ma‘bed ḳışsasından şöñra irād eylemiş. Tārīḫ-i Ḥamīside icmāli budur. Rivāyet olunur ki Ebā Cehl Sürāḳanın İslāmı müşerref oldığı ḳışsasını mesmū‘ı olup bu iki beyti inşā idüp Sürāḳanın ḳabilesi tarafına irsāl eyledi şi‘r

Benī mudlicin innī eḫāfu sefīhekum
Sürāḳate yesteḡvī bi-naşri Muḥammedi

‘Aleyküm bihi en lā yufferriḳa cem‘akum
Fe-tuşbiḥa şettā ba‘de ‘izzin ve su’dudi

Sürāḳa ḥazretleri daḫi naẓire olarak bu iki beyti irsāl eyledi şi‘r

Ebā ḥakemin ve'l-lāti in kunte şāhiden
Li-emri cevādī iz tesīḫu ḳavā'imuh

‘Acibte ve lem teşḳük bi-enne Muḥammeden
Nebiyün bi-burhānin femēn zā yukātimum

Ve daḫi Zemaḫşerī Rebīü'l-Ebrār-nām kitābında naḳl ider ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ümmü Ma‘bed ḥazretleriniñ ḥayme-i sa‘adetlerine nāzil olup ḥābda olanlar bīdār olup Efendimiz şu taleb eylediler getirüp Efendimiz yed-i sa‘adetlerin ḡasl idüp fem-i mu‘ciz beyānların maẓmaẓa buyurup dehān-ı pür berekātlarından şuy[1] ḥaymeniñ bir cānibine döktiler. Şabāḥ olduğda ol şu dökülen maḥalde bir devḫa-i ‘aẓīme ve şecere-i cesīme peydā olup vers levninden a‘ḫām ve rāyiḫası ‘anber rāyiḫasından atıyeb ve lezzeti ‘aselden aḫlā bir şemere-i pür-bürke ve meyve-i ḥoş-güvār ki bir cāyı‘ ekl eylese toyar ve bir teşne tenāvül [156^a] eylese şusızlığı gider. Ve bir ma‘lül ekl eylese şifā bulur eger ḳoyun veyā nāḳa varāḳından ekl eylese pistānlarından cūy-ışır gibi süd cereyān ider idi. Ol devḫaya Mübāreke deyü tesmiye iderdik. Mezbūr ağaçdan

herkes ekl ider ve istişfâ için berg [ü] bārından mekân-be-mekân naql olunur idi. Bu hâl üzere halk andan müntefi‘ olurken bir gün şabâh vaķtı kalkup gördük meyveleri tökülmüş ve evrâķları küçülmüş ğâyet mükedder olup hikmet nedir dir iken ol gün Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz irtihâl-i dâr-ı beķâ buyurmuşlar. Otuz seneden sonra bir gün şabâh vaķtı gördük mezbûr şecere-i mübâreke ser-tâ-pâ hâr-püş ve berg [ü] bārı has [u] hâkle ber-â-ber ve hüsn [ü] cemâl-i behcet-i revnaķları zâ‘il olmuş bundan hikmet nedir dirken ol gün ‘Alî bin Ebî Tâlib rağıya'llâhu ‘anh hazretleri şehd-i şehâdeti sâķî-i ecelden nüş ve mürġ-i rûh-ı pür futûhları âşiyân-ı a‘lâ-yı ‘illiyyîne pervâz eylemiş min ba‘d meyve-dâr olmayup faķaķ tûbâ-yı cinân gibi sebz varaķ-püş olup evrâķından halk müntefi‘ olur idi. Bir gün nazar eyledik mezbûr şecere-i mübâreke sâķ-ı sa‘âdetlerinden ceyhûn-vârî hûn revân olup hulle-i sebz varaķdan ‘ârî meyânı gerdûn-i felek-vârî dü-tâ lisân-ı hâl ile güyâ feryâd [ü] bükâ ider idi. Hikmet nedir dir iken sonra mesmû‘umuz oldu ki Hüseyin bin ‘Alî rağıya'llâhu ‘anhumâ şahın-ı Kerbelâda şehâdet şerbetin nüş eylemiş. Mezbûr şecere-i mübâreke âşâr-ı mâtem [u] ġâm [u] endûh zâhir ve min ba‘d semer-ber olmayup lisân-ı hâl ile bu ebyâtları inşâd iderek kurıdı.

Berg [ü] bārım töksem âhır hûn-feşân olsam sezâ
Ba‘de-zînhîç meyve-dâr olmam cihânda bî-beķâ

Hûn ile âġışte olmuşdur vücûd-ı nâzenîn
Âfitâb-ı tâb-ı ‘âlem büse-gâh-ı Mustafâ

Hulle-i sebzi tenimden çâķ çâķ itdim bu gün
Şimdiden sonra harâm olsun baña sebz kabâ

Neylerim şimden gerü bende hayât-ı ‘âlemi
Deşne-i‘ışķ-ı Hüseyin ile idem cânım fedâ

Dest [ü] pâyım erre-i mâtemle [156^b] nâbûd eyleyüp
Şâhım üzere itmesün şimden gerü bülbül nevâ

Lāle-gün oldu bu gün hūn-ı Hüseynimle zemīn
Āb nūş itmek bu yerden tā ḥarām olsun baña

Baş çeküp bakmam cemāliñe seniñ ey çarḥ-ı dūn
Neylediñ ol Ḥazret-i Şāh-ı Hüseyn-i Kerbelā

La‘ net olsun ol Yezīdiñ cānına a‘ vānına
Yārına yārānına aḥbābına şubḥ [u] mesā

Devr-i Ādemden беру tā ḥaşra dek hiçbir eḥad
Gelmemiştir dāḥi gelmez böyle kāfir bed-liḳā

Cedd-i pāki Faḥr-i ‘ Ālem māderi Zehrā Betūl
Babası şāh-ı velāyet ol ‘ Aliyyü'l-Mürtezā

İtmedi kāfir bu zāt-ı pāklerden hiç ḥazer
Böyle bir puşt-ı denīhiç gelmemiştir bī-ḥayā

Baḥr-i ḡayzım ḥaşra dek mevc urur olmaz sūkūn
Rūz-ı maḥşerde Ḥudāya eylerim ben ilticā

Ol Yezīd-i kāfiriñ a‘ vānını virsün baña
Ben ‘ azāb idem yedimle bir zamān yā Rabbenā

Sāye-dār olmam beni tūbā iderseñ cennete
İntikāmım almadıkça kendi destimle Ḥudā

Şem‘-i cem‘-i mātemim daḥl eylesün zāhid hemān
Hūn ile ālūde-pūşum ben ‘ abā āl-i ‘ abā

Āteş-i mātem yanar pervāneden itmem ḥazer
Ben muḥibb-i ḥendānım eylerim herdem bükā

Haşra dek la' net ider bu hāme-i çābük-süvār

Ol ağacıñ nesl-i pākinden bu hāme ' Aşkiyā

Zemaḥşerī ḥāzretleri buyurur ki bu şecere-i mübārekeniñ kışşası şāt kışşası gibi meşhūr degildir ḥāl bu ki bu a' lā-yı kaşaşdandır ve şihḥati sābitdir. Maḥzā ' adem-i irādaları tekāsülden nāşidir. Ve bu senede Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşriflerinden bir māh muḳaddem Berā' bin Ma' rūr ḥāzretleri irtihāl-i dār-ı beḳā buyurmuşdur. Müşārun ileyh-i cennet mekān ḥāzretleri leyle-i ' Aḳabede ibtidā tekellüm iden bu idi. Ve naşb olunan nuḳabalarıñ biri bu zāt idi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşriflerinden soñra aşḥāb-ı kirām ḥāzerātlarıyla ḳabr-i sa' ādetlerine varup üzerine cenāze namāzın kılup *Allāhümme'ğ-firlehu ve'r-ḥamhu ve'r'zı ' anhu* deyü du' ā buyurdu.

El-Faşlu'l-' Āşiru Fī Duḥūlihi Şalla'llāhu ' Aleyhi ve Sellem Arza'l-Medīneti ve Te'sisi Mescidi Ḳubā

Onuncu faşıl Faḥr-i ' Ālem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ arz-ı Medīne-i Münevvereye [157^a] duḥūlı ve Mescid-i Ḳubāyı te'sis buyurduğu beyānındadır. Medīne-i Münevverede mevcūd olan müslümānlar Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ Mekke-i Mükەرremeden çıkup Medīne-i Münevvere cānibine teveccühleri mesmū' ları olup beher-gün evvel-i nehārda Medīne-i Münevvereden çıkup Ḥarre dağınıñ depesinde teşrif-i ḳudüm-ı meymenet-i mersūmlarına muntazır olurlar idi tā şemsiñ ḥarāreti müştedd olduğda ḥānelerine rucū' iderler idi. İbn İshāḳ ḥāzretleri buyurur ki ol eyyām eyyām-ı ḥārr idi şiddet-i ḥarārete taḥammül olunmayup ' avdet iderler idi. Bir gün yine ' ādetleri üzre maḥall-i mezbūrda muntazır olup ḥānelerine rucū' eylediler ol gün bir Yeḥūdī bir maşlaḥat için bālā-yı ḥişāra şu'ūd idüp etrāfa nazar iderken nā-gāḥ gördi ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiz aşḥāb-ı zevi'l-i ihtirāmlarıyla sefīd-pūş olup şems-i ḥāver felek-i nübüvvetden zuhūr ider gibi peydā olduğda yeḥūdī bilā ihtiyār ve lā şu'ūr bülend-āvāz ile yā Benī Ḳayle ve yāḥud yā ma' şera'l-' Arab ḥāzā ceddüküm ve bir rivāyetde ḥāzā şāḥibukumu'lleżi tentezirūnehu ya' nī muntazır olduğınız zāt-ı ' ālī-simāt geldi. Ve bir rivāyetde

Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Enşâra mürsel irsâl eyledi.
Hemân-dem gûş idenler silâh-pûş olup hâk-pây-ı Pâd-şâh-ı Risâlet 'aleyhi
efdalû's-şalât ve ezke't-taḥiyyat efendimiz istiḳbâle ez-cân [u] dil sür'at idüp beyt

Ey Medîne müjdeler başına devlet geldi
Gitdi ḡam geldi ferâḡ vaḡt-i meserret geldi

Maḡdemi nûr-ı cihândan küfr [u] zulmı ref' idüp
Şâh-ı Cibrîl-ḡadem kân-ı mürüvvet geldi

Mürdeye cân bahş ider teşrîf-i iḡbâlîñ şehâ
'Âleme nuḡk-ı Mesîḡhâ-yı 'inâyet geldi

Gerd-i pâkiñ dîde-i ma' lûle olmuşdur şifâ
Çeşm-i 'uşşâka bugün kuḡl-i sa'âdet geldi

Âfitâb-ı her dü 'âlem Mekkeden toḡdı gelüp
Hicret itdi Ṭaybeye nûr-ı nübüvvet geldi

Lâyîḡ olmaz mı na'im-i cennete Enşârlar
Hep Muhâcirlere imdâdları râḡat geldi

Yâr-ı ḡâr Ḥazret-i Şiddîḡ ile şâh-ı rusûl
Bu Ḳubâya 'izz ü rif' atle selâmet geldi

Ser-fürû oldı ḡacâletden o küffâr-ı Ḳureyş
[157^b] Ol yehûdîlere hem vaḡt-i ḡaḡâret geldi

'Aşḡiyâ buldı şeref iki cihânda İslâm
Faḡr-i 'Âlem ümmete ḡışn-ı şıyânet geldi

Her birerleri şâd u ḡandân u mesrûr [u] ferḡân iḡḡâr-ı meserret-berle zînet-i vâlâyı
ibrâz iderek ḡahr-ı Ḥarrede pâ-bûs-ı rikâb-ı Şâh-ı Risâletle müşerref olup me'an
ber-â-ber Ḳubâda Benî 'Amr bin 'Avf meyânında Külşûm bin Hidm ḡânesine
sa'âdetle nâzil oldılar. Ve bir rivâyetde Sa'd bin Ḥeyseme menziline nüzûl

buyurdu. Bu iki rivāyetiñ meyānını tevfiķ bu gūne olur ki nüzūl Külşūm bin Hidm hānesine olup nās ile mülākāt için Sa‘d bin Heyseme hānesini ta‘yīn buyurdu bezm-i sa‘ādet-i enver-i Muḥammediyye ile müşerref olmaķ murād iden Sa‘diñ hānesine gelürler idi. Zīrā Sa‘d henüz müte‘ehhildegil idi mücerred oldığı sebeble anıñ hānesini ihtiyār buyurdılar meyān-ı ‘Arabda Sa‘diñ hānesine Beytül-‘Uzzāb dirler idi. Ve dağı ba‘zılar ‘indinde Qubā Medīne-i Münevvereniñ ‘avālīsinden ma‘dūd olup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ol maḥalle nüzülleriniñ ḥikmeti fāl ittiḥāz idüp dīn-i Muḥammediyyeniñ ‘ulüvvüne delālet eylesün için olmuşdur İmām Razīn ḥazretleri rivāyetinde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz muḥaddem sāye-i şecer-i naḥla nāzil olup soñra andan naql buyurup maḥall-i mezbūra teşrīf eylediler. Ve Ebā Bekr eş-Şiddīķ raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretleri Sünḥ-nām maḥalde Ḥubeyb bin İsāf menziline ve yāḥud Ḥārice bin Zeyd bin Ebī Züheyr menziline nāzil oldu. Ve bir rivāyetde Server-i Enbiyā ‘aleyhi efḍalu's-şalāt ve ezke't-taḥāyā efendimiziñ Qubāya kudūmları gice vāķi‘ oldu didiler. Ammā ekşer rivāyetde nehārda vāķi‘ oldu. Nüzūlden soñra Maḥbūb-ı Ḥudā ‘aleyhi şalātu'llāhi ve ezke't-taḥāyā efendimiz bir miķdāristirāḥat buyursun için bir ṭarafa çekilüp ḥāmūş oturlar idi. Ebā Bekr raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretleri ziyāret-i Server-i Kā'ināta gelen ḥalk ile mu‘ānaķa vü muşāfaḥa idüp herkese ri‘āyet ü ḥürmet ider idi. Enşār fevc fevc gelüp [158^a] ol mekāna cem‘ oldılar. Ebā Bekr raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretlerini nās Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz kıyās iderler idi. Vaķtā ki āfitāb-ı ḥarāret müştedd olduğda Şiddīķ-ı Ekber ḥazretleri ḳalkup ber-ser-i Server-i Enbiyā efendimizi bürde-i sa‘ādetleriyle sāye-bān idüp ol vaķit nāsıñ ma‘lūmları oldu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu zāt-ı ‘ālī-şıfāt imiş cümlesi ḳalkup merāsım-i ādāb icrā iderek ḥāk-pāy-i Server-i Enbiyāya yüz sürdiler. Kitāb-ı Ḥazret-i Yaḥyāda Muḥammed bin İsmā‘īl bin Mucma‘ ḥazretlerinden rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ve Ebā Bekr ve ‘Āmir bin Fūheyre raḍıya'llāhu ‘anhumā ḥazretleri hāne-i Ümmü Külşūme sa‘ādetle nāzil olup ol vaķit mezbūre ḥātūn müşrike idi. Ümmü Külşūmüñ Necīḥ-nām bir ḥizmet-kārı olup yā Necīḥ deyü nidā eyledikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Şiddīķ-ı Ekber raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretlerine iltifāt buyurup *necāḥ bulduķ* deyü buyurdılar. Ümmü Külşūm

Necîhe emr idüp bir miqdâr ruṭab getür didi ol daḥi bir ḥuṣe ruṭab getürüp bir miqdârı müneṣṣef ve bir miqdârı zehv Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz su'âl buyurdılar ki *buṇa ne dirler* Ümmü Külşüm didi ki ḡadḡ dirler Ümmü Cerdân-nâm bostândan getürdi. Efendimiz şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem *Allâhümme bârik Ümme Cerdân* deyü du'â buyurdılar. Ve daḥi rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Kûbâya nüzûllerinde ibtidâ dehân-ı mu'ciz-beyânlarından istimâ' olunan ḡadîṣ-i şerîf bu idi. *Efṣu's-selâme. Ve eṭ'imu't-ṭa'âme. Veşilü'l-erḡâme. Ve şallū bi'l-leyli ve'n-nâsi niyâmün. Tedḡulu'l-cennete bi-selâmin.* Ya'nî ifşâ-yı selâm idiñ ve iṭ'âm-ı ṭa'âm idiñ ve şıla-i raḡim idiñ ve ḡalk ḡabda iken gice namâz kılıñ cennet-i a'lâya selâmetle dâḡil olursuz. Rivâyet olunur ki Medîne-i Münevvereye ḡanḡı mâhda 'aṭf-ı 'inân-ı nübüvvetleri vâḡi' oldı. 'ulemâ-yı kirâmdan bu bâbda ihtilâfât-ı keşîre vâḡi' olmuṣdur. Ba'zılar mâh-ı rebî' u'l-evvelîñ ḡurresinde [158^b] ve ba'zılar ikinci ḡüni ve ba'zılar üçüncü ḡüni ve ba'zılar on ikinci ḡüni vâḡi' oldı deyü buyururlar. Ve bunlardan mâ'adâ nice rivâyetler baṣ eylemişler el-'ilmu 'inde'llâh. Ve daḥi Kûbâda ḡaç ḡün meḡṣ [ü] ḡarâr buyurdılar kezâlik bunda daḥi ihtilâf-ı keşîre vârid olmuṣdur. Ba'zılar yigirmi iki gice meḡṣ buyurdı didiler. Ve Şaḡîḡ-i Müslimde yigirmi dört gice ḡarâr buyurdılar deyü rivâyet eyledi. Ekṣer ehl-i siyer 'indlerinde teşrîf-i ḡudûmları yevmü'l-iṣneyn idi. Ve ba'zılarıñ ḡavlince dū-şenbe ve se-şenbe ve çehâr-şenbe ve penç-şenbe ḡünlere deyü buyurdılar. Tefsîr-i Ḳâḡî daḡi bu ḡavle ḡâ'ildir. Ba'zı rivâyetde şüzüz tarîḡiyle cum'a ḡüni rebî' u'l-evvelîñ on ikinci gicesinden soñra teşrîf buyurdılar dimişler. Şerefü'l-Muṣṭafâ-nâm kitâbda İbn Cevzî ḡazretleri İbn 'Abbâs raḡıya'llâhu 'anhumâ ḡazretlerinden rivâyet ider ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz yevmü'l-iṣneyn dünyâya teşrîf buyurdılar. Ve yevmü'l-iṣneyn sünnet oldılar. Ve yevmü'l-iṣneyn Ḥacer-i Esvedî ref' buyurdılar. Ve Mekke-i Mükerrmeden yevmü'l-iṣneyn hicret buyurdılar ve yevmü'l-iṣneyn Medîne-i Münevvereye teşrîf buyurdılar. Ve yevmü'l-iṣneyn irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurdılar. Ve ba'zılarıñ 'indinde ḡârdan daḡi leyle-i ṣneyn ḡurûc buyurdılar. Ve daḡi rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz sene-i hicretten târîḡ olması içün emr buyurdılar. İmâm Süheyli buyurur ki aşḡâb-ı kirâm târîḡ-i hicreti *lemescidün üssise 'ale't-taḡvâ min evveli yevmin eḡaḡḡu en teḡûme fîhi* âyet-i kerîmesinden

ittiḥāz eylediler kezā fī Tārīḥu'l-Ḥamīs. Ve daḥi Ravzatü'l-Aḥbārda zıkr ider ki 'Alī kerreme'llāhu vecheḥ ḥazretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden şoñra üç gün Mekke-i Mükerrermede tevaḥḫuf buyurup emānetleri aşḥāblarına teslīm itdikden şoñra Mekke-i Mükerrermeden çıkup Medīne-i Münevvere tarafına müteveccih olup gicelerde piyāde pā-bürehne yol yürüyüp gündüz olduḡda pinḥān [159^a] olurdu. Henüz Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ḳubāda ḡarār-gīr idiler. Ḥazret-i 'Alī raḡıya'llāhu 'anh gelüp ol maḥalde Efendimize irişdi mübārek ḡadem-i sa'ādetleri piyāde yürümekden ḡabarmış idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz mübārek yed-i sa'ādetleriyle mesh buyurup der-ḡāl şıḡḡat bulup min ba'd zaḡmet-i ḡadem görmediler. Kitābü'l-İḡtifāda naḡl ider ki Ḥazret-i 'Alī raḡıya'llāhu 'anh buyurdu ki benim Ḳubāda meḡs [ü] ḡarārım bir gice ve yāḡud iki gice oldu. Ve Ḳubāda bir müslim ḡātūn var idi lākin ehli yok idi gice eşnāsında ol ḡātūnuñ yanına bir ādem gelüp bir nesne virüp gider idi. Baña şekk vāḡı' oldu ki bu ḡātūnuñ ḡocası yok ve kendi müslim gice eşnāsında bu ādem gelüp daḡḡ-ı bāb idüp bir nesne virüp gider. Ol ḡātūna didim ki ey ḡātūn kimdir ki beher gice gelüp bir ādem daḡḡ-ı bāb ider ve saña bir şey' virir ve sen daḡi aḡz idersin ḡāl bu ki sen ḡocasız bir müslime ḡātūnsun mezbūr ḡātūn didi ki ne'am bu gelen Sehl bin Ḥuneyf ḡazretleridir benim kimsem olmadıḡın bilüp gice olduḡda gidüp kendi ḡavminiñ pūtların pāre pāre idüp ḡaḡabını baña getirüp virir didikde Ḥazret-i 'Alī efendimiz ḡāyet mesrūr olup Sehl bin Ḥuneyf ḡazretleri 'Irāḡda ber-ā-ber iken çok ikrām ider idi. Ve daḡi Yaḡyā bin 'Abdü'l-'Azīz bin 'Abdu'llāḡ bin 'Oşmān bin Ḥuneyf ḡazretlerinden rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz vaḡtā ki Benī 'Amr bin 'Avf ḡānesine nāzil oldu. Ḳabīle-i Evs ile Ḥazrec arasında 'adāvet olup Evs ḡavf ider idi ki Server-i Enbiyā efendimiz meyān-ı Ḥazrece nāzil olur. Ve Ḥazrec daḡi ḡavf ider idi ki meyān-ı Evse nāzil olur deyü. Es'ad bin Zūrāre ḡazretleri yevm-i Bu'āş ḡarbinde Nebtel bin el-Ḥārişi ḡatl itmiş olmaḡla evā'il-i ḡudūm-i Seyyidü'l-Beşer ile şeref-yāb olmamışdı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *Es'ad bin Zūrāre ḡandadır* deyü su'āl buyurduḡlarında Sa'd bin Ḥayseme ve Bişr bin 'Abdü'l-Münzir ve Rifā'a [159^b]vibn 'Abdü'l-Münzir ḡazerātı yā Rasūla'llāḡ Sa'd bin Zūrāre yevm-i Bu'āş ḡarbinde bizden bir ādem ḡatl eyledi ol sebebdan bu ḡarafa gelemes didiler.

Bir gice aḥṣām ile ‘ışā beyninde Es‘ad bin Zūrāre ḥāzretleri yüzine niḳāb örtüp tebdīl olarak Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥāk-pāy-ı kimyālarına gelüp yüz sürdiler ol gice tā ṣabāḥa dek ḥizmet-i şerīfleriyle müşerref olup ṣabāḥ olduğda Server-i Kā’ināt ‘aleyhi efḍalu's-ṣalāt ve ezke't-taḥiyyāt efendimiz Sa‘d bin Ḥaysemeye ve Bişr bin ‘Abdül'l-Münzire ve Rifā‘a bin ‘Abdül'l-Münzire buyurdılar ki *Es‘ad bin Zūrāreyi civārınıza aḥz idin*. Anlar daḡi yā Rasūla'llāh cenāb-ı risālet-me‘ābınız civārına alsun zīrā civār civārınız ḥüküm ḥükümüñüzdür didiler. Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdi ki *lā būdde sizlerden biriñiz anı civārına almaḡ gerekir* buyurduğda Sa‘d bin Ḥayseme ben civārıma aḥz eyledim didikde Es‘ad ḥānesine varup kemāl-i mülāyemetler ve iltifātlar izḥār idüp elini eline alup me‘an ber-ā-berBenī ‘Amra getürdi. Andan sonra ḳabīle-i Evs yā Rasūla'llāh Es‘ad bin Zūrāre cümlemiziñ civārındadır didiler. Ol günden sonra Es‘ad Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñbezm-i irem-i enverlerine bilā endīşe gelüp gider oldu. Ve daḡi Külşüm bin Hidm ḥāzretleriniñ Ḳubāda bir mirbedi var idimirbed şol mekāna dirler ki yaṣ ḡurmāyı cem‘ idüp anda tenşif iderler. Ḥāzret-i Külşümden Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz mezbūr mirbedi aḥz idüp *lemescidün üssise ‘ala't-taḳvā* şānında nāzil olan Mescid-i Şerīfi binā buyurdılar kemā revāhu İbn Zebbāle ve ḡayruhu ve daḡi ‘ulemā-yı kirām ḥāzerātıları *lemescidün üssise ‘ala't-taḳvā min evveli yevmin* āyet-i kerīmesiniñ ḡaḳḳında iḡtilāf idüp ba‘zılar ya‘nī ekşer cumḡūr-ı ‘ulemā bu āyet-i kerīmede zikr olan mescidden murād Mescid-i Ḳubādır didiler. Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereniñ mescidine *ḡūve mecsidukum ḡāzā* ḳavl-i şerīfi buña münāfī degildir. Zīrā cemī‘ mesācid-i İslām taḳvā üzre [160^a] binā olunmuşdur. Ṭāberānī ḥāzretleri Kebīrinde Cābir bin Semure ḥāzretlerinden rivāyet ider ki ehl-i Ḳubā Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden kendüler için bir mescid binā olunmasını iltimās buyurduklarında Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdi ki *sizlerden biriñiz benim nāḳama süvār oluñ* didikde Ebā Bekr raḡıya'llāhu ‘anh ḥāzretleri ḳıyām buyurup süvār oldu. Nāḳa aṣlā yerinden ḡareket itmedi. Nāzil olup Ḥāzret-i ‘Ömer raḡıya'llāhu ‘anh süvār oldu gine yerinden aṣlā ḡareket itmedi ol daḡi nāzil olup Ḥāzret-i ‘Alī kerreme'llāhu vecḡeh süvār olup nāḳa ḳıyām eyledi Rasūl-i Ekrem

şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz İmām-ı ‘Alī raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretlerine fermān buyurdu ki *nāḳanıñ zımāmını şalıvır nāḳa me ’mūrdur* fermānı üzre zımāmı şalıvirüp nāḳa giderken bir maḥalde vāḳıf oldu. Şeh-süvār-ı Enbiyā efendimiz mescid budur deyü buyurdılar ve daḡı rivāyet-i āḡerde vārid olmuşdur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīflerinden şoñra bir gün aşḡāb-ı kirām rıḍvānu'llāhi ‘aleyhim ecma‘ın ḥazerātlarına buyurdılar ki *ḳalkıñ benimle ber-ā-ber Ḳubāya varup ehl-i Ḳubāya selām virelūmaşḡāb-ı kirām ile ber-ā-berḲubāya teşrīf idüp ehl-i Ḳubāya selām u merḡabā deyü iltifāt buyurduḡdan şoñra yā ehl-i Ḳubā şol Ḥarreden baña bir miḡdār ḡacer cem‘ idüp getürüñ* buyurduḡda ol sâ‘at imtişāl-i fermān idüp aḡcārları mezbūr Ḥarreden pey-der-pey cem‘ idüp ḡuzūr-ı sa‘ādetlerine getürdiler. Şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ dest-i pey-vest-i sa‘ādetlerinde bir ‘aşā var idi ol ‘aşā ile esās-ı mescide ḡaṡṡ keşide olup ḡıbleye daḡı bir ḡaṡṡ keşide eylediler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol zāt-ı sa‘ādet-āyātları ile bir ḡacer aḡz buyurup esās-ı mescide vaz‘ buyurdılar. Şoñra Ebā Bekr raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretlerine emr buyurdılar ki *sen daḡı bir ḡacer aḡz idüp benim ḡacerimiñ yanına vaz‘ eyle* deyü buyurdu. Emri üzre bir ḡacer aḡz idüp Efendimiziñ ḡaceriniñ yanına vaz‘ eyledi. Şoñra [160^b] Ḥazret-i ‘Ömer raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretlerine emr eyledi *sen daḡı bir ḡacer aḡz idüp Ebā Bekrḡazretleriniñ ḡaceriniñ yanına vaz‘ eyle* didi. Şoñra Ḥazret-i ‘Oşmān raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretlerine emr eyledi. *Sen daḡı bir ḡacer aḡz idüp ‘Ömeriñ ḡaceriniñ yanına vaz‘ eyle* ol daḡı bir ḡacer aḡz idüp Ḥazret-i ‘Ömeriñ ḡaceriniñ yanına vaz‘ eyledi. Şoñra ḡāzır olan nāsa iltifāt buyurup *sizler daḡı istediḡiz mekāna ḡacer vaz‘ idiñ* deyü buyurdu. Seyyid Semḡudī ‘aleyhi raḡmetü'l-Hādī ḡazretleri buyurur ki Ḳubānıñ mescidiniñ bināsı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḡudūm-ı teşrīflerinden muḡaddem olmaḡlıḡı iḡtizā ider belki Ḥazret-i ‘Oşmān raḍıya'llāhu ‘anh ḡazretleri Ḥabeşe vilāyetinden ‘avdetlerinden şoñra ola. Zīrā Ḥazret-i ‘Oşmān zevcesi Ruḡıyye binti Rasūlu'llāh şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ve raḍıya'llāhu ‘anhā ḡazretleriyle ber-ā-ber Ḥabeşe vilāyetine hicret buyurmuşlar idi. İbtidā Ḥabeşe vilāyetine ehliyle ber-ā-ber hicret iden ‘Oşmān raḍıya'llāhu ‘anh ḡazretleri idi hicret-i şāniyeleri Medīne-i Münevvereye hicret buyurduḡlarıdır. Bu rivāyeti bu gūne tevḡıḡ mümkün olur ki

ibtidā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz kudūm-ı teşrīflerinde esās-ı mescidi binā itmiş ola 'Osmān raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri diyār-ı Habeşeden teşrīflerinden soñra binā-yı mezbūr tamām olmuş ola. Ve illā Ḥazret-i 'Osmān Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Medīne-i Münevvereye ibtidā teşrīflerinde ḥazır degil idi. Ba'zı 'ulemānıñ zāhib oldukları budur. İmām Süheylī ḥazretleri rivāyetinde buyurur ki ibtidā Mescid-i Qubānıñ esāsına ḥacer vaz' iden Server-i Enbiyā şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz soñra Ḥazret-i Ebā Bekr soñra Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anhumā ḥazretleridir. Ḥazret-i 'Osmānı zıkr itmedi. Mescid-i Qubāda Medīne-i Münevvereye teşrīf olunmazdan aḳdem İslāmı müşerref olan ba'zı aşḥāb-ı kirām mescidi binā idüp Qudūs-i Şerīfe müteveccih olup namāz edā iderler idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi [161^a] ve sellem efendimiz teşrīflerinde mezbūr mescidi müceddeden binā buyurmuş didiler va'llāhu a'lem. Ve daḥi rivāyet olunur ki Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh buyurur ki nefsim yed-i kudretinde olan Mevlā-yı Mütē'āl ḥazretlerine ḳasem iderim ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ve Ebā Bekr ve aşḥāb-ı kirām raḍıya'llāhu 'anhum ecma'ın ḥazretleri Mescid-i Qubā için aḥcārı batnımız üzre ḳaldırıp getürürdük ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz esās-ı mescidi binā iderler idi ve daḥi Cibrīl-i Emin 'aleyhi's-selām ḥazretleri Ka'be-i Mu'azzama tarafına işāret ider idi. Böylece gördüm deyü ḳasem eyledi. Bu taḳdīrce Ḥazret-i 'Osmān diyār-ı Habeşede olmaḳ lāzım gelür. Ve yāḥud binā iki def'a olmuş ola va'llāhu a'lem. Ṭaberānī ḥazretleri Kebīrinde ricāl-i şıḳātdan Şemūsī binti Nu'mān ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz teşrīf idüp Mescid-i Qubāyı binā iderken gördüm. Aḥcār ve yāḥud şaḥre ḳaldırırken şiyāb-ı sa'ādetleri toplanup batn-ı sa'ādetinde yāḥud ser-i sa'ādetlerinde turābıñ āṣār u ḡubārını müşāhede eyledim. Aşḥāb-ı kirāmdan ba'zıları yā Rasūla'llāh peder [u] māderimiz saña ḳurbān olsun cenābınız it'āb-ı nefs-i hümāyūn buyurma bizler kifāyet ideriz buyururlar idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *lā sizler de bu ḳadar aḥz idiñ tā ki mescidi binā idelim* deyü buyurdı. Ve Cebrā'il 'aleyhi's-selām Ka'be cānibine işāret iderdi. Şemūs ḥazretleri buyurur ki mescidler içinde Qubā mescidiniñ ḳiblesi sā'irlerden aḳvādır. Şāḥib-i Tārīḥ buyurur ki Rasūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ol vaḳit

Ḳudüs-i Şerīfe istiḳbāl buyururlar idi. İhtimāldir ki Cibrīl-i Emīn işāret ider idi iki cihete muḳābil olsun içün yāḥud ma‘lūm idi ki kıble Beyt-i Şerīfe taḥvīl olur yāḥud Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ibtidā-yı hicretinde muḥayyer olup dilerse Ḳudüs-i Şerīfe dilerse Ka‘be-i Mu‘azzamaya istiḳbāl ide. Yāḥud ol vaḳit Ka‘beye istiḳbāl meşrū‘ olup Beytül-Maḳdise [161^b] teveccüh nesh olup şoñra Ka‘beye teveccüh nesh olmuş ola. İbnü'l-‘Arabī ve ğayrīleri kıble iki def‘a nesh oldu buyurdukları rivāyet bunı te‘yīd ider. Ve yāḥud muḳaddem bir def‘a binā olup şoñra bir def‘a daḡi binā olmuş ola rivāyet-i İbn Şeybe daḡi bunı delālet ider va'llāhu a‘lem. İbn Zebbāle ḥazretleri rivāyet ider buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Ḳubānīñ rıḥbesinde olan üçüncü üstüvāneye müteveccih olup namāz kıllarlar idi. Sa‘īd bin ‘Abdu'r-Raḥmāndan rivāyet olunur ki aşıl mescid rıḥbede arḡa tarafında üçüncü üstüvāneniñ maḥallidir. İbn Ruḡayş ḥazretleri buyurur ki Ḥazret-i Nāfi‘ baña ḡaber virdi ki ‘Abdu'llāh bin ‘Ömer raḡiya'llāhu ‘anhumā ḥazretleri Mescid-i Ḳubāya teşrīflerinde vārid olan mezbūr üstüvāneyi ḡaşd idüp anda namāz kıllup vaḡt-i sa‘ādetde olan mescidiñ mevzı‘ı budur deyü buyurur idi. İbn Zebbāle ḥazretleri ‘Abdü'l-Melik bin Bükeyr bin Ebī Leylā ol daḡi pederinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Ḳubāda rıḥbede olan üçüncü üstüvānede ya‘nī Sa‘d bin Ebī Ḥayṣeme ḡanesiniñ tarafında olan ḡapudan dāḡil olurken üçüncü üstüvānede namāz kıllarlar idi. Tārīḡ-i Ḥamīs şāḡibi buyurur ki bāb-ı mezbūr şimdi mesdūd mescidiñ ḡāricinden ğarb cihetinde āşār-ı bāb zāhirdir. Üstüvāne-i sāliḡ buyurdukları rıḡbe-i mescide miḡrāb olan üstüvānedir. İbn ‘Ömer raḡiya'llāhu ‘anhumā ḥazretleriniñ namāz edā eylediḡi üstüvāne budur tafşīli maḡallinde zıkr olunur. İbn Şeybe ḥazretleri rivāyetinde buyurur ki ‘Abdu'llāh bin Revvāḡa raḡiya'llāhu ‘anh ḥazretleri Mescid-i Ḳubāyı binā iderken bu şi‘ri inşād ider idi şi‘r

Efleḡa men yu‘ālice'l-mesācidā

Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz *el-mesācidā* buyururdu. Be-tekrār ‘Abdu'llāh.

Ve yeḡrau'l-Ḳur‘āne ḡā‘imen ve ḡā‘iden.

Efendimiz daḡi *ve ḡā‘idā* buyururdu. Be-tekrār ‘Abdu'llāh.

Ve lā yebītü'l-leyle ‘anhu rāḡiden.

Efendimiz dağı *rāķidā* buyururdu va'llāhu a'lem intehā. Hāşılı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ maķdem-i ferruķ-fālı değil Medīne-i Münevvere [162^a] bütün 'ālemi ğarķ-ı envār eyledi. Na't-i şerīf Berā-yı H'āce-i 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem

Hāķķa minnet o şeh-i zū'l-ħasebiñ
Ya' nī peygamber-i 'ālī-nesebiñ

Eyledi maķdem-i ferruķ-fālı
Pāye-i āl-i Kureşī 'ālī

Hey'et-i debdebe-i kūş-ı Nebī
Kesdi 'ırķ-ı neseb-i BūLehebi

Ey göñül 'āşık-ı lā ya' kıl iseñ
Bāde-i vahdet-ile ķān [ü] dil iseñ

Māsiva'llāhı diliñden selb it
Vādī-i nazma bu üslūb ile git

Başla na'tine Rasūl-i Haremiñ
Maħrem-i ħazret olan muħteremiñ

Ol meh-i ķardehişümme denā
Āfitāb-ı ufuk-ıev ednā

Mest-i medhūş-ı mey-i nāz-ı cemāl
Şem'-i fānūs-ı şebistān-ı vişāl

Fāzıl-ı ħavşala-āmūz-ı felek
Kāmil-i ma' rifet-endūz-ı melek

Rāfi'-i rāyet-i dīn [ü] ĩmān
Nāzım-ı silsile-i emn [ü] emān

Kısmet-i *naḥnu kasemnā*da bile
Añılan ism-i Ebu'l-Kāsım ile

Şāh-ı kevneyn [ü] İmām-ı Haremeyn
Cedd-i sıbteyn [ü] Nebiyyü's-Şekaleyn

Başına giydi *le-amruk* təcın
Aldı ma' müre-i 'ilmiñ bācın

Oldı bu kubb-i pür-şīt [ü] şadā
Ḥaşr[e] dek mebhāş-i şer' -i ğarrā

Mazhar-ı ḥaqq iken ol şun' -ı celīl
Daḥi nābūde idi Cebrā'īl

Ḥaqq rasūl iken ol şun' -ı Hudā
Āb [u] gildeydi daḥi cism-i Şafā

Emr-i *kūnden* yoğidi şavt-ı süḥan
Ol Hudā-ile tekellümde iken

Eylemiş zātın o demde mürsel
Kār-fermā-yı ezel 'azze ve cell

Gelmeden daḥi' ademden Ādem
Aña dirler idi Nebiyyü'l-Aqdem

Oqumazken o Ḥalīlīñ ḥalefi
İtdi mülzem 'ulemā-yı selefi

Aña ümmī laqab olmaq maḥzā
Oldığından-durur ümmü'l-eşyā

Nice ümmî ki kütüb-hâne-i haq
Oldı te'lıfı ile müstağraq

Ol zuhūr itmek için Rabb-i 'ibād
Ādemiñ itdi vücūdın icād

Cümleden virdi aña istiğnā
İltifāt-ı *ve le-ğad kerremnā*

[162^b] Kıldı mescūd-ı melek ol cesedi
Nükte-i t̤inet-i Ādem bi-yedi

Bu kadar rütbe Şafıyyu'llāha
Bu teğarrub ol uluder-ğāha

Bu kadar ni' met-i bī-minnet-i Rabb
Aḥmediñ şānına ta' z̤im idi hep

Zātınıñ kuvvet-i isti' dādı
Oldı iḥyāsına kevnıñ bādī

Geldi ol fāris-itih-i levlāk
Çopdı āteş-gede-i Fārise ḥāk

Ser-nigūn eyledi ser-keşleri hep
Nā-bedīd oldı şanādīd-i ' Arab

Ḥarq-ı 'ādāt-ile ol mu' cizeler
Lāt [u] ' Uzzāyı idüp z̤ir[u] zeber

Virdiler meclis-i küfri bāda
Şekk [ü] şirki qomadı dünyada

Buldı Tenzilde çün nuṭṭ-ı rusūḥ
Kütüb-i Münzele oldu mensūḥ

İncilā-yı ruḥı yakdıḳda fitīl
Söndi ḳandīl-i Zebūr [u] İncīl

İtdi enfās-ı nefīsiyle o şāḥ
Ḥükm-i Tevrāt-ıyehūdīyi tebāḥ

Ṭaḳdı ol dāver-i cemmāz-süvār
Serine üştür-i çarḥıñ efsār

Yüridi maḥmil-i meh-kevkebesi
Ṭutdı ‘ālemleri bāḡ-ı ceresi

Tuḡ-ı dīn itdişafā-ile ḥıṛām
İrdi ‘ayyūḳa livā-yı İslām

Çarḥa ‘aks oldu o dem māḥ gibi
Lem‘a-i şu‘le-i Muṭṭalibi

Görđi menşūrını Ḥayru'l-Beşeriñ
Defterin dürđi felek şūr [u] şeriñ

Şalavāt-ile olup ḡulḡuleler
Bām-ı eflākda şebṭā-be-seḥer

Pāye-i ḳadr gibi devletiniñ
Ḥadd-i pāyānı mı var midḥatiniñ

Çarḥ-ı encümle olup hem peyvend
Ḳā’im olduḳca bu nüh ṭāḳ-ı bülend

Muttaşıl Hakk-ile hem-râz olsun
Kurb-ı vuşlatda ser-efrâz olsun

Tuğ-ı şer‘ i irişüp eflâka
Hem-ser olsun ‘ alem-i levlâka

Ya‘ nî bi'z-zât aña Hallâk-ı enâm
İtdi envâ‘ -ı taḥiyyât [ü] selâm

Cümle aşḥâb-ı zevî'l-ikrâma
Cümle ol mecma‘ -ı sa‘ d-encâma

Haşr[e] dek ola şalât-ile selâm
Güzer itdikce şuhûr [u] eyyâm

Bâ-ḥuşûş ol reh-i taḥkîk-i refîk
Zıll-ı Hakk Hazret-i Şiddîk-i ‘ Atîk

[163^a] Daḥi ol muḥaşşemân-ı ezeli
‘ Ömer [u] Hazret-i ‘ Osmân [u] ‘ Alî

Hem iki naḥl-i gül-i âzâde
İki pâkîze-neseb şeh-zâde

Dâ‘imâ mazḥar-ı iḥsân olalar
Zînet-i ravza-i rıdvân olalar

Kendi luṭfıyla ‘ Alîm [ü] ‘ Allâm
Eyleyüp nice dūrūd-ile selam

İtdi ol ṭā‘ife-yi bi'l-icmâl
Ġarḳa-i Ḳulzüm-i envâr-ı cemâl

El-Faşlu'l-Hādiye ‘Aşera Fī Qudūmihi Şalla'llāhu ‘Aleyhi ve Sellem
Bāṭine'l-Medīneti ve Süknāhu Bi-dāri Ebī Eyyūb el-Enşārī ve Emru
Hāzihi'd-Dāri ve Mā Ālet İleyhi ve Mā Veķa‘a Mine'l-Muvāḥātī Beyne'l-
Muhācirīne ve'l-Enşārī Raḍıya'llāhu ‘Anhum

On birinci faşıl Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz derūn-ı Medīne-i Münevvereye teşrīf buyurup Dār-ı Ebī Eyyūb Enşārda sākin oldığı. Ve bu dārın keyfiyyet-i ḥālī ve Enşār ile Muhācir meyānında vāķi‘ olan muvāḥātī beyān ider. Ehl-i siyer buyururlar ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Benī en-Neccār cemā‘atine mürsel irsāl buyurup her birerleri seyfi şārimlerin gerdānlarına ta‘līķ idüp ḥuzūr-ı Server-i Enbiyāya geldiler. Zīrā Benī Neccār Efendimiziñ aḥvālī idi bu sebebden ki Hāşim bin ‘Abdū Menāf Benī Neccārdan bir ḥātūn tezvīc idüp ismine Selmā binti ‘Amr dirler idi. Mezbūre ḥātūndan bir veled dünyāya gelüp Hāşim irtihāl-i dār-ı beķā buyurmuş idi mezbūr veled bir miķdār kebīr olup tīr [ü] kemān ta‘līm ider idi ve ene'l-Ḳureyşıyyu deyü faḥr [u] mübāḥāt ider idi. Bir kimse ol oğlana rāst gelüp anda olan āşār-ı şecā‘at u feṭāneti görüp Mekke-i Mükerrremeye gelüp ‘ammisi Muṭṭalib bin ‘Abdū Menāfa mezbūr oğlanın şekl [ü] şemā’ilinden ḥaber virdikde Muṭṭalib bin ‘Abdū Menāf Medīne-i Münevvereye gelüp birāder-zādesin alup Mekke-i Mükerrremeye gitmiş idi. Ḳureyş ṭā’ifesi oğlanı gördükde hāzā ‘Abdū'l-Muṭṭalib didiler bu isim kendüye ğālib olup ‘Abdū'l-Muṭṭalib dirler idi. Bu sebebden Benī en-Neccārın Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize qarābetleri olup ḥuzūr-ı sa‘ādetlerine pür silāḥ geldiklerinde didiler ki yā Rasūla'llāh [163^b] İrkebūāminine muṭā‘ine. Buḥārīde Enes ḥazretlerinin ḥadīşi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Benū ‘Amr bin ‘Avf kabīlesi meyānına nāzil olup anda on dört gün iķāmet buyurup soñra Benī en-Neccāra mürsel irsāl buyurup anlar şemşīrbend olup ḥuzūr-ı sa‘ādete geldiler. Buḥārī bir lafz-ı āḥerle rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥarre cānibine nāzil olup Enşāra ḥaber irsāl idüp anlar daḥi ḥuzūr-ı sa‘ādete teşrīf buyurup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ve Ebū Bekr raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretlerine selām virüp ādāb-ı ziyāreti edādan soñra buyurdılar ki *sa‘ādetle nāķalarıñıza süvār oluñ* āminine ve muṭā‘ine didiler anlar daḥi süvār olup Medīne-i Münevvereye revān oldılar. Ḳubādan şedd-i raḥl buyurduķları nehār-ı cum‘a idi. Aşl-ı Tārīḥde olan

taṭvīl terk olunup ihtişār cānibine meyl olundu. Ḳubādan Medīne-i Münevvere tarafına teveccühlerinden Benī ‘Amr bin ‘Avf cem‘ olup yā Rasūla’llāh bizden ṭab‘-ı şerīfñiz muğber ve yāḥud melūl mı oldu. Ve yāḥud dārımızdan evlā bir dār mı ṭaleb idersin deyüp nāḳanıñ licāmına yapışmışlar idi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *ben bir ḳaryeye me’mūr oldum kināmineh ekkāletü'l-ḳurādirler nāḳayı şalıviriñ zīrā nāḳa me’mūrdur* deyü buyurdu cum‘a vaḳtı ḳarīb idi. Ḳubādan şedd-i raḥl idüp Benī Sālīm ibn ‘Avf cemā‘atiniñ içine gelüp yanınca aşḫāb-ı kirāmdan kırḳ yāḥud yüz nefer kimse olup ol maḥalde Rānūn didikleri vādīniñ vasaṭında edā-yı şalāt-ı cum‘a buyurdu. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīflerinde İslām içinde ibtidā cum‘a namāzı bu maḥalde edā olundu. Hālā ol mescide Mescid-i Cum‘a dirler bir küçük mesciddir eṭrāfı nısf-ı ḳāme cidār ile binā olunmuşdur hākezā ḳāle Mevāhibu'l-Ledünnī ‘Aşḳī dir ki bizim vaḳtimizde mescid-i mezbūr kārgīr ḳubbe üzerinde muḥkem binādır [164^a] Medīne-i Münevvereden Ḳubā tarafına giden kimseniñ sağ cānibine düşer. Ḳubāya ḳarībdir ve yoldan ḳubbesi müşāhede olunur tafşīli baḥş-i mesācidde gelür. Tārīḫ-i Ḥamīside zıkr ider ki ol gün Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bir ḥuṭbe-i belīg ile bir ḥuṭbe buyurdılar ibtidā İslāmda oḳunan ḥuṭbe budur. Ve ba‘zılar Ḳubāda iḳāmetlerinde şalāt-ı cum‘ayı edā eylediler dimişler va’llāhu a‘lem. Mezbūr ḥuṭbeyi Sa‘īd bin ‘Abdu'r-Raḥmān el-Cemḥī buyurur ki ibtidā cum‘a Medīne-i Münevverede Benī Sālīm bin ‘Avf vādīsinde edā buyurup bu ḥuṭbeyi oḳudılar. Ve hüve hāze'l-ḥuṭbetü. El-ḥamdü li’llāhi aḥmeduhu ve este‘īnuhu ve esteḡfiruhu ve estehdīhi. Ve ūminu bihi ve lā ekfuruhu. Ve e‘ādī men yekfuruhu ve eşhedü en lā ilāhe illa’llāhu vaḥdehu lā şerīke lehu. Ve enne Muḥammeden ‘abduhu ve rasūluhu erselehu bi'l-hüdā ve'n-nūri ve'l-mev‘ızati. ‘Alā fetratın mine'r-rusuli. Ve ḳilletin mine'l-‘ilmi. Ve ḳalāletın mine'n-nāsi. Ve'nḳıṭā‘ın mine'z-zamāni. Ve dünüvvın mine's-sā‘ati. Ve ḳurbin mine'l-eceli. Men yuṭı‘ı’llāhe ve rasūlehu feḳad raşede. Ve men ya‘şı’llāhe ve rasūlehu feḳad ḡavā ve feraṭa. Ve ḳalle ḳalālen ba‘īden ūşīküm bi-taḳva’llāhi fe-innehu ḥayru mā evşā bihi'l-müslimu'l-müslime en yeḥuḍḍahu ‘ale'l-āḫireti ve en ye’murahu bi-taḳva’llāhi. Fe’ḥzerū mā ḥazzerakumu’llāhu min nefsihi ve lā ef‘ale min zālīke zikrun. Ve enne taḳva’llāhi li-men ‘amile bihi ‘alā vecelin ve meḡāfetin min

rabbihî ‘avne şıdkın ‘alā mā tebgüne min emri'l-âhireti. Ve men yeşluha'llezi beynehu ve beyne'llâhi min emrihi fi's-sırrı ve'l-‘alâniyeti lâ yenvî bi-zâlike illâ veche'llâhi yekün lehu zıkrān fî ‘âcili emrihi ve zühran fîmā ba‘de'l-mevti hîne yeftekiru'l-mer‘u ilā mā kıddeme min zıkrı ‘amelihi ve mā kâne min sivā zâlike yeveddü lev enne beynehā ve beynehu emeden ba‘iden ve yuhazzirukumu'llāhu nefsehu va'llāhu raūfun bi'l-‘ibādi. Ve'llezi şaddeka kıavlulu ve enceze va‘duhu lâ hılfe li-zâlike. Fe-innehu yeķūlu mā yübeddelü'l-kavlulu ledeyye ve mā ene bi-zallāmin li'l-‘abādi. Fe'tteķu'llāhe fî ‘âcili emrikum ve âcilihi fi's-sırrı ve'l-‘alâniyeti fe-innehu men yetteķi'llāhe yükeffır ‘anhu seyyiātihi ve yu‘zım lehu [164^b] ecran. Ve men yetteķi'llāhe feķad fāze fevzen ‘azīmen. Ve inne taķva'llāhi teveķķā meķtehu ve ‘uķūbetehu ve seķātahu. Ve tebyaddu'l-vucūhu ve terza'r-rabbu ve terfe‘u'd-deracete. Hużū bi-hazıķikum ve lâ tüferriķü fî cenbi'llāhi feķad ‘allemekumu'llāhu kitābehu ve nehece leküm sebīlehu li-ye‘leme'llezi şadeķū ve li-ye‘leme'l-kāzibīne. Fe-eķsinū kemā eķsene ileykum ve ‘ādū a‘dā‘ihi. Ve cāhidū fi'llāhi haķķa cihādihi hüve'ctebāķüm ve semmāķümü'l-müslimīne. Li-yehlike men heleke ‘an beyyinetin ve yaķyā men hayye ‘an beyyinetin ve lâ kıvvete illā bi'llāhi. Ve eķsirū zıkra'llāhi. Ve‘lemū ennehu ķayrun mine'd-dünyā ve mā fihā. Ve‘melū limā ba‘de'l-mevti. Fe-innehu men yeşluha mā beynehu ve beyne'llāhu yekfihi'llāhu mā beynehu ve beyne'n-nāsi. Zâlike bi-enne'llāhe yeķdi'l-haķķa ‘ale'n-nāsi ve lâ yeķdüne ‘aleyhi veyleke mine'n-nāsi ve lâ yemliküne ‘aleyhi ve lâ kıvvete illā bi'llāhi intehā. Maķall-i mezbürda cum‘a namāzın edā buyurduķdan şońra Medīne-i Münevvere ķarafına müteveccih olup müslümānlar rikāb-ı Şāh-ı Risālet şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizde ba‘zıları piyāde ve ba‘zıları rāķib yemīn ü yesār pīş [ü] pes sitāre-vārī ol Āfitāb-Tāb-ı ‘Ālem hażretlerini ihāta idüp salķanat [u] şevket-birle reftār iderek giderken ol vaķit Medīne-i Münevvere ābādān idi ķāne-be-ķāne kūy-be-kūy her ķarafı ķabā‘il-i ‘Arab sākin idiler. Ba‘zı kütüb-i siyerde meştūrdur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz cihet-i Medīneye ‘āzim olurken ķātūnlar yedlerinde def ile istiķbāl idüp şi‘r

Tale‘a'l-bedru ‘aleynā min şeniyyāti'l-vedā‘

Vecebe'ş-şukru ‘aleynā mādē‘a li'llāhi dā‘i

Eyyühe'l-meb‘üşü finā ci‘te bi'l-emri'l-muķā‘

diyerek surūr izhār iderler idi. Ve bir rivāyetde daḥi vārid oldu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye resīde olduğu gün eşnā-yı rāhda Enşār cāriyelerinden bir cemā' ata rāst gelüp bu beyti okurlar idi şi'r

Naḥnu cevārin min Benī en-Neccār

Ve ḥabbezā Muḥammedun min cāri

ve Server-i Enbiyā efendimiz buyurdı ki *Ḥudā bilür ben sizleri severim*. Vaḳtā ki Rasūlü's-Şeḳaleyn. Ḥabību Rabbi'l-'Ālemīn efendimiz ṭāvus-ı cinān-āsāḫırām iderek [165^a] rāhī olurken Enşār ḥāzerātı ol Şeh-süvār-ı Enbiyānıñ reh-güzārında şaff-beste durup her biriniñ ḥānesi öñüne vāşıl olduğda ḥāne ehli 'izz ü şevket cānibine ḥayr u meymenet ile buyuruñ deyü da'vet iderler idi. Rasūl-i Ḥudā 'aleyhi efḍalu's-şalāt ve ezke't-teḥāyā efendimiz her birerlerine bir du'ā idüp *nāḳam me'mūrdur māni' olmayıñ* deyü buyururlar idi. Ḥattā nāḳanıñ meḥār-ı sa'ādetlerin gerdānına ilkā idüp aşlā taḥrīk buyurmayaraḳdan nāḳa-i Kuşvā sağ u şol naẓar iderek Medīne-i Münevvere cānibine gider idi. Vaḳtā ki ḳabile-i Benī Sālim meyanına vāşıl olduğda 'İtbān bin Mālik ve Nevfel ibn 'Abdu'llāh bin Mālik bin 'Aclān ta'zīm u tekrīm ile ḳıyām idüp ol mes'ūd u mübārek nāḳanıñ meḥārından aḫz idüp yā Rasūla'llāh kerem [ü] 'ināyet idüp bizim meyanemize nāzil ol bizler 'uded u 'aded-i keşīre şāḫibleriyiz ve bizler ḳavmiñ ulusı ve bāḡ [u] bostān ve māl [u] menālimiz ḥadden ziyāde ve nice hirāsān kimseler bizim menzilimize gelmekle ḥavflarından emīn olurlar didiklerinde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz tebessüm buyurup *nāḳaya men'olmañ zīrā me'mūrdur* buyurur idi. Andan sa'ādetle mūrūr idüp 'Ubāde bin eş-Şāmit ve 'Abbās bin Şāmit bin Naḍleye rāst gelüp anlar daḥi ḳıyām-ı ta'zīm idüp menzillerine nüzül buyu[r]maların recāvü iltimās eylediler muḳaddemki cevāb ile anlara daḥi cevāb virüp andan Benī Sālim mescidine gelüp Efendimiz anda ḥuṭbe okuyup cum'a namāzı ḳıldılar. Andan şöñra rāḫilesine süvār olup yoluñ sağ tarafına meyl idüp Benī Ḥublā menziline teşrīf eylediler Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'Abdu'llāh bin Übeyy bin Selül menzilini murād eyledi. İbn Übeyy Aḫtaba eydüp oturmuş idi. Şāḫib-i Risālet efendimizi gördükde bed-baḫt-ı la'īn didi ki var saña müştāḳ olanlarıñ menziline nāzil ol didikde Sa'd bin 'Ubāde ḥāzretleri yā Rasūla'llāh bu bed-baḫt-ı rü-siyāḫıñ kelām-ı nā-hemvāresinden ḥāṭır-ı 'āṭır-ı feyz-i mazāḫir-i pür enverleriñize ḡubār [165^b] ṭārī

olmasun bu bahre ehālîsi muḳaddemden cem‘ olup ‘iṣyān u ṭuḡyān yolun tūtop cenāb-ı risālet-me‘ābıñızı men‘ itmek murād iderler idi. Lākin Ḥudā-yı Lem Yezel ḥāzretleri izḥār-ı dīn idüp *fe-buhite'lleẓī* küfr gürühundan olup āteş-i ḥasedleri dünyāda ve āḥiretde anları sūzān ider didikde Se[r]ver-i Enbiyā şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Sa‘dīn kelāmından ḡāyet mesrūr oldı. Seyyid Semhūdī ‘aleyhi raḥmetu'l-hādī ḥāzretleri buyurur ki ikinci cum‘a ki muḳaddem zıkr olundı. Sa‘d ḥāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevverede sākin olduğdan şoñra ‘Abdu'llāh bin Übeyy bin Selūlūñ ‘iyāde-i marāzına teşrīflerinde maḥall-i mezbūrda ḥuṭbe vü cum‘ai edā buyurdılar. Zīrā kütüb-i siyerlerde İshāḳ ḥāzretlerinden rivāyet olunan ibtidā cum‘a Ḳubādan teşrīf iderken Vādī-i Rānūnada edā eylediler. Ve illā Ḳubādan Medīne-i Münevvereye teşrīf idene ḳadar iki cum‘a edā itmekliḡi ‘aḳl-ı selīm ḳabūl itmez intehā. Andan şoñra Benī Sā‘ide ṭā‘ifesine mülāḳī oldılar. Sa‘d bin ‘Ubāde ve Münzīr bin ‘Amr ve Ebū Dücāne ta‘zīm ile ḳıyām idüp zimām-ı nāḳaya yapuşıp yā Rasūla'llāh ‘izzet ü şevket ü celādet ü şecā‘at mekānı budur kerem [ü] ‘ināyet ve luṭf [u] mürüvvet buyurup bu mekāna nāzıl ol deyü iltimās eylediler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anlara daḡi *bāreke'llāhu* deyüp cevāb-ı sābıḳ ile mürūr buyurdılar. Andan şoñra Ḥazrecden Sa‘d bin Rebī‘ ve ‘Abdu'llāh bin Revāḥa ve Beşīr bin Sa‘d el-Ḥārīş bin el-Ḥazrec ḳıyām buyurup ḥaḳḳ-ı ta‘zīmi edādan şoñra anlar daḡi nüzūlini iltimās u recā eylediler cevāb-ı sālīfe ile mücāb olup mürūr eylediler. Andan şoñra Benī Beyāda ṭā‘ifesinden Ziyād bin Lebīd ve Ferve bin ‘Amr mülāḳī olup anlar daḡi ke'l-evvel nüzūlini iltimās eylediler muḳaddemki cevāb ile anlardan daḡi mürūr buyurup şoñra Benī ‘Adiyy bin en-Neccāra mülāḳī olup anlar Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ dayıları olup Ebū Selīṭ ṭā‘ifesiyle ber-ā-ber gelüp yā Rasūla'llāh bizleri tecāvüz buyurma bizler seniñ aḳrāba-yı ta‘alluḳātından oluruz [166^a] bizler ḳuvvet ü şevket ü ‘izzet şāhibleri oluruz ve bizlerde māl-ı keşīr vardır ḳarābetimiz sebebiyle bizlerden evlā vü aḳreb bir eḥad yokdur recā olunur ki bizlere nüzūl buyurmaḳla ḡātırımız ḡoşnūd buyur deyü vāfir recā vü niyāz eylediler. Anlara daḡi cevāb-ı sābıḳ üzre cevāb virüp sa‘ādetle revān oldılar. Ve bunlardan mā‘adā rivāyet-i keşīre zıkr u beyān buyurmuşlar bizler bu ḳadarla iktifā eyledik Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu

‘aleyhi ve sellem efendimiz sa‘âdetle Medīne-i Münevvereye ‘atf-ı ‘inān-ı nübüvvetleri vāki‘ olduğda mübârek nâka-i Kuşvâ Mâlik bin en-Neccâr hânesi önüne geldikde bâb-ı mescide çökdi. Ve zemīn-i mescid ol zamân Sehl ve Süheyl-nāmân iki yetīmiñ mirbed-i temri idi ve bunlar Râfi‘ bin ‘Amriñ yetīmleri olup pederlerinin vefâtından şoñra Mu‘âz bin ‘Afrâ ve yâhud Ebî Eyyüb ve yâhud Es‘ad bin Zürâreniñ taht-ı terbiyelerinde idiler. Eşahh-ı akvâl şoñraki rivâyetdir. Nâka-i mübârek çökdiği mekândan kalkup Ebî Eyyüb Enşârî hâzretlerinin kapısı önüne çökdi. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz nâka üzerinden nüzûl buyurmuşlar idi ol maḥalden daḥi kalkup evvelki mekāna çöküp gerdânın yer üzerine uzatup dehân-bâz olmadan ḥayşûmundan bir şavt peydâh olduğda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bâlâ-yı nâkadan sa‘âdetle zemīne nüzûl buyurup *hâze'l-men zilü in-şâ'a'llâhu te'âlâ* buyurdi kezâ fî Mevâhibü'l-Ledünnî. Bundan mâ‘adâ rivâyetler irâd eylemişler felyurâci‘u fi'l-aşl. Ve bir rivâyetde Ebî Eyyüb Enşârî hâzretlerinin hânesi önüne nâka oturduğda Benî Neccâr câriyeleri kemâl-i ferahlarından yedleriyle def-zen urarak bu beyt okurlar idi beyt

Naḥnu cevârin İbn Benî en-Neccârî

Yâ ḥabbezâ Muḥammedun min câri

Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz câriyelere buyurdi ki *sizler beni sever misiz* anlar belî yâ Rasûla'llâh didiler. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz *ben de sizi severim* deyü üç def'a tekrâr eylediler. Rivâyet-idigerde vârid oldı ki nâka-i sa‘âdet Ebî Eyyüb hânesi önüne culûs buyurduğda nâs cem‘ oldılar ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem [166^b] efendimizi bâlâ-yı nâkadan ‘izz ü iḳbâl ile indireler. Ol Pâd-şâh-ı ‘Âlem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz *şabr idiñ* deyü buyurdılar. Be-tekrâr nâka kıyâm buyurup minber-i şerîf mekānına câlis oldı. Ol vaḳit Server-i Enbiyâ ‘aleyhi efḍalu's-şalât ve ezke't-teḥâyâ efendimiz sa‘âdetle zâhr-ı nâkadan rûy-ı zemīne nüzûl buyurdılar. Ebû Eyyüb Enşârî hâzretleri gelüp efendim benim fakîr hâne sâ'irleriñ hânelerinden bu maḥalle akrebdir. Ruḥşat-ı seniyye-i nebeviyyeleri erzânibuyurulur ise nâka üzerinde raḥt [u] bâr [u] eşyâyı kendi hâneme getüreyim didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ruḥşat [u] ‘inâyet buyurup eşyâları aḥz idüp hânesine getürdi. Seyyid-i Veled-i Âdem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz hâne-i Ebî Eyyüb hâzretlerinde mekş ü qarâr

buyurdılar. Ve nāḳa-i mübārek ḳapu öñünde yaturdı. Rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ṣevket ü iclāl ile Medīne-i Münevvereye ‘atf-ı ‘inān-ı nübüvvet ve sāye-endāz-ı mürüvvetleri vāḳı‘ olduḳda ol gün eḫālī-i Medīne-i Münevvere bir rütbe-i ṣād [u] ḥandān ve mesrūr [u] ferḥān oldılar ki ta‘rif-i zebān-ı ḥāme ile mümkündegildir ḥattā perde-i ‘işmet-niṣn olan muḥadderāt duḡter-i pākizeleri bānū-yı ‘iffet-perverleri Maḥbūb-ı Ḥudā ‘aleyhi efḍalu’ṣ-ṣalāt ve ezke’t-teḫāyā efendimiziñ dīdār-ı pūr enverlerine iṣtiyāḳlarından perde-i ‘işmetden bālā-yı bāma ṣu‘ūd idüp mıṣra‘ ki

‘Aṣḳ ez perde-i ‘ismet birün erd Züleyhā-rā
feḫvāsıdest-i peyvest-i muḥabbetleriyle def urarak ‘arz-ı iṣtiyāḳ pād-ṣāh-ı ḥüsn [ü]
cemāl iderek bu ṣi‘rle terennüm-sāz ve dil-i güdāz olurlardı. Ṣi‘r

Ṭale‘a’l-bedru ‘aleynā min ṣeniyyāti’l-vedā‘

Vecebe’ṣ-ṣükrü ‘aleynā mā de‘a li’llāhi dā‘i

diyerek izḥār-ı meserret iderler idi. Ḥattā ol gün Ḥabeşeler daḡı ḥarbeleri ile oyun-bāzlık idüp bir sūr-i ‘azīm eylediler. Degil ol günnev‘-i benī ādem sürüşān-ı āsmān ve ṭā‘ife-i cinn u ḥayvān gürühunuñ daḡı feraḡları ziyād-ber-ziyād olup her nev‘ insān kendüleriñ muḳteżā-yı luḡatlarınca ḥoş-āmed na‘tini inṣād iderler idi. Rümileriñ na‘ti bu gūnādır na‘t

[167^a] Merḥabā ey mā‘den-i kām-ı risālet merḥabā

Merḥabā ey lücce-i baḡr-i ‘ināyet merḥabā

Didi mevlā zātūña ehlen ve sehlen merḥabā

Merḥabā ṣad merḥabā deryā-yı raḡmet merḥabā

Maḳdemiñle iftiḡāren merḥabā itmezse dil

Ebkem olsun iki ‘ālemde ne güyet merḥabā

Ḥāk-pāyiñle Medīne Mekke nüh eflāk-ı ṣarḡ

‘Arṣ [u] kürs [ü] levḡ-i sidre buldı rif‘at merḥabā

Her dü ‘ālem buldı ‘izzet maḳdemiñle ṣübhesiz

‘Aṣḳī bendiñ sāyda ṣāyeste-i ‘izzet merḥabā

deyüp ol yekke süvār-ı mızmār sübhāne’llezī esrā. Ve kūy-rübā-yı ser-meydān-ı in

hüve illā vahyun yūhā. Sultān-ı memālik-i risālet tuğrā-yı şahīfe-i celādet.
Maḥcūbaküşā-yı perde-i ğayb. Gencūr-ı ḥazīnehā-yı lā rayb. Cenāb-ı ḳuds-
me'ābına na' t-ı 'arz-ı iştīyāk. 'Ale'l-Muştafā el-vaḍḍāḥ vechen Muḥammeden.
'Aleyhi kitābu'l-ḥaḳḳi bi'l-ḥaḳḳi nāzil. Mübīn-i keyfiyyet şudūr-ı iltifāt fuṣaḥā-yı
Fürs-zebān küşā-yı midḥatleri bu gūne mürvārīd-i nā-süfte na'tın silk-i nazma
keşīde olup.

Muḥammed ke-aşl-i hestī şod vücūdeş
Cihān-gerdī reşād revān-ı cūdeş

Çerāğ-ı rūşen ez-nūr-i Hudāy
Cihānrā derh ez zülmet-i rehāy

Dem-i ḥalḳeş ki cān dāde 'Arab-rā
Furū-kuşte çerāğ-ı Bū Leheb-rā

Ki eş āhū-suḥen gofte gehī şīr
Gehī hüccet-zebān gāh[ī] şemşīr

Bir ehl-i iffetlū rānde ğaḏab rā
Be-levḥ-i *fē'steḳīm* h'ānde edeb-rā

Revān-ı bādā bedān ṭaraf-ı ümmet
Dem-ā-dem şed selām u şed taḥiyyet

İbn Māce ḥazretlerinden rivayet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḳudūm-i teşrīfleri sebebiyle 'ālem-i ekvān pūr enver-i risālet-penāh ile mūnevver olup irtihāl-i dār-ı beḳā buyurduḳlarında cihān pūr zülmet oldu. Ebū Eyyūb Enşārī raḍīya'llāhu 'anh ḥazretlerinden rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz luṭfen ve keremen 'ināyet ü tevāzu' buyurup ḥāne-i faḳīrānemizi ḳudūm-i şerīfleri ile pūr-nūr eyledikde taḥtānīolan meskeni iḥtiyār idüp bendeleri bālāda olan menzilde ḳarār itmiş idik irtesi gün olduğda Şāḥib-i Risālet şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥāk-pāy-i risālet-me'āblarına ruḥ-sūde olup [167^b] peder [u] māderim saña ḳurbān u fedā olsun

baña gāyet güç gelür cenāb-ı ‘ālī-makāmıñız esfelde ve bizler siziñ bālāñızda olalım kerem [ü] ‘ināyet buyurup bālāya teşrîf buyur deyü recā vü niyāz idüp cenābıñız bālāda olup bizlere gelen zevātları temāşā buyur. Bizim esfelde ve cenābıñız a‘lāda olması evlā vü ensebdir deyü vāfir ilticā eylemiş idim fā’ide müfīd olmayup Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz esfeli ihtiyār buyurdılar çār-nā-çār bizler bālāda olup bir gice şu küpi şikest olup ben ve Ümmü Eyyüb bizim bir kaṭīfemiz var idi anıñla tökülen şuyı aḥz iderdik şāyed Server-i Enbiyā şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ üzerine nāzil olur ise müte’ezzi olur mülāḥazasıyla hā-be-hā şuyı aḥz iderdik mezbūr kaṭīfeden mā’adā gice üzerimizde pūşīde idecek bir nesnemiz yok idi. Rivāyet-i āḥerde mervīdir ki Ebū Eyyüb raḍıya’llāhu ‘anh ḥāzretleri gice olduğda Pād-şāh-ı Enbiyā efendimiziñ bālāsında olmaḡ bī-edeblikdir deyü tā-be-şabāḥ vāḡıf olurlar idi. Seyyidü'l-Beşer şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden bir daḡı recā vü iltimās eyledikde bu def’a iltimāsına müsā’ade buyurup ḡāne-i bālāya şu’ūd buyurdu Kitābu'l-İktifāda mezkūrdur ki Ebī Eyyüb raḍıya’llāhu ‘anh ḥāzretleri buyurur ki Seyyidü'l-Ekvān şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ta‘ām irsāl iderdim zāt-ı sa‘ādet-i āyātları tenāvül buyurduğda fazlasını redd buyurup yed-i sa‘ādetleri geldiḡi maḡalden teberrük kaşd idüp andan ekl iderdim bir gice ‘ādet üzre şoḡan şarımşak ile bir ta‘ām ḡāzır idüp ḡuzūr-ı sa‘ādetlerine irsāl eyledim. Ta‘ām ḡuzūr-ı sa‘ādetlerinden girü geldikde mezbūr ta‘āmdan yed-i sa‘ādetleriniñ āşārın müşāhede itmedim ḡāyet ḡavfadūçār olup ta‘āmdan bu gün tenāvül buyurmadı ne ḡikmetdir deyü ḡuzūr-ı sa‘ādete varup yā Rasūla’llāḡ peder [u] maderim saña fedā olsun ta‘āmı redd buyurdiñız ta‘āmda enguşt-i mu‘cize-i nümāñızıñāşārını müşāhede itmedim zīrā ḡuzūruñuzdan ta‘ām geldikde bendeñiz ve Ümmü Eyyüb [168^a] teyemmünen ve teberrüken yed-i sa‘ādetiñiziñ mevzı’ından tenāvül ider idik. Bu gün ‘adem-i āşār-ı eşābi’-i sa‘ādetden ḡikmet nedir. Seyyid-i Veled-i Ādem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki bugünkü ta‘āmda başal u şūm rāyiḡası var idi. Binā’en ‘aleyh terk eyledim sizler tenāvül idiñ deyü buyurdu intehā. İbn İshāḡ ḡāzretleri buyurur ki bundan soñra Mekke-i Mūkerremede olan Muhācirin pey-der-pey gelüp faḡaṡ maḡbūs u meftūn olandan mā’adā bir eḡad ḡalmadı. Ebī Eyyüb raḍıya’llāhu ‘anh ḡāzretleriniñ ḡāne-i sa‘ādetlerinde yedi māḡ sākin oldı. Ve ba’zı rivāyet-i āşārda yedi māḡdan noḡşān sākin oldı deyü vārid

oldı va'llāhu a'lem. Ve daḥi rivāyet olunur ki Ebū Eyyūb raḍiya'llāhu 'anh
ḥazretleri ḥānesini Muḡire bin 'Abdu'r-Raḥmān bin el-Ḥāriṣ bin Hiṣām bin
Eflaḥdan biñ dīnāra iştirā idüp vaḳf eyledi. Mescid-i Şerīf-i Nebeviyyeniñ
şarkīsine düşer lākin eşaḥḥ rivāyet Ebū Eyyūb ḥazretleriTübbā' zamānında
muḳaddem zıkr olundı ki dört yüz 'ulemānıñ evlādlarından olup mezbūr ḥāne
daḥi anıñ ecdādından kendüye irşen ḳalmıṣ idi. Andan soñra Melik-i Muḡaffer
Şehābu'd-dīn Ġāzī ibnü'l-Meliki'l-'Ādil Seyfū'd-dīn Ebī Bekr bin Eyyūb bin Şārī
ḥazretleri iştirā idüp mezāhib-i erba'a için medrese binā idüp mezbūr medrese
içün Medīne-i Münevverede besātınler ve Şām-ı Şerīfde ba'zı 'aḳār ve kendi
memleketinde vāfir vaḳıflar yapup maḥall-i mezbūrı iḥyā eyledi. Ve bir a'lā
kütüb-ḥāne daḥi binā idüp cemī' 'ulūmdan enfes-i nefā'is kütübler vaż' eylemiş
idi. Ḥālā cümlesi zāyı' olmuṣdur. Ve mezbūr ḥānede iki ḳā'a var idi birisi kebīr
ve diğeri şaḡīr ve ḳā'a-i şaḡīriñ dīvānında ḡarbī tarafında ḡāyet küçük bir külbe-
vārī hücre resminde bir maḥal var idi mezbūr hücreniñ kıble tarafında bir miḥrāb
var idi ol maḥalde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ nāḳa-i
sa'ādetleriniñ mebrekidir dirler Seyyid Semḥūdī 'aleyhi raḥmetü'l-hādī ḥazretleri
buyurur ki bizim vaḳtimizde mezbūr [168^b] medreseye Medrese-i Şihābiyye dirler
idi. 'Aşḳī dir ki zamānımızda Zāviye-i Cüneyd dimekle meşhūrdur şimdi
zāviyelikden daḥi çıkup i'tibārdan ḳalup ḥāne olup ol maḥall-i me'sūreniñ
ziyāretinden nās maḥrūmlardır. Soñra biñ iki yüz elli toḳuz tārīhinde Sulṭān
'Abdū'l-Mecīd Ḥān ḥalleda'llāhu ḥilāfetehu ve tavvele 'umrahu ve naşara'llāhu
'alā a'dā'ihīḥazretleri muvaffaḳ olup müceddid bināsına emr u fermān şādır olup
itmāmı sene biñ iki yüz altmış bir senesinde māh-ı rebī' u'l-evvelde nāzıru'l-binā
Ḥızır Efendi ḥazretleri şāḥib-i diyānet udirā'et u şadāḳat bir zāt-ı kerīmü's-simāt
yedinde iḥtitāmı müyesser olup mezbūr külbe-vārī hücreyi tevsī' idüp tūlı on zirā'
üç rub' ve 'arzı beş zirā' bir rub' ve daḥi zirā'-ı mezbūr mühendis-i zirā'ī olup
tūlı evsaṭ-ı eşābi' iñ 'arzı olarak otuz iki parmak olup ḥān-ḳāh-vārī bir dil-küşā
mekān vasaṭında semā tarafında nūr 'aks itmek için bir vāsi' bād-gīr-i cilā küşāde
ve tārīḳ üzerine bir pencere küşāde ve derūn-ı ḥān-ḳāh-ı nevre ile tebyīz olunup
nūrun 'alā nūr bir cāy-ı feraḥ-fezā oldu ki naḳır ma'dūm ve ḥuccāc züvvārına bilā
māni' ziyāret müyesser olur işte bu āşār-ı sa'ādet zāyı' olmuṣ iken ol Pād-şāh-ı
Zıllu'llāh-ı 'Ālem ḥazretleri iḥyāsına muvaffaḳ oldu. Ve bundan mā'adā nice āşār-

ı hayrāt [u] haseneleri vardır faşlında serd ü beyān olunur in-şā'a'llāhu te'ālā. Ve daḡı rivāyet olunur ki Faḡr-i 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḡazretleri zāt-ı sa'ādet-i nebeviyyeleri için mescidiñ dīvārına muttaşıl bir ḡāne binā buyurup ḡāne-i Ebī Eyyūbdan naḡl idüp mezbūr ḡāneye teşrīf eylediler. Şoñra Zeyd bin ḡārişe ve Ebā Rāfi' raḡıya'llāhu 'anhumā ḡāzerātlarını beş yüz dirhem ve iki deve i'tā buyurup Mekke-i Mükerrremeye irsāl eyledi. Kerīme-i muḡteremeleri Fāḡıma ve Ümmü Külşüm ve ezvāc-ı tāhirātdan Sevde ve Ümmü Eymen ki Zeyd bin ḡārişeniñ 'ıyāli ve maḡdūmı Üsāme raḡıya'llāhu te'ālā 'anhum ecma'in ḡāzerātlarını Mekke-i Mükerrremeden Medīne-i Mūnevvereye getürüp bir rivāyetde ḡārişe bin [169^a] en-Nu'mān ḡānesine iskān eyledi. Ve 'Abdu'llāh bin Ebā Bekr raḡıya'llāhu 'anhumā ḡazretleri bunlarla ber-ā-ber ḡazret-i 'Ā'ışe ve vālidesi Ümmü Rūman ve birāderi 'Abdu'r-Raḡmān ya'nī Ebā Bekr eş-Şiddiḡ ḡazretleriniñ evlād [u] 'ıyāli geldiler. Rivāyet olunur ki ol senede Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Muhācirin u Enşār ile meyānlarında bend-i uḡuvvet buyurdılar. Bu şūretde ki Medīne-i Mūnevvereye geldikten şoñra beşinci māhda yāḡudsekizinci māhda kırḡ beş nefer Muhācirinden ve kırḡ beş nefer Enşārdan ve bir rivāyetde ellişer nefer iḡtiyār buyurup Mescid-i Şerīflerinde ikişer ikişer ḡardaş eylediler. Erbāb-ı siyer 'inde meşḡūr u mu'teber budur. İbn ḡacer raḡmetu'llāhi 'aleyh ḡazretleri Şerḡ-i Buḡārīde İbn 'Abdi'l-Berr ḡazretlerinden naḡl idüp buyurur ki mezbūr muvāḡātdan mā'adā bir def'a daḡı muvāḡāt vāḡı' oldu. Lākin bu muvāḡāt Muhācirine maḡşuş olup Enşār ḡāzerātlarınıñ bunda medḡali yok idi. Ve ḡākim Ebū 'Abdu'llāh ḡazretleriniñ irād eylediḡi ḡadıḡ-i şerīfi İbn ḡacer ḡazretleriniñ bu ḡavline taḡviyyet virir. Mezbūr ḡadıḡ İbn 'Ömer raḡıya'llāhu 'anhumā ḡazretlerinden mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḡazret-i Ebū Bekr ile 'Ömeri ve ḡalḡa ile Zübeyri ve 'Oşmān ile 'Abdu'r-Raḡmān bin 'Avf ḡazretlerini ḡarındaş eylediler ḡazret-i 'Alī kerreme'llāhu veccheh ḡazretleri yā Rasūla'llāh meyān-ı aşḡābda 'aḡd-i muvāḡāt[ı] bend buyurup baña ḡibir birāder ta'yin buyurmadınız didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ene eḡūke* deyü buyurdılar. Ve rivāyet-i āḡerde *ente eḡī fi'd-dünyā ve'l-āḡireti* ve bir rivāyetde ḡamza bin 'Abdu'l-Muḡḡalib Zeyd bin ḡārişe ile birāder eyledi. Ve bu zıkr olunan aşḡāb cümlesi Muhācirdendir ammā Muhācir u Enşār beyninde uḡuvvet esāme-i

aşhâbda fakîriñ ittılâ'ım bu rütbeye resîde oldu ki' Osmân bin 'Affân hazretlerini Evs bin Şâbit el-Enşârî hazretleriyle birâder eyledi. Ve Ebû Bekr eş-Şiddîk hazretlerini Hârice bin Zeyd el-Enşârî ile karındaş eyledi. Ebû 'Ubeyde bin el-Cerrâh hazretlerini Evs [169^b] kabîlesiniñ seyyidi Sa'd bin Sa'd hazretleri ile birâder eyledi. Ve Zübeyr ibnü'l-'Avvâm hazretlerini Seleme bin Selâm ile birâder eyledi. Ve Talha bin 'Ubeydu'llâh hazretlerini Ka'b bin Malik Enşârî ile karındaş eyledi. Ve 'Abdu'r-Rahmân bin 'Avf hazretlerini Sa'd bin Rebî' Enşârî ile karındaş eyledi. Ve daği Selmân-ı Fârisî hazretlerini Ebu'd-Derdâ hazretleri ile karındaş eyledi rağıya'llâhu 'anhum ecma'în. Dâ'imâ birbirleri ile muvâsât u mu'âvenet ve muzâheret ü şıyânet üzre olup birbirlerinden mîrâş ekl iderler idi Bedr gâzâsından sonra *ve ulu'l-erhâmi ba'zıhum evlâbi-ba'zınâyet-i kerîmesi nâzil olduğa bend-i uhuvvet ile birbirlerinden ekl-i mîrâş mensûh oldu ve daği rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz meyân-ı aşhâbda bend-i uhuvvete qarâr virüp 'alâ haddihi her birerlerine *ebşirû entüm fî a'lâ ğurafî'l-cenneti* deyü du'â buyurdılar. Ve daği 'Alî kerreme'llâhu vecheh ve rağıya'llâhu 'anh hazretlerine buyurdi ki *seni kendi nefis-i nefîs-i Muhammediyyem için alıkoymuş sen benim birâderim ve vâriş-i 'ilmimsin ve sen benimle ber-â-bercennet-i Firdevs-i a'lâda kerîmem Fâtıma ile bir qarş-ı a'lâda olursun* deyü buyurdi bu şerefe nazar eyle ki ol Şîr-i Yezdân-ı Hudâ haqqında bu kadar şeref *ene medînetü'l-'ilmî ve 'Aliyyün bâbuhâ* ile ser-fîrâz ola rağıya'llâhu 'anh ve nefe' ana'llâhu bi-berekâtihî nazm*

Mağrem-i zât-ı nübüvvedir velâyet andadır

Hâdî-i mehdî-i hidâyetdir hidâyet andadır

Qâri-i Qur'ân odur mecmû' -ı âyât andadır

Râvî-i esrâr-ı vahdetdir rivâyet andadır

'İlm-i te'vîlât-ile kâf-ı kifâyet andadır

Noğtâ-i sırr-ı 'amel bâ'-i bidâyet andadır

Ehl-i ihsân-ı mürüvvettir 'inâyet andadır

Nîkû-nişîn-rû hüsn-i ğâyet andadır

Ma‘den-i esrār-ı hikmet sırr-ı Sübhāndır ‘Alī

Maḥzen-i envār-ı rahmet nur-ı Yezdāndır ‘Alī

Ve daḥi rivāyet olunur ki Evs u Ḥazrec meyānında ‘ahid-nāmeler taḥrīr olup mezbūr nāmede Yehūd ile şulḥ olup ba‘zı şurūṭlar kayd olundu va’llāhu a‘lem Ḥākīm ve İbn ‘Abdi'l-Berr sened-i ḥasen ile taḥrīc idüp buyururlar ki Rasūl-i Ekrem [170^a] şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Zübeyr ile İbn Mes‘ūd ḥazērātları ikisi de Muhācirīnden olup birbirlerine ḳarındaş eyledi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḳudūm-ı meymenet [u] berekātıyla ḳabīle-i Evs u Ḥazrec meyānında münāza‘a selb olup ittihād üzre oldılar. Şās bin Ḳays didikleri bed-baḥt meşāyih-ı Yehūddan olup İslāma şiddet-i ḡayz ve ‘adāvet ü ḥased üzre idi. Mezbūr Evs ile Ḥazrec meclisine varup anlar meclislerinde eyyām-ı cehāletde beynlerinde olan fitne vü ‘adāvet ve muḥālefet u ḳitālī muḥāvere idüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ mübārek ḳudūm-i pür berekātlarıyla bunlar zā‘il olup emn [ü] emān üzre deyü Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretlerine ḥamd ü şenā iderler idi. Ol nikbet meclisde anlara didi ki mādām Ḳayle evlādlarından bir cemā‘at meyānımızdadır ictimā‘ mümkün olmaz deyüp yevm-i Bu‘āşda olan ba‘zı eş‘ārlarından a‘ınla ber-ā-ber bir şebāb olup inşāda başladı. Gitdikce meyānlarında güft [ü] gūy ziyāde olup birbirleriniñ üzerine yevm-i Bu‘āşda olan ḥurūb-ı eş‘ārī ile tefāḥur iderek iki ḳabīle birer ādem münāza‘aya ḳalkışdılar. Gitdikce müştedd olup ol iki kimseniñ biri Evs bin Ḳıbtī ve diğeri Cebbār bin Şaḥr idi. Şoñra emr-i muḥāşama iştidād buldukda birbirine didiler yarın vaḳt-i ḡuḥāda Ḥarrede cem‘ olup iki ḳabīle beynlerinde şirāze-i ülfet[i] şikest idüp irteye bıraḳdılar. Bunlarıñ meyānında vāḳi‘ olan müşācere vü muḥāşama Server-i Enbiyā şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ sem‘-i sa‘ādetlerine resīde oldukda irtesi gün Şāḥib-i Risālet ‘aleyhi efḍalu’s-şalāt ve ezke’t-taḥiyyat efendimiz ba‘zı muḥācir ile ber-ā-ber anlarıñ mev‘id olan mekānlarına revān olup anlarıñ mecma‘larına ḳadem-nihād oldukda cümlesi ādāb-ı ta‘zīmi edā eyledikde anlara Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz sa‘ādetle buyurdılar ki *yā ma‘şere'l-müslimīn Allāh Allāh nedir bu da‘vā-yı cāhiliyyet Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri sizlere hidāyet [ü] ‘ināyet idüp İslāmı müşerref ve emr-i cāhiliyyeyi sizden ḳat‘ u selb idüp sizleri küfr [u]*

*dalâletden kırtarup ve necât [170^b] virüp beyniñizde ülfet ü meveddet ilkâ idüp ve ben siziñ meyânıñızda âfîtab-tâb-ı ‘âlem gibi mevcûd iken sizlerde olan bu da‘vâ-yı bâtıladan ve ğavâyet-i cāhiliyyetden vâz geçmezsiz deyü envâ‘-i naşîhat iderken te‘şîr idüp kavim fehmi eylediler ki meyânlarında ihtilâf maḥzâ münâza‘a-i şeytāniyye ve ḥazz-ı nefsanīyye ve muḳaddem zikr olunan mezbûr bed-baḥtın ilkâ-yı fitnesindendir Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi kelām-ı bâ-şavābından müeşşer olup nedāmetle bükâ idüp iki kabîle der-ḥâl kâlkup birbirleriyle mu‘ānaka vü muşālaḥa idüp Evs ile Ḥazrec ke'l-evvel ittifāk üzere olup rikāb-ı Ḥazret-i Şāh-ı Kāb-ı Kāvseyn ve Ḥabîbu Rabbi'l-‘Ālemin efendimize düşüp tâ‘ib u müstağfir olup ber-â-berce âminen ve sâlimen ‘avdet eylediler. Şâs bin Kays ‘adüvvü'llāhıñ iḳād eylediği fitne-i nâr itfâ bulup ol kâfiriñ ḥaḳḳında Mevlâ-yı Müte‘âl ḥazretleri bu âyet-i kerîme inzâl eyledi. *Ḳul yâ ehle'l-kitâbi lime tekfurûne bi-âyeti'llāhi va'llāhu şehidûn ‘alâ mâ ta‘melûn. Ḳul yâ ehle'l-kitâbi lime teşuddûne ‘an sebîli'llāhi men âmene tebgûnehâ ‘ivecen ve entüm şühedâ’u ve me'llāhu bi-ğāfilin ‘ammâ ta‘melûn.* Meyânlarında münâza‘a vâkı‘ olan iki kabîle ḥaḳḳında bu âyet-i kerîme daḥi nâzil oldu. *Yâ eyyühe'llezîne âmenû in tuṭî‘û ferîkan mine'llezîne ütu'l-kitābe ilâ kavlihi kezâlike yübeyyinü'llāhu leküm âyâtihi le‘allekum tehtedûn.* Yahyâ bin Aḥṭab ve birâderi Ebû Yâsir ḥased yönünden ziyâde eşedd olup Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz nâsı İslâma celb ü da‘vet buyurdukça bunlar ḳudretleri olduğu miḳdâr nâsı İslâmdan redd ü ib‘ād ve tenfîre cehd u sa‘y iderler idi. Vâcib Te‘âlâ ḥazretleri anlarıñ ḥaḳḳında bu âyet-i kerîmeyi inzâl buyurdu. *Vedde keşîrun min ehli'l-kitâbi lev yeruddûnekum* ilâ kavlihi *ḥattâ ye’tiye'llāhu bi-emrihi inne'llāhe ‘alâ külli şey’in ḳadîrun.* Nazm*

Ey bâ‘ iş-i icād-ı nizām-ı dü serâ
Maḥlûḳ seniñ nāmıña cümle eşyâ

Düşmezse ‘aceb mi ḥâke zilletle o kim
Tâbi‘ ola her kârda çün sâye saña

Ey zâtıñ evvelâ Ḥazret-i Ḥaḳḳa maḥbûb
Ḥüsnuñden olur mihr-i münevver maḥcûb

[171^a] Na‘l olsa sezā Burāķıñña ebrū-yı hūr

Derġāhıñña şehper-i melā‘ik çārūb

Ey mebdē‘-i ‘ālem sebeb-i mevcūdāt

Vey şāhib-i ahlāk hüsn-i ‘ālī-zāt

Qādir mi ola nev‘-i beşer meddāhıñ

Vaşfıñda nüzūl eyledi çünkim āyāt

İcād-ı cināna hilķatiñdir bā‘ iş

İdhāle bizi‘ ināyetiñdir bā‘ iş

Ey şāh-ı rusul keşretine cürmümüzüñ

Hep ārzū-yı şefā‘ atiñdir bā‘ iş

Ey mefhar-i enbiyā ve şāhib-i mi‘rāc

Sultān u gedādır kehe hep muhtāc

Düşmezse nola rüy-ı zemīne sāyeñ

‘Arş itdi anı‘ izzetle başına tāt

El-Faşlu's-Şālisu ‘Aşera Fīmā Kāne Mīn Emrihi Şalla'llāhu ‘Aleyhi ve

Sellem Bihā Fī Sinīne'l-Hicreti İlä En Teveffāhu'llāhu Te‘ālā ‘Azze ve

Celle Muhtāşaran

On ikinci faşıl Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ sāl-i hicretten irtihāl-i dār-ı beķā buyurana ķadar vāķi‘ olan ba‘zı umūrınıñ muhtāşaran beyānındadır. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ba‘de'l-hicret on sene ikāmet buyurdıķı icmā‘-i ümmetle şābitdir. İmām Nevevī ḥazretleri böyle ḥikāye buyurdılar. **Es-senetü'l-ülā** ibtidā-i senede muķaddem zıkr olunan Mescid-i Qubānıñ bināsı ve Mescid-i Ḥazret-i Nebevī binā olunup eşnā-yı bināda Es‘ad bin Zūrāre rağıya'llāhu ‘anh ḥazretleri irtihāl-i dār-ı beķā buyurup

müsliminden muḳaddem Baḳī' a defn olan bu zātdır. Seyyid Semhūdī 'aleyhi raḥmetü'l-hādī ḥazretleri buyurur ki bundan müstebān olan ve iki nakliñ beynlerini cem' için ibtidā Muhācirinden Baḳī' a defn olunan 'Oṣmān bin Maz'ūn raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleridir Külşüm bin Hidm ḥazretleri Es'ad bin Zürāre ḥazretlerinden aḳdem vefāt eyledi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrif buyurduḳdan sonra ibtidā Enşārdan vefāt iden bu zāt idi. Şoñra Es'ad bin Zürāre vefāt eyledi murād bu olur Muhācirinden ibtidā 'Oṣmān bin Maz'ūn Enşārdan Es'ad bin Zürāre Baḳī' a defn olundılar. Külşüm bin Hidm Enşārdan muḳaddem defn olandır didiler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Medīne-i Münevvereye teşriflerinden aḳdem Berā' bin Ma'rūr raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri vefātından evvel vaşıyyet eylemişdir ki [171^b] beni defn iderken kıble cānibine vechim gelsün deyü vaşıyyeti üzre vefāt eyledikde kıbleye karşı defn eylediler. Server-i Enbiyā 'aleyhi efḍalu's-şalāt ve ezke't-teḥāyā efendimiz Medīne-i Münevvereye teşriflerinde merḥūmuñ ḳabri üzerinde cenāze namāzın edā buyurdılar aşḥāb-ı Enşār rıḍvānu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in ḥazerātlarınıñ nisāları ve ricālleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize hedāyā taḳdīmiyle taḳarrub murād iderler idi. Ümmü Süleym ḥazretleri ḡāyet müte'essif u maḡmūm olur idi. Zīrā faḳr [u] fāḳa ile mübtelā olup bir şey'e mālīk degil idi ki sā'irleri taḳdīm ide oḒlu Enes raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerini ḥuzūr-ı Risālet-Penāh efendimize getürüp yā Rasūla'llāh Enes cenāb-ı risālet-me'ābınıñ ḥizmet-i şerifleriyle şeref-yāb olsun didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ne'am* deyüp ḳabūl buyurdu. Şaḥīḥ-i Buḥārīde Enes raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerinden rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşriflerinde Ebā Ṭalḥa ḥazretleri Enesiñ elinden tutup ḥuzūr-ı Seyyidü'l-Beşer şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize getürüp yā Rasūla'llāh Enes bir keyyis ü zekī ḡulāmdır ḥizmet-i sa'ādetiñizde muḳīm olsun didikde ḳabūl buyurdılar. Ebā Ṭalḥa Enes ḥazretleriniñ velisi olmak münāsebetiyle getürdi Ḥazret-i Enes buyurur ki ben daḥi on sene miḳdārı ḥizmet-i şerifleriyle müşerref oldum deyü buyurdu ammā bu iki ḥadīşin beynlerini tevḥīḳ bu ḡüne mümkün olur ki muḳaddem vālidesi getürmüş ola ve şāniyen Ebā Ṭalḥa ḥazretleri getürmüş ola. Ve daḥi rivāyet olunur ki Seyyid-i Ekvān şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz

Medīne-i Münevvereye teşrīflerinden bir mäh şoñra misāfire iki rek‘at namāz üzre iki rek‘at dañi zamm olup muķīme dört misāfire iki rek‘at farz oldu. Şahib-i Tārīḡ Seyyid Semhūdī ‘aleyhi rahmetü'l-hādī ḡazretleri buyurur ki Süheyl ḡazretleri namāzın ziyāde olması hicretten bir sene şoñradır deyü buyurdu. Ekşer-i ‘ulemā namāz ibtidā-yı emrde dört rek‘at farz oldu deyü buyururlar. Tārīḡ-i Ḥamīse Süheyl ḡazretlerinden naql ider ki [172^a] şalāt-ı ‘aşr ve şalāt-ı zuhr ve şalātu'l-‘işānın üzerine ikişer rek‘at zamm olup şalāt-ı fecriñ kırāati tavīle olduğu için ḡali üzre iki rek‘at ḡaldı. Ve şalāt-ı maḡrib nehārın vitri olduğundan terk olundu. Misāfir için iki rek‘at muķīm için dört rek‘at farz oldu. Ba‘zılar ‘indeinde muḡaddem namāz dört rek‘at farz olup şoñra misāfire taḡfīf için iki rek‘at farz oldu didiler intehā. Ve dañi bu sene aşḡāb-ı kirām rıdvānu'llāhi ‘aleyhim ecma‘ın ḡazretleri ‘illet-i ḡummāya mübtelā oldılar. ‘Ale'l-ḡuşuş Ebā Bekr eş-Şiddīḡ ve ‘Āmir bin Fūheyre ve Bilāl-i Ḥabeşī raḡıya'llāhu ‘anhum ḡazretlerinin ḡummaları müştedd olduḡda Mekke-i Mükerremeniñ āb [u] havāsın ve eşcār [u] eşmār [u] nebātātın yād idüp ḡasret-keş ve ārzū iderler idi. Mekke-i Mükerrmeden ḡurūclarına bādī olan kefer-i Kureyşe la‘net iderler idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bunların bu ḡāl-i şiddetlerin müşāhede buyurup *Allāḡümme'l'an Şeybe bin Rebī'a ve Ūmeyye bin Ḥalef* deyü bu iki bed-baḡta la‘n u nefrīn idüp *Allāḡümme ḡabbib ileyne'l-Medīnete keḡubbinā Mekkete ev eşedde ḡubben Allāḡümme bārik lenā fī şā'inā ve meddīnā ve şaḡḡhiḡḡā ve'n-ḡal ḡummāḡā ile'l-Cuḡḡeti* deyü du‘ā buyurdılar bu du‘āların tafşīlleri mürūr eyledi. Tārīḡ-i Ḥamīse meştūrdur ki Nesāī ḡazretleri Süneninde ve İbn Hişām ḡazretleri Siyerinde zıkr iderler ki Ebā Bekr eş-Şiddīḡ raḡıya'llāhu ‘anh ve ‘Āmir bin Fūheyre ve Bilāl-i Ḥabeşī raḡıya'llāhu ‘anhum ḡazretleri şiddet-i ḡummāda iken ‘Ā’işe raḡıya'llāhu ‘anhā ḡazretleri buyurur ki ḡicāb āyeti nāzil olmamış idi anların yanlarına vardım üçü bir ḡānede sākin idiler. Ḥazret-i Ebā Bekre yā ebeti keyfe aşbāḡte didim Ebā Bekr ḡazretleri şı‘rle baña cevāp virüp buyurdu.

Küllü'mri'in muşabbihun fī ehlihi

Ve'l-mevtü ednā min şirāki na‘lihi

Ben dañi innā li'llāḡ pederim ne ḡāl kesb itmiş deyüp ‘Āmir bin Fūheyreniñ yanına gelüp sen naşılıñ didim ol dañi bu şı‘rle cevāb virdi

Leḳad vecedtü'l-mevte ḳable zevḳihi

Ve'l-mer'u ye'ti mevtuhu min fevḳihi

Ba'zı rivāyetde bu beyti [172^b] böyle rivāyet eylediler.

İnne'l-cebāne mevtuhu min fevḳihi

Küllü'mri'in mücāhidün bi-tavḳihi

Ke's-şevri yaḥmā enfehu bi-revḳihi

deyü ḥālin ifāde eyledi. Tavḳ ṭāḳat ma'nāsına. Ravḳ ḳarn ma'nāsına 'Ā'işe-i Şiddīḳa raḍıya'llāhu 'anhā buyurur ki didim ki va'llāhi bunlar söylediklerin bilmezler. Şoñra Bilāl-i Habeşî ḥazretlerine gelüp keyfe aşbahte didim ol daḡı bülend-āvāz ile bu şi'ri oḳudı şi'r

Elā leyte şi'rî hel ebîtenne leyleten

Bi-vādin ve ḥavlî izḫirun ve celîlû

Ve hel eriden yevmen miyāhe micennetin

Ve hel yebdüne lî şāmetün ve ṭaḫlû

Diyerek Mekke-i Mükerreremeye olan şevḳini ifāde eyledi. Bi-vādin bedeline bi-faḥḡ gelmişdir. Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ du'āsı berekātına Medīne-i Münevverede olan ḥummā ve bed-rūzgār def' olup ḡāyet ḥûb u laṭîf mekân oldu. Muḳaddem Medīne-i Münevvere dār-ı Yehūd idi. Şoñra dār-ı İslām olduğda Mevlā-yı Mütē'āl ḥazretleri mizāca muvāfiḳ laṭîf rūzgār iḥsān eyledi intehā. Ve bu sālde Mekke-i Mükerreremde müşriklerden Velîd bin Muḡîre mürd oldu. Tārîḡ-i Ḥamîsde Mekke-i Mükerreremde mürd olan müşriklerden 'Āş bin Vā'il es-Sehmî ve Velîd bin Muḡîredir Şa'bî ḥazretlerinden mervîdir Velîd bin Muḡîre ḥālet-i nez'a geldikde bir āh-ı serd ile ḥasret-keş olduğda Ebā Cehl-i bed-baḡt yā 'ammi ḥasretiñe bādî nedir deyü şordukda didi ki va'llāhi mevt için te'essüf itmeyem ve lâkin ḥavfım oldur ki Mekke'de dîn-i Ebî Kebşe zühür ider didikde Ebū Süfyān didi ki lâ teḡaf ben zāmin olurum anıñ dîni Mekke'de zühür itmeyeceğine murādları dîn-i Muḡammediyyedir intehā. Siyer-i Moḡulṭāy-nām kitābda zıkr ider ki bu senede Ziyād bin Ebî Ümeyye toḡdı ve Kısra bin en-Nu'mān bin el-Münzir ḳatıl olundu. Ve Ebū Leheb vefāt eyledi. Ve Misver bin Maḡreme toḡdı intehā. Ve bu sāl-i meymenet-iştimālde 'Abdu'llāh bin ez-Zübeyr dünyāya geldi hicretten şoñra mäh-ı şevvālde Ḳubāda toḡdı. Vālidesi Esmā binti

Ebî Bekr radıya'llāhu 'anhum ḥazretleri ḥuzūr-ı peygambere getürüp Şahib-i Risālet [173^a] şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz āgūşuna alup yār-ı sa'adetlerinden dehān-ı 'Abdu'llāh bin Zübeyre važ' eyledi. İbtidā cevfi sa'adetlerine dāhil olan riķ-i Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem idi. Zehebî ḥazretlerinin rivāyetinde 'Abdu'llāh bin ez-Zübeyr ikinci senede dünyāya teşrif eyledi dir va'llāhu a'lem. Tārīḥ-i Ḥamīse Üsdü Ğābe ḥazretlerinden nakl ider ki 'Abdu'llāh ibn ez-Zübeyr hicretten yigirmi māh başında dünyāya geldi. Ve ba'zılar sene-i ūlāda toğdı dirler. İbn Ḥacer raḥmetu'llāhi 'aleyh ḥazretleri buyurur ki mu'temedün 'aleyh olan ve ehl-i ḥadīşin ittifākı daḥī ibtidā senede toğdı ve ba'zı kütüb-i siyerde hicretten yigirmi māh şoñra dünyāya geldi. Hicretten şoñra Muhācirin-i Kirāmdan ibtidā dünyāya gelen Medīne-i Münevverede 'Abdu'llāh ibn ez-Zübeyr idi. Ebā Bekr eş-Şiddīķ radıya'llāhu 'anh ḥazretleri kulağına ezān okuyup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ve müslümānlar tekbīr iderler idi. Zīrā İslām meyānında söylerler idi ki kavm-i Yehūd ehl-i İslāma siḥr eylemiş min ba'd İslāmdan evlād dünyāya gelmez dirler idi. Ve ba'zılar dir ki yehūdiler dirler idi ki bizler İslāma siḥr eyledik min ba'd ašlā evlādları olmaz. Mevlā-yı Mütē'al ḥazretleri kavm-i Yehūdı tekzīb ve 'Abdu'llāh ibn Zübeyrin velādetiyle İslām feraḥ-yāb olup tekbīr eylediler. Riyāzu'n-Naḍra-nām kitābında 'Ā'īşe radıya'llāhu 'anhā ḥazretleri buyurur ki Esmā ḥazretleri 'Abdu'llāh ibn ez-Zübeyr ḥazretlerini toğurduķda āğzına bir şey' važ' itmeden ḥuzūr-ı Peygambere getürmüş idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Esmānıñ elinden aḥz idüp āgūş-ı sa'adetlerine važ' idüp bir ḥurmā yār-ı sa'adetiyle telyīn buyurup dehān-ı Zübeyre važ' eyledi. Ve yed-i sa'adetiyle mesh buyurup 'Abdu'llāh deyü tesmiye buyurdılar. Şoñra 'ömr-i sa'adeti yedi yaşına bāliğ olduķda ve yāḥud sekiz yaşında pederi Zübeyr ḥazretlerini ḥuzūr-ı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize getürüp Şahib-i Risālet şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizle bī'at [173^b] eyle deyü emr eyledikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz tebessüm buyurup bī'at eyledi Ḥayātü'l-Ḥayvānda Süheyli ḥazretleri rivāyet ider ki 'Abdu'llāh ibn Zübeyr ḥazretleri toğduķda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz nazar buyurup *hū hū* buyurduķlarında Ḥazret-i Esmā

radıya'llāhu 'anhā ḥāzretleri bunı Efendimizden istimā' buyurduḡda sūd virmeyi terk eyledikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *emzır* 'Abdu'llāhger gözleriniñ yaşı ile daḡı olur ise *emzır* deyü buyurdı. Zīrā *keḡş beyne'z-zıyābi zıyābun* 'aleyhā şevbun le-yemne'anne'l-beyte ev *leyeḡtulunne dūnehu* buyurdı. Dāreḡuṡnī ve ḡayrīleri zıkr ider ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem 'Abdu'llāh bin ez-Zübeyre ḡacāmat ḡanını virdi nūş eyledikde Rasūl-i Ekrem buyurdı ki *benim ḡanım bir kimseniñ ḡanına ḡarışsa aşlā nār-ı ceḡīm anı mes eylemezveylün leke mine'n-nāsi ve veylün li'n-nāsi minke* deyü buyurdı. Necmü'l-Vehhāc ve Ḳāḡī 'İyāz Şifāsında böyle īrād eylemişler. Mevāhibu'l-Ledünnide İbn Zübeyr ḡāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḡacāmat idüp ḡūn-ı sa'ādetlerin baña virdi ki *ḡit bir mekāna defn eyle* deyü taşra çıḡup ḡūn-ı sa'ādeti nūş idüp geldim buyurdılar ki *ne işlediñ ben daḡı defn eyledim didikde yoksa nūş itdiñ mi* buyurduḡda ne'am didim *veylün leke mine'n-nāsi ve veylün li'n-nāsi minke* deyü buyurdı. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḡūn u bevli ṡāhir olduḡına bu delālet ider. 'Abdu'llāh bin Zübeyr ḡāzretleri 'adīmü'l-liḡye olup vech-i sa'ādetlerinde āşār-ı şa'r yok idi. Ve dā'imü's-şıyām olup ve şalātı ḡāyet kılar idi. Ve şıla-i raḡm idüp 'aẓīmü'l-mücāhede ve secī' u bahādır bir zāt idi ḡattā cümle mucāhedelerinden biri bu üslūb üzre leyāli-i seneyi iḡyā ider idi bir gice tā şabāḡa ḡadar kıyāmda durur idi. Ve bir gice şabāḡa ḡadar rukū'da ve bir gice şabāḡa ḡadar sucūdda ṡurur idi. Ve şā'im olup yedi günde bir kerre ifṡār ider idi cum'a ḡüni şā'im olup [174^a] ırte cum'a gicesi ifṡār ider idi. Ve daḡı Medīne-i Münevverede şavme niyyet idüp Mekke-i Mūkerremede ifṡār ider idi. Ve Mekke-i Mūkerremede niyyet idüp Medīne-i Münevverede ifṡār ider idi. Ve daḡı Mekke ile Medīneniñ beyni ikiyüz mil mesāfedir. Ve daḡı naḡl olan bahādırılık ve şecā'atlerinden biri budur ki Zehēbī ḡāzretleri buyurur Ḳāzret-i 'Oşmān radıya'llāhu 'anh ḡilāfetinde Mışır ḡākimi 'Amr bin 'Āş[1] 'azl idüp bedeline 'Abdu'llāh bin Ebī Serḡ ḡāzretlerin irsāl eyledi. 'Abdu'llāh 'asākir ile Maḡrib ṡarafına gidüp küffār ile mülāḡı oldu. Küffārıñ meliki Cercir-nām olup ikiyüz biñ 'asākir ile gelmiş idi maşāff-ı kıṡāl Ḳayrevān şehriniñ Şubeyṡula-nām meydānında idi. Bu kıṡālin tafşīlin Muş'ab bin ez-Zübeyr bu ḡüne buyurur ki pederim ve

Zübeyr bin Hübeyb ‘Abdu'llāh bin Zübeyrden istimā‘ idüp İbn ez-Zübeyr
hazretleri buyurdu ki Melik Cercir-i bed-nihād bizim üzerimize yüz yigirmi biñ
‘asākır ile hucūm idüp ‘Abdu'llāh bin Ebī Serhīñ ‘askerleri keşret-i küffārı görüp
havf idüp meyānlarında ihtilāf vāqı‘ oldı. Ve cuyūş-ı küffār halka-i nigīn-vārī
etrafımızı dār-ı medār ihāta eyledi ‘asākır-i İslām yigirmi biñ idi. ‘Asākır-i
küffāra nazar eyledim verā-yı ‘askerde Melik Cercir bir eşheb ata süvār olmuş iki
cāriye her biri bir yanında ellerinde riş-i tāvūsdan şemsiyye tutup sāye-bānlık
iderler idi. Emīrimiz olan İbn Ebī Serhe gelüp andan bir kaç bahādır ‘asker taleb
eyledim. Derūn-ı ‘askerden otuz ‘aded bahādır ihtiyār idüp anlara didim ki sizler
bu yerde şābit kadem oluñ ve beni gözediñ deyüp Cerciriñ üzerine yürüdüm.
Cercir beni mürsel gelür kıyās idüp bilā hareke tururdu. Vaqtā ki Cercireyağın
geldikde katline kaşd eylediğimi fehmi idüp bār-gāh tarafına firār iderken irişüp
bir darbe ile rüy-ı zemīne atup soñra bir şemşir ile Allāhu ekber deyüp darb
eyledim ser-i nā-pākini vücūd-ı habişinden cüdā idüp başını nīze üzre alup
‘asākır-i küffārı sağ [174^b] u sol şemşir ihāle iderek ‘asākır-i İslām dañi bu hāl
görüp bir taraftan hucūm idüp cuyūş-ı a‘ dā perişān u perākende olup her birerleri
dāmen-i eyne'l-mefer şahrāsına düşdiler. ‘Abdu'llāh bin Zübeyr hazretlerinin ez-
cümle şecā‘atinden birisi dañi budur raḍıya'llāhu ‘anh. Ve bu senede rivāyet
olunur ki Benī en-Neccārdan bir hātūn var idi ismine Fāṭıma binti en-Nu‘mān
dirler idi. Mezbūre hātūn cinn tā‘ifesinden birini sever idi hicretten soñra vāfir
eyyām cinn gelmez olup bir gün eşnā-yı leylde geldi. Mezbūre hātūn cine şordı ki
vāfir zamān gelmediñ sebep nedir didikde cinn didi ki harām u zināyı harām ider
Nebiy-i Āḥir Zamān geldi ben dañi gelmem didi ve dañi bu şal-i sa‘ādetde
‘ulemā-yı Yehūddan ‘Abdu'llāh bin Selām İslāmı müşerref oldı. ‘Abdu'llāh bin
Selām hazretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem
efendimiziñ Medīne-i Münevvereye duḡulını nās istimā‘ idüp fevc fevc ziyāret-i
şerīflerine gelürler idi. Ben dañi bir gün anlar ile ber-ā-ber Hāk-pāy-i Risālet-
me‘āb hazretlerine ruḡ-sūde oldum dīdār-ı sa‘ādet-i pūr enverlerin müşāhede
eyledikde kezzāblar cemāline beñzemediğın bilüp ve nāsa pend ü naşihat idüp
*eyyūhe'n-nās efşu's-selāme ve et'imu't-ta‘āme veşlu'l-erḡāme ve şallū bi'l-leyli
ve'n-nāsü niyāmün tedḡulu'l-cennete bi-selāmin* deyü buyurur idi. Rasūl-i Ekrem

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden bu pendleri gūş idüp alup menziline 'avdet eyledi. Bir def' a daı muteraşşıd olup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ bezm-i sa' ādetlerin ayārdan ālī bulup uzūr-ı sa' ādet-i pūr envere dāıl olup ādāb-ı merāsım-i culūsı edādan soñra yā Muammed senden üç su'ālım vardır bunun cevābın peygamber olmayan bilmez biri kıyāmet 'alāmeti nedir ikinci ehl-i cennetiñ evvel ta'āmı nedir üçüncü sebep nedir ki evlād gāh pederine beñzer ve gāh māderine beñzer didikde Şāıb-i Mu'cizāt 'aleyhi efđalu'ş-şalāt ve ezke't-taıyyāt efendimiz buyurdı ki *ben daı bilmez idim şimdi Cibrīl-i Emīn gelüp baña aber virđi*. 'Abdu'llāh bin Selām buyurdı ki Cibrīl yehūdīleriñ 'adüvleridir Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu āyet-i kerīmeyi tilāvet buyurdı [175^a] neste'izü bi'llāh *ul men kāne 'adüvven li-cibrīle feinnehu nezzelehu 'alā albikeilā avlihi fe-inne'llāhe 'adüvvün li'l-kāfirīne*. Soñra buyurdı ki *ıyāmet 'alāmeti bir siyāh düdlı nār zuhūr idüp alı cihet-i şardan sürüp maribegetürür. Ve ehl-i cennetiñ evvel ta'āmı zemīni getüren balııñ ciğeriđir*. Yāud ciğere mu'allak olan bir pāre laımdır. Zıkr iderler mezbūr ciğer-pāresi cemī' ta'āmlardan lezīz ü laıf ve seriü'l-hazımdır. Ve daı bir hadīs-i şerīfde vārid oldı ki Mevlā-yı Mute'āl azretleri küre-i zemīni yed-i udretiyle bir nān yapup zemīni tamīl olan balııñ ciğeriyle ve ol nān ile ehl-i cennete ta'ām mā-azar ihsān ider. Andan soñra cennet nebātātıyla terbiyye olmuş bir baar zebı olup anıñla ehl-i cennete ziyāfet buyurup çeşme-i selsebīlden nūş iderler. Üçüncü cevābında buyurdı ki *mevlūdūñ gāh pederine ve gāh māderine müşābih olması pederiniñ nufesi māderiniñ nufesini sebat ider ise pedere müşābih olur māderiniñ nufesi pederiniñ nufesini sebat ider ise mādere müşābih olur* deyü buyurdı. 'Abdu'llāh bin Selām azretleri bu cevāb-ı mu'ciz-beyānları gūş eyledikde eşhedü en lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enneke Rasūlu'llāh deyüp İslāmıla müşerref olduda yā Rasūla'llāh avm-i Yehūd ehl-i buhtāndır ve ma'lūmlarıđ ki ben anlarıñ seyyidiyim ve a'lemleriyim eger benim İslāmıla müşerref olduım istimā' iderler ise baña envā'-i buhtān iderler cenāb-ı risālet-me'ābıñızdan recā vu niyāz iderim ki benim islāmım āşikāre olmazdan adem emr eyle anlar bezm-i enveriñize gelsünler anlardan benim ālimi istibār eyle didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz iltimāsın abūl idüp

‘Abdu'llāhı bir mekāna pinhān idüp kavm-i Yehūdı meclis-i sa‘ādetlerine da‘vet idüp geldiler. Anlara buyurdı ki *Mevlā-yı Müte‘āl hazretleriniñ ‘azāb u ‘ikābından hāzer idiñ öyle Allāh ki ‘ibādeti şāyeste vü lāyık andan mā‘adā bir Hudā yokdur. Ve siziñ rā‘nā ma‘lūmuñuzdur ben Mevlā-yı Müte‘āl hazretleriniñ haqq peygamberi olup sizlere geldim geliñ İslāmı kabūl idüp zümre-i felāhdan oluñ* [175^b] deyü pend [ü] naşihat eyledikde anlar didiler ki yā Muḥammed seniñ haqq peygamber oldıgıñ ma‘lūmumuz degildir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *derūnuñuzda ‘Abdu'llāh bin Selām ne gūne ādemdir* anlar didiler ki bizim seyyidimiz ve seyyidimiziñ oğlu ve a‘lemimiz ve a‘lemimiziñ oğludur. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *eger ‘Abdu'llāh İslāmı müşerref olur ise ne dırsiñiz* anlar daḡi ḡāṣā ‘Abdu'llāh ibn Selām[1] müslümān olmaḡdan Allāh şaklasun didiler. Efendimiz üç def‘a bu kelāmı tekrār eylediler anlar daḡi üç def‘a mezbūr cevābı söylediler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz *yā İbn Selām taşra gel* deyü emr eyledikde taşra gelüp yehūdiler ḡuzūrunda eşhedü en lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasūlu'llāh deyüp soñra kavm-i Yehūda ḡıṡap idüp ey ṡā‘ife-i Yehūd Allāhu ‘Azīmu’s-Şān hazretlerinden ḡavf idiñ ve rasūlüne imān getürüñ Haqqıñ rasūli oldıgıñ sizler bilürsüñüz bu küfr [ü] ‘ināddan vaz geliñ didikde kāfirler kezzābsın deyü cevāb virdiler. Ve bir rivāyetde ‘Abdu'llāh binSelām bizim eşrārımızdır ve eşrārımızıñ oğludur ve echelimizdir ve echelimiziñ oğludur didiler. İbn Selām buyurdı ki yā Rasūla'llāh bendeñiziñ ḡavfım bu idi didi raḡıya'llāhu ‘anh. Ve daḡi İbn Selām hazretleriniñ künyeleri Ebā Yūsuf ve cāhiliyyetde ismi ḡaṡīn idi İslāmı müşerref olduḡda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Abdu'llāh tesmiye buyurdılar. Kendileri Yūsuf bin Ya‘kūb ‘aleyhime's-selām evlādlarından idi. Ve bu sāl-i meymenet-iştīmālde ḡazret-i Selmān-ı Fārisī raḡıya'llāhu ‘anhİslāmı müşerref olmuşdur. Ve bir rivāyetde bu seneniñ cemāziye'l-evvelisinde İslāma gelmişdir. Selmān-ı Fārisī olup İsbahān şehriniñ ḡaryelerinden Cebī-nām ḡaryeden olup pederi Mecūsī olup ol ḡaryeniñ diḡkānı idi oğlu Selmānı ḡāyet sevüp keşret-i muḡabbetinden cāriye gibi ḡabs ider idi. Ve ḡānesinde ma‘būdı olan āteş-gedeniñ ḡizmetini aña tefvīz eylemiş idi şeb [u] rüz āteşe ḡizmet ider idi. Pederiniñ ‘aḡār [u] emvālī ḡāyet çok

olup anlarıñ hizmetiyle [176^a] meşğul idi. Pederi bir gün ebniye ile meşğul olup Selmānı bir maşlahat için ‘aķārlarıñ üzerine irsāl eyledi. Mezbūr giderken esnā-yı rāhda bir naşārā kenīsesiniñ tarafından mūrūr idüp derūn-ı kenīsede naşārā t̄ā’ifesiniñ şadāların gūş idüp derūn-ı kenīseye dāhil olup gördi ki anlar namāz u ‘ibādet ile meşğul olurlar bir vāfir vāķıf olup anlarıñ namāzlarına ve t̄ā’atlerine temāşā idüp gāyet taḥsīn eyleyüp va’llāhi bunlarıñ dīni bizim dīnimizden hayırlıdır deyüp tā gurūb-ı şemse kadar anlara temāşā eyleyüp me’mūr olduğı hizmeti ferāmūş eyledi. Aḥşām olduķda naşārālardan şordı ki bu dīniñ aşı ne yerden neş’et eyledi ve ḥālā şöḥreti ne yerededir anlar daḥi Şāmdadır didiler. Selmān ol maḥalden pederi tarafına ‘avdet eyledikde pederi şordı ki ey oğlum bu vaķte kadar nerde kaldıñ. Selmān buyurđ ki giderken bir kenīseye uğradım anlarıñ ‘ibādet u t̄ā’at u şalātları gāyet ‘acebime geldi taḥsīn idüp vāfir anları temāşā eyledim didikde pederi eytdi ki ey oğlum anlarıñ dīni seniñ ve pederiñiñ dīninden hayırlı degildir. Selmān eytdi ki ḥāşā va’llāhi anlarıñ dīni bizim dīnimizden hayırlı ve efḍaldır didikde pederi oğlunuñ ḥālinden ḥavf idüp ayaklarına ḥadīd kayd [u] bend idüp ḥānesinde ḥabs eyledi. Selmān maḥfice naşārālara ḥaber irsāl eyledi ki eger Şām tarafından naşārādan k̄āfile-i tüccār gelür ise baña ḥaber viriñ didi. Bir müddetden soñra Şām tarafından k̄āfile-i tüccār gelüp aña ḥaber virdiler gidecekleri zamānı ḥaber alup ayaklarında olan kayd [u] bendi izāle idüp anlar ile ber-ā-ber Şām tarafına rāhī oldı Şāma vāşıl olduķda bu dīniñ a’lemi ve efḍalı kimdir deyü su’āl idüp kenīse-i naşārāda Usḳuf-nām bir zāt vardır a’lem u efḍal oldur didiler. Selmān ol zātıñ yanına varup hizmetinde muķīm oldı. Vefāt idene kadar anıñ hizmetinde olup vefātından soñra bedeline birin naşb eylediler aña daḥi hizmet idüp [176^b] ol daḥi vefatı karīb olduķda Selmāna vaşıyyet eyledi ki ben vefāt eyledikten soñra Nuşaybin-nām maḥalde bir ‘ulemā-yı naşārā vardır anıñ ḥuzūrına git hizmetiyle meşğul ol didi vefāt eyledikten soñra varup anıñ hizmetinde olup anıñ daḥi vefatı karīb olduķda Selmāna vaşıyyet eyledi ki benden soñra ‘Ammūriyye-nām beldede bir ‘ālim vardır anıñ hizmetine revān ol deyü vaşıyyet eyledi. Vefātından soñra ol beldeye varup anıñ daḥi hizmetinde muķīm olup andan taḥşīl-i ‘ilm ve taḥşīl-i māl idüp mezbūruñ daḥi vefatı karīb olduķda Selmāna didi ki ey oğlum va’llāhi ben nāsdan bu dīnde ḥayr u ma’rifet fehmi

itmedim saña emr iderim benden soñra her ne kadar üzeriñden zamān mürür iderse de şabr u taḥammül idüp arz-ı ‘Arabda dīn-i İbrāhīm üzre bir Nebiyy-i Zī-şān ba‘ş olup iki ḥarre meyānında zātū'n-naḥl bir maḥalle hicret idecekdir ol zātīñ ‘alāmāt-ı nübüvvetlerinden hediye ekl idüp şadaқа kabūl itmeyüp ekl itmez. Ve beyne'l-ketfeyn ḥātem-i nübüvvet vardır eger muḳtedir olur iseñ ol beldeye varup ol zātīñ ḳudūmüne muntazır ol deyüp vefāt eyledi. Selmān ‘Ammūriyyede ilā mā-şā’a’llāh meḳş ü ḳarār idüp bir gün Benī Bekr ve yāḥud Kelb ḳabīlesinden biraz kimseler mürür idüp Selmān anlara eytdi ki beni diyār-ı ‘Araba ber-ā-ber götürseñiz size baḳarlarım ve ḳoyunlarım baḣş iderim didikde anlar daḣi rāzī olup ber-ā-ber götürüp Vādī-i Ḳurāda bir yehūdīye bey‘ eylediler. Ḥāzret-i Selmān mezbūr yehūdīniñ ḣizmetinde olup ḣurmā ağaḣların müşāhede eyledikce muḥācir-i Rasūlu’llāh budur deyü recā iderdi bu ḣāl üzre ḣizmet iderken mezbūr yehūdīniñ bir ‘ammi zādesi Medīneden gelüp Benī Ḳurayẓadan olup andan ḣurmā iştirā idüp yükledüp Medīne ḫarafına ‘āzim oldı. Selmānı daḣi ber-ā-ber irsāl idüp Medīnei gördükde ‘Ammūriyyede vefāt iden zātīñ vaşf eylediği va’llāhi bu beldedir didi. Selmān Medīnede mezbūr yehūdīniñ ḣizmetinde muḳīm olup muḳaddemki yehūdī bu ikinci yehūdīye bey‘ eylemiş binā’en ‘aleyh bunuñ ḣizmetinde iken Rasūl-i Ekrem [177^a] şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mekke-i Mūkerremede ba‘ş olup her ne kadar Selmān Medīnede ḳalmış ise de seyyidiniñ ḣizmetinden ḣaberdār olmayup soñra Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Mūnevvereye sa‘ādetle hicret buyurup Ḥāzret-i Selmān seyyidiniñ bostānında bir ḣurmā ağacınıñ başında ḣizmet ile meşḣul iken ve efendisi daḣi ḣurmā ağacınıñ altında cālīs olup bir ‘ammi zādesi gelüp ḣuzūrında vāḳıf olup yā fulān ḳātele’llāhu Benī Ḳayle didi. Benī Ḳayleden murādı Enşār olup va’llāhi anlar şimdi Ḳubāda cem‘ olmuşlar Mekke-i Mūkerremeden bir kimse gelmiş nebīdir deyü zu‘m iderler anıñ ḣuzūrında cem‘ olup ḫururlar. Ḥāzret-i Selmān buyurur ki vaḳtā ki bu kelāmı ağaḣ başında andan istimā‘ eyledim vucūduma bir ra‘şe vu ditremek ḣāşıl oldı ki az ḳaldı ağaḣdan aşıḣı düşeyim ol ān ağaḣdan nāzil olup mezbūruñ ‘ammi zādesine ne söylersiñ ne söylersiñ dirken efendim baña ḣāzab idüp şuratıma bir şamar urup ne vaḣīfeñ var git sen işiñ ile meşḣul ol didi. Ben daḣi vāḳi‘ā vaḣīfem degil ise de faḳaḫ şordum bunda ne vardır didim. Gine

hizmetime meşğul oldum ol vakit Selmānıñ ‘indinde bir miqdār me’kūlāta dā’ir nesne hāşıl imiş irtesi gün olduğda ‘indinde olan me’kūlātı aḥz idüp Qubāya varup ḥuzūr-ı sa‘ādetlerine dāḥil olup didim ki mesmū‘um oldı ki sen bir şālīḥ kimse olup ve ma‘iyyetiñizde ber-ā-ber ğurabā aşḥāblarıñız vardır deyü bir miqdār şey’ benim ‘indimde şadaqadır cenābıñıza ğayrilerden eḥaḳḳ u evlādır deyüp ḥuzūrıña getürdüm buyuruñ didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz aşḥāblarına *sizler buyuruñ* deyüp zāt-ı ‘ālīleri tenāvül buyurmadılar. Selmān ḥazretleri buyurur ki kendi nefsimde işte ‘alāmetiñ birisi budur didim ḥuzūr-ı sa‘ādetlerinden ḳalḳup gitdi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye naḳl buyurdılar. Andan soñra Ḥazret-i Selmān [177^b] bir miqdār ta‘ām ile ḥuzūr-ı sa‘ādete gelüp buyurdılar ki yā Rasūla'llāh muḳaddem müşāhede eyledim cenābıñız şadaḳa oldığı içün tenāvül buyurmadıñız bu def‘a hediyeedir buyuruñ deyü recā vü niyāz eyledi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz tenāvül buyurup aşḥāba daḥi *ek/eyleyiñ* deyü emr buyurdılar anlar daḥi ber-ā-ber ekl eylediler. Ḥazret-i Selmān buyurur ki kendi nefsimde bu ikinci ‘alāmetidir didim. Ba‘dehu Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ aşḥāblarından biri vefāt idüp cenāzesiyle ber-ā-ber Baḳī‘-i Ğarḳada teşrīf idüp üzerlerinde iki şemle olup aşḥābıyla cālīs olurlar idi. Ḥazret-i Selmān daḥi Baḳī‘-i Ğarḳada bulunup gelüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize selām virüp zahr-ı sa‘ādetleri tarafına geḳüp mühr-i nübüvvete nazar itmek ḳaşd ider idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz fehm idüp ketf-i sa‘ādetlerinden şemle-i mübāreki ilḳā buyurduğda Selmān ḥātem-i nübüvveti müşāhede itdikde bilā tavaḳḳuf ḥātem üzerine düşüp taḳbīl idüp bükā ider idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz dönüp ḥālinden su’āl eyledi ol daḥi ser-ğüzeştesi olan mācerāyı mū-be-mū Efendimize ḥaber virdikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ve aşḥāb-ı kirām ḥazerātı ta‘accüb buyurup Selmān İslāmı müşerref oldı. Ve daḥi Şevāhidü'n-Nübüvve-nām kitābda Ḥazret-i Selmān ḥuzūr-ı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizle müşerref olduğda Fārisi olmaḳ ḥasebiyle Efendimiz kelāmını fehm idemeyüp bir tercümān taleb eyledikde Yehūd tācirlerinden birin celb eylediler mezbūr ‘Arabī ve Fārisi zebānın bilür idi. Selmān

Rasûl-i Ekrem efendimizi medh [ü] şenâ ider idi mezbûr yehûdî zemmi ü kadh ider deyü ifâde ider idi Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *bu Fârisî maḥzâ bize eziyyet içün gelmiş* dir iken Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm nâzil olup Selmân ile Rasûl-i Ekrem efendimiziñ beyninde tercümân oldu. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem yehûdiyye 'itâb idüp *niçün hilâfi üzre haber viridiñ* didikde yehûdî eytdi ki yâ Muhammed sen Fârisî bilürseñ baña ne ḥâcet [178^a] beni ḥuzûrîña celb eylediñ didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki *muḥaddem bilmez idim el'ân Cibrîl baña ta'lîm buyurdu* didikde yehûdî eytdi yâ Muhammed bundan aḳdem saña tōhmet ider idim şimdi benim 'indimde muḥaḳḳak oldu ki sen ḥaḳḳ peygâmbersiñ deyüp eşhedü en lâ ilâhe illa'llâh ve eşhedü enneke Rasûlu'llâh deyüp yehûdî daḫi İslâmı müşerref oldu soñra Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Cibrîl 'aleyhi's-selâm ḥâzretlerine buyurdu ki *Selmâna 'Arabî ta'lîm eyle*. Cibrîl eytdi ki söyle Selmâna gözin yumsun aḡzın açsun Efendimiz daḫi Selmâna emr idüp dîde-bend ve dehân küşâde olup Cibrîl-i Emîn aḡzına tükürdi fi'l-ḥâl Selmân feşâḥat üzre 'Arabî tekellüm eyledi. Soñra Selmân raḍıya'llâhu 'anh çâkerliḡi ile meşḡûl olup Ğazve-i Bedr ve Uḥudda bulunmayup sene-i ḡâmisde 'ıtk olundu. Bunuñ bahşı daḫi maḥallinde gelür intehâ. Ve daḫi bu senede ḡurd zebân-ı faşîḡ ile tekellüm eylemişdir ḡâric-i Medîne'de bir ḡurd bir ḡoyun sürüsünden bir ḡoyun aḡz idüp firâr ider iken çübân irişüp ḡurduñ elinden ḡoyunu taḡliş eyledi. ḡurd daḫi bir mürtefi' depe üzerine çıkup âdem-vârî iki dizi üzerine câlis olup eytdi ey çübân Mevlâ-yı Müt'eâl ḡâzretleriniñ baña iḡsân eylediḡi rızḡı elimden cebren aḡz eylediñ didikde çübân Allâḡ ḡaḳḳıyçün ben böyle keyfiyyete ḡiç teşâdüf itmedim ḡurd âdem gibi oturup tekellüm eylesün ḡurd didi ki benim tekellüm eylediḡim 'aceb degildir zîrâ Medîne-i Münevverede bir zât-ı 'âlî vardır ḡarre-i naḡlistân meyânında sâkin olup gelmiş ve geleceḡi ḡaber virir. Çübân ol vaḡit yehûdî idi ḡayvândan bunu istimâ' eyledikde ḡoyunları terk idüp ḡuzûr-ı Risâlet-Penâḡ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize gelüp ḡurduñ ḡışşasın ifâde eyledikde Server-i Enbiyâ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz çübânı taşdıḡ eyledi. Ve buyurdu ki *bu 'alâmet eḡrâḡ-ı sâ'atdir yaḡın vaḡitde bir kimse ḡânesinden taḡra çıkup 'avdet eyledikde ḡâne ehliniñ ne işlediḡin naḡl u savḡı kendüye ḡaber virir*

deyü buyurdi. Ve bu senede gazavâtıñ ibtidâsı beyân olunur zîrâ [178^b] bu zamâna gelinceye kadar min taraflı'llâh kıtâle izin olmamış idi. Mekke kuffârıñ keşreti ve İslâmıñ kılleti olup ba' dehu Medîne-i Münevvereye teşriflerinde keşret-i İslâm ve mu'avenet-i Enşâr ile kuvvet bulup kıtâl u cihâd meşrû' oldu. Ve daği sebeb-i meşrû' iyyeti bu âyet-i kerîmeniñ nüzüli olmuşdur ki neste'îzü bi'llâh *üzine li'llezîne yuķâtelüne bi-ennhum zulimû ve inne'llâhe 'alâ naşrihim le-ķadîrun*. İmâm Zührî rahimehu'llâhu te'âlâ buyurur ki kıtâle izin bâbında evvel nâzil olan âyet-i kerîme budur ve zulm oldığı sebebiyle deyü buyurduğının hikmeti müşrikler İslâma ezâ vü cefâ idüp ba'zıların darb ve ba'zıların mecrûh idüp Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize gelüp tazallüm-i hâl iderler idi. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz anlara şabr ile emr buyururlar idi. Hicret olunup kuvvet [ü] şevket-i İslâm bu rütbeye resîde olduğda izin şâdir oldu. Zât-ı 'âlîleri ve aşhâb-ı kirâm hâzerâtları küffâr [u] a' dâya şemşîr-keş olup tã'ife-i 'Arab fevc fevc İslâma gelürler idi. Etrâf u nevâhîlere 'asker u seriyye irsâl buyururlar idi ve Cenâb-ı Risâlet-me'âbları bi'z-zât yigirmi yedi gazâ buyurmuşlardır. Tokuzunda bi-nefsihi şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem kıtâl itmek müyesser olmuşdur. Mezbûr gazâlar Bedr ve Uḥud ve Müreysî' ve Hendek ve Qurayza ve Hayber ve Fetḥ-i Mekke ve Huneyn ve Tã'ifdir. Ve daği bu 'ibâre Mekke-i Mükerreme kâhran fetḥ oldu diyenleriñ kavillerine göredir şulḥan fetḥ oldu diyenlere göre sekizdir. Seriiye deyü kalîl u iş-güzâr 'askere dirler nihâyeti beş kişiden dört yüze varınca seriiye dirler. Ve ba'zıların 'indinde beş yüze varınca seriiye dirler ammâ kavli-i eşaḥḥ muḳaddemkidir. Ve daği beş yüzden ziyâde olan 'asâkire münser dirler sekiz yüzden ziyâde olan 'asâkire ceşş dirler. Dört biñden ziyâde olana ḥacfel dirler. Bundan daği ziyâde olur ise ḥamîs dirler. Etrâfa perakende olan 'askere ba'şş dirler. Ve bir mekânda cem' [179^a] olup tûran 'askere ketîbe dirler kezâ fî Mevâhibü'l-Ledünnî. Ammâ kelâm-ı nefîs-i ḥamîs ma'lûm ola ki muḥaddişîn-i 'izâm ve ehl-i siyeriñ ğâliben ıştılâḥları her bir 'asker ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bi'z-zât nefis-i sa'âdetleri bulunduğı şüretde aña gazve tesmiye iderler. Eger bulunmayup ba'zı şahâbeden birisin ser-'asker naşb idüp irsâl ider ise aña seriiye ve yâḥud ba'şş dirler. Fetḥu'l-Bârîniñ ifâdesi seriiye sîn-i mühmeleniñ fetḥi ve râniñ kesri ve teşdîd-i müşennât-

ı tahtıyye ile gice vaḳti giden ‘askere dirler. Gündüz giden ‘askere sāriye dirler ba‘ zılar dirler ki seriyye tesmiyesine sebep zehābları maḥfī olduğından bu kelāmı iktizā ider sırdan me’ḥūz ola bu şaḥīḥ degildir. Zīrā beynlerinde ihtilāf-ı mādde vardır bu bir kıṭ‘a ceyşe seriyye dirler. Ḳāmūsda seriyye üç yüz ve yāḥud dört yüz ‘askere tesmiye olunur. Mevāhibü'l-Ledünniniñ kelāmı budur ki yüzden beş yüze varınca seriyye beş yüzden ziyāde olursa münser nūn şoñra sīn-i mūhmele ile Sāmiyyü'l-Esāmī kitābda münser ve'l-menḳab otuzdan kırḳa varınca ‘askere dirler. Eger üç yüzden tecāvüz iderse baḥr ve'd-dehm ve'l-‘aremrem dirler. Ve daḥi Sırru'l-Edeb-nām kitābda tertīb-i ‘asākır baḥşinde Ebī Bekr Ḥarezmī İbn Ḥāleviyyeden naḳl ider ki eḳall-i ‘asākire cerīde dirler. Ziyāde olup elliden dört yüze varınca seriyye dirler. Yüzden biñe varan ‘asākire ketībe dirler. Biñden dört biñe varınca ceyş dirler ve felīḳ ve ḥacfel daḥi dirler. Dört biñden mütecāviz on iki biñe ḥamīs dirler Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ bi-nefsihi ḡazālarında ihtilāf vardır İbn İshāḳ ḥazretleriniñ buyurdığı üzre ve Siyer-i Ya‘merī ve İbn Hişām ve İktifā ve Mevāhibü'l-Ledünnide cümlesi yigirmi yedi ḡazvedir deyü buyurdılar. Ḡazve-i Veddān ki buña Ḡazve-i el-Ebvā’ dirler nāḥiye-i Raḍvāda Ḡazve-i Buvāt nāḥiye-i Yenbu‘da Ḡazve-i el-‘Uşeyre şoñra Ḡazve-i Bedru’s-Şuḡrā ki Kürz bin Cābiriñ talebine gitmişler idi. [179^b] Şoñra Ḡazve-i Bedru'l-Kübrā şoñra Ḡazve-i Benī Süleym Küdr-nām maḥalle kadar varup ‘avdet eylediler. Şoñra Ḡazve-i Sevīḳ ki Ebā Süfyān bin Ḥarbiñ talebine gitmişler idi. Şoñra Ḡazve-i Ḡaṭafān şoñra Ḡazve-i Baḥrān şoñra Ḡazve-i Uḥud şoñra Ḡazve-i Ḥamrā’u'l-Esed şoñra Ḡazve-i Benī en-Naḍīr şoñra Ḡazve-i Zātü'r-Riḳā‘ şoñra Ḡazve-i Bedr-i uḥrā. Şoñra Ḡazve-i Dūmetü'l-Cendel şoñra Ḡazvetü'l-Ḥendeḳ şoñra Ḡazve-i Benī Ḳurayza şoñra Ḡazve-i Benī Liḥyān şoñra Ḡazve-i Zī-ḳared şoñra Ḡazve-i Benī el-Muşṭalīḳ buña Ḡazve-i Müreysi‘ dirler. Şoñra Ḡazve-i el-Ḥudeybiye şoñra Ḡazve-i Ḥayber şoñra Ḡazve-i ‘Umretü'l-Ḳazā şoñra Ḡazvetü'l-Feth şoñra Ḡazve-i Ḥuneyn. Şoñra Ḡazvetü't-Ṭā’if şoñra Ḡazve-i Tebūk. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bi’z-zāt tokuzunda muḳātele buyurdılar Bedr Uḥud Ḥendeḳ Benū Ḳureyza Benū el-Muşṭalīḳ Ḥayber ve el-Feth ve Ḥuneyn ve eṭ-Ṭā’if bu tertīb üzre İbn İshāḳ ḥazretlerinden İbn ‘Uḳbe ḥazretleri ba‘ zılarında muḥālefet eyledi. İktifāda ve Sīret-i İbn Hişām daḥi

böyledir. Ba‘zılar cemî‘ gazavât yigirmi dört ve ba‘zılar yigirmi bir ve ba‘zılar on tokuzdur demişler. Muhibb-i Taberîniñ Siyer-i Hülâşasında meşhûr olan yigirmi iki gazvedir deyü buyurmuşlar. İbn İshâk ve Ebû Ma‘şer ve İbn ‘Ukbe ve gayrileri meşhûr olan bi’z-zât Efendimiz yigirmi beş gazvede bulundılar. ‘Umdetü'l-Me‘ânî ve Üsdü'l-Gâbe kitâblarında cümle gazveleri yigirmi altıdır deyü buyururlar. Hülâşatü'l-Vefâda bu‘ûş ve's-serâyâ elliye reside olmuştur. Mevâhibü'l-Ledünnide serâyâ kırk yedi olmuştur. Ve mevzî‘-ı âherde cemî‘ serâyâ ve bu‘ûş altmış ve gazveler yigirmi yedi olmuştur bunlardan mâ‘adâ haylî rivâyât vâki‘ olmuştur. Evvel gazavât hakkında ihtilâf vâki‘ oldu Muhammed bin İshâk ve ba‘zı cemâ‘at evvel gazve Ebvâdır didiler. Şoñra Buvât şoñra ‘Uşeyredir Buḥārî Şaḥīḥinde İbn İshâkdan bu tertib üze beyân eyledi. İbn Hacer Fetḥu'l-Bārî Şerḥu Şaḥīḥi'l-Buḥārīde Uşeyre Gazvesin ibtidâdır deyü terciḥ eylemiştir intehâ kelâm-ı nefisü'l-ḥamîs. [180^a] Rivâyet olunur ki târiḥ-i hicretin yedinci mâhı başında mâh-ı ramazânda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ‘ammisi Ḥazret-i Ḥamza bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib raḍıya'llâhu ‘anh otuz nefer kimseye ser-‘asker naşb idüp Kureyş kâfilesine üzerine irsâl buyurdu Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ evvel ba‘sı bu olmuştur. İbn İshâk ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥamza bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib raḍıya'llâhu ‘anh ḥazretlerini ‘İyḫ nâhiyesinde Sîfû'l-Baḥra otuz nefer Muhâcirine emîr naşb idüp irsâl buyurdu. Ebû Cehl-i bed-baḥt kâfilede ber-â-ber idi küffâr üç yüz nefer kimse idi. Deryâ kenârında birbirleri ile mülâkî oldılar ceng idecek vâkit Cüheyne kabîlesinden Mecdî bin ‘Amr meyâna girüp kıtâle mâni‘ oldu. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥazret-i Ḥamza raḍıya'llâhu ‘anh ḥazretlerine bir beyâz sancaḳ küşâde buyurmuş idi sancaḳ-dârı daḥi Ebû Merşed el-Ġanevî idi. Aḥmed et-Tirmizîİbn ‘Abbâs raḍıya'llâhu ‘anhumâ ḥazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ sancaḳ-ı şerîfleri esved ve livâ-i sa‘âdetleri beyâz idi. İmâm Taberânî Büreydeden ve İbn ‘Adîden ve Ebâ Hureyreden rivâyet idüp ziyâde eylemiştir ki livâ-i sa‘âdetin üzerinde lâ ilâhe illa'llâh Muhammedun rasûlu'llâh taḥrîr olunmuş idi. İbn İshâk ve Ebû'l-Esved Ḥazret-i ‘Urveden zikr ider ki evvel ihdâş-ı sancaḳ Yevm-i Ḥayberde vâki‘ oldu

muḳaddem küṣāde olmaz idi ve lâkin livā küṣāde olur idi intehā. Ve daḡi İslāmda ‘aḳd-i livā ibtidā Ḥazret-i Ḥamzaya vāḳi‘ oldu. Bu seneniñ şevvālinde seriyye ‘Ubeyde bin el-Ḥāriṣ raḍıya’llāhu ‘anh hicretiñ sekizinci māh evā’inde Muhācirinden altmış nefer kimseye emīr naşb idüp bir beyāz sancaḳ ‘aḳd idüp Baṭn-ı Rābiḡ-nām maḡalle Ebū Süfyān üzerine irsāl olundu. ‘Ubeyde bin el-Ḥāriṣ bin ‘Abdi Menāf bin Ḳuşayy ḡazretleriniñ sancaḳ-dārı Miṣṭaḡ bin Üṣāşe ḡazretleri idi ba‘zılar serdār-ı küffār Ebū Cehliñ oḡlu idi dirler. Ve ba‘zılar Mikraz bin Ḥafş idi dirler ve daḡi küffār iki yüz kimse idiler iki ‘asker birbiriyle mülākī oldılar lâkin [180^b] beynlerinde ceng u ḳıtāl vāḳi‘ olmadı faḳaṭ Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş bir oḳ pertevledi. İslāmda evvel atılan oḳ bu idi ḡarb-ı suyūf beynlerinde vāḳi‘ olmadı. Müşrikler ḡann eylediler ki ‘asākir-i İslāmıñ verālarında imdādları çoḳdur deyü ḡavf idüp firār eylediler İslām daḡi anları sürüp ḡitmedi ‘avdet idüp geldiler. **Ve bu senede** Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥazret-i ‘Ā’işe raḍıya’llāhu ‘anhā ḡazretlerine zifāf vāḳi‘ oldu. Pederleri Ebā Bekr ve vālideleri Ümmü Rūmān binti ‘Āmir bin ‘Uveymir ve künye-i ‘Ā’işe Ümmü ‘Abdu’llāh Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz kız ḳarındaşı Esmānıñ oḡlu ‘Abdu’llāh bin Zübeyr ile künye buyurdılar. Ve bir rivāyetde bir def’a kendiden sıkıṭvāḳi‘ olup Efendimiz sıkıṭa ‘Abdu’llāh tesmiye buyurdılar Ümmü ‘Abdu’llāh deyü künyeleri bu vech üzredir eşaḡḡ olan evvelki ḳavildir. ‘Ömr-i sa‘ādetleri ṭoḳuz yaşında olup Mekke-i Mükerrerede ‘aḳd olup Medīne-i Münevverede zifāf olundu. Māh-ı şevvālde ba‘zılar hicretiñ onuncı māhı ve ba‘zılar ṭoḳuzuncı māhında zifāf oldu dirler ‘Ā’işe raḍıya’llāhu ‘anhā ḡazretleri buyurur ki çün Medīne-i Münevvereye geldik. Sünḡ-nām maḡalde Benī el-Ḥāriṣ bin el-Ḥazrec meyānında sākin olmuş idik bir gün Server-i Enbiyā ‘aleyhi efḡalu’ş-şalāt ve ezke’t-teḡyā efendimiz bir miḳdār Enşārıñ ricāl u nisālاریyla ber-ā-ber bizim ḡānemize teşrīf buyurdı ben daḡi bir aḡaç üzerinde oturur idim vālidem ḡelüp beni aḡaçdan aṣaḡı aldı. Giysülerim şāneleyüp rüyım ḡasl idüp elimden ṭutup Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ sākin oldıḡı ḡāneniñ ḳapusına ḡetürdi ben daḡi ḳaba ḳaba şolur idim bir miḳdār ol maḡalde tevaḳḳuf idüp nefes aldıḳdan soñra elimden ṭutup ḡuzūr-ı Ḥazret-i Risālet-Penāha ilettdi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bizim ḡānemizde

olan serîr üzerinde cālîs olur idi. Vâlidem beni ol Pād-şāh-ı Ekvānîñ āgûşuna koyup yâ Rasûla'llāh bu seniñ ehliñdir Mevlā-yı Mûte'âl hâzretleri seni buña ve buni saña mübârek eylesün deyüp hânede mevcûd olanlar taşra çıkup Rasûl-i Ekrem [181^a] şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz benimle zifâf eylediler velîme olarak hîçbir deve ve koyun zebhı buyurmadılar bizim sūrumuz bilâ ta'âm oldu. Faķaķ bir kâse leben Sa'd bin 'Ubāde hâzretleri hediye eylemiş idi. Ve ben ol gün tokuz yaşında idim. Esmâ binti 'Umeysden mervîdir ki Hâzret-i 'Ā'îşeniñ zifâfında hâzır idim va'llāhi ol gün sūr-ı ta'âm yoğdı faķaķ bir kâse leben var idi. Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ol südden bir miķdâr nûş idüp 'Ā'îşeye i'tâ eyledi 'Ā'îşe dağı şerminden aħz itmedi ben didim Server-i Enbiyānîñ i'tāsını redd itme aħz eyle didikde vâfir şerm [ü] hicâb ile yed-i sa'âdetlerinden aħz idüp bir miķdâr nûş eyledi. Andan soñra Şeh-süvâr-ı Enbiyâ efendimiz mezbûr ķadeđi baña ihsân eyledikde yâ Rasûla'llāh istemem didim. Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurđı ki açlığla kızb bir arada cem' olmaz ben dağı yâ Rasûla'llāh bir kimse açlığı hâlinde ben istemem dise kızbden 'add olunur mı didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurđı ki *emine'l-kızbı yüktebü keziben hattâ yüktebü'l-kezi̇betü kezi̇beten*. Ve dağı rivāyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *Hâzret-i 'Ā'îşeyi ķable't-tezvîc iki veyâ üç def'a ru'yâda görüp bir ģarîr serîr üzerinde cālîs olurken bir melek gelüp hâzihi imraetuke deyü buyurđı*. Tirmizî rivāyetinde *Cibrîl-i Emîn 'Ā'îşe şüretini bir yeşil ģarîr ģırķa üzerinde hâzihi zevcetüke fi'd-dünyâ ve'l-âģiretideyü buyurđı*. Buģârîde Hâzret-i 'Ā'îşe rağıya'llāhu 'anhâ buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz baña buyurđı ki *seni ru'yâda iki def'a gördüm seni serķa-i ģarîr üzerinde bir kimse getürür idi. Baña dir idi ki seniñ ehliñ budur keşf idüp gördüm ki sensin kendi nefsime didim ki bu degildir illâ min 'indi'llāh bu olur deyü buyurđı*. Ve dağı rivāyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki *yâ 'Ā'îşe hâzâ Cibrîlu yukri'uke's-selâm*. Ve dağı Hâzret-i 'Ā'îşe rağıya'llāhu 'anhâ aşhâb-ı kirāmîñ müftîsi ve efķahı ve ziyâde fuşahâ vü bûlağası idi. Hattâ ba'zı selef-i şālîhîñ naķl iderler ki aħķâm-ı şer'iyyeniñ rub'-i 'ilmi andan aħz olundu [181^b] ve ģadîş-i şerîfde vârid oldu ki *ģuzû sülüşey*

dīnikūm min hāzīhi'l-Ḥumeyrā ya‘nī diniñiziñ iki şülüşüni bu ‘Ā’ışeden aḥz idiñ. Ve daḥi ‘Urve bin ez-Zübeyr raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki ma‘ānī-i Qur’ānda a‘lem ve ferā’iz u aḥkām-ı ḥelāl u ḥarāma ve şı‘r-i ‘Arab ve ‘ilm-i nesebde Ḥazret-i ‘Ā’ışeden a‘lem bir eḥad bilmem deyü buyurdı raḍıya’llāhu ‘anhumā. Ve daḥi bu iki beyt Ḥazret-i ‘Ā’ışeniñ beytlerindendir Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi medḥinde buyurmuşdur şı‘r

Felev semiū fī Mışra evşāfe ḥaddihi
Lemā bezelū fī sevmi Yūsufe min naḳdi

Levāḥī Zeliḥā levraeyne cebīnehu
Le-āşerne bi’l-ḳaṭ’ i’l-ḳulūbe ale’l-eydi

tercüme

Eger güş itseler evşāf-ı ḥaddin Mışr-ı vālāda
Hezārān sevm-i Yūsuf bezl olurdı Şāh-ı Levlāda

Züleyḥā āfitāb-ı mihr-i vechin görse levm itmez
Ḳulübūñ ḳaṭ’ iderdi deste ḥacet yok bu sevdāda

Diger nazm

Her dü ruḥı tāze gül gülşen-i rūḥ
Sevdāñla murğ-ı dilim olsun mecrūḥ

Leb-teşne-i şahbā-yı lebiñ Hızır nebī
Derd-keş-i derdiñ dil [u] cān-ile naşūḥ

ve daḥi ‘Ā’işe raḍıya’llāhu ‘anhā ḥazretleriniñ kelimātlarından buyurur ki birāder birādere lāyıḳ olan kendi nefsinden ziyāde ḥayr ṭaleb idüp nefsiniñ üzerine terciḥ itmeli. Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām görmez misin birāderi Hārūn ‘aleyhime’s-selām ḥazretleri içün Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretlerinden nübüvvet ṭaleb eyledi. Rivāyet olunur ki bir kimse Ḥazret-i ‘Ā’işe raḍıya’llāhu ‘anhādan su’āl eyledi ki ben muḥsinlerden oldıḡım ne vaḳit bilürüm deyü cevābında buyurdılar ki ne vaḳit müsī’ oldıḡıñ bilür iseñ ol vaḳit muḥsin olursuñ Be-tekrārsu’āl itdi ki ne vaḳitmüsü’ oldıḡım bilürüm didikde buyurdılar ki ne vaḳit muḥsin oldıḡıñ bilür

iseñ ol vaķit müsî' olmuş olursuñ ve dağı buyururlar idi ki bâb-ı meliki devâm üzere daķķ idiñ şordılar ki ne keyfiyyetle dâ'imâ daķķ-ı bâb-ı melik olur buyurdılar ki cû' u 'aţş üzere olmañız bâb-ı meliki daķķ itmekdir. Ve dağı rivâyet olunur ki 'Â'îşe radıya'llâhu 'anhâ ģazretleri Ķur'an-ı 'Azîmü's-Şânı tilâvet buyurup bu âyet-i kerîmeye geldikde neste'îzü bi'llâh [182^a] *leķad enzelâ ileyķum kitâben fihi zikrukum efelâ ta'ķilûn*. Buyurdılar ki va'llâhi ben Ķur'an-ı Kerîmde zikrim ve şıfatım taleb iderim. Şoñra buyurdılar ki benim Ķur'anda zikrim ve şıfatım bu âyet-i kerîmedir buldum. Ķankı âyetdir deyü su'al olunduķda buyurdı ki ve *âģarüne' terafû bi-zünûbihim ģaleţû 'amelen şâliģan ve âģara seyyien 'asa'llâhu en yetûbe 'aleyhim* âyet-i kerîmesidir. Ve dağı Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bîkr olarak 'Â'îşeden mâ'adâ tezvîc buyurmadılar. Toķuz sene Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimizle ber-â-ber olup aşlâ andan evlâd dünyâya gelmedi. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz irtihâl-i dâr-ı beķâ buyurduķda Ĥazret-i 'Â'îşe radıya'llâhu 'anhâ on sekiz yaşına resîde olmuş idi. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimizden şoñra kırķ yedi sene mu'ammer oldu Vâķidî ģazretleri buyurur ki Ĥazret-i 'Â'îşe Medîne-i Münevverede sene elli sekiz ramazânınıñ on yedinci gicesi şülüşü'l-leylde irtihâl-i dâr-ı beķâ buyurdı. Ba'zılar hicretten elli yedisinde Mu'âviye ģazretlerinin eyyâm-ı ģilâfetinde vefât eyledi deyü buyururlar. Ve dağı cemî' 'ömri altmış üç senedir şaģiĥ olan budur ammâ ba'zılar Kitâb-ı Şafvede ve Münteķâda altmış altı sene 'ömr sürdi deyü buyururlar. Cenâzesinde ekşer-i ehl-i Medîne ģazır olup Ebâ Hureyre radıya'llâhu 'anhâ ģazretleri imâm olup cenâze namâzın edâ eylediler. Ebâ Hureyre ģazretleri ol vaķit Mervân tarafından Medîne-i Münevverede ģalîfe idi. Şevâhidü'n-Nübüvve-nâm kitâbda Ĥazret-i 'Â'îşe radıya'llâhu 'anhâ buyurur ki yâ Rasûla'llâh cenâb-ı risâlet-me'âbıñızdan murâd iderim ki baña izin iĥsân eyle vefâtımdan şoñra beni yanıñda defn ideler didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *yanımda ne ģüne defn mümkün olur ki benim yanımda Ebâ Bekr ve 'Ömer ve 'İsâ'bn Meryem ģazerâtları defn olunur*. Şoñra ezvâc-ı tâhirât ile ber-â-ber Baķî' da defn olundu. Ķabre indirirken ģabre dâģil olanıñ biri Ķâsım bin Muĥammed bin Ebî Bekr ve biri 'Abdu'llâh bin 'Abdu'r-Raĥmân bin Ebî Bekr idi radıya'llâhu 'anhum [182^b]

ve daħi ‘Ā’iše raḍıya'llāhu ‘anhā ḥazretleriniñ kütüb-i mütedāvilede rivāyet eylediği ḥadīş-i şerīf biñ iki yüz on ḥadīşe bāliğ olmuşdur ve bu ḥadīşlerde muttefeḵun ‘aleyh olan yüz yetmiş dört ḥadīşdir. Buḥārī elli dört ḥadīşini aḥz eyledi ve Müslim altmış sekiz ḥadīşini aḥz idüp bākīleri sâ’ir kütüb-i eḥādīşde meşṭurdur. **Ve bu seneniñzi'l-ka’desinde** toḵuzuncı māh başında Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Sa’d bin Ebī Vaḳḳāş raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretlerini yigirmi nefer kimseye emīr naşb idüp Ḥarrār-nām maḥalle Ḳureysiñ ḳāfilesin başmağa ba’s eyledi. Ḥarrār ḥā-i mu’ceme ve iki rā-i mühmele ile Ḥicāzda bir vādiniñ ismidir Cuḥfe tarafına düşer. Ve buña daħi bir beyāz sancaḳ küşāde olundu. Ve sancaḳ-dārı Mıḳdād bin ‘Amr ḥazretleri idi gice gidüp ve gündüz iḥtifā iderler idi. Beşinci giceniñ şabāḥında mezbūr vādiye reside oldılar ḳāfile-i Ḳureyş anlardan bir gün aḳdem şedd-i raḥl idüp gitmişler bunlar daħi Medīne-i Münevvereye rucū eylediler. **Ve bu senede ezān** meşrū’ oldu vaḳtā ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrif idüp namāziñ vaḳti gelmeden ḥalḳ mescide cem’ olurlar idi. Vaḳti bilmek içün bir ‘alāmete muḥtāc olunup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Muhācirīn u Enşār ḥazerātı ile şūrā buyurdılar. Ba’zılar ḳavm-i Yehūd gibi borı urulsun didi ḳavm-i Yehūda teşbīḥ lāzım gelür deyü rāzī olmadılar. Ve ba’zılar nāḳūs urulsun didiler nāḳūs ile daħi naşārāya muvāfaḳat olur deyü Efendimiz anı daħi ḳabūl itmedi. Ve ba’zılar āteş yansun didiler bu daħi mecūsa teşbīḥ olur deyü müstaḥsen görölmedi. ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍıya'llāhu ‘anh ḥazretleri buyurdi ki yā Rasūla'llāh niçün bir ādem ta’yīn buyurup vaḳt-i şalāda nidā ile fermān buyurmazsız didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bilāl ḥazretlerine emr eyledi vaḳt-i şalāt olduḳda nidā eyle deyü ezān meşrū’ olmazdan aḳdem Bilāl-i Ḥabeşī ḥazretleri eş-şalātu cāmi’a deyü nidā ider idi. Şoñra [183^a] ‘Abdu'llāh bin Zeyd el-Enşārī Ḥazrecī ḥazretleri ru’yāsında gördi ki bir zāt yeşil giyüp ve elinde bir nāḳūs tutar idi. ‘Abdu'llāh ḥazretleri ol zāta didi ki yediñde olan nāḳūsı bey’ ider misin ol daħi eytdi ki sen neylersin ‘Abdu'llāh didi vaḳt-i şalātu nāḳūs ile nāsa i’lām itmek isterim. Ol zāt daħi itdi yā ‘Abdu'llāh ben saña vaḳt-i namāzı i’lām içün bundan a’lā bir şey’ ta’līm itsem olmaz mı didikde ne’am didim ol daħi ezānı min evvelihı ilā āḥirihi baña ta’līm

buyurdu. Ve bir rivāyetde bir yüksek yere şu'ūd idüp ezān okudu sonra kalkup kāmeti daḥi ta'lim eyledi. 'Abdu'llāh bin Zeyd ḥābdan bīdār olup Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ meclisine varup ru'yāyı ifāde eyledi. Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu ru'yā ḥaḳdır bundan mā'adā ile 'amel lāyık degildir deyü buyurdu. Ve daḥi rivāyet-i uḥrāda Cibrīl-i Emīn gelüp 'Abdu'llāh bin Zeydiñ ru'yāsına muvāfık Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ta'lim buyurdu Efendimiz daḥi Ḥazret-i Bilāle buyurdu ki ezānı sen edā eyle zīrā seniñ āvāzıñ ḥūb u bülenddir. Ḥazret-i Bilāl daḥi ezān emriyle meşgūl oldu. Ve daḥi rivāyet olunur ki 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri 'Abdu'llāh bin Zeydiñ gördiği ru'yāyı görüp uyḳudan bīdār olduğda Bilālīñ ezānını gūş idüp sūr'atle ḥuḫūr-ı Faḥr-i Risālet 'aleyhi efdalu't-taḥıyyāt efendimize gelüp ru'yāyı ḥaber virdikde Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ḳad sebeḳake'l-vaḥyü* deyü buyurdu aşḫāb-ı kirāmdan yedi nefer kimse bu ru'yānıñ 'aynını gördiler. Server-i Enbiyā ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz leyle-i Mi'rācda bir melekden ezān istimā' buyurdu deyü rivāyet eylediler. Ba'zılar bu rivāyeti ta'n idüp dirler ki eger leyle-i Mi'rācda gūş itmiş olsaydı meşverete ḥācet degil idi didiler. Buña cevāb bir melekden gūş eyledi bu kelimāt ile Mevlā-yı Mūte'āl ḥazretlerini zıkr ider ammā ezān olduğın bilmez idi. İbn Māce Müsnedinde mervīdir ki bir gün Bilāl raḍıya'llāhu 'anh [183^b] ḥazretleri Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ bāb-ı sa'ādetlerine şabāḥ namāzı gelüp eṣ-şalātu ya Rasūla'llāh deyü namāza da'vet eyledi. Ḥazret-i Bilāle derūn-ı ḥāneden Server-i Enbiyā ḥāb-ı nāzdadır didiler Ḥazret-i Bilāl bülend-āvāzı ile eṣ-şalātu ḥayrun mine'n-nevm deyü buyurdu. Andan sonra şabāḥ ezānına bu kelimāt idḥāl olunmak müstaḥsen görüldi va'llāhu a'lem. Ve daḥi Mevāhibü'l-Ledünnide meşḫūrdur ki Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bi'z-zāt kendülerden ezān okumak oldu mı olmadı mı İmām Süheyli cevāb virüp Tirmizi rivāyetinde Ebā Hureyre raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize seferde bir def'a ezān okumak vāḳı' oldu. Ve daḥi Kitābu'l-İktifāda rivāyet olunur İbn İshāḳ ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz iṭmīnān ḥatır olup Mevlā-yı Mūte'āl ḥazretleri dīnini izḥār idüp

Enşār u Muhācirīn cem' olup memnūn u mesrūr olurlar idi. Ebū Şırma Kays Şırma bin Ebī Enes eḡū Benī 'Adiyy bin en-Neccār ḡazretlerin Mevlā-yı Mūte'āl ḡazretleriİslāmıla müşerref buyurup ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ḡaş olan ba'zı şeyleri bu ḡaşidesinde irād idüp buyurur şi'r

Şevā fī Kureyş biż' a ' aşrete ḡıcceten
Yüzekiru lev yelḡā şıddıḡan muvātiyā

Ve ya' rizu fī ehli'l-mevāsımi nefsehu
Felem yera men yu'vī ve lem yera dā' iyā

Felemmā eteynā eḡhara'llāhu dīnehu
Fe-eşbeḡa mesrūren biḡıbeten rāzıyā

Ve elḡā şıddıḡan ve'tme'ennet bihi'n-nevā
Ve kāne lehu 'avnen mine'llāhi hādiyā

Yeḡuşşu lenā mā ḡāle Nūḡun li-ḡavmihi
Ve mā ḡāle Mūsā iz ecābe'l-münādiyā

Fe-eşbaḡa lā yaḡşā mine'n-nāsi vāḡiden
ḡarīben ve lā yaḡşā mine'n-nāsi nā'iyā

Bezelnā lehu'l-emvāle min ecli mālinā
Ve enfusenā 'inde'l-vāḡyi ve'n-nāsiyā

Ve na' lemu enne'llāhe lā şey'e ḡayruhu
Ve na' lemu enne'llāhe efḡalu hādiyā

Nu' ādi'lleżi 'ādā mine'n-nāsi küllihim
Cemī'an ve in kāne'l-ḡabībe'l-muşāfiyā

[184^a] Eḳūlu ene ed' ūke fī külli bey' atin
Tebārakte ḳad ekşerte li-ismike dā' iyā

Eḳūlu izā cāvezte arzan maḥūfeten
Ḥanānike lā tezheru 'aleyve illā 'ādiyā

Feṭa' mu' rīzan inne'l-ḥatūfe keşiratün
Ve inneke lā tubḳī li-nefsike bāḳıyā

Feva'llāhi mā yedri'l-fetā keyfe yetteḳī
İzā hüve lem yec' ali'llāhu lehu vāḳıyā

Ve lā taḥfilu'n-naḥle'l-muḳīmete rabbehā
İzā eşbaḥat riyyen ve eşbaḥa nāviyā

Bu Ebū Ḳays eyyam-ı cehāletde terehhüb idüp musūḥ giyüp evṣānı terk idüp cenābetden ğasl idüp nisādan berī olup Naşrāniyyet üzre 'amel idüp bir ḥāneyi kendi nefsine mescid ittiḥāz idüp cünubden ve ḥāyẓdan üzerine dāḥil olmayup İbrāhimiñ Rabbisine 'ibādet iderim dir imiş vaḳtā ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīf buyurduḳda İslāmla müşerref olup ziyādesiyle diyānet şāḥibi bir pīr-i ḥaḳḳ sevilir bir zāt olmuşdur ve cehāletinde Mevlā-yı Müte'āl ḥazretlerine ziyāde ta'ẓīm idüp bu eş'arı söylemişdir

Yeḳūlu Ebū Ḳayşin ve eşbaḥa ğādiyen
Elā me'steṭa' tüm min veşātā fe'f' alū

Ūşīkum bi'llāhi ve'l-birri ve't-tuḳā
Ve a'rāzīkum ve'l-birru bi'llāhi evvelū

Ve in ḳavmukum sārū felā taḥsudunnehüm
Ve in küntüm ehle'r-riyāseti fa' dilū

Ve in nezelet ihde'd-devāhī bi-ķavmikūm
Fe-enfusekūm dūne'l-‘aşīrati fe'c‘alū

Ve in nābe ğurmun fādiĥun fe'rfe‘ūhum
Ve mā ĥammelūkūm fi'l-mülemmāti fa'ĥmilū

Ve in entum em‘artūm fe-te‘affefū
Ve in kāne faẓlu'l-ĥayri fīkūm fe-efẓalū

Ebū Ƙays ĥazretleri bu ŧi‘ri daĥi inşād buyurmuşdur. ŧi‘r

Sebbiĥu'llāhe ŧerķa külli ŧabāĥin
Ŧale‘at ŧemsuhu ve külli hilāli

‘Ālime's-sırri ve'l-beyāni ledeynā
Leyse mā ķāle rabbunā bi-żalāli

Ve lehu'ṭ-ṭayru testedīru ve te'vī
Fī vukūrin min āmināti'l-cibāli

Ve lehu'l-vaĥşu bi'l-felāti terāhā
Fī ĥiķāfin ve fī zılāli'r-rimāli

Ve lehu hevvedet yehūdu ve dānet
Külle dīnin izā zekerte ‘uzāli

Ve lehu ŧemmese'n-neşārā ve ķāmū
Külle ‘īdin ledeyhim ve'ĥtifāli

Ve lehu'r-rāhibu'l-ĥabīsu terāhu
Rahne būsin ve kāne nā‘ime bāli

Yā beniiye'l-erĥāme lā tekṭa‘ūhā
Ve ŧilūhā ķaşīraten min ṭivāli

Ve'tteķu'llāhe fī zı' āfī'l-yetāmā
‘Ālimen yehtedī bi-ġayri's-su'ālī

Şümme māle'l-yetīmi lā te'kulūhu
İnne māle'l-yetīmi yer'āhu vālī

Yā beniyye't-tuḥūme lā taḥzilūhā
İnne ḥazle't-tuḥūmi zū 'uḳḳālī

Yā beniyye'l-eyyāme lā te'menūhā
Ve'hzerū mekrahā ve merre'l-leyālī

Ve'cme' ū emrakūm 'ale'l-birri ve't-teḳvā
Ve'truki'l-ḥanā ve ḥuzi'l-ḥelāle.

SONUÇ

Çalışmamız XIX. yüzyıl şair, mutasavvıf ve müelliflerinden Aşkî Mustafa Efendi'ye ait *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye* isimli üç ciltlik eserin, birinci cildinin 94-184 numaralı varaklarının içeriği ve transkripsiyonu üzerinedir. Asr-ı Saâdet'in zemini, İslâm'ın iki önemli şehrinden biri olan Medîne'nin tarihine dair Türkçede kapsamlı bir İslâm Tarihi kaynağının olmayışı bizi bu çalışmaya sevk eden sebeplerdendir.

Eserin bilinen tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde nadir eserler bölümünde, NECTY01488-1490 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Eserin Sultan Abdülmecid Han'a sunulan nüsha olması eserin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Aşkî Mustafa Efendi, aslen Kilis'li olup Camiü'l-Ezher'de ilim tahsil etmiş, uzun yıllar Mekke ve Medîne'de yaşamış ve nihayetinde bir İstanbul gezisinde dönemin padişahı Sultan Abdülmecid Han ile tanışmıştır. Abdülmecid Han görüşmelerinde kendisinden Medîne tarihine dair bir eser tercüme etmesini ister ve kendisine nakdî yardımda bulunur. Aşkî Medîne'ye dönünce yüze yakın eser arasından Semhûdî'nin *Vefâ'l-Vefâ* isimli eserini tercümeğe layık görür ve bu eseri esas alarak üç ciltlik *Medîne Tarihi*'ni kaleme alır.

Medîne tarihi'nin ilk iki cildi tercüme-telif bir eser iken, üçüncü cildi Semhûdî'den sonraki dönemi ele aldığı, kendi bilgi ve tecrübelerini aktardığı telif eserdir. Aşkî her ne kadar *Vefâ*'yı tercüme ettiğini söylese de eser tam bir tercüme değildir. Nitekim eserde Semhûdî'den sonraki döneme ait şiirler ve Aşkî'nin yaşadığı dönemle ilgili verdiği bilgiler mevcuttur.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Semhûdî ve Aşkî hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Aşkî'nin hayatına yönelik klasik kaynaklarda pek fazla bilgiye rastlanmamıştır. Bu noktada son dönemde yazılan makale ve tezlerden istifade edilmiştir. En geniş bilgiye ise Aşkî'nin kendi hayat hikayesini anlattığı *Medîne Tarihi*'nin giriş kısmında rastlanmaktadır.

Medîne Tarihi'nin müstensihî Muhammed Rasih Bursevî'dir. Eser temiz ve güzel bir nesih hattıyla yazılmıştır. Eserin istinsahında çeşitli yazım hataları tespit edilmiş ve düzeltilmiştir. Müstensih'in imlâ hususiyetleri ilgili başlık altında ayrıca zikredilmiştir.

Medîne Tarihi Türkçe bir eserdir. Bununla birlikte içerisinde Arapça ve Farsça öğelere sıklıkla rastlanır. Metinde 16 yerde 635 Türkçe beyit yer almaktadır. Ayrıca dört yerde 13 Farsça beyit ve 46 yerde 154 Arapça beyite rastlanmıştır. Eserde Hakanî Mehmed Bey'e ait olan *Hilye-i Saadet*'ten iki yerde alıntılar yapılmış ve toplam 548 beyite yer verilmiştir. Aşkî'nin eserine almış olduğu kısımlar ile İskender Pala'nın yayına hazırladığı *Hilye-i Saadet* arasında farklılıklara rastlanmıştır.

Eserin 94-184 numaralı varaklarında konu, Ensar'ın Medîne'ye yerleşmesi ile başlar. Sonrasında Ensar'ın Medîne'de yaptıkları bina ve kaleler, Evs ile Hazrec'in nesepleri, Buas savaşları, Hz. Peygamber'in Arap kabilelerine İslâm daveti, Akabe biatları, Hz. Peygamber'in ve müminlerin Medîne'ye hicreti, hicret esnasında yaşanan olaylar, Kuba mescidinin inşası, Ensar-Muhacir kardeşliği, ezanın meşru olması ve Ebu Kays isimli şairin Hz. Peygamber'e şiiriyle ilgili varaklarla biter.

Aşkî Medîne tarihine dair eserinde ayetlerden bolca istifade etmiş, varsa konuyla ilgili ayetleri eserinde aktarmıştır. Kur'an'ın yirmi üç yıllık nüzul sürecinin on yılının Medîne'de geçmesi ayetlerin eserde kullanımını daha önemli kılmaktadır. Eserin nesir kısmında 18 sureden 42 ayet yer almaktadır. Ayrıca eserde 21 beyitte 14 sureden 19 ayet iktibas edilmiştir.

Eserin 94-184 numaralı varaklarında Hz. Peygamber ile birlikte 351 şahıs ismi yer almaktadır. Söz konusu varaklarda Hz. Peygamber'in 51 farklı şekilde isim ve sıfatı tespit edilmiştir. Ayrıca ilgili varaklarda 199 mekân ve yer ismi, 42 kitap ismi ve 98 kabile ismine rastlanmıştır.

Aşkî'nin Medînetarihine dair eserinde, "Aşkî" mahlasının geçtiği kendisine ait şiirler vardır. Ancak mahlası olan şiirlerin tamamı kendisine ait değildir. Nitekim Aşkî'nin Galib Dede'ye ait bir şiirin son kısmına, kendi mahlasının yer aldığı bir beyit eklediği görülmüştür. Ayrıca herhangi bir mahlasın yer almadığı

beyit ve şiirler de vardır. Türkçe, Farsça ve Arapça bu beyitlerin kimlere ait oldukları yeni çalışmalarla birlikte açığa kavuşturulmalıdır.

Aşkî'nin *Medîne Tarihi*'nde yaptığı her ne kadar tercüme faaliyeti olarak adlandırılrsa da 94-184 numaralı varaklarda durumun böyle olmadığı bazı örneklerle tespit edilmiştir. Aşkî'nin *Medîne Tarihi* ile Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ* isimli eserini karşılaştırarak Aşkî'nin eserinde izlemiş olduğu tercüme yöntemini kapsamlı olarak ele almak hususunda bizden sonraki çalışmalara kapı aralanmaktadır.

Çalışmamızın özelde *Medîne Tarihi* genelde İslâm Tarihi meraklılarına ve araştırmacılarına büyük oranda kaynaklık edeceği kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

- Aşkî, Mustafa Efendi. *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l Beriyye*. İstanbul Üniversitesi Ktp., Demirbaş Numarası: NECTY01488- NECTY01490, 1^a-184^b.
- Barca, İbrahim. *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*. Siirt: Siyer Yayınları, 2016.
- Baş, Mehmet Şamil. "Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Sâkî-nâme Mesnevîsi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/35 (2012): 249-280.
- Baş, Mehmet Şamil. "Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)". Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- Baş, Mehmet Şamil. "Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme'si ve Mevlevîlik". *Yedi İklim Dergisi* 211 (İstanbul 2007): 136-142.
- Bıyık Yapa, Melek. "Aşkî Mustafa Divanı (Edisyon Kritik)". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Bilgin, Orhan. "Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi". *Türklük Araştırmaları Dergisi* 5 (1989): 211-222.
- Bilgin, Orhan. "Aşkî Mustafa Efendi ve Mi'râc-Nâmesi", *Prof.Dr. Nihat M. Çetin'e Armağan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1999): 97-116.
- Bursalı, Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri 1-3 ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, haz. Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000.
- Ece, Selami. *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (1-2)*. Erzurum: Eser Yayınları, 2015.
- Erünsal, İsmail E. "Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri". *Türklük Araştırmaları Dergisi* 6: (1990).
- Hakânî, Mehmet Bey. *Hilye-i Saadet*, haz. İskender Pala. İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.

- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Katalog Tarama. Erişim 10.06.2019.
http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=a%C5%9Fki+mustafa+tatir%C3%BC&te=.
- Karaman, Hayrettin vd. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir. 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Semhûdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 489-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Nesibe Gülsüm Zengin		
Doğum Yeri ve Yılı	Maçka / 01.09.1991		
Medeni Durumu	Bekar		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi			
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2009	2013	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Yüksek Lisans			
Doktora			
Çalıştığı Kurum (/lar)		Başlama - Ayrılma Yılı	
1. Diyanet İşleri Başkanlığı		2013	
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar			
Aldığı Ödüller			
Diğer			
İletişim (eposta)	ngzengin@gmail.com		